Z prednej strany mreží

ZUZANA ANTALOVÁ

MATICA SLOVENSKÁ

ÚSTAV

Z prednej strany mreží

ZUZANA ANTALOVÁ

MIROSLAV KLOBUČNÍK

Slovenská evanjelická cirkev
augsburského vyznania
v dokumentoch ŠtB a socialistickej justície...

MATICA SLOVENSKÁ
ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA

SLOVENSKÉ DEJINY DVADSIATEHO STOROČIA

Zuzana Antalová
Z prednej strany mreží
(Kritický poznámkový aparát a štúdiu napísal Miroslav Klobučník)

Edícia Slovenské dejiny dvadsiateho storočia

Vydala Matica slovenská
Námestie J. Cígera Hronského 1, 036 52 Martin
v spolupráci
s Ústavom pamäti národa, Námestie SNP 28,
810 00 Bratislava

Rozširuje Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o.
Mudroňova 1, 036 52 Martin
Slovenská republika
Tel.: (+421 43) 422 06 92, fax: (+421 43) 490 68 74
e-mail: vms@vydavatel.sk
www.vydavatel.sk

Recenzenti Mgr. Norbert Kmeť, CSc.
Doc. PhDr. Jan Pešek, DrSc.

Návrh obálky Peter Ďurík
Grafická úprava vnútra Igor Štrbík
Zodpovedná redaktorka Ing. Jana Farkašová
Text © Zuzana Antalová, 2008
Poznámkový aparát a štúdia © Miroslav Klobučník, 2008
Fotografie © archív Zuzany Antalovej a archívy Ústavu pamäti národa,
Krajského súdu v Košiciach a Slovenskej evanjelickej cirkvi
Fotodokumentácia © Miroslav Klobučník
© Matica slovenská 2008
© Ústav pamäti národa 2008

Vytlačila Tlačiareň P + M, Turany

ISBN 978–80–7090–890–7

Obsah

Zuzana Antalová: Z prednej strany mreží
Predhovor ... 8
Úvod ... 10
Stručne o tom, čo všetkému predchádzalo ... 13
Vlčany ... 17
Betliar ... 20
Zima 1961 – 1962 ... 34
Košice – súd ... 47
Osobné spomínanie ... 57
Po súde ... 59
Deti ... 65
Návštevy ... 69
Odchod z Betliara ... 72
V Rastislaviciach ... 76
Záverom ... 81
Príloha ... 84

Miroslav Klobučník: Slovenská evanjelická cirkev augsburského vyznania v dokumentoch ŠtB a socialistickej justície na pozadí politického procesu so skupinou KVAP (1948 – 1962)
Slovo na úvod ... 90
Marxistický režim verzus Slovenská evanjelická cirkev ... 95
Od rozbitia jednoty k výmene vedenia ... 100
Evanjelické hnutie odporu ... 104
Jozef Juráš – exemplárny príklad štátnobezpečnostného rozpracovávania ... 111
Skupinková činnosť v evanjelickej cirkvi ... 126
Nový proticirkevný kurz ... 130

Zrod skupinkovej činnosti (KVAP) v Gemerskom senioráte 133
Niečo o kultúrnej revolúcii..... 138
Delegácia Svetového luteránskeho zväzu na Slovensku
v roku 1956 144
Vykonštruovanie protištátnosti KVAP-u 149
Odsúdenie politických väzňov – evanjelických duchovných..... 161
Vyšetrovanie ŠtB – likvidácia oponentov režimu 168
Epilóg..... 178
Fotodokumentácia..... 181
Zoznam prameňov a literatúry 198
Skratky..... 200

Z prednej
strany mreží

Predhovor

Keď som tieto pamäti písala (niekedy v roku 1990 alebo 1991), robila som to s úmyslom, aby zostalo svedectvo najmä pre najbližšiu rodinu, hlavne pre deti a pre budúce časy a pokolenia. Sama vidím, ako dobre padne vo vyššom veku siahnuť do starých albumov a oživiť si už na zožltnutých fotografiách tváre blízkych a vzácnych ľudí. Rovnako nám je milé písmo tých, z ktorých už väčšina je na druhom brehu. Nielen obsah, ale už samotný pohľad na rukopis rodičov alebo blízkych priateľov či príbuzných vyvoláva v nás silné emócie. Pravda, po takýchto „artefaktoch" sa siaha len príležitostne, aby nezovšedneli. Nuž toto bol predovšetkým zámer týchto spomienok pre budúcich – v budúcnosti – čitateľov.

A keďže modernou technikou sa ich podarilo rozmnožiť o pár kusov viac ako len pre tých najbližších, s radosťou som konštatovala, že mnohí ich čitatelia prejavili spokojnosť nielen s ich obsahom, ale aj so slohom. Známy novinár mi napísal: „Dobre sa to číta, prečo to nevydáš?" Na to som naozaj nepomyslela, ale hádam predsa v kútiku márnomyseľnej duše, lebo som tieto pamäti pri istej príležitosti podsunula aj bývalému šéfredaktorovi Tranoscia.[1] Po pár dňoch som ich dostala nazad s jedným riadkom, že je to zaujímavé. A tak keď sa to okľukou dostalo aj do rúk doc. Gantnerovi z Komenského nadácie, ktorý sa ponúkol vydať ich v rámci nadácie, ako to robievajú každoročne s nejakou knižočkou, už ani neviem prečo, ale jeho ponuku som neprijala.

Teraz sa mi už minuli skoro všetky vytlačené exempláre a niektorým priateľom by som ešte rada vyhovela a dala im tieto riadky prečítať. Prezrela som si ich, niečo aj doložila a rada im ich poskytnem.

[1] Tranoscius – pôvodne vydavateľsko-kníhkupecky účastinársky spolok založený 27. apríla 1898 v Liptovskom Mikuláši. Po nástupe marxistického režimu bol premenený na štátom kontrolované a financované nakladateľstvo (1953). 12. apríla 1991 bol obnovený na pôdnom základe v nových podmienkach ako akciová spoločnosť.

Všeličo prehrmelo najmä v posledných časoch v našej drahej cirkvi, koľko len bolestných vyhlásení, urážok odznelo z rôznych strán! Naozaj nie je ľudským údelom súdiť a posudzovať konanie mnohých v časoch, ktoré sú naozaj nepochopiteľné pre tých, ktorí ich na vlastnej koži neprežili, neskúsili. Mnohým možno naozaj išlo o vyššie funkcie, iní hľadeli na svoje deti, či by im nejako neublížili, ak by neurobili nejaký ten ústupok, ktorý sa im nezdal ani taký zlý. Takým sa javí len dnes, keď už nič nehrozí, naopak, všetkým je všetko dovolené, iba nie vždy aj všetko prospešné.

Boli aj takí, ktorí aj v tých časoch museli vykonávať isté funkcie, a to sa naozaj nedalo bez istých „podpisov". Bolo len na nich, aby si popri tom atramente pri podpise nezašpinili okrem papiera aj dušu. Cítim s nimi a o mnohých viem, že tak robili a že v mnohom pomohli tam, kde sa pomôcť muselo a dalo. A je na Božom súde, či to tak bolo z nutnosti k dobrému a z jeho dopustenia. Nám patrí len v pokore a v porozumení odpustiť tam, kde je čo odpustiť, a vystríhať sa toho, aby sme neboli nespravodlivými sudcami tam, kde by sme viac ublížili, ako pomohli hoci „vyčistiť priestor" pre „jedine spravodlivých".

Ale to by som už zasahovala do nejakej filozoficko-teologickej oblasti a to by som ani nechcela, ani na to nemám. A tak na záver len opakujem, že som týmito riadkami mienila vydať nielen verné svedectvo o jednej epoche našej spoločnosti, ale najmä o jej dopade na ľudí, ktorí v tom čase nestáli na tej „správnej strane", ako aj o tom, aký to malo vplyv na blízkych rodinných príslušníkov. Všetko už dávno prebolelo a všetko je odpustené, nezanechalo to žiadnu trpkosť. A veď iste je aj na nás mnohé, čo treba odpustiť, a tak nech sa deje „...odpusť nám naše viny, ako aj my odpúšťame našim vinníkom".

Autorka

Úvod

Keď sa v roku 1990 a potom aj neskôr objavili prvé vydania spomienok farárov, tak evanjelických, ako aj katolíckych, na väznenia počas „totality“, všetko som si so záujmom prečítala, pretože mi boli nesmierne blízke. Boli to v určitom zmysle slova aj moje spomienky, spomienky mojej rodiny. Neskôr, v roku 1992, boli tieto spomienky uverejnené aj vo forme článkov k 40. výročiu uväznenia evanjelických farárov.

Rok 1962 – 1963 sa týkal viac evanjelických farárov. „Barbarská noc“, ako ju pomenoval pán kardinál Ján Korec, bola ešte v roku 1950 a smutný postih rímskokatolíckych farárov nasledoval bezprostredne po nej – v päťdesiatych rokoch. Na evanjelikov to v obdobnom rozsahu prišlo až o 10 rokov neskôr, hoci predsa len boli niektoré prípady aj v rokoch postihu rímskokatolíckej cirkvi. Vyzeralo to, ako keby sa dodatočne malo vykonať čosi, na čo sa zabudlo – veď antagonizmus vtedajšieho režimu bol protináboženský a nielen „protirímskokatolícky“.[2]

Z hľadiska našich evanjelických farárov mi v celej tejto „memoárovej literatúre“ chýbala keď už nie nejaká ucelená práca, tak aspoň pár článkov „z vonkajšej strany mreží“, t. j. od manželiek či rodin-

[2] Aj po roku 1950 sa rozpracovávali, zatýkali a súdili viacerí katolícki kňazi a rehoľníci. Smerodajnými boli roky 1958 – 1962. Napr. v roku 1958 bolo na KS MV (ŠtB) v Prešove zatknutých až 12 katolíckych duchovných. KS MV (ŠtB) v Žiline zas v tom čase zatkla a riešila vykonštruovanú skupinu katolíckych duchovných V. Trstenský a spol. Podobne v rokoch 1959 – 1960 boli odsúdení katolícki duchovní Ladislav Pástor, Štefan Bulka, Jozef Košár, Viliam Praženec a Juraj Ďuraj. V roku 1962 marxistický režim odsúdil katolíckych kňazov Jána Hudáka, Františka Tuleja, Jozefa Mikloša, Štefana Okošiho a Jána Demetera. Režim zasiahol aj proti členom zakázaných reholí. Išlo o zatknutie a odsúdenie lazaristov (J. Hutyra a spol.) a vincentiek (V. Oľšovská a spol.). V roku 1959 sa odohral proces proti členom tretieho rádu sv. Františka. ŠtB po zatknutí jezuitu Alojza Litvu pokračovala v roku 1960 so zatýkaním ďalších členov marxistami zakázanej Spoločnosti Ježišovej – medzi nimi aj Jána Ch. Korca. V roku 1961 podobným spôsobom zasiahla ŠtB proti verbistom (V. Bošanský a spol.), tešiteľom, redemptoristom (Peter Konkoľ a spol.) a kapucínom (LETZ, R.: Návrat k ostrému kurzu, 1957 – 1962, s. 219-233).

ných príslušníkov väznených. Dôležité je totiž nielen to, ako to vnímali samotní postihnutí, ale aj „postihnutí postihnutých“.

Okrem vlastnej iniciatívy väznených vydať svedectvo o realizácii ideologických zámerov totalitnej spoločnosti stáli na počiatku tejto literárnej aktivity aj impulzy zo strany viacerých vedúcich osobností evanjelickej cirkvi, nabádajúce k spracovaniu pamätí postihnutých, aby sa uchovali veľmi dôležité fakty nielen z hľadiska cirkevných, ale aj občianskych dejín. Pokiaľ sa neurobila zámerná skartácia, v archívoch súdnictva sú uchované viaceré doklady dôležité pre historické zhodnotenie štyridsiatich totalitných rokov, jednako by tam však chýbalo to „živé“, to, čo bolo v tých časoch tak veľmi citlivé, t. j. ako boli v skutočnosti celé rodiny postihnuté tak zo spoločenského, ako aj materiálneho hľadiska, a ako sa to všetko prejavovalo na jednotlivých rodinných príslušníkoch ešte aj vtedy, keď už všetko dávno prehrmelo. Rodinná väzba na nešťastných delikventov sa totiž dala zneužiť a aj sa zneužívala v mnohých prípadoch aj po rokoch ich väznenia. Rodinní príslušníci trpeli často až dvojakým spôsobom. Na jednej strane tým, že im zobrali tých najbližších, ale aj spoločenským biľagom, majúcim odraz aj v existenčnej oblasti. Potom tie rôzne skresľované a psychologicky veľmi rafinovane cielené správy, pomocou ktorých sa pôsobilo na vytváranie verejnej mienky v neprospech prenasledovaných. Malo to, prirodzene, vplyv aj na priateľské zväzky. Jedni zanevreli preto, že tejto propagande uverili, iní sa zo strachu prestali s rodinami postihnutých farárov stýkať... Vďaka Bohu, nie všetci. Boli to v určitom zmysle slova „hodiny pravdy“.

Toto všetko ma viedlo k tomu, že som sa po mnohých rokoch ponorila do svojich spomienok i do niektorých dokladov, aby som všetko to vtedajšie bezprávie predstavila aj z onej, vyššie spomenutej „prednej strany mreží“. Pokúsim sa pritom aspoň letmo spomenúť aj osudy niektorých iných sestier – manželiek farárov, ktoré sa ocitli v tej istej situácii ako ja so svojimi tromi drobnými deťmi a na mňa odkázanou matkou, keď mi ŠtB vzala manžela. Už vopred môžem s náležitou satisfakciou konštatovať, že nezlyhala žiadna z evanjelických manželiek farárov – okrem jednej, a aj tá zlyhala podľa všetkého nie preto, že by ju boli zastrašili, alebo uväznili, alebo že by bola

rezignovala, ale len preto, že v jej manželstve nastal hlboký rozvrat už predtým, ako jej manžela uväznili. Je dokonca možné, že keby ho uväznili o nejaký čas skôr, bol by sa zachránil aj ich vzťah. Ba vyskytli sa aj také názory, že sama prikladala polienka k obžalobe svojho manžela. Ťažko súdiť, keď nemám dôkazy.

Ale inak v ostatných prípadoch môžeme vyznať, že my ženy neopúšťame tých, ktorých máme rady, len preto, že sa dostali do nemilosti a ohrozenia – naopak, ešte viac k nim priľneme. Okrem toho sme temer všetky vnímali celú túto hrôzu, ktorá na nás doľahla, ako „skúšku zhora“ v pevnej viere alebo aspoň v nádeji, že to všetko raz pominie, že „Pán Boh síce dopustí, ale neopustí“.

Stručne o tom, čo všetkému predchádzalo

Moje spomínanie sa viaže na určite najťažšie obdobie existencie našej rodiny, i keď je veľmi odvážne tvrdiť, že nás už nič horšie postretnúť nemôže. Tí, ktorí zažili niečo podobné, mi iste dajú za pravdu, že byť na akomsi spoločenskom pranieri v rokoch totality bolo mimoriadne ťažké. Bolo to najprv obrovské napätie, potom prenasledovanie a z toho vyplývajúce strádanie. Naša rodina sa ocitla zo dňa na deň v ťažkej situácii, lebo na môjho manžela, otca našich malých detí, položila zrazu ruky všemohúca spoločenská moc tých čias. Keď toto všetko píšem, chcem vyjadriť vieru, že raz prídu časy a v ich rámci generácie, pre ktoré bude to, čo sme museli zažiť, nepochopiteľné. Myslím si však, že je predsa len potrebné pozrieť sa tak trochu dozadu, do rokov, ktoré tomu všetkému predchádzali, aby sa stali zreteľnými niektoré dôležité skutočnosti a pochopiteľnými určité súvislosti. Pokúsim sa teda povedať niečo najprv o sebe.

Narodila som sa v Nadlaku v Rumunsku ako pohrobok, päť mesiacov po smrti môjho otca. O krstnorodičovstvo požiadala moja matka svoju staršiu sestru s jej manželom, ktorí v tom čase už žili na Slovensku v príkladnom usporiadanom manželstve, ale boli bezdetní. Tí hneď od začiatku prejavovali veľkú snahu dostať nás s mamou bližšie k sebe. Boli to tiež pôvodom Nadlačania a na Slovensku temer nikoho blízkeho nemali. Čas pre realizovanie tejto myšlienky dozrel vtedy, keď sa začalo s presídľovacou akciou Slovákov z Maďarska. Bola som vtedy už temer trinásťročná. Dohoda o presídlení sa Slovákov z Rumunska nebola rovnaká ako s Maďarskom,[3] pretože

[3] Dňa 27. februára 1946 bola v Budapešti podpísaná dohoda medzi Československom a Maďarskom o vzájomnej výmene obyvateľstva. Bola to zo strany slovenskej povojnovej politickej reprezentácie odpoveď na predvojnové iredentistické požiadavky politických reprezentantov maďarskej národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku, ktoré mali za následok vyše šesťročnú okupáciu južného Slovenska v rokoch 1938 – 1945. V rámci výmeny obyvateľstva bola deklarovaná ochrana a nadobudnutie ekvivalentu majetku repatriantov.

tu nešlo o výmenu obyvateľstva aj s majetkami.[4] Na Slovensku nežili žiadni občania rumunskej národnosti, ako to bolo pri výmene s Maďarskom. Rumunsko predsa len dalo určitú možnosť, ale len nemajetným rodinám, nezaťaženým dodávkovými povinnosťami, aby sa na Slovensko vysťahovali. Aj za takýchto okolností sa mame predsa len rysovalo určité riešenie, a tak v rámci tejto možnosti ma 12. júna 1946 priviedla ku krstným rodičom na Slovensko s tým, že po vysporiadaní majetkových záležitostí v Nadlaku príde za mnou aj ona. Veci sa však nepredvídane skomplikovali a moja matka sa mohla vysťahovať z Rumunska až o 3 roky neskôr, v júli 1949. Od tých čias, ako prišla, žili sme s krstnými rodičmi v spoločnej domácnosti. Aj potom, keď som sa vydala a prišla k nám aj moja mama, bol medzi krstnými rodičmi a nami taký istý vzťah ako rodičov a detí, ktoré sa rady vracajú k svojim.

Jedným z dôvodov presťahovania sa na Slovensko bola aj snaha predísť tomu, aby som nemusela ísť po absolvovaní základnej slovenskej školy do rumunského gymnázia, ale aby som tu, na Slovensku, pokračovala v štúdiách na slovenských školách. Mojou životnou túžbou bolo stať sa učiteľkou – po absolvovaní meštianskej školy som mienila ísť na učiteľský ústav. Krstní rodičia však rozhodli inak. „Aká učiteľka! Tu predsa treba schopnú, vzdelanú domácu pani, čo sa rozumie do hospodárstva a má k nemu vzťah!“ Proti týmto ich predstavám o mojej budúcnosti som nemohla a vlastne som si ani nedovolila protestovať.

Citujeme z dohody: ... Maďarská vláda nebude prekážať v presídlení osobám národnosti slovenskej a českej z Maďarska do Československej republiky... Maďarská vláda sa zaväzuje prijať na svoje územie osoby určené na vysťahovanie a takto prisťahované...

[4] S Rumunskom bola 29. júna 1946 podpísaná medzinárodná dohoda o presídlení Slovákov. Presídľovacia komisia pre Rumunsko začala svoju činnosť v auguste 1946. Z Rumunska sa do Československa presídlilo 24 tisíc Slovákov. Slováci v Rumunsku, ktorí sa chceli presídliť, žiadali, aby v ČSR dostali taký majetok, aký zanechávajú v Rumunsku, aby si mohli odviezť aj bytové zariadenie, hospodárske stroje a náradie, aspoň časť dobytka a primerané množstvo kukurice a obilia. Ďalej žiadali, aby presídlenci z jednej obce boli usadení aj v ČSR v jednej obci, teda spolu. Tieto podmienky, ktoré si presídlenci kládli, napokon zo strany vlády Československa a jej orgánov neboli splnené (VOLNÍK, M.: Ako to bolo naozaj. http://www.geocities. com/miroslavvolnik/atb/atb010.htm).

Dostala som sa na Odbornú školu pre ženské povolania – bývalú rodinnú školu v Bratislave. Keď som ju absolvovala, aj tá prestala existovať. Písal sa rok 1950 a pre nastupujúci socializmus sa zdala táto škola „pripanskou“ a nepraktickou.[5] V tom čase sa už v rámci emancipácie rysovali pre ženy v novej spoločnosti iné miesta. Ako nadstavba bývalej rodinnej školy vznikla vtedy vyššia škola výživy, odvetvie klinickej dietetiky, a ja som pokračovala tu. Pre zaujímavosť ešte uvediem dvojakosť vtedy veľmi dôležitej kádrovej situácie. V bratislavskej škole som bola na základe písomných dokladov považovaná za proletárske dieťa, veď som bola dcérou vdovy, úplne nemajetnej poľnohospodárskej robotníčky. V mieste bydliska, kde moje rodinné pomery poznali bližšie, to bolo inak. Tam som bola dcérou kulackej, politicky proskribovanej rodiny.

Po úspešnej maturite mi dávali na škole do výhľadu štúdium medicíny, ale vzhľadom na slabú majetkovú situáciu matky a skutočnosť, že aj moji krstní rodičia odovzdali majetok štátu, javilo sa to ako nereálne. Tu však prišla ponuka ostať učiť na škole, ktorú som absolvovala, a tú som s radosťou prijala. Mala som byť odbornou učiteľkou s tým, že si popri zamestnaní doplním pedagogické vzdelanie. Vyzeralo to teda ako splnenie mojich dávnych snov – byť učiteľkou. Ešte počas prázdnin som dostala platový výmer. Dnes si už presne nespomínam, o akú výšku platu vtedy išlo, viem však, že bol niekoľkonásobne vyšší ako plat môjho nastávajúceho manžela – farára, s ktorým som medzitým nadviazala vážny vzťah.

Naša známosť trvala ešte z čias návštev mládežníckych cirkevných akcií v Bratislave a obnovila sa návštevou na fare v Rastislaviciach. Časť návštevy sa uskutočnila aj u nás a tu sme s nastávajúcim manželom oprášili starú známosť a postupne ju zintenzívnili. Asi po štyroch

[5] Odborná škola pre ženské povolania v Bratislave (tzv. dievčenská škola) existovala v rokoch 1920 – 1950. V roku 1950 boli školy tohto druhu pretransformované na sociálno-zdravotné školy, čím sa dosiahla zmena pôvodného zamerania v súvislosti s komunistickým videním poslania ženy v spoločnosti. Dievčenská škola v Bratislave sídlila na mieste dnešného divadla Nová scéna (vtedy Živnodom č. 3). Na Dunajskej ulici číslo 33 mala internát. V rokoch 1931 – 1951 tu pedagogicky pôsobila slovenská umelkyňa – maliarka Matilda Čechová, ktorá učila aj Zuzanu Antalovú.

rokoch pauzy od pôvodného poznania sa v nás prebudila vzájomná zvedavosť, ktorá vyústila nielen do častejšieho stretávania a spoznávania sa, ale ešte počas prázdnin boli aj zásnuby a v októbri svadba. Vydala som sa do Vlčian, kde manžel pôsobil ako námestný farár.[6] Odtiaľ by sa bolo dalo dochádzať do dohodnutého zamestnania, do školy do Bratislavy. Keď sa však v škole dozvedeli, že môj manžel je farár, okamžite skončili so mnou pracovný pomer. Bez udania dôvodu zrušili môj dekrét, a tak som v roku 1952 prvýkrát pocítila, s čím všetkým musím ako manželka farára v budúcnosti počítať.

Šancu stať sa učiteľkou som však mala ešte raz, ale oveľa neskôr. Keď sa naša rodina po rokoch ocitla v Rastislaviciach, zapísala sa na pedagogickú fakultu v Nitre dcéra tamojšieho farára Gajdoša[7] a to inšpirovalo aj mňa dať sa na diaľkové štúdium pedagogiky. Aj pri mnohých povinnostiach v práci a v domácnosti som úspešne absolvovala všetky pedagogické predmety, a tak som skončila prvý ročník.

Začiatkom druhého ročníka som počas diskusie s prednášajúcim použila „výraz" Pán Boh, a to som veru nemala. Prednášajúci docent Milo využil potom celý zvyšok svojej prednášky na to, aby vysvetlil, aké je to nesprávne takto osloviť „túto mystickú postavu". A ja som pochopila, že tam viac nemám čo hľadať. Z prednášok som odišla a viac som sa na pedagogickú fakultu nevrátila.[8]

Tak teda moje učiteľské plány nevyšli aj po druhýkrát. Ktovie prečo...? Dnes by som už možno aj vedela dať odpoveď, to však už nie je zaujímavé, najmä nie na tomto mieste.

---

[6] Ján Antal pôsobil ako farár vo Vlčanoch pri Šali od roku 1951 do roku 1953.

[7] Evanjelický duchovný Ján Gajdoš pôsobil v Rastislaviciach do roku 1945 na nesystematizovanom, t. j. finančne štátom nezabezpečenom mieste a potom ako riadny farár až do roku 1972 In Spravodajca evanjelického a. v. cirkevného zboru v Prešove. 9, 2004, č. 1, s. 3).

[8] K uvedenému pozri našu kapitolu Niečo o kultúrnej revolúcii v sprievodnej štúdii KLOBUČNÍK, M.: Slovenská evanjelická cirkev augsburského vyznania v dokumentoch ŠtB a socialistickej justície na pozadí politického procesu so skupinou KVAP, 1948 – 1962.

Vlčany

Myslím si, že by nebolo správne nepovedať pár slov o počiatkoch nášho spolužitia, ktoré sa viaže na Vlčany – prvé pôsobisko môjho manžela ako farára. Nuž, začínali sme, a to len z manželovho veľmi chudobného platu, uprostred tiež sa len zariaďujúcich ľudí, presídlených z maďarskej Dolnej zeme, z Nagybánhedesa a Ambrózfalvy. Aspoň v tom sme však mali určité zadosťučinenie, že nás mali naši cirkevníci radi a snažili sa nám to dať rôznymi spôsobmi najavo. Vtedy už bolo združstevňovanie v plnom prúde a všetci boli priam dezorientovaní. Väčšina sa ešte držala mimo družstva, ale dni ich existencie ako súkromníkov boli spočítané. Najhoršie to niesli bývalí bezzemkovia hospodáriaci na pár pridelených hektároch, ktorým sa konečne splnil sen o ich osamostatnení sa a nezávislosti a ktorí boli napokon prinútení všetkého sa zrieknuť a role, záprahy i kravičky odovzdať do vznikajúceho družstva. Čo ako sme sa snažili ostať v politicko-občianskych záležitostiach neutrálni, nebolo to celkom možné. Bolo nám ľúto ľudí, ktorým sa nemilosrdne, často bezcitne siahalo na existenciu. Aj tu sa dostali do popredia ľudia schopní ťažiť z biedy a bezmocnosti druhých. Ukrivdených bolo treba potešovať.

Manžel zaviedol vtedy domáce pobožnosti, a to jednak preto, že nebola nijaká vlastná zborová miestnosť, ale aj preto, aby sa vytváralo skutočné, aspoň navzájom sa potešujúce spoločenstvo skutočnej Kristovej cirkvi. Ľudia boli za to veľmi vďační. Vlastné nedeľné a sviatočné služby Božie sme mávali v miestnom reformovanom chráme, dosť tmavom a poznamenanom aj stovkou rokov, počas ktorých slúžil veriacim. Reformovaný brat farár, vtedy iste už 70-ročný, nevedel po slovensky, bol k nám však veľmi milý a ochotný a či už po nemecky, alebo pomocou rúk a mimiky sme sa s ním vedeli dorozumieť.

Manžel bol vo Vlčanoch už druhý rok a už mal s viacerými inovercami a aj s katolíkmi priateľské kontakty. „Všadeprítomnosť“ a bdelosť strany, od februára 1948 aj u nás totalitnej,[9] stávala sa však zo

[9] Február 1948 alebo februárový puč (tzv. Víťazný február alebo Februárové víťazstvo pra-

dňa na deň viditeľnejšou. V našej dedine, počítajúcej vyše 4 000 obyvateľov, sme mali zhodou okolností aj poslanca, samozrejme, za KSČ, pána Honca,[10] pôvodom odniekiaľ zo severného Slovenska. Ten sa sem-tam hlásil aj k evanjelikom, samozrejme, nie verejne. Môjho manžela vystríhal, aby sa nezamiešal medzi otruby, lebo ho vraj „zožerú svine". Pod otrubami myslel tzv. kulakov a nepriateľov štátu.[11] Inak nám nikdy priamo neuškodil. Ani vtedy, keď manžel v jednej zo svojich kázní v žatevnom období protestoval proti tomu, že strojcom úrody boli ľudia plus „všemohúca strana", lebo všetko záleží od Boha a jeho požehnania. Ba nebrali ho na zodpovednosť za jednu dosť ostrú pohrebnú kázeň jednému súdruhovi, ktorého rodina dala cirkevne pochovať. Už vtedy však začalo narastať napätie medzi štátnou ideológiou a náboženským vnímaním sveta.

Z hľadiska všetkého toho, čo nás čakalo a neminulo o 10 rokov neskôr, je potrebné spomenúť, že z manželovej iniciatívy sa začali stretávať na spoločnú prípravu kázní a teologické debaty traja blízki spolužiaci Andrej Kvas z Nových Sadov, Daniel M. Fakla z Nededu a môj manžel vždy u niektorého z nich. Boli to veľmi podnetné a pritom aj po spoločenskej stránke milé stretnutia, nebolo ich však veľa, takže nestihli na seba príliš upozorniť.[12]

Do celej tejto cirkevnozborovej a novomanželskej idyly prišla temer po roku správa, že sa v Betliari uprázdnila stanica síce malého, ale z mnohých hľadísk veľmi zaujímavého cirkevného zboru a že by bola vôľa pozvať si tam za farára môjho manžela. Napísal nám o tom

---

cujúceho ľudu) je názov komunistického prevratu v Československu, ktorý sa uskutočnil medzi 20. a 25. februárom 1948.

[10] Pravdepodobne ide o Františka Honca, ktorý pôsobil ešte aj vo Federálnom zhromaždení ČSSR v 70. rokoch 20. storočia.

[11] Marxistický režim označoval termínom kulak každého roľníka hospodáriaceho na vlastnom, ktorý odmietal vstúpiť do násilne zakladaných JRD. Pôvodne sa toto označenie v cárskom Rusku vzťahovalo na bohatých, resp. nezávislých sedliakov, ktorí sa sformovali vďaka Stolypinovej reforme v roku 1906, a preto patrili k podporovateľom cárstva. Boľševici videli v kulakoch triedneho nepriateľa. Počas Stalinových represálií boli kulaci zlikvidovaní v 30. rokoch 20. storočia.

[12] K tomu pozri našu kapitolu Skupinková činnosť v evanjelickej cirkvi.

švagor, ktorý bol farárom vo Vlachove,[13] asi 11 kilometrov vzdialenom od Betliara. Odporúčal nám tam ísť hlavne z tých dôvodov, že by potom aj naši rodičia žijúci sami v Klenovci[14] mohli prísť do našej blízkosti, a tak bude celá rodina pokope.

Pre mňa to bolo trochu ťažké, veď z Vlčian sme mali blízko k mojej matke a ku krstným rodičom do Rastislavíc a odísť do Betliara znamenalo odísť od nich ďalej ako o 300 kilometrov. Videla som však, že môj manžel bol touto ponukou nadšený a že by mu môj súhlas urobil radosť. Tak sme napokon ponuku, medzičasom už aj s pozvaním od cirkevného zboru v Betliari, prijali. Nebolo nám všetko jedno, hlavne z hľadiska našich milých cirkevníkov, ale potom aj oni uznali naše dôvody a veľmi pekne si nás v pamätnom roku 1953 vyprevadili. Vzhľadom na to, že farárov bolo dosť, nebolo obáv, že zbor ostane osirelý. Aj sa po našom odchode dosť skoro zaplnil. Boli však jednako aj slzy a veľmi srdečné rozlúčkové prejavy.

Nové prostredie sa aj mne veľmi zapáčilo a manželovi sa splnil jeho dávny sen, ktorý začal snívať po prečítaní Pastorálnej symfónie od A. Gidea, t. j. pôsobiť v malom zbore uprostred lesov a vrchov, medzi jednoduchými, srdečnými ľuďmi.[15] Bol to menší cirkevný zbor, a tak mu ostávalo viac času aj na teologické štúdium, na rôzne preklady z tejto oblasti. Ba aj na preklad Biblie, ktorý sa vtedy pripravoval. Pracoval na preklade kníh Starej zmluvy (Dve knihy kráľovské, Dve knihy kronické a Prorok Sofoniáš). Pre zaujímavosť dokladám, že sa k tejto práci ešte raz po mnohých rokoch vrátil, ale to už spolupracoval na preklade Novej zmluvy.

---

[13] Ide o evanjelického farára Samuela Velebného, manžela Márie, sestry Jána Antala, ktorý pôsobil v cirkevnom zbore vo Vlachove v rokoch 1949 – 1961.

[14] Ide i rodičov Jána Antala pochádzajúceho z Klenovca.

[15] André Gide (1869 – 1951), francúzsky spisovateľ, ktorého tvorba je označovaná za rozporuplnú. Hlásal krajný individualizmus, ale objavuje sa u neho aj náboženské myslenie a sklony ku komunizmu. Po návšteve ZSSR v roku 1936 však stalinistický režim skritizoval knihou Návrat zo ZSSR. Vo svojom vrcholnom diele, románe Peňazokazci, presadzuje individualitu a zamýšľa sa nad pokrytectvom meštianskej morálky, ktorá ju potláča. V diele Pastorálna symfónia ponúka čitateľovi príbeh pastora z malej dediny.

Betliar

Kto pozná Gemer a Slovenské rudohorie, iste súhlasí, že je to naozaj krásny kraj. Je to veľká oblasť, ktorú tvoria celkovo štyri doliny a v jednej z nich, ktorou preteká riečka Slaná, sa nachádza dedina Betliar, vzdialená iba 5 km od Rožňavy smerom na Dobšinú. Dedina sa akosi odlišovala od ostatných gemerských dedín. Zdalo sa nám, že ľudia tam žijú na vyššej úrovni. Možno hlavne preto, že sa tu nachádzal lovecký kaštieľ významného šľachtického rodu Andrášiovcov. Gróf s rodinou sa v ňom z času na čas aj zdržiaval. Prichádzali tak do styku aj s miestnym obyvateľstvom a mali pre nich aj viaceré pracovné príležitosti.[16] Obyvateľstvo, v styku s nimi, mnohé veci odpozorovalo a vnieslo do bežného života. Andrášiovci opustili Betliar pred vojnou – podľa jedných na nátlak Nemcov, podľa druhých z obavy pred nenávisťou komunistov k šľachte.

V čase nášho príchodu do Betliara visel nad dedinou tieň nedávneho súdneho procesu s predchádzajúcim zborovým farárom Štefanom Havlíkom, odsúdeným za veci hospodárskeho charakteru.[17] Bolo to narafičené a nafúknuté a vládnuca trieda sa postarala o veľkú publicitu. Išlo o zdiskreditovanie farára v súvislosti so správou andrášiovského kaštieľa. Podozrievali ho, že nadviazal kontakt s jeho majiteľmi v cudzine. Propaganda okolo celého prípadu bola veľká,

[16] S tým korešponduje majiteľ Betliarskeho kaštieľa gróf Emanuel I. Andráši (Andrássy), ktorý sa stal významnou osobnosťou kultúrno-spoločenského života Uhorska i výraznou postavou vtedajšieho železorudného priemyslu prezývanou Železný gróf. Práve k jeho menu sa viaže posledná veľká prestavba Betliarskeho kaštieľa v rokoch 1881 – 1886.

[17] Štefan Havlík (narodený 6. decembra 1914), evanjelický kňaz, kaplán a neskôr farár v Rastislaviciach, potom v Betliari. Počas SNP uvoľnený z kňazskej funkcie, aby mohol vykonávať odbojovú činnosť. Člen Revolučného okresného národného výboru v Dobšinej. Mal úzky vzťah s posledným majiteľom Betliarskeho kaštieľa emigrantom grófom Andrášim (Andrássy). 29. júna 1952 oznámil cirkevný odbor KNV v Košiciach Štefanovi Havlíkovi odňatie štátneho súhlasu z nasledovného dôvodu: „... Napriek tomu, že Vám bolo oznámené, že majetok fašistov a zradcov prepadá v prospech československého štátu, ukrývali ste rôzne cennosti grófa Andrášiho, čím ste spôsobili štátu značnú škodu a tým ste sa dopustili trestného šinu v zmysle par. 247 z. č. 86/1950 Z. z. zo dňa 18. júna 1950.“ Štefan Havlík bol 30. júna 1953 zaistený a uväznený v Rožňave (A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Štefan Havlík).

takže nakoniec aj viacerí cirkevníci zapochybovali o jeho nevine. Niektorí sa od nešťastnej farárskej rodiny dištancovali, iní sa ho pokúšali brániť. My sme sa snažili brať všetko z tej lepšej stránky alebo sa aspoň dištancovať od prípadu a nevyjadrovať sa k tomu, pretože pravdivú skutočnosť sme nepoznali. O celej tejto kauze sa zmieňujem najmä preto, že to, čo postihlo týchto našich predchodcov, sa zopakovalo po desiatich rokoch aj v našom prípade, len s tým rozdielom, že manžela už súdili ako nepriateľa štátu, už to nemuselo byť kryté inou vinou. Ale o tom neskôr.

Je zaujímavé, že pán farár Havlík začínal svoju farársku prácu v Rastislaviciach, bývalom Degeši, teda v cirkevnom zbore, kde manžel po návrate do cirkevnej služby pokračoval.[18] Vtedy tu žil ešte ako slobodný medzi kolonistami – evanjelikmi a hoci tu pracoval pomerne krátky čas, položil základy nielen duchovno-organizačnej, ale aj precíznej administratívnej práci, v ktorej sa pokračuje dodnes.

Atmosféra spoločenského života sa stávala zo dňa na deň viac a viac dusnou a pre farárov nebezpečnou... Farári boli ostro sledovaní, ba často aj provokovaní. V roku 1954 bola v Rožňave tzv. „Barbarská noc“. Týkala sa nemocničnej kaplnky, ktorú príslušníci ŠtB surovo zdemolovali a znesvätili. Strach dostala viac-menej celá inteligencia. Bol to aj existenčný strach a obzvlášť postihol učiteľské kádre, ktoré sa mali stať prostriedkom prevýchovy v rámci šírenia myšlienok marxistickej ateistickej ideológie.[19]

V Betliari bol riaditeľom školy vraj veľký exponent Hlinkovej gardy za vojnového slovenského štátu, zrazu však rovnako horlivý komunista a ateista. Je len samozrejmé, že sa snažil horlivo vplývať na deti i rodičov, aby sa ich čo najmenej prihlásilo na náboženskú výučbu a tam, kde bolo treba, dával najavo svoje protináboženské a protifarárske cítenie. Protináboženská a protifarárska aktivita bola vtedy v móde. V jej rámci sa nikto nemohol pomýliť – skôr získal pochvalu a uznanie. V samotnom Betliari však boli aj mladší horliví

[18] Ján Antal sa vrátil do pastorácie v roku 1986, kedy sa stal námestným kňazom vo Svätoplukove.

[19] K tomu pozri kapitolu Niečo o kultúrnej revolúcii.

straníci, ktorí sa tvárili, ako keby farár bol najväčším nepriateľom ľudstva, proletárskej triedy, ba priamo ich samých. „Podľa predpisu" videli v existencii cirkvi jednu z najväčších prekážok budovania socializmu. Boli to však len výnimky, dedina bola nábožensky spolovice evanjelická, spolovice rímskokatolícka.

Bohu a cirkvi verné rodiny s dobrým vzťahom k farárovi mali absolútnu prevahu. Len pár ich bolo trochu vlažných, žiadna však nepriateľská. Vedela by som ich aj dnes vymenovať, nerada by som však niekoho nedopatrením vynechala. Pred zrakom pamäti odvíjajú sa spomienky na mnohých charakterovo krásnych ľudí. Tí istí ľudia, tie isté rodiny zostali verní cirkvi a svojmu Pánovi aj pri ďalších výmenách farárov. Zmeny farárov totiž nasledovali aj neskôr, ale tieto rodiny sa neviazali na osoby, im bola drahá ich viera, ktorej prejavom bola láska.

Okrem bežnej pastoračnej práce sa manžel snažil aspoň udržať, prípadne aj zveľadiť vieru mladých ľudí. Napríklad pri nástupe mladých mužov na základnú vojenskú službu konal rozlúčkovú pobožnosť. Jednak on sám, ale častejšie obidvaja sme chodili navštevovať naše evanjelické rodiny. I ja ako evanjelická farárka[20] som pomáhala a išla navštíviť každú mladú mamičku s menšou pozornosťou. Neraz to bol len prvý kontakt so zborovým spoločenstvom. Možno práve preto, že to bolo také bezprostredné a skromné, stretla som sa vždy s milým prijatím. A hlavne: nadviazali sa vzťahy prerastajúce do priateľstva. Dnes, pri návratoch do Betliara, môžem so zadosťučinením konštatovať, že práve vďaka nim sa medzi našimi bývalými cirkevníkmi a nami vytvorili stále pretrvávajúce väzby, že aj im, aj nám veľmi dobre padne opäť sa stretnúť.

Vzhľadom na to, že náš cirkevný zbor bol malý, snažili sme sa s cirkevníkmi i ostatnými nadviazať styk aj v občianskej sfére dedinského života. Bolo tam napr. také „ženské jednotné roľnícke družstvo". Preto ženské, že v ňom najviac pracovali ženy a aj predsedníčkou bola žena. Išlo tu o scelenie naozaj nepatrných majetkových celkov

[20] Autorka termínom evanjelická farárka má na mysli ľudové označenie pre manželku evanjelického farára, nie evanjelickú duchovnú.

a rolí, ktorých majitelia boli zamestnaní v podnikoch a na železnici. Mužskej pracovnej sily bol v JRD nedostatok. A tak im manžel neraz pomáhal pri kosení trávy, ale aj obilia, najmä vtedy, keď bol veľmi mokrý rok, takže stroje nemohli vstúpiť na roľu. Táto aktivita bola neskôr vyložená ako snaha posilniť náboženské zmýšľanie „rafinovaným spôsobom“ v styku s ľuďmi.

Skrátka: „ani z voza, ani na voz“, ako hovorí príslovie. Dva – alebo trikrát sa manžel zúčastnil aj pri hasení požiarov. Raz práve jeho aktivita a obetavý zásah, spolu s presbyterom nášho zboru, zabránili rozšíreniu sa požiaru na objekty, ktorých zhorenie by bolo bývalo veľkou hospodárskou škodou. Sám tajomník okresu mu na mieste zásahu blahoželal a vyslovil vďaku. Dostal aj písomné poďakovanie. Aj toto sa neskôr hodnotilo negatívne.

Takto sa to teda začínalo s nami v Betliari. Prvé roky boli napriek všetkému sľubné, ale pomaly sa už dvíhal aj vietor, ktorý mal neskôr dohnať búrkové oblaky. Z hľadiska farárskej práce sa začínali ukazovať prvé problémy. Tí, čo mali čo i len trochu zodpovednejšie zamestnanie, sa báli nielen chodiť do kostola, ale aj súkromne sa stretať sa farárom. Aj deti sa báli prihlasovať na náboženstvo, nielen pre problémy v zamestnaní, ale aj preto, že sa obávali, že deti nebudú môcť – ako nábožensky zaťažené – študovať na vysokých školách. Ale veď človek má svoju hodnotu nielen vtedy, keď je absolvent vysokej školy. Toto všetko vplývalo na nás tak, že sme sa v našej krásnej dedine s mnohými milými ľuďmi cítili predsa len akosi izolovaní.

V starostiach o rozrastajúcu sa rodinu si na to spomíname nie ako na niečo vyslovene zlé, jednako však dosť náročné a ťažké. Napriek všetkému sme boli odovzdaní do Božej vôle a nežili sme bez nádeje. Izolovanosť, ktorú som spomenula, spočívala hlavne v tom, že sme si stále uvedomovali akúsi podvedomú povinnosť dať pozor na to, aby sme nejakým častejším vyhľadávaním niektorých nám sympatických rodín a jednotlivcov nevrhli na nich tieň podozrenia, že sa kamarátia s farárom. Toho sa naozaj báli viacerí. O to viac si aj dnes vážime tých, ktorí neváhali priateliť sa s nami a vymieňať si s nami návštevy. Potrebovali sme sa totiž porozprávať s niekým aj o kultúre a rôznych

problémoch, ktorými sa jednoduchí ľudia intenzívne nezaoberajú. Zvlášť sme si cenili priateľstvo rodiny MUDr. Ďuríčeka, pôsobiaceho vtedy v Nižnej Slanej. Ale ešte užší spoločenský kontakt sme mali s rodinou Janka Šlosara. Práve jeho spomínam najmä preto, že to bol zamestnanec okresného národného výboru. S jeho rodinou to bývali skôr také večerné domáce posedenia.

Prirodzenými priateľmi nám, samozrejme, boli okolité farárske rodiny blízke aj z vekového, aj zo záujmového a názorového hľadiska. V Dobšinej to bol už známy Frico (Jozef) Kasanický, vo Vlachove švagor Velebný, v Gemerskej Polome temer manželov vrstovník Janko Paulov a v Rožňave rodina brata farára Pavla Rubanínskeho. Všetci sa snažili byť horliví a verní službe Pánovej a keďže ich činnosť ako farárov sa v tom čase mala podľa presvedčenia vrchnosti realizovať len v kostole, snažili sa hlavne o dobrú kázňovú prípravu, aby ich zvesť slova Božieho bola živá a oslovujúca. Najprv sa o tom rozprávali na oficiálnych alebo pri náhodných stretnutiach farárov, neskôr sa začali stretávať pravidelnejšie, vždy na inej fare, teda v Betliari, Dobšinej, vo Vlachove, v Gemerskej Polome a v Rožňave. Rožňavský farár sa po určitom čase prestal zúčastňovať na spoločných akciách, ostatní štyria sa však stále stretávali.

Každé z týchto stretnutí bolo pre nás aj určitou spoločenskou udalosťou. Domáca pani pripravila skôr skromnejší ako honosný obed – taký bol totiž dohovor – takže sa tieto stretnutia stali aj „spoločenstvom stola“. Na teologických debatách som sa neraz zúčastňovala aj ja, pravda, ako laička. Boli zaujímavé, podnetné, s manželom sme sa k témam vracali aj potom. V takýchto pomeroch sa teda začalo odvíjať to, čo neskôr tvorilo podstatu „trestnej činnosti protištátnej skupiny KVAP. Skratku tvorili prvé písmená priezvísk štyroch evanjelických farárov: Kasanického, Velebného, Antala a Paulova.

V susednej gemerskej doline pôsobili farári Ján Agnet, farár v Ochtinej, Ľudovít Tarnóczy, farár v Slavošovciach, ako aj ďalší: Viliam Raab v Revúcej, Emil Sivák, senior v Jelšavskej Teplici, a bývalý senior Sutoris v Jelšave. S prvými dvoma sme sa občas stretli, ale s ostatnými len pri väčších cirkevných slávnostiach. Viem však, že požívali značnú úctu, zvlášť teologicky veľmi vzdelaný V. Raab.

V päťdesiatych rokoch poslali do gemerskej Čiernej Lehoty viac-menej z trestu vzácneho služobníka Božieho, farára Jozefa Juráša, ktorý už mal „jedno dejstvo“ väzenského života za sebou a ako sa neskoršie ukázalo, čakal na ďalšie. Čierna Lehota bola v tom čase už dlhšie neobsadeným cirkevným zborom, čo malo za následok, že tamojší cirkevníci nemali zmysel pre normálny cirkevný zborový život. Ateistický tlak tu zaznamenal určité úspechy. Bratovi Jurášovi sa však za pomerne krátky čas podarilo týchto ľudí predsa len prebudiť z akéhosi útlmu a odcudzenia, takže aj v Čiernej Lehote sa po náboženskej stránke začalo blýskať na lepšie časy. Ako sa pamätám, brat Juráš požíval v gemerskom bratstve značnú vážnosť. Čierna Lehota je tak trochu od ruky vzhľadom na Betliar, takže sme sa s ním veľa nestretali, len občas, ale raz sme ho pozvali aj ako slávnostného kazateľa k pamiatke posvätenia chrámu.[21]

Patrí sa spomenúť, že Juráš sa stal ústrednou postavou gemerského bratstva. Vedelo sa o ňom, že prežil ťažkú vyšetrovaciu väzbu a s tým, čo v nej zažil, sa rád podelil. Nie pre obdiv, ale skôr preto, aby upozornil na rizikovosť kňazského povolania vo vtedajšej dobe, a tak trochu pripravil aj ostatných na možnosť utrpenia podľa jeho vlastných skúseností. Niečo o tom aj skratkovito napísal a tieto jeho zápisky sa dostali aj k nám. Aj dnes si ešte spomínam, ako mi pri ich čítaní behal mráz po tele. Stále som to však vnímala ako niečo, čo sa nás, chvála Pánu Bohu, netýka a čo sa nám hádam ani nemôže prihodiť. Súviselo to s nedostatkom našich vedomostí a s neznalosťou toho, čoho všetkého bol vtedajší režim schopný.

Vráťme sa však k nám. Pri jednej z veľmi priateľských návštev rodiny Ing. Mauritza, s ktorou sa nám podarilo nadviazať okrem duchovného aj spoločenský kontakt, upozornil domáci pán manžela, že podľa určitých informácií, ku ktorým sa náhodou dostal, sa vo vyšších straníckych kruhoch hovorí, že tak ako katolíckych, ani evanjelických farárov netreba nechať bez povšimnutia, veď svojím účinkovaním rovnako ohrozujú budovanie socialistickej spoločnos-

[21] K tomu pozri kapitolu Jozef Juráš – exemplárny príklad štátnobezpečnostného rozpracovávania.

ti. Postih rímskokatolíckeho duchovenstva nie je postihom všetkých reprezentantov „tmárskej ideológie“. Toto upozornenie bolo síce vážnou výstrahou, stále sme však mali pocit, že z toho mraku sotva na nás bude pršať, veď sme sa proti štátu ničoho zlého nedopúšťali. Naši farári šírili Božie slovo – aj to len medzi tými, ktorí prichádzali do chrámu – boli za to dokonca platení štátom. Nemohli predsa namiesto evanjelia zvestovať nejakú cudziu ideológiu. Bola tu však tzv. „kultúrna revolúcia“ a v jej rámci snahy čo najviac eliminovať vplyv farárov na verejnosť.

V tom čase sa končilo funkčné obdobie seniora Siváka, ktorý už aj vzhľadom na svoj vek nemienil ďalej kandidovať. A tu si štátne orgány vyhliadli na túto funkciu práve môjho manžela, ale, ako sme sa dozvedeli, len za určitých podmienok. A tak príslušné orgány vysunuli svoje tykadlá tak prostredníctvom miestnych „tajných“, ako aj vlastnej ŠtB. Začali prichádzať pod rôznymi zámienkami na faru, všímali si, čo sa u nás robí, kto k nám chodí, čo hovoríme na to či ono. Od tých čias sme žili v stále narastajúcom napätí.

Okrem týchto návštev dostal manžel zrazu pozvanie na Okresné doplňovacie veliteľstvo do Rožňavy.[22] Keď prišiel na určené miesto, službukonajúci boli jeho príchodom prekvapení a vyjadrili sa, že ide asi o omyl. V tom momente však prišiel nejaký muž – civilista, ktorý bez všetkého vošiel do miestnosti a po malej chvíli vychádzajúc, oslovil manžela, aby šiel s ním.[23]

---

[22] Doplňovacie veliteľstvo – názov vojenského úradu pochádzajúci z čias prvej Československej republiky a prvej Slovenskej republiky, do ktorého kompetencie patrili napríklad žiadosti o odklad prezenčnej brannej povinnosti, predĺženie tohto odkladu, priznávanie štátneho vyživovacieho príspevku. Jeho prvoradou úlohou bolo udržiavať stav armády na predpísanej výške.

[23] Uvedený postup ŠtB je typický pre udržanie konšpirácie počas získavania agenta. Príslušník operatívy ŠtB zaviedol Jána Antala do budovy okresného oddelenia MV v Rožňave, kde potom na neho vyvíjali nátlak, aby pristúpil na spoluprácu: „...bolo mu vysvetlené, v akom slova zmysle si spoluprácu predstavujeme, čo budeme od neho žiadať a podobne ... Poznamenal, aby mu z našej strany neboli dávané také okolnosti, ktoré by nemohol splniť.“ (A ÚPN, KS Košice – agentúrne zväzky, č. 6103.) Ján Antal prišiel na prvú schôdzku podľa dohovoru 1. decembra 1960. 7. decembra 1960 písomne odmietol pokračovať v tajnej spolupráci (pozri obrazovú prílohu).

Na ŠtB potom manžela presviedčali až do neskorého popoludnia, aby s nimi spolupracoval. Keďže odmietal, dali mu na vedomie, že sa za ním ešte pozrú.[24] A skutočne: žiadali ho znovu a znovu, aby prišiel tam alebo onam. Ako mi neskôr rozprával, chceli od neho informácie o ostatných farároch a sústavne naliehali, aby sa stal ich spolupracovníkom. Raz ho držali tak dlho, že neprišiel domov ani posledným spojom z Rožňavy. Čakala som ho vtedy na ceste od stanice až do polnoci, ale neprišiel. Boli to strašné hodiny čakania. Manžel, ako spomínal, sa bránil hlavne tým, že on sa na také niečo nehodí, že to robiť nevie. Zachránila ho asi nasledovná udalosť: Keď nechcel hovoriť o svojich kolegoch-farároch, začali sami poukazovať na niektorých, ktorých zvlášť sledovali. Medziiným sa pohoršovali aj nad rožňavským farárom Ivaničom,[25] ktorý – vraj ako Maďar – mal byť zodpovedný za to, že na kostolnom oplotení mali maďarské kríže, ktoré svedčili o iredentistickom zmýšľaní.[26]

Manžel na to upozornil farára Ivaniča, o čom sa hneď na druhý deň dozvedela ŠtB. Jediným, kto ich mohol informovať, mohol byť práve upozornený farár.[27] A tak mu mohli celkom pekne povedať – ilustrujúc to podobnou udalosťou z krásneho filmu Kolja: „Tak takto nie, milej krásnej!...“ Bolo jasné, že s informátorským poslaním môjho manžela naozaj nemôžu počítať. Manžel nakoniec napísal v tomto smere rozhodný odmietavý list. Počas celej tejto aféry sme žili v strachu a napätí. V rodinnom archíve sa zachovali dva listy

[24] Okresné oddelenie ŠtB v Rožňave zaviedlo na Jána Antala zväzok agenta 24. novembra 1960. Tvorí ho však iba správa o priebehu získavania napísaná 25. novembra 1960. Netvorili ho iné písomnosti, ktoré by mohli byť dodatočne zničené, lebo zväzok neobsahuje ani len administratívne a inventárne pomôcky. Bližšie sa o tejto záležitosti zmieňujeme v kapitole Vykonštruovanie protištátnosti KVAP-u.

[25] Ide o evanjelického kňaza Vojtecha (Bélu) Ivanicha narodeného 28. novembra 1914.

[26] Iredenta je šovinistické hnutie usilujúce sa o pričlenenie časti iného štátu na národnostnom princípe. ŠtB v tomto prípade hrala na národné cítenie Jána Antala, ktorý stál na platforme národnej svojbytnosti Slovákov aj v porovnaní s dožívajúcou, tradične pročechoslovakistickou orientáciou v slovenskej evanjelickej cirkvi.

[27] Okresné oddelenie ŠtB v Rožňave naozaj zaviedlo na Vojtecha (Bélu) Ivanicha (nar. 28. novembra 1914) osobný (agentúrny) zväzok, ktorý bol 26. januára 1961 preregistrovaný na zväzok pozorovanej osoby.

z korešpondencie Antal – ŠtB, resp. ŠtB – Antal.[28] Aby sa toto spomínanie stalo vierohodným, uvediem aspoň časť z týchto listov.

Prvý list je datovaný 7. decembra 1960.

Odosielateľ: J. Antal, Betliar 280.

Adresát: Štátna bezpečnosť, okresný inšpektorát (s. Guľa) Rožňava.

Nasleduje text: „Pri poslednom rozhovore s Vami som Vám naznačil, že sa neviem zmieriť s myšlienkou spolupráce s Vami vo veciach, o ktorých ste sa zmienili spolu aj s inšpektorom z Košíc. Prosil som Vás o čas na uváženie a dozretie celej veci. Od tých čias som naozaj s krajným vypätím nervov uvažoval o dôvodoch pre i proti. Poctivo sa Vám priznávam, že sa nehodím na to, aby som vedel vyplniť zo záväzku vyplývajúce povinnosti. Prosím, aby ste ľudsky zvážili a pochopili dôvody, ktoré Vám predkladám:

1. Predovšetkým je tu okolnosť, že o celej veci nesmie vedieť moja žena, ktorej som pri sobáši sľúbil zdôveriť sa so všetkým a to najmä s vecami, ktorých dosah bude pre naše spolužitie ďalekosiahlejší. Už to mi veľmi prekáža a trápi ma, že jej dlhý čas nebudem môcť povedať o všetkom, čo sa týka môjho prvého stretnutia s Vami v Rožňave. Za žiadnych okolností by som ju viac už nevedel klamať všelijakými výhovorkami, že som bol tam a tam, ak by ste ma volali na príslušné pohovory. Aj kvôli rodinnému pokoju mi nezostáva nič iné, len sa zrieknuť akejkoľvek spolupráce s Vami.

2. Ďalej je tu ten fakt, že Vám ide o informácie o evanjelických farároch, v ktorých vidím na základe spoločnej našej viery svojich bratov. Na základe istých dejinných faktov vzniká medzi zástupcami verejnej správy a inými verejnými činiteľmi na jednej strane a medzi niektorými kresťanmi, zvlášť kňazmi, na strane druhej určitá atmosféra napätia a nervozity. V tejto atmosfére môžu tomu-ktorému človeku vypovedať nervy a aj kňaz sa môže dopustiť nepremysleného slova alebo gesta, ktoré potom ľutuje, ale môže byť už neskoro. A tu

[28] Overené počas rozhovoru s Jánom Antalom v Rastislaviciach 12. decembra 2007.

sa môže stať, že viazaný spoluprácou s Vami musel by som okamžite podať o takomto prejave alebo čine správu. Pritom by sa veci zásahom niekoho tretieho alebo vzhľadom na nutnosť vyplnenia určitej úloh tak skomplikovali, že by som patričnému veľmi ublížil. Skrátka, je tu veľké riziko, ktoré nie som v stave vziať na svoje plecia. Ako by som sa tým ľuďom mohol pozrieť do očí...? Ako by som sa mohol pozrieť do očí svojej žene, svojim deťom, nehovoriac už o Bohu, v ktorého verím... Táto okolnosť ma až doteraz, kým som sa pevne nerozhodol odmietnuť spoluprácu s Vami, na ktorú sa nehodím a na ktorú nemám dosť síl, nesmierne trápi. Zajtra budem napríklad na príkaz seniora prisluhovať svojim bratom Večeru Pánovu. Ako by som mohol k nim hovoriť s takto obťaženým svedomím?

Ak by táto okolnosť mala mať nejaký vplyv na udelenie štátneho súhlasu pre mňa, čo sa týka voľby konseniora, poznamenávam, že som ochotný vzdať sa aj konseniorstva."

Predpokladám, že list ŠtB, s nečitateľným dátumom 1961 bez uvedenia odosielateľa, bol odpoveďou na horeuvedený list manžela:

„V. pán farár!

Dovoľte, aby som Vám oznámil na Váš dopis, ktorý ste nám zaslali ešte pred Vianocami.

Vychádzajúc z Vášho dopisu, chcem Vám len toľko oznámiť, že písomnú odpoveď Vám nemôžem dať, a preto Vás prosím, aby ste sa dňa 26. januára 1961 o 9.00 hodine dostavili k nám na úrad do Rožňavy, kde Vás budem čakať.

S pozdravom ostávajúc v boji za svetový mier!

Podpis: Zámok"[29]

Nasleduje kópia ďalšieho manželovho listu Štátnej bezpečnosti adresovaného do rúk s. Guľovi z 25. januára 1961.

„Vážený pán inšpektor.

Vzhľadom na to, že ma znovu prosíte k pohovoru, dochádzam

[29] Označenie ZÁMOK sa zhoduje s názvom agentúrneho zväzku zavedeného na Jána Antala.

k presvedčeniu, že si myslíte, že moje rozhodnutie neprijať Vašu ponuku byť Vašim tykadlom je zmeniteľné. Je to omyl, z ktorého Vás chcem vyviesť týmito riadkami, lebo keby som išiel k Vám, musel by som to povedať svojej žene – tak som sa totiž rozhodol – a napísal som Vám o tom aj v liste začiatkom decembra. Možno som sa Vám zdal zo začiatku váhavým, ale to len dovtedy, kým som si všetko dokonale nepremyslel, kým som v bezsenných nociach a v krajnom nervovom napätí nezvážil dôvody pre a proti. Teraz som sa už definitívne dopracoval k rozhodnutiu neprijať Vašu ponuku na spoluprácu."

Nasleduje takmer dvojstranové zdôvodnenie jeho zamietavého rozhodnutia pre spoluprácu, zdôvodnenie veriaceho človeka, zodpovedného pred svojím svedomím, ale najmä pred Pánom Bohom. Pritom uvádza, že nemá žiadne protištátne zmýšľanie.

Záver listu: „Tým končím... Nezazlievajte mi, že som k Vám neprišiel osobne. Myslím, že je to zbytočné. Aj keď si Vás osobne vážim i Vašu prácu, Vašu ponuku však rozhodne odmietam s prísľubom diskrétnosti, aj keď by som sa musel v hájení svojho stanoviska obrátiť prípadne na iné kompetentné miesta. Za Vašu trpezlivosť a pochopenie Vám ďakujem a zostávam s pozdravom úprimného želania pokoja vo svete, mieru medzi národmi, za ktorý i Vy, i ja svojím spôsobom pracujeme!

Ján Antal"

Posledný list z radu tejto „zaujímavej" korešpondencie patrí mne. Je napísaný 5. januára 1962, teda tri dni pred jeho zaistením.[30] Z neho uvádzam aspoň úvod:

„Drahá moja žena, mám ísť teraz na určité miesto v Rožňave, kde sa mám stretnúť s členom Štátnej bezpečnosti. Keby sa stalo, že by som sa nevrátil, že by som bol vzatý do vyšetrovacej väzby v súvislosti s tzv. Paulovou aférou, prosím Ťa, aby si vzala „čestné prehlásenie," ktoré som napísal po domovej prehliadke u nás a ktoré dobre po-

[30] Jána Antala zatkli 8. januára 1961 (A ÚPN, KS ŠtB Košice, V – 979/3).

znáš, ako aj korešpondenciu, ktorú som mal so Štátnou bezpečnosťou."

V oných ťažkých chvíľach mi zišiel na um a už ma viac neopúšťal citát z 50. žalmu: „Vzývaj ma v deň súženia, vytrhnem ťa a ty ma budeš chváliť..." Bol pre mňa veľkou posilou. Dodnes mi je jedným z najdrahších. Často som si vtedy spomínala, čo všetko býva spojené s prvou časťou citátu, a to zvlášť so slovami „v deň súženia". Aké to len bolo ťažké, aká priepasť neistoty a nádeje až dovtedy, kým sa nerealizuje jeho druhá časť – ono „vytrhnem ťa", aby potom mohla spontánne nastúpiť aj časť tretia, v rámci ktorej tryská z vďačného srdca chvála.

Približne v tom čase, alebo možno o niečo skôr opustil farárske stretávanie sa farár Rubaninský. Nerada by som sa vyjadrovala o príčine, aby som mu nejako neublížila. Ktovie, s akými ťažkosťami sa musel potýkať...

Situácia sa vyvinula tak, že napätie zo dňa na deň narastalo a ťarcha strachu tlačila vždy viac a viac na plecia všetkých okolitých farárov. K tomu všetkému sa ešte začalo rozkladať manželstvo dobšinského farára Kasanického, a tak sa postupne upustilo od spoločného stretávania sa. Ostali sme len pri sporadických návštevách. Pri nich sa ešte debatovalo aj na teologické témy, o situácii v cirkvi, ale na všetkom už visel akýsi tieň neistoty a blížiacej sa pohromy.

Kým sa dostanem priamo k meritu veci, musím ešte spomenúť jednu mimoriadne vzácnu, ale aj osudovú návštevu, na ktorú žaloba na neskoršom súdnom pojednávaní v Košiciach zvlášť upozorňovala. Táto návšteva bola spojená s viacerými slávnosťami, hlavne v Gemerskom senioráte, ktorým návšteva prechádzala. Išlo o návštevu vedúcich osobností Svetového luteránskeho zväzu na čele s tajomníkom Dr. K. Lundquistom.[31] Ďalšími jej členmi boli švédsky biskup Dr. Nygren[32] s manželkou, východonemecký biskup Dr. Moritz Mit-

[31] Správne má byť Carl Lundquist, tajomník SLZ.

[32] Ide o švédskeho teológa a biskupa Andersa Nygrena, známeho svojím dvojzväzkovým dielom Eros a Agape (prvýkrát vyšlo vo Švédsku 1930 – 1936).

zenheim[33] a Dr. Soe z Holandska.[34] Návštevu sprevádzali aj vedúci činitelia našej cirkvi, Dr. Ján Chabada, generálny biskup, a ďalší.

Zdá sa mi, že Gemerský seniorát bol vybraný v tejto súvislosti hlavne preto, že je to veľmi zaujímavý kraj s nádhernou prírodou a jedinečnými historickými pamiatkami. Delegáciu zaviedli na hrad Krásna Hôrka, do mauzólea pod ním a u nás do známeho Betliarskeho kaštieľa. Manžel sa zvlášť potešil biskupovi Dr. Nygrenovi, ktorého knihu mal preloženú do slovenčiny. Prekladal ju z francúzštiny, aj keď nie celú, ako sa od vzácneho autora dozvedel. Neskôr mu ju poslal celú v nemčine.

Táto delegácia bola ostro sledovaná a v súvislosti s ňou, najmä tí farári, ktorí vedeli po nemecky. Určitý problém nastal, keď ma v Betliari jej členovia žiadali navštíviť nejakú domácnosť. To ani nebolo v pláne, nedalo sa však odmietnuť, a tak sa návšteva realizovala. Večer boli potom služby Božie v Dobšinej, vo veľkom, pôvodne nemeckom kostole, ktorý bol doslova nabitý, lebo prišli ľudia z celej rožňavsko-dobšinskej doliny, zo všetkých cirkevných zborov, najmä však tí, ktorí ešte vedeli po nemecky. Ako vyšlo neskôr najavo, všetko sa patričným spôsobom sledovalo, kto s kým sedel, kto a kde prichádzal do styku s členmi delegácie, kto čo povedal.

Nemôžem nespomenúť ešte jednu skutočnosť, ktorá poslúžila obžalobe na súde proti manželovi a jeho priateľom, a to spoločné každoročné rúbanie dreva pre vlastnú potrebu.

V tých časoch cirkevný zbor palivo farárovi nehradil, každý sa musel oň postarať sám. Bola to každoročná značná výdajová položka. Farárske platy však boli nízke a v takom malom, ani nie 500-dušovom zbore, ako bol Betliar, boli aj vedľajšie príjmy nepatrné. Ja som zo začiatku ešte nebola zamestnaná a okrem toho sa nám tri mesiace po príchode do nového zboru narodila prvá dcéra. V prvom roku sme palivo zohnali v uhoľných skladoch a len-len že nám vystačilo. Keď sme sa neskôr lepšie rozhľadeli, poradili nám, požiadať Štátne

[33] Ide o biskupa z bývalej NDR Moritza Mitzenheima.

[34] Správne ide o dánskeho a nie holandského profesora a doktora teológie Soeho, ktorého krstné meno nie je v prameňoch ŠtB uvedené.

lesy, aby sme si v rámci tzv. prerezávky mohli nahotoviť nejaké drevo. Dali sme sa pracovne dohromady najprv dve rodiny – manžel so švagrom, farárom vo Vlachove. Jeho už miestny horár poznal, tak mu vyšiel v ústrety. Chodili do lesa celé dva týždne, kým narúbali drevo pre obidve rodiny. Bola to drina, nemali ani poriadne náradie – píly, sekery – ani si ich nevedeli poriadne nabrúsiť. To, čo oni spravili za dva týždne, iní urobili za tri, štyri dni. V ďalšom roku sa pripravili na rúbanie dreva oveľa lepšie a pribrali ešte dvoch ďalších, farárov Kasanického a Paulova. A tak sa už schádzali nielen na spoločné vypracovávanie kázní, ale raz do roka aj v lese. Okrem tvrdej roboty to boli aj pekné zážitky. Jedného dňa, keď pre čosi brat Paulov nemohol ísť, šla som pomôcť ja. Pracovala som hlavne pri pílení a približovaní dreva. Mala som toho naozaj dosť, ale nechcela som sa dať zahanbiť. Prostredie bolo nádherné. Ako opravdiví rubári mali aj prestávky na doplnenie stratenej energie. Nepohrdla som ani kvapkou ostrého a s chuťou som sa najedla. Poobedňajšia káva mi chutila oveľa viac ako pri domácom posedení.

Obžaloba kvalifikovala toto drevorubačské stretávanie sa ako tajné a konšpiračné. Chceli vraj takto oklamať verejnosť a dôkladne sa pripraviť na burcovanie k prevratu, ako aj na zúčtovanie s komunistami.

A ešte niečo o našej rodine a domácnosti na začiatku šesťdesiatych rokov. Ako som už skôr spomenula, moja mama bola vdova a po presťahovaní sa na Slovensko v čase mojich štúdií žila v rodine svojej sestry, t. j. u mojich krstných rodičov v Rastislaviciach. K nám do Vlčian prichádzala len na častejšie návštevy, ale krátko na to, ako sme odišli do Betliara, prišla k nám do spoločnej domácnosti. Okrem toho, že patrila k nám, do rodiny svojej jedinej dcéry, boli sme si navzájom aj oporou. Aj sme sa potrebovali, lebo nemala žiaden príjem a potom, keď sa nám už narodili deti (v rokoch 1953, 1956 a 1959), nám s nimi veľmi pomáhala, najmä keď som aj ja nastúpila do zamestnania.

Svojím pôvodným povolaním som diétna sestra, teda je to práca v zdravotníctve. Ale v tom čase nebolo toto miesto v nemocnici v Rožňave voľné. Keď sa však obchodná organizácia Jednota reorganizo-

vala, takže tzv. Dedinské spotrebné družstvo sa vytvorilo aj v Betliari, s radosťou som prijala možnosť zamestnať sa tam. Bolo to jednak doma, a predsa len to súviselo aj s potravinami. Zriaďovala sa tam akási závodná kuchyňa, ktorá mala neskoršie aj charakter reštaurácie. Pracovala som v malom kolektíve, ale s dobrými a prajnými ľuďmi. Aj neskoršie, keď sa tento organizačný celok likvidoval, sme sa hoci len náhodne stretali a spolu si zaspomínali. Medzitým sa v Betliari vybudovali moderné veľkokapacitné sklady pre zásobovanie potravinami, tak sa mi tam naskytla príležitosť pracovať v rôznych administratívnych funkciách a to až do odchodu z Betliara. Vždy som sa snažila svoje pracovné povinnosti plniť čo najsvedomitejšie, jednak preto, že som to mala akosi v povahe, jednak preto, že som si bola vedomá istej zraniteľnosti pre svoju rodinnú farársku príslušnosť.

Zima 1961 – 1962

Doteraz som sa snažila vykresliť domáce a spoločenské pomery na betliarskej fare, treba však čo-to povedať aj o ostatných, ktorí sa s mojím manželom schádzali. Začnem Dobšinou. Tu nastal rozpad manželstva farára Kasanického s jeho oveľa mladšou, peknou a inteligentnou manželkou Klárou. Iste to malo aj hlbšie príčiny, než ako tie, o ktorých sa dozvedela verejnosť. Po rozvode sa Klára čoskoro vydala a Kasanický prestal účinkovať ako farár a odsťahoval sa do Liptovského Mikuláša. Všetko bolo smutné a bolestné.

Velebnovci žili ako skutočne príkladná farárska rodina. Mali tri deti – dvoch synov a dcéru. Najstarší Samko mal už 13 rokov, najmladší Janko desať. Švagriná Marienka Velebná bola domáca, nezamestnaná, starala sa o domácnosť. Žili veľmi skromne, ale ich pôsobenie vo Vlachove-Gočove bolo naozaj požehnané. Aj dodnes považujem Velebnovcov za ukážkovú farársku domácnosť. Dobrota, láskavosť a skromnosť svedčila o kresťanskom žití v praxi.

Farár Janko Paulov s manželkou Milkou a jej babičkou, mladomanželia, žili na gemerskopolomskej fare, niečo vyše 2 kilometre od Betliara. Milka pracovala vo Veľkoobchode v Betliari, kde som sa

už aj ja predtým zamestnala. Boli sme teda v dennom styku. Zatiaľ nemali deti, a keďže Gemerská Poloma mala zbor oveľa väčší, boli na tom trochu lepšie. Inak celá gemerská farárska „tragédia“ sa začala odvíjať práve u nich.[35]

Žili sme svojím zabehnutým rodinným životom. Ako som už spomenula, od roku 1956 bývala s nami i moja matka, ktorá bola predtým u svojej sestry v Rastislaviciach. Od svojho dvadsiateho šiesteho roku bola vdovou. Keď prišla, mali sme už dve deti – dcérky, a tak nám bola veľmi vítanou pomocou. Inak by som sa nemohla zamestnať. V osudnom roku 1961 sme boli už 6-člennou rodinou, lebo rok predtým nám Pán Boh požehnal tretiu dcéru.

V tom čase sa vytvorila zvlášť ťažká atmosféra, lebo sme sa dozvedeli, že v Západnom dištrikte uväznili troch farárov – Alexandra Baricu, Pavla Chorváta a Jána Trebuľu.[36] Bolo to akosi ďaleko od nás, a tak som si myslela, že nás sa to stále netýka. Utešovala som sa hlavne tým, že ani práca môjho manžela v cirkevnom zbore, ani jeho mimocirkevné záujmy neboli poznačené nejakými politickými aktivitami. Poznala som jeho postoj k ľuďom, ako aj jeho ochotu pomôcť komukoľvek. Ozaj, prečo by mali zavrieť aj jeho? Prostá naivita!

A potom zrazu zahrmelo nad Polomou. V novembri 1961 bol farár Janko Paulov celý mesiac na liečení hlasiviek v Luhačoviciach a môj manžel ho zastupoval. Práve v tom čase prišli znenazdania príslušníci ŠtB k nim na polomskú faru a urobili domovú prehliadku.[37] Všetko sa odohralo v prítomnosti miestneho tajomníka Zemana, o ktorom bolo známe, že je agresívnym ateistom, nepriateľsky naladeným voči cirkvi a súčasne aj voči rodine miestneho farára.[38] Dozvedela som sa o tom hneď na druhý deň, veď sme so sestrou farár-

[35] ŠtB riešila Jána Paulova ako prvého zo skupiny KVAP. Dňa 14. októbra proti nemu vypovedali prví svedkovia. Bližšie o tom v kapitole Vykonštruovanie protištátnosti KVAP-u.
[36] Alexander Barica, Pavol Chorvát a Alexander Lichner boli zatknutí počas leta 1959 a 22. a 23. marca 1960 odsúdení Krajským súdom v Nitre za podvracanie republiky. Podľa obžaloby zneužívali náboženskú funkciu na oslabovanie štátneho zriadenia.
[37] ŠtB vykonala prehliadku na fare v Gemerskej Polome 23. novembra 1961.
[38] Ján Zeman bol tajomníkom MNV v Gemerskej Polome a vystupoval ako svedok proti Jánovi Antalovi.

kou Milkou boli denne spolu v práci. Zverila sa mi s tým s najväčšou opatrnosťou, lebo mala striktný zákaz s kýmkoľvek o tom hovoriť.

Hneď, ako sa farár Paulov vrátil z liečenia, prišli po neho. Prišli cez deň, keď nebola jeho manželka doma a keď v dedine vládol pokoj, lebo všetci boli v práci. Všetko sa udialo v najväčšej tichosti. Sľúbili mu, že sa čoskoro vráti. Ale nevracal sa.[39]

Niekoľko dní pred Vianocami mali návštevu príslušníkov ŠtB aj vo Vlachove, u našich švagrovcov Velebných. Ktovie, čo ich zabrzdilo v tom, že si farára Velebného nezobrali hneď so sebou. Asi to nemohli vtedy urobiť nenápadne. Je možné, že sa na základe odpočúvania farárskych telefonátov dozvedeli, že sa v Betliari chystáme na zabíjačku, na ktorej sa mal zúčastniť aj on. Skrátka, vyčkali si ho v ten deň – bolo to 22. decembra[40] – dolu za dedinou na rožňavskej ceste, lebo vedeli, že tadiaľ pôjde na stanicu. A takého ho, v gumákoch a zabíjačkovom oblečení, strčili do zaparkovaného tatraplánu a odviezli preč... Darmo sme ho v Betliari čakali v dohovorenom čase. Po dlhšom čakaní sa manžel pokúsil telefonicky zistiť, prečo mešká. To, čo sa dozvedel, v nás vzbudilo zlé tušenie: z domu odišiel načas. Mal byť už u nás. Zabíjačka musela byť bez neho. Práca viazla, stále sme pozerali na dvere, či sa neotvoria a nezjaví sa, ale márne. Večer sme si boli istí, že sa deje niečo závažné – niečo s nateraz nepredvídateľným pokračovaním. So švagrinou sme ihneď nadviazali kontakt a bez akéhokoľvek strachu – to nám naozaj nikto nemohol zazlievať. Išlo predsa o našu najbližšiu rodinu – manželovu sestru.

Farár Velebný bol teda druhým zaisteným. O zaistení Štátna bezpečnosť neinformovala ani najbližších, nevedeli sme poriadne, kde sú, len sme sa domnievali. Až neskôr vysvitlo, že ich zaviezli do Košíc. A to bolo zlé.

Do Vianoc sa už potom nič zlé neprihodilo, išlo však len o jeden deň. Štedrý večer a Vianoce odbavil manžel pobožnosť doma aj v Gemerskej Polome. Pamätám si na strach, ktorý sa ma zmocnil

[39] Jána Paulova zatkli 28. novembra 1961.

[40] Rozkaz ŠtB na predvolanie Samuela Velebného pochádza z 20. decembra 1961, keď ho aj prvýkrát vypočúvali a dali do dočasnej väzby.

na Štedrý večer, keď manžel odišiel na motorke do Polomy. Nielen z obavy pred prípadnou nehodou v krajne zlom počasí, za poľadovice na ceste, ale aj preto, že sa nedalo vedieť, či sa ešte vráti domov, veď strašná mašinéria už pracovala a všetko išlo ako na bežiacom páse. Čakala som a modlila sa. Vďaka Bohu, predsa sa ešte vrátil. Aj tak boli naše Vianoce veľmi smutné – ešte smutnejšie však na fare v Gemerskej Polome a vo Vlachove. Modlili sme sa za návrat odvlečených, boli sme ako na tŕní. Do Vlachova prišli rodičia z Klenovca, snažili sa pomôcť svojej dcére a jej rodine, ale aj oni boli dezorientovaní, viac sa vyznali vo svete svojich spomienok ako v tejto situácii. Medzi sviatkami bola domová prehliadka i u nás a v jej rámci „eštébáci" odviezli nejaké materiály – kázne, knihy, najmä cudzojazyčné.[41]

Zvažovali sme situáciu z rôznych strán a pohľadov. Zvlášť som prosila manžela o uistenie, že naozaj nepodnikal nikdy nič také, čo by sa mohlo považovať za rozvratnú činnosť alebo nepriateľstvo voči socialistickému zriadeniu. Ubezpečoval ma, že nič také nevykonal ani on sám, ani zavretí farári. Veď by sa to nebolo dalo ani zakryť, ani utajiť tak, že by som niečo nebola postrehla. A že sme vnímali ako negatívnu ideológiu ateistického materializmu a z nej v tom čase odvodenú kultúrnu revlúciu – že sme nežili ňou, ale niečím, čo bolo s ňou v totálnom rozpore, to bolo predsa samozrejmé. Veď sme boli kresťania a manžel farár. Nemohli sme sa predsa nadchýnať nám nepriateľskou ideológiou, aj keď sme vedeli, že schyzofrénia zmýšľania a hovorenia väčšiny bola v tých časoch prirodzená. Nielen všetci súdni ľudia, ale aj mnohí farári hovorili inak oficiálne a inak v súkromí. Aj naši cirkevníci. Pred farárom si dovolili otvorene povedať to, čo si mysleli. Komuže inému ako jemu sa mohli s dôverou posťažovať. Napriek všetkému si naozaj nepamätám, že by sme sa boli – manžel a ja – vyjadrili nejako nepriateľsky k socialistickému zriadeniu. Ideologické opatrenia zamerané na likvidáciu náboženstva sme

[41] Podľa úradných záznamov vykonala ŠtB domovú prehliadku u Jána Antala na fare v Betliari 22. decembra 1961. Vykonali ju príslušníci ŠtB Ján Púl (?) a Ostroluz (?). Ich mená sú napísané ťažšie čitateľným rukopisom.

však aj pred cirkevníkmi nazývali pravým menom. Myslím si však, že príslušné politické vrchnosti mrzela najmä dosť vysoká návštevnosť nášho kostola a vlastne aj iných evanjelických kostolov v Gemeri, ako aj to, že akosi nemali „pod palcom“ mládež. Považovali to za „brzdenie kultúrnej revolúcie“ a vinu za to hľadali hlavne u farárov.

Tvárou v tvár tomu všetkému a za ustavične narastajúceho napätia rozhodol sa manžel po našom spoločnom zvážení situácie predložiť záležitosť prezidentskej kancelárii. Mal v Prahe na Úrade štátu a práva priateľa z čias SNP, istého Dr. Fanfuleho, vo funkcii riaditeľa. Bol to výnimočne vzácny a charakterný človek, ktorý sa so svojou manželkou ocitol v čase vypuknutia SNP v rodisku môjho manžela v Klenovci. Boli sme s ním aj v sporadickom korešpondenčnom styku. Kvôli doplneniu jeho charakteristiky uvádzam, že sa ako dobrovoľník zúčastnil aj v boji proti benderovcom a aj v roku 1968 mal odvahu postaviť sa na stranu dubčekovcov a bez výčitiek svedomia sa rozlúčil s tými, čo pokorili tzv. „Pražskú jar“. Svoj život dožil spolu s manželkou v ústraní. Ako komunista nebol veriaci, ale veľmi sa potešil, keď sme boli u nich na návšteve, že sa manžel mohol s jeho veriacou matkou porozprávať aj o duchovných veciach.

Hneď po Vianociach 1961 sa teda môj manžel vybral do Prahy. Do Košíc som išla s ním aj ja, aby som sa uistila, že šťastne došiel, že ho počas cesty neodviedli. Nemali sme už žiadnu nádej, že by nás tá pohroma obišla. Keď nasadol do večerného rýchlika a odišiel, šla som k niekdajšej nadlackej farárke Cesnakovej a tam som prenocovala. Vždy som ju mala v nesmiernej úcte a chcela sa jej podobať ako farárke. Keď som jej vyložila, čo sa deje, prijala to s veľkým porozumením a účasťou. Naozaj ma utešila a veľmi mi pomohla poukázaním na svoj vlastný údel. Bola už vdova, jej manžel, košický senior zomrel ako päťdesiatnik náhle na infarkt. Stručným zhrnutím útechy, ktorú sa mi snažila poskytnúť, je: „Pamätaj, že Pán Boh dopustí, ale neopustí. Po čase naberieš sily, aby si po páde opäť vstala a bola oporou tým, ktorí sú na teba odkázaní. A keby Janka hneď aj vzali a potom ho odsúdili, hoci na celé roky, ešte stále budeš žiť v očakávaní, že sa opäť stretnete a budete pokračovať v započatom. Ja však už nemám čo očakávať – nikto sa mi nevráti, a predsa čas aj v súvislosti so mnou

všeličo zahojil, a tak idem ďalej životom a vidím, že ešte mám aj dosť príležitosti na potešenie a radosť zo života, hoci sa to už týka viac mojich detí ako mňa."

Často som si tieto vzácne slová pripomínala a boli pre mňa ozajstnou útechou.

Do prezidentskej kancelárie sa manžel prostredníctvom svojho priateľa dostal pomerne ľahko. Keď tam celú svoju kauzu vyložil, kancelár prejavil údiv, že sa také niečo ešte môže diať a vyslovil domnienku, že je to pravdepodobne preto, že je to až príliš na východe, kde platia trochu iné, svojské mravy. Sľúbil v celej veci niečo podniknúť a jeho reči boli dosť optimistické. Keby manžela predsa len zavreli, mal by im to niekto urýchlene oznámiť. S tým prišiel manžel z Prahy a žili sme v napätí a očakávaní toho najhoršieho ďalej. Keďže správy o zaistených neprichádzali, zo dňa na deň sme boli viac presvedčení, že vec sa už nedá zastaviť, že nebudeme ušetrení ani my.

A stalo sa! Ôsmeho januára 1962, krátko po obede, prišli dvaja páni na tatrapláne a požiadali manžela, aby šiel s nimi do kancelárie. Ja som prišla trochu neskôr, keď už bola domová prehliadka, resp. prehliadka písomností, ktoré boli v kancelárii, v plnom prúde. Už predtým odniesol manžel svoje kázne do nám veľmi naklonenej evanjelickej rodiny Košúthovcov. Urobil to z opatrnosti, lebo už vedel, že tak u brata J. Paulova, ako aj u švagra Velebného šli pri takejto prehliadke hlavne po kázňach. Keď o ne prejavili záujem aj u nás, manžel im dal niekoľko starších a povedal, že druhé si nepísal. Ďalej sa zaujímali o knihy v nemčine a o manželove teologické práce. Keď sa už priblížil večer, mali toho už dosť odloženého. Všetok odnášaný materiál sa spisoval. Ja som len tak utrúsila, že by to ani nemali zapisovať, ale radšej odvážiť a zapísať váhu. Jeden z nich na to zareagoval: „Nerobte si žarty, však vás to za chvíľu prejde."

Po pár hodinách prišli za mnou do kuchyne, aby som pripravila manželovi zubnú kefku (a neviem, či ešte aj niečo iné), lebo ide s nimi. Lúčenie bolo za ich prítomnosti krátke, smutné, boľavé. Najmä keď prišlo aj na deti: trojročnú Evičku, šesťročnú Dagušku a deväťročnú Zuzku. Vtedy som sa ešte stihla manžela opýtať, či naozaj ne-

existuje nič, čoho by som sa mala v súvislosti s niečím, do čoho mohol byť zapletený, obávať. Povedal: „Naozaj sa ničoho neboj!“

Nie som si istá, či sa na prehliadke zúčastnil aj niekto zo zástupcov nášho obecného úradu. Skôr nie, ako áno, ale odvtedy sú to už viac ako tri desiatky rokov, takže niektoré detaily sa pomaly strácajú. Mali sme tajomníka z Henckoviec, ktorý mal byť pri tom. Úroveň jeho myslenia a úradovania najlepšie vystihuje kádrový posudok, ktorý písal na manžela a ktorý sa mi čoskoro dostal do rúk.[42] Nuž, také to boli časy. Najspoľahlivejší bol ten, čo iniciatívne likvidoval všetko, čo bolo nepriateľské vtedajšiemu zriadeniu – ľudí aj ich názory. A keď sa taká príležitosť nenaskytla, poslušne a slepo plnili rozkazy a príkazy zhora.

To prvé charakterizovalo polomského tajomníka Zemana, druhé zas betliarskeho tajomníka. Smutný to bol večer, ten ôsmy január 1962. Ostali sme zrazu na fare ako siroty, samé ženy: starká – moja matka, ja a naše tri dcéry – Zuzka, Daguška a Evička. Bolo nám do zúfania. Nevedela som, čo nás čaká, tušila som však, že niečo nedobré. Na ďalšiu budúcnosť som sa vlastne ani neodvážila pomyslieť,

[42] Autorka má na mysli kádrový posudok tajomníka MNV v Betliari Ondreja Leštacha (predsedom MNV bol Štefan Feješ). Citujeme z neho: „...Veľmi aktívne sa zapájal do rôznych verejných brigád, najmä brigád na JRD, verejných schôdzí a osláv. Na týchto podujatiach prejavoval nadšenie. Jeho aktívna účasť vo verejnom živote bola miestnym funkcionárom nápadná, čím sme sa ja a výbor D(omovskej) O(rganizácie) KSS v Betliari zaoberali s tým, že bude žiaduce, aby na podobných akciách, ako sú brigády, sa on ako osoba nezúčastňoval. Aj napriek tomu, že bol u časti veriacich obľúbený, neboli podniknuté žiadne kroky na jeho osobu. ... Rada MNV žiada, aby bol potrestaný podľa platných zákonov“ (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).
Pre porovnanie uvádzame kádrový posudok okresného cirkevného tajomníka datovaný 10. januára 1962, ktorý je tiež súčasťou vyšetrovacieho spisu: „... tuná sa ukázal pokrokovým kňazom, ale neskôr sa ukázal, že toto robil len z vypočítavosti. Zistili sme, že je tvrdým evanjelikom, ktorý vidí pred sebou len cirkev a žije len náboženským životom… v januári bol zvolený za konseniora. Seniorovi nepomáhal, ale si robil na vlastnú päsť. Senior sa sám sťažoval, že Antal nepomáhal, hoci ako konsenior mal usmerňovať duchovných, že by sa nedopustili priestupkov a neporušili zákony. Možno, že menovaný usmerňoval farárov, ale práve z opačnej strany. Povahovo je kamarátsky, ale veľmi rafinovaný a neúprimný. Do verejného života nebol zapojený (to odporuje charakteristike MNV z 30. 1. 1962!). ...Mal veľkú snahu aktivizovať náboženstvo v obci. Pri pohovoroch bol veľmi opatrný, ale dalo sa vycítiť, že naša politika sa mu veľmi nepáči“ (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).

len to mi bolo jasné, že určite budem musieť opustiť faru. Ale kde sa v takom prípade uchýliť: Nemala som ani potuchy, koľko času prejde dovtedy, kým sa náš život vráti do normálnych koľají, kým bude rodina zase pospolu. Pamätám sa, že sa mi žiadalo niečo robiť, a tak som si vzala bavlnku, háčik a s modlitbou som sa odovzdala rozjímaniu o našich možnostiach do budúcna. Nemohla som len tak nečinne sedieť, nevedela som, ako odpovedať na matkine otázky.

Deti, akoby trochu zaskočené, ani vlastne nechápali, čo sa to deje. Pre malé detské rozumčeky sú také veci skôr senzáciou ako uvedomením si toho, čo je s takýmito udalosťami spojené. Ony skôr mysleli na niečo iné: keby to tak bolo komu povedať! Dodnes mám tú dečku, ktorú som vtedy začala háčkovať. Vždy, keď ju prestieram, zíde mi na um onen večer, v ktorom sa niečo pekné skončilo a ktorým sa súčasne začalo veľmi ťažké a smutné obdobie nášho rodinného života. Ale nielen rodinného, aj na cirkevný zbor dopadla ťarcha tejto situácie. V krátkom čase to bol už druhý farár, ktorý opustil faru, lebo ho zaistili orgány štátnej moci.

Je len prirodzené, že sa o tom betliarska verejnosť veľmi skoro dozvedela. Reakcia na otrasnú správu bola rôzna. Ľudia sa začali deliť. Jedni sa styku so mnou, jednoducho, vyhýbali, ďalší tak urobili neskoršie, keď boli vyzvaní vydať o farárovi svedectvo pred vyšetrovateľmi. Prevažná väčšina v cirkevnom zbore, v obci alebo v zamestnaní mi prejavovala účasť. Nie formálne a či ostentatívne, skôr diskrétne a s ochotou pomôcť, naozaj s patričným taktom. Prosili ma, aby som im povedala, keď sa niečo dozviem. Bolo ťažké niečo sľubovať, lebo pri zaisťovaní manžela ma upozornili, že nesmiem nikomu nič hovoriť, nesmiem sa o celej veci vyjadrovať a už vôbec nesmiem hovoriť o manželovi, že je nevinný. Aj som sa do značnej miery snažila dodržiavať tento zákaz – už ani neviem, či z obavy, poslušnosti, alebo z nejakého celkom iného dôvodu. Ešte som vtedy nevedela, o čo ide, kde je pravda a čo všetko môžem v budúcnosti čakať.

Pracovala som vo veľkoobchode ako plánovačka. Boli sme veľmi dobrý pracovný kolektív. Riaditeľ podniku Július Majoroš sa choval ku mne vždy veľmi korektne a po zaistení môjho manžela bol voči mne zvlášť ohľaduplný, seriózny a ľudský. Išla som krátko po tom

s nejakým pracovným materiálom do jeho kancelárie a zhliadla som tam tých istých eštébákov, čo zobrali môjho muža. Ihneď som vycúvala. Po chvíli si ma dal zavolať. Bola som stále roztrasená, temer zúfalá, pritom však pripravená aj na najhoršie. Upokojil ma však a povedal, aký bol účel ich návštevy. Mal ma sledovať, či nerozširujem medzi spolupracovníkmi reči o nevine manžela a informovať ich, čo o tom hovorím iným. Povedal mi, že on teda určite nebude nikomu nič hlásiť, ale že v mojom vlastnom záujme by bolo lepšie, keby som pred svojimi spolupracovníkmi o tejto záležitosti radšej nerozprávala, veď môžem naraziť na nejakého donášača.

O tomto svojom nadriadenom, ktorého som si od tohto okamihu ešte viac vážila, by som vedela uviesť veľa ďalších vecí, svedčiacich o jeho charakternosti a ľudskosti. Veď to, ako sa ku mne zachoval vtedy, ale i neskôr, ho mohlo priam existenčne ohroziť. V súvislosti s jeho osobou spomeniem ešte dve veľmi závažné skutočnosti. Keď som odchádzala na nové pracovisko, bol môj pracovný posudok samá chvála na moju pracovnú morálku a vynikajúce výsledky. Keď si ho môj nový riaditeľ prečítal, vyjadril sa, že podobný posudok o žiadnom z prijímaných pracovníkoch ešte nedostal. A raz, keď som potrebovala vo veľmi naliehavej veci rýchlo odcestovať do Rastislavíc, poskytol mi osobné auto na cestu k rýchliku do Stratenej, čo v tom čase nebola nijaká samozrejmosť. Okrem toho všetkého musím ešte konštatovať, že ani jeden z mojich spolupracovníkov mi nedal najavo žiadnu nevraživosť, nebočili odo mňa, ani ma neposudzovali, skôr nenápadne chceli pomôcť.

V Betliari zatiaľ začali vyšetrovatelia zbierať svedectvá. Predvolávali ľudí, ktorých navádzali na svedectvá proti farárovi.[43] Od niektorých som sa príležitostne dozvedela, na čo sa ich vypytovali. Bolo zopár aj takých, ktorí o tom nepovedali nič, buď z obavy, aby sa to vyšetrovatelia nejako nedozvedeli, alebo preto, že sa hanbili za to,

[43] Vo vyšetrovaní trestnej veci proti Jánovi Antalovi existujú protokoly zo 7. – 9. marca 1962 s výpoveďami svedkov Ondreja Rybára, Anny Kušnírovej, Zoltána Šlosára, Karola Šmelka, Márie Žudelkovej, Jána Jergu, Michala Jergu, Štefana Miklošíka, Gejzu Budaya, Štefana Feješa.

čo pri vyšetrovaní povedali. Tieto svedectvá si mal manžel možnosť prečítať pred pojednávaním – ako po návrate hovoril; čo je však zaujímavé, ani jeden svedok sa nedostavil na súd osobne. Tí, ktorí sa dali zastrašiť, a tak trochu zlyhali, prišli sa ospravedlniť.

Manipulácia svedkov bola zjavná. Uvediem niekoľko príkladov: istej žene, matke dvoch dospelých synov – nám veľmi blízkej a k tomu aj dobrej cirkevníčke – na úvod vyšetrovania povedali, že u zaistených našli zoznam ľudí, ktorí by mali byť pri chystanej kontrarevolúcii zlikvidovaní, a že sa v tomto zozname nachádzali aj mená jej synov. Ďalšiu ženu prinútili vojsť na MNV, keď sa zmoknutá vracala domov s batohom sena, a tam ju začali vyšetrovať. Dovtedy ju držali na úrade, kým im nepodpísala to, čo žiadali. Niektorých nútili svedčiť, že v kázňach, inak už analyzovaných odborníkmi, hovoril manžel tak, že to v nich vyvolalo nepriateľstvo a nenávisť voči kultúrnej revolúcii a socializmu. Vtedajší predseda ČZM,[44] tiež evanjelik, vypovedal, že farár odvádzal mládež od vedeckého svetonázoru. Keď sa s ním manžel po návrate z väzenia náhodne stretol, so slzami v očiach prosil, aby sa nehneval, veď ku všetkému bol vraj navedený vyšetrovateľmi a vlastne ani nevedel poriadne, čo svedčí.[45]

Všetky tieto svedectvá, ktoré sa na súde čítali priebežne a len tak útržkovito, sa niesli v tom istom duchu. Hovorili hlavne o tom, čo vyvolávali v ľuďoch farárove kázne. Presviedčal ich vraj, že sa vo sviatok nemá pracovať, že materialistický svetonázor nie je „vedecký“, že kultúrna revolúcia je program na zničenie cirkvi, a tak ohrozuje náboženskú slobodu. Predsa však tieto svedectvá budili dojem, že nie sú dostatočne spontánne a presvedčivé, že v nich jednoduchí ľudia hovorili jazykom, aký v každodennom živote nepoužívajú. Uvedomovali si to v ďalšom štádiu vyšetrovania aj samotní vyšetrovatelia, a tak prišli na našu faru hľadať ďalšie kázne, na ktoré sa vraj manžel dodatočne „rozpamätal“. Prejavili pri tom ochotu vziať manželovi aj nejaký menší balíček s jedlom. Keď však ten balíček niesli do svojho

[44] ČZM – skratka pre Československý zväz mládeže, ktorý bol jedinou povolenou organizáciou mládeže v totalitnom Československu.
[45] Ide o svedka Zoltána Šlosára.

tatraplánu, robili to veľmi ostentatívne, aby si to všimla verejnosť. O pár dní už bolo zrejmé, prečo. Ktosi rozšíril po dedine správu, že na fare sa našla vysielačka, k tomu valuty a zlato, ktoré farári prijali od agentov západných mocností. Takýto spôsob vytvárania verejnej mienky bol vtedy veľmi účinný na to, aby vyšetrovatelia získali vyhovujúce výpovede.

Po manželove kázne, ktoré boli uložené u Košúthovcov, prišli a za mojej prítomnosti ich vzali.[46] Ako sme sa dozvedeli, manželov vyšetrovateľ, istý Hrivnák, ktorý po ne bol, nemal možnosť sám ich odovzdať prokuratúre. Cestou do Košíc dostal koliku močových ciest, takže musel okamžite ísť do nemocnice, kde ho operovali a museli mu odobrať jednu obličku.[47]

Už som spomínala, že ľudia sa v tomto ťažkom období správali ku mne a vlastne aj k nám obom rozličným spôsobom. Boli takí, ktorí naivne verili všetkým fámam, rozširovaných Štátnou bezpečnosťou, ako aj straníckymi orgánmi prostredníctvom svojich dôverníkov, svojimi linkami. Veď to čítali aj v novinách...! Nesklamali však naši najbližší, či už cirkevníci, alebo priatelia, ktorí nás lepšie poznali. Zatiaľ čo mienku tých prvých vytvárala nenávisťou živená propaganda, tí druhí si mienku o nás vytvorili sami.

Nedá mi, aby som ich nespomenula už aj z vďačnosti podľa mena, veď sa vlastne tým, že nám zostali verní, vystavili značnému nebezpečenstvu. A tu chcem predovšetkým spomenúť rodinu Košúthovcov, potom dvoch milých ľudí – manželov Šebestovcov, ktorých okná „hľadeli“ do našich spoza potoka. Manžel ich sobášil ako prvých po príchode do Betliara; ďalej to bola suseda z druhej strany kostola, pani Klára Moravčíková, starý pán Trilec, sused, temer všetci presbyteri s rodinami a viacerí ostatní, medzi nimi aj katolíci. Musím spo-

[46] Stalo sa to na základe uznesenia vyšetrovateľa ŠtB Hrivňáka (krstné meno neuvedené) 18. januára 1962.

[47] Zrejme sa zhoršenie zdravotného stavu týkalo iného príslušníka ŠtB. Z dokumentácie z vyšetrovania vyplýva, že vyšetrovateľ Hrivňák nebol odvolaný z vyšetrovania prípadu Jána Antala. Naopak, už dva dni po zabratí Antalových vecí u Anny Košúthovej vykonal ďalší výsluch s Jánom Antalom a potom nasledujúce dni pokračoval. Ide o výsluchy Jána Antala z 20., 24. a 25. januára 1962 (A ÚPN, KS ŠtB Košice, V – 979/3).

menúť ešte jedných našich milých priateľov, ktorí nám zostali verní. Bola to rodina lekára J. Ďuríčeka, pôvodom z Gemerskej Polomy. Prejavili veľkú ochotu pomôcť mi. Aj napriek tomu, že sa súd mal konať a potom i konal „s vylúčením verejnosti“, domáhali sa aj oni účasti na ňom. Ako sme sa dozvedeli, mali z toho nepríjemnosti.

S farármi to bolo už ťažšie. Strach a napätie, v ktorom žili takmer všetky farárske rodiny, udalosti súvisiace s našimi „zaistenými“ len umocnili, a tak je ťažké zazlievať niečo tým, ktorí by sa hádam boli mali nejako ústretovo prejaviť. V jednom senioráte dokonca verejne odsúdili tých, ktorých bezpečnostné orgány zaistili a dištancovali sa od nich. Ale našiel sa aj taký, ktorý sa nebál a osobne sa vybral za mnou ponúknuť mi pomoc a opýtať sa, čo by som v tej ťažkej chvíli potrebovala. Bol to už zosnulý farár z Ochtinej Ján Agnet. Zanedlho potom však zavreli aj jeho.[48]

Moja situácia sa aj napriek týmto nádherným prejavom ľudskosti zhoršovala. Raz večer ma prišli navštíviť a trochu aj rozptýliť moje verné susedy. Neodolala som ich návrhu a zahrali sme si žolíka. Horná časť okna v kuchyni, kde sme sedeli, bola otvorená, samotné okno obopínal vinič. Na tento vinič sa ktosi vyšplhal tak, že sme to nespozorovali. Zistili sme to len vtedy, keď niečo zašuchotalo a pritom ktosi sťažka dopadol na zem. Okamžite som vybehla a rozsvietila, ale ten už bol pri bránke, vytrhol zámku a ušiel. Nezostal však dlho v anonymite, lebo sa v krčme chválil, že on veru dáva pozor, či aj farárka nevedie nejaké protištátne reči.

A tak sa striedali všedné dni s tými horšími, pochmúrnymi, plnými neistoty, trápenia. Bolo treba denne chodiť do práce, starať sa o domácnosť, uskromňovať sa, lebo môj neveľký plat nestačil pokryť všetky potreby našej domácnosti. Už ani neviem, ako som to dokázala. Ba nielen dokázala, ale aj usporila na „horšie časy“. Tušila som, že manžel sa domov tak skoro nevráti. A potvrdil mi to aj prvý manželov list, ktorý mu dovolili napísať z väzenia. Ten mi bez akých-

[48] Ján Agnet bol zatknutý a odsúdený v procese s Jozef Jurášom a ďalšími 14. júla 1962 na 18 mesiacov odňatia slobody a zákaz duchovnej činnosti na dobu 3 rokov (A ÚPN, KS ŠtB Košice, V – 1040).

koľvek pochybností potvrdil, že naše odlúčenie bude dlhšie. Dostala som ho, keď som bola v práci a tam som sa nad ním aj napriek snahe nedať najavo nič o mojich problémoch veľmi rozplakala. Z listu vyberám:

„Drahá moja Zuzka, Zuzuľka, Daguška, Evička, starká!

Chcem vám napísať pár riadkov, aby som sa s vami aspoň takto porozprával. Predovšetkým vás chcem ubezpečiť, že po nijakej stránke netrpím nedostatok, takže sa nemusíte starať ani o prádlo, o jedenie, lebo všetkého toho tu mám dosť. Tiež Ťa chcem poprosiť, Zuzka moja drahá, aby si nikde nechodila, čo sa týka intervencie v mojej veci – a ak si niekde bola, aby si to nechala tak. Pri takých veciach je možné človeku len sťažiť situáciu. Inak spravuj všetko tak, ako to bolo do môjho zaistenia. Rodinné prídavky si daj prepísať na seba, staraj sa, prosím, o deti, aby mali čo jesť, čo na seba, a ani na svojich potrebách nešetri. V tom Ťa však vlastne nemusím poučovať. Uvažuj o predaji motorky potom, k jari, zatiaľ treba z nej vybrať len batériu. Z bytu sa zatiaľ nikde nehýbajte, kým to len nebude nevyhnutné. V kancelárii vieš, ktoré sú moje veci, bolo by ich treba vyčleniť, ostatné odovzdať vlastníkovi.

Naozaj sa netrápte pre mňa. Nepokúšaj sa ma vyhľadávať, zato v duchu zostávaj so mnou. Ja som v duchu vždy s Vami, drahí moji, a to ma posilňuje. Ale najmä moja viera... Deti moje drahé, poslúchajte mamičku a starkú! A Vám, mama, za všetko srdečná vďaka – za Vašu obetavosť!

Potešte aj mojich rodičov – otec, matka nech si nezúfajú! Veď keď sa, ak Boh dá, vrátime, začneme nanovo, hoci v akejkoľvek práci starať sa o vás. Váš otec Janko.“

Chcela som ísť, priznám sa, aj zaintervenovať do Prahy, veď manželovi v prezidentskej kancelárii povedali, aby sa im oznámilo, keby ho zavreli. Pod dojmom tohto listu som teda nikde nešla. Skôr som začala uvažovať, čo a ako ďalej, kam sa pohnúť a kedy. Nebolo veľa možností. Z tých, ktoré sa akosi ponúkali, sa mi zdali najprijateľnejšie Rastislavice – moji krstní rodičia, pretože manželovi rodičia mali

v rovnakej situácii aj svoju dcéru s rodinou, to jest s troma deťmi. Všetko som nakoniec aj vyriešila, ale oveľa neskôr.

Košice – súd

Celá táto kauza, a to či už vyšetrovanie, či vlastný súd prebiehala na úrovni kraja, agensom bola Krajská prokuratúra a Krajský súd v Košiciach. Vyšetrovatelia nám manželkám oznámili, že si máme hľadať obhajcov pre manželov. Milka Paulová – ako prvá postihnutá – nadviazala v tejto súvislosti už predtým nejaké kontakty, a to s advokátom Dr. Andrejom Svitaničom. Ten prisľúbil prijať aj prípad môjho manžela. Neskôr sa však ukázalo, že nebude môcť obhajovať obidvoch, pretože išlo o spoločnú kauzu. Tak sa potom stalo, že manželova obhajoba bola zverená JUDr. Milanovi Borzsékovi, advokátovi z Tisovca.

Keď tak dnes zvažujem našu situáciu, musím konštatovať, že my dve s Milkou, ktoré sme sa každý deň v práci stretali, sme boli stratenými dušami, posúvanými mocnými tohto sveta tam, kde chceli. Nikoho sme z tejto brandže nepoznali, v ničom sme sa nevyznali. Nevedeli sme, ako to chodí, a okrem toho, ako sa prejavovali vo veľmi sporadickom styku s nami naši manželia, sme boli presvedčené, že nemohli urobiť nič, čo sa dalo kvalifikovať ako niečo zlé.

Pri našej prvej návšteve nás náš advokát doktor Svitanič poučil a zhruba oboznámil s tým, ako to na súde prebieha. Mal už s podobnými prípadmi viaceré skúsenosti, a to ešte v časoch oveľa tvrdšej perzekúcie, t. j. v päťdesiatych rokoch. Bol to už starší pán, skúsený advokát. Hneď nám otvorene povedal, že ak sa už raz naši mužovia dostali do vyšetrovacej väzby na základe vznesenej obžaloby, určite budú odsúdení,[49] nie však na taký dlhý trest, ako nám spomínali vy-

[49] Autorka má pravdu v tom, že v podmienkach politického prenasledovania bol každý obžalovaný aj odsúdený, a teda automaticky aj väzeň. Avšak chceme upozorniť, že ŠtB nezatýkala ani nevyšetrovala na základe vznesenia obžaloby. Postup bol v 60. rokoch 20. storočia nasledovný: Krajský vyšetrovateľ ŠtB (v prípade Jána Antala súdruh Hrivňák)

šetrovatelia. Tí hovorili o sadzbe od šesť do desať rokov! [50] Obhajoval už farárov, ktorých v pravom zmysle slova ani nemal možnosť hájiť. Mohol za nich len orodovať, aby dostali nižšie tresty. Viacerí z nich sa museli temer od slova do slova naučiť svoje sebaobviňujúce výpovede. Bol to vlastne prvý človek, ktorý s nami hovoril vecne a otvorene a tým pádom aj upokojujúco.

Doktor Milan Borzsék, manželov obhajca, bol mladší. V porovnaní s doktorom Svitaničom bol menej zhovorčivý, takže som sa od neho veľa nedozvedela. Pri vlastnej obhajobe bol rozdiel medzi doktorom Svitaničom a ním citeľný. Nech mu však slúži ku cti, že pozornosť, ktorú som mu chcela odovzdať, neprijal. Trovy obhajoby predstavovali 1 637 korún, čo bol môj poldruhamesačný plat.

Mašinéria súdnej spravodlivosti sa rozhýbala. Po troch mesiacoch od manželovho zaistenia som dostala z Krajskej prokuratúry v Košiciach povolenie na návštevu na 9. apríla 1962. V povolení nebolo uvedené, že ide výslovne len o mňa, tak som vzala so sebou aj dve naše staršie dcéry. Od väznice po prokuratúru to bol hodný kus cesty, a keď sme už prichádzali k väznici, deti boli ustaté. Tu nás však čakalo veľmi nemilé prekvapenie. Deti do väznice nesmeli. Nemala

---

vypracoval návrh na zatknutie podozrivého z páchania protištátnej trestnej činnosti. Po schválení návrhu príslušným nadriadeným orgánom ŠtB nasledoval rozkaz náčelníka KS MV (Benčeka) na zatknutie podozrivého, ktorého vydanie súviselo s návrhom krajského vyšetrovateľa ŠtB (Hrivňáka), a na vzatie podozrivého do väzby, pretože tento návrh predložila ŠtB súčasne krajskému prokurátorovi (Karolovi Maurérovi). Prokurátor zvykol automaticky vyhovieť požiadavkám ŠtB vydaním príkazu na vzatie podozrivého do väzby, o čom vydal uznesenie až dodatočne. Na základe príkazu prokurátora náčelník KS MV (Benček) nariadil náčelníkovi krajského odboru vyšetrovania ŠtB (Danišovi), aby okamžite vykonal zatknutie v súčinnosti so zatýkacou skupinou KS ŠtB. Náčelník krajského odboru vyšetrovania ŠtB následne vydal rozkaz na predvedenie podozrivej osoby do väznice MV, ktorá bola súčasťou zložky ŠtB, kde vyšetrovanie prebiehalo. Krajský vyšetrovateľ súčasne napísal uznesenie o začatí vyšetrovania, kde uviedol dôvody vyšetrovania, s ktorým oboznámil vyšetrovaného počas prvého a formálneho výsluchu. Následne sa rozbehol kolotoč vyšetrovania, ktoré sa ukončilo spravidla do troch mesiacov. Až teraz podal vyšetrovateľ na vyšetrovaného trestné oznámenie, ktoré predložil prokurátorovi, ktorý na základe výsledkov vyšetrovania vypracoval žalobu. Krajský prokurátor Karol Maurér vypracoval obžalobu na skupinu KVAP 13. apríla 1962.

[50] O zásluhe na znížení trestov pozri postoj Jozefa Juráša v kapitole Vyšetrovanie ŠtB – likvidácia oponentov režimu.

som ich kde nechať, nuž museli zostať samé na ulici pred bránou väznice.

Návšteva sa uskutočnila v návštevnej miestnosti: stôl, dve proti sebe stojace stoličky a dozorca. Manžela priviedli schodišťom, takže som mala možnosť vidieť ho skôr. Moje zdesenie bolo naozaj veľké. Temer som ho nespoznala. Za tie tri mesiace schudol možno aj 10 – 15 kg. Rapídne schudnutie, ale aj psychika urobili svoje. Pri rozhovore som len ťažko hľadala slová, lebo ma veľmi prísne upozornili, že o trestnej veci nesmieme hovoriť. Zostali nám teda len bežné domáce problémy. Aj tých 20 minút ubehlo veľmi rýchlo. Len potom, po návšteve, som si uvedomila, o čom všetkom som ešte s manželom mala hovoriť. Deti čakali vonku ustaté a zunované, ešte šťastie, že bol teplý aprílový deň. Boli sklamané, že sa s ockom nemohli stretnúť. Prichodilo nám však vrátiť sa domov.

Súd bol stanovený na 16. až 18. mája 1962.[51] Konal sa s vylúčením verejnosti. Podľa oznámenia obhajcu som sa na ňom mohla z rodiny zúčastniť len ja sama. Napriek tomu všetkému sa pokúšal na pojednávanie dostať Dr. Ďuríček, ale bezúspešne. Každý z obžalovaných, t. j. zo skupiny Kasanický, Velebný, Antal a Paulov mohol mať na pojednávaní len jedného rodinného príslušníka. Výnimočne povolili účasť aj svokrovi. To preto, že bol zainteresovaný na dvoch prípadoch – na lavici obžalovaných mal syna aj zaťa.[52] Súdna budova bola prepojená s väznicou. Čakali sme vo dverách súdu, odkiaľ bol výhľad na dvere väznice. Odtiaľ mali prísť obžalovaní. Dvere sa zrazu otvorili a oni vyšli. Bol to skľučujúci pohľad. Kráčali ako naozajstní zlo-

[51] Autorka má na mysli termín hlavného súdneho konania. Predsedom senátu košického krajského súdu v prípade politického procesu so skupinou KVAP bol Karol Fabián, členmi senátu Rudolf Hajman a Ján Kaliat. Priebeh konania zapisovala zapisovateľka Magdaléna Moravská. Obžalobu predniesol krajský prokurátor Jaroslav Duška. Prítomní ešte boli obžalovaní: Jozef B. Kasanický, Ján Antal, Samuel Velebný, Ján Paulov, ktorých predviedli z väzby. Ďalej ich obhajcovia Ondrej Habiňák (za Kasanického), Milan Borszék (za Antala), Alexander Ferčák (za Velebného), Andrej Svitanič (za Paulova). Každý obžalovaný mal dovolené, aby v súdnej sieni mohla byť prítomná jedna, jemu blízka osoba (A ÚPN, KS ŠtB Košice, V – 979).

[52] Ján Antal starší, otec súdeného evanjelického kňaza Jána Antala, bol svokrom aj súdeného Samuela Velebného.

činci, každý medzi dvoma dozorcami, s putami na rukách. Bolo to veľké poníženie. V očiach sa im však predsa len dalo čítať potešenie z toho, že nás znovu vidia. Možno ich s putami na rukách prevážali už aj predtým, takže pre nich to nebolo nové; nám však bolo z toho zle. Na ten pohľad sa nedá zabudnúť.

Potom sudca začal pojednávanie. Najprv boli v súdnej sieni všetci obžalovaní, potom ich vyviedli a privádzali po jednom. Pojednávanie trvalo tri dni. V posledný deň sme už poznali procesný postup a aj samotnú obžalobu naspamäť, pretože všetky boli rovnaké – na jedno kopyto. Postupne z nás opadával všetok strach, pretože obžaloba neprišla s nijakou vecou, o ktorej by sme dosiaľ nevedeli, alebo ju netušili. Všetko hovorilo len o tom, že naši manželia si len konali svoju povinnosť, za čo boli dokonca platení štátom. Priam neuveriteľné! Po prvých dvoch dňoch sme si boli načistom s tým, že nech už budú akokoľvek odsúdení, v našich očiach bude rozsudok nespravodlivý. Chceli byť len verní svojmu Pánovi a z toho vyplývajúcemu svojmu poslaniu. Chceli len byť pilní v plnení si svojich povinností, chceli len byť verní svojej prísahe pri ordinácii, danej samému Bohu, chceli len dôkladne učiť a viesť tých, ktorých im Pán zveril a zachovať ich vo viere v Neho.

Čo bolo predmetom obžaloby? Najväčším konkrétnym prehreškom bolo spoločné schádzanie sa, lebo za takýchto okolností sa to posudzovalo ako „organizovaná trestná činnosť“.[53] Ešte mali podľa obžaloby aj krycie meno, pozostávajúce zo začiatočných písmen priezvisk. KVAP. Obžaloba ich vinila z toho, že takto organizovaní „utvrdzovali sa navzájom v nepriateľskom postoji k ľudovodemokratickému zriadeniu“. Toto utvrdzovanie sa dialo aj počúvaním nepriateľského zahraničného rozhlasu. A tu musím povedať, že raz, keď bolo stretnutie u nás a my sme si krátko predtým kúpili nové rádio, jeden z nich[54] povedal manželovi, aby jeho kvalitu vyskúšal tým, či

[53] Porovnaj so znením obžaloby vznesenej Karolom Maurérom 14. marca 1962: „...Kasanický, Antal, Velebný od roku 1953 a Paulov od roku 1956 boli do roku 1961 členmi protištátnej organizácie, ktorú riadil a usmerňoval Kasanický. Cieľom ktorej bol boj proti socialistickému zriadeniu pod rúškom náboženstva...“ (A ÚPN, KS Košice, V – 979).
[54] Teda jeden zo spoluobžalovaných.

na ňom chytí aj Slobodnú Európu. Iste to musel byť počas vyšetrovania tvrdý psychický nátlak, keď aj takáto maličkosť vyšla najavo. Počúvanie zahraničného rozhlasu však naozaj nebolo naším zvykom. Vlastne, nikdy sme Slobodnú Európu nepočúvali[55] – možno aj na našu škodu. Ale právne to ani nebolo trestné, lebo žiadnym zákonom nebolo zakázané počúvať zahraničný rozhlas.[56]

Pri takomto utvrdzovaní sa v nepriateľstve proti socialistickému zriadeniu rôznymi formami poukázala obžaloba ďalej na tú skutočnosť, že najmä vo svojich kázňach odsudzovali pomery v našej republike, odvádzali občanov od nedeľných brigád a mládež od kultúrnej činnosti. Tvrdili vraj, že u nás nie je náboženská sloboda a že v krátkej dobe bude prevrat nášho zriadenia... To sú vlastne citáty aj zo samotného rozsudku ako odôvodnenie. Okrem toho zdôvodňoval súd rozsudok aj tým, že všetko toto zapadalo do širších súvislostí, a to s celocirkevným vedením z čias biskupa Vladimíra P. Čobrdu a najmä pod vplyvom farára Jozefa Juráša, ktorého súd považoval za hlavného vodcu. Už to bola vina, že sa s Jurášom vôbec stretali a dali sa ním „podnecovať".

Stretávanie sa štyroch farárov pri príprave kázní a teologické debaty kvalifikovala obžaloba ako prácu „ilegálnej protištátnej skupiny". Ako ukážku „škodlivej" kázne môžem uviesť kázeň na text okolo pobytu Židov v Egypte, kde pracovali viac-menej ako otroci a odkiaľ ich vyviedol Mojžiš. To bol vraj príklad, akoby aj naši družstevníci pracovali ako nevoľníci na štátnom a len čakali, kto ich z toho vyslobodí. V rozsudku sa uvádza aj neblahý vplyv Svetového lute-

[55] Podľa dokumentácie ŠtB počúvali obžalovaní stanicu Londýn (BBC) a v čase maďarského protikomunistického povstania (1956) aj vysielanie z Budapešti. (Výsluch z 11. marca 1962, A ÚPN, KS ŠtB Košice, V – 979/4.)

[56] Okrem počúvania zahraničného rozhlasu na fare u Antalovcov (ŠtB mala zistené, že obžalovaní spoločne sledovali vysielanie aj na fare u Paulova. Tamže). Na fare u Kasanických počúval zahraničný rozhlas iba sám Jozef B. Kasanický. (Výsluch z 8. marca 1962, A ÚPN, KS ŠtB Košice, V – 979.) Počúvanie zahraničného rozhlasu nebolo samo osebe trestné, ale stávalo sa ním, ak podľa ŠtB u obžalovaných vyvolalo čo i len úmysel nesúhlasiť s marxistickým režimom (notorieta). Počúvanie tzv. štvavého nepriateľského vysielania tvorilo jednu s nosných konštrukcií protištátnej činnosti KVAP-u. ŠtB tým dokladovala prepojenie vnútorného nepriateľa na nepriateľské zahraničie.

ránskeho zväzu, zvlášť z čias návštevy jeho vedúcich činiteľov v Gemeri.

Veľkú časť zdôvodňovania rozsudku tvorí rozbor kázní odsúdených farárov[57] – Kasanického, Velebného, Antala a Paulova. S odstupom rokov, t. j. z dnešného pohľadu, je toto pitvanie niektorých myšlienok a dopadov „odborníkmi" posúdených kázní až komické. Úmysel sa vydáva za skutok. Výklad textu z hľadiska jeho dobového pozadia sa považuje za rafinované ohováranie súčasnosti. Manžel napríklad vysvetľoval, že keď Izraeliti boli v područí kmeňa Amóncov, nútili ich odvádzať neprimerane vysoké dane. Túto kázeň kvalifikoval skúmaním poverený expert ako kázeň namierenú proti kontingentom. Napomínanie k poslušnosti voči Desatoru považoval za nabádanie k neposlušnosti voči socialistickým zákonom. V súvislosti so svätením nedele uvádzam časť z posudku: „...tým, že obžalovaný prízvukoval potrebu svätenia sviatočného dňa, kázal vlastne proti organizovaniu socialistických brigád v nedeľu..." a len pre ilustráciu, ako obžaloba podopierala tvrdenie, že to bolo v nebezpečnom rozpore s budovaním socializmu. Znamenalo to odvádzanie pracujúcich más od plnenia záväzkov pri plnení plánu na veľkých stavbách komunizmu či pri budovaní socialistickej dediny. Pri všetkých týchto akciách išlo politickým orgánom predovšetkým o to, aby odviedli ľudí od návštevy kostola a od náboženského zmýšľania.

Ako som už spomenula, manžel sa snažil aj sám pomáhať na družstevných a obecných brigádach, ale nikdy nie v nedeľu. Zúčastňoval sa na kosení sena, pomáhal pri žatve, a keď bolo treba, ako napríklad pri už spomenutom požiari, vedel byť príkladom pri zachraňovaní spoločného majetku. Toto všetko však obžaloba kvalifikovala ako rafinované vtieranie sa medzi pracujúcich za účelom náboženskej propagandy. V ich očiach to bolo zo strany manžela falošné a pokrytecké.

Celý súdny proces sa niesol v znamení presadzovania sa totalitnej moci jednej spoločenskej triedy, reprezentovanej straníckou špičkou,

[57] Zloženie znaleckých komisií uvádzame v kapitole Vykonštruovanie protištátnosti KVAP-u.

ktorá niesla všetky charakteristické znaky mafie. Aktérmi celého tohto divadla boli sudcovia: Karol Fabián, predseda senátu, a prísediaci sudcovia z ľudu, Ján Kalista[58] a Rudolf Hajman. (Jeden z prísediacich bol kominárskym majstrom.) Keďže celé pojednávanie sa z rôznych príčin preťahovalo a niektoré veci sa na ňom do zunovania opakovali, pôsobilo to uspávajúco aj na „ľudovú" časť senátu, takže tým dvom často mimovoľne klesali hlavy. Aj my ostatní sme boli zo všetkého už zunovaní. Keď tak teraz o tom niekedy rozmýšľam, čím ďalej tým viac som naklonená uveriť, že celý tento súd bol už dopredu naprojektovaný a aj tresty boli vopred stanovené. Boli nižšie, ako sa očakávalo, ale len preto, aby divadlo mohlo pokračovať ďalej na Najvyššom súde. Fraška!

Odôvodnenie rozsudku je uvedené na dvanástich stranách. V úvode je síce citovaný § 79a trestného zákona a iné, ale neskôr sa protištátna činnosť uvádza vo vzájomnom utvrdzovaní sa v nepriateľskom pomere k nášmu zriadeniu a to tvrdením, že u nás nie je náboženská sloboda, že cirkev je utláčaná, že v našej republike je totalitný režim a že nastane zvrat nášho zriadenia. Pri všetkých obžalovaných sa opakuje rovnaký obsah: kázňami odvádzali občanov od nedeľných brigád, vzbudzovali v nich nedôveru voči terajšiemu zriadeniu.

Teda hlavný impulz trestnej činnosti bol úmysel a nepriateľstvo k štátnemu socialistickému zriadeniu. Tým spáchali trestný čin podvracania republiky podľa § 98 ods. 1 trestného zákona.

Je priam iróniou, že sa v ďalšom odôvodnení akoby na vysvetlenie uvádza: „...V našom štáte bola a je stále ústavou zaručená náboženská sloboda, každému je umožnené vyznávať náboženskú vieru, alebo byť bez vyznania, vykonávať náboženské úkony, pokiaľ to nie je v rozpore so zákonom. Je umožnené, aby náboženstvo a cirkevný život mohol sa vyvíjať so záujmami našej spoločnosti a socialistického právneho poriadku."

A práve do tejto časti sa dalo vtesnať všetko, čo sa týkalo cirkevného života. Úmysel sa dal prisúdiť každému farárovi, veď samotná podstata jeho práce bola v rozpore s ideológiou vedeckého mate-

[58] Stretli sme sa s menom košického sudcu Ján Kaliat.

rializmu, s kultúrnou revolúciou a záujmami socialistickej spoločnosti. A, pochopiteľne, to všetko sa dalo veľmi dobre aplikovať na menovaných gemerských (ale rovnako aj iných) farárov, najmä keď sa za „týmto účelom spolčovali". Pri všetkých jednotlivo, ako postupne prichádzali do súdnej siene, sa dodržal postup ich trestnej činnosti: škodlivé kázne, počúvanie zahraničného rozhlasu, vzájomné utvrdzovanie sa v tom, že pod tlakom svetovej verejnosti sa dosiahne väčšia náboženská sloboda, kritizovanie cirkevnej tlače, že pod tlakom cenzúry píše tendenčne.

Obžalovaní sa v podstate k tejto činnosti priznali s tým, že nikdy nekonali z úmyslom škodiť nášmu štátu, teda akúkoľvek protištátnu činnosť odmietajú. To zdôrazňoval najmä farár Ján Paulov, ktorý vyhlásil, že k takémuto priznaniu bol psychicky prinútený. Na otázku, či bol fyzicky napadnutý, síce povedal, že nie, ale že psychický nátlak bol taký silný, že výpoveď radšej podpísal. V dôsledku tohto jeho vyhlásenia bol potom zo skupiny vyčlenený a súdený zvlášť, hoci len s menším rozdielom v dĺžke trestu.[59]

Rozsudok bol nasledovný:

„Krajský súd odsudzuje obžalovaných podľa § 98, odsek 1 trestného zákona na tresty odňatia slobody nepodmienečne:

Jozefa Kasanického na 14 mesiacov,

Jána Antala na 18 mesiacov,

Samuela Velebného na 20 mesiacov."

K tomu bol odsúdeným uložený aj vedľajší trest v zmysle zákazu činnosti v duchovnej službe na dobu 2 rokov.

Po všetkých tých peripetiách, zastrašovaniach a stupňujúcich sa obavách ako keby z nás zrazu spadla hrozná ťarcha. Aj keď sme vnímali svojich manželov ako nevinných a aj keď sme to, z čoho boli obžalovaní, nepovažovali za nič vážne, vedeli sme, že v 50. rokoch sa dávali dlhoročné tresty za oveľa menšie delikty, že nebolo výnimky.

[59] K uvedenému pozri kapitoly Odsúdenie politických väzňov – evanjelických duchovných a Vyšetrovanie ŠtB – likvidácia oponentov režimu.

A tak sa nám rozsudok javil ako priaznivý. Je priam nepochopiteľné, ako sme sa s tým odrazu zmierili, ba ešte sme sa z toho aj radovali, že dostali „len toľko“. Hľa, aké je všetko relatívne.

Po vynesení rozsudku sme mohli manželov navštíviť vo väznici. Tam sa ma jeden z väzenskej stráže opýtal, koľko manžel dostal, a keď som mu to povedala, ostal celkom zarazený. Tiež mal na jazyku „len toľko?“ Tak sa zdá, že všetci, čo prišli nejako do styku s celou touto kauzou, očakávali oveľa vyššie tresty. Iste aj samotní vyšetrovatelia a prokuratúra. Veď odsúdení farári boli súdení ako úhlavní nepriatelia socialistického zriadenia a štátu a očakávali jeho pád! Čas ukázal, že to bola nesmierna moc. Nie moc farárov, ale moc Toho, v službách ktorého naši manželia stáli. Čas pre jej absolútne uplatnenie sa vtedy ešte nedozrel.

Stretnutie po súde bolo už uvoľnenejšie. Odvolávať sa odsúdení nemienili, s čím som sa stotožňovala aj ja. Uvažovali sme s obhajcami, že čas vyšetrovacej väzby sa z celkovej výmery trestu odpočítava, v prípade môjho manžela to bolo 5 mesiacov. Okrem toho sa rysovala aj možnosť požiadať po odpykaní si polovice trestu o podmienečné prepustenie a tým by sa to všetko stalo ešte znesiteľnejšie.

Lenže...

Lenže prokurátor mal iný názor a aj keď ho nedal najavo priamo na súde, v stanovenej lehote sa proti „nízkemu“ trestu odvolal. To, prirodzene, celú vec skomplikovalo.

Ľudia doma už tiež chceli vedieť, ako súd dopadne. Jedni vyjadrovali účasť s naším trápením, druhí očakávali, aspoň v skrytosti, naplnenie socialistickej spravodlivosti. Aj tu zohralo svoju rolu ono „len toľko“. Jedni hovorili: „Ach, chvála Bohu, že len toľko!“ Iní vyslovovali „len toľko“ s údivom, za ktorým bolo cítiť sklamanie.

Rozsudok prvostupňového súdu nás však posunul k prvému pevnejšiemu bodu, z ktorého sa dalo vychádzať pri plánovaní si budúcnosti. Boli aj takí cirkevníci, ktorí radili vyčkať v nádeji, že sa pán farár vráti. O tom však nemohlo byť ani reči. V tomto všetkom bolo však pre mňa nesmierne vzácne uznesenie zborového presbytéria, ktoré konštatovalo, že ak si nenájdem vhodný byt, môžem ostať so svojimi naďalej na fare. Vlastné duchovné zaopatrenie zboru by sa

vraj dalo riešiť kaplánskou službou alebo zastupovaním susedným farárom. To však bola len predbežná úvaha, pretože celá procedúra súdneho konania sa mala konať znovu na najvyššej úrovni, t. j. na úrovni Najvyššieho súdu v Prahe. Z toho som však už nemala také veľké obavy ako predtým, veď aj pri prípadnom zvýšení trestu si ani tam nemohli dovoliť niekoľkonásobne zvýšiť košickú sadzbu.

Súd v Prahe sa konal 3. júla 1962. Nikdy som si nemyslela, že raz budem nútená poznávať Prahu aj z tejto strany a že Pankrác so svojím väzením bude pre mňa viac ako len knižka o Júliusovi Fučíkovi. Žiaľ, až tam nás priviedli cesty socialistickej súdnej mašinérie a či v tom zmysle spravodlivého poriadku, ktorý uznával len právo na spravodlivosť pre jednu spoločenskú triedu, teda „triednu spravodlivosť". Ale či je „triedna spravodlivosť" ozajstnou spravodlivosťou?! Z jej hľadiska patrili naši manželia práve k tým, voči ktorým si mohla dovoliť byť nielen slepou, ale v skutočnosti až nemilosrdne slepo bezohľadnou.

Na Najvyššom súde v Prahe som mala možnosť pocítiť ešte nenávistnejšiu atmosféru. Zdôvodnenie súdneho rozhodnutia tam nadobúdalo priamo inkvizítorský charakter. Dával sa tam ešte väčší dôraz na spojenie so zahraničím, a to zvlášť v súvislosti s návštevou Svetového luteránskeho zväzu, respektíve jeho reprezentantov. Konečný verdikt znel: „... podľa § 98 odsek 2 trestného zákona (na rozdiel od odseku 1 podľa košického súdu) odsudzujú sa obžalovaní k trestom odňatia slobody takto:

Jozef Kasanický na dva roky,
Ján Antal na dva a pol roka,
Samuel Velebný na tri roky."

Aj vedľajší trest, t. j. zákaz činnosti v duchovnej oblasti, sa zvýšil z dvoch na 5 rokov.

Boli to ťažké dni, ťažké skúšky. Určite by to bolo bývalo ťažké aj za predpokladu, že by sa boli naši manželia naozaj aj previnili, čím by si tresty vlastne zaslúžili. V tejto situácii však už išlo aj o určitú „hrdosť" v zmysle nazerania apoštola Pavla, ktorý sa cítil byť vyznamenaným, keď mu prišlo trpieť pre Krista. Zamestnaná týmito myšlienkami, postupne som strácala pocit napätia a z toho vyplývajúcej ťarchy.

Zmocňovalo sa ma akési nové vnímanie celej tejto kauzy a našej rodinnej tragédie. Iste by som sa nebola dopracovala k tomu bez toho, že by som sa vo svojom kríži nebola obracala na Najvyššieho – že by sme sa celá rodina neboli utiekali v modlitbách k Nemu a nehľadali u Neho pomoc. Aj dnes, už po rokoch, jednoznačne vyznávam, že nech už boli skúšky, ktoré vtedy na nás doliehali, akokoľvek ťažké, nikdy sme sa necítili byť opustení. Čas ukázal, že všetko vtedy malo svoje miesto, svoje odôvodnenie a svoj hlboký zmysel. A tak si znovu a znovu s absolútnym súhlasom pripomínam slová sestry farárky Cesnakovej. Sú to teraz už len spomienky, ale zážitky, ku ktorým sa tieto spomienky viažu, utvrdili nás vo viere a dali nám istotu, že keď Pán Boh aj dopustí, nikdy neopustí, a tak je potrebné vlastne len jedno – odovzdať sa do jeho svätej vôle.

Osobné spomínanie

Keďže atmosféru a pocity väzňov nemôžem uviesť vierohodne, požiadala som o doplnenie manžela. Takže na toto obdobie spomína Ján Antal takto:

„Čo sa týka väzenia, celkom iné boli dni vo vyšetrovacej väzbe ako vo výkone trestu.

Vo vyšetrovacej väzbe sme museli vstávať o 6.00 hodine ráno, urobiť si toaletu a po raňajkách čakať na muža, ktorý nás viedol k vyšetrovateľovi. U neho sme potom strávili zvyšok predpoludnia. Tu bolo treba sedieť v rohu miestnosti a brániť sa proti všelijakým nezmyselným obvineniam, týkajúcich sa ‚protištátnej činnosti'. Dozvedel som sa pritom, že niektorí naši bratia boli v spojení s ŠtB a že nás, ktorí sme boli obvinení, pozorovali a podávali o nás pravidelné správy. Väčšina z nich už odišla na večnosť, nie je preto potrebné spomínať ich mená. Niektorí z nich si viedli aj patričné záznamy, ktoré mali byť usvedčujúcim materiálom. Nás štyroch, t. j. Kasanický, Velebný, Antal a Paulov, pozorovali takí naši bratia, o ktorých by sme si ani neboli pomysleli, že by boli tykadlami Štátnej bezpečnosti. Po vyšetrovaní sme sa vracali na obed. Popoludnie bolo voľné. To sme

využili na rozhovory so spoluväzňom, v mojom prípade to bol profesor telocviku Hausner, ktorého zaistili pri pokuse o útek do zahraničia. V čase stíšenia to boli jednak vnútorné, duchovné meditácie, modlitby či zamyslenia. Koľké pozabudnuté básne a žalmy som si tu zopakoval, ba aj nové vytvoril a zachoval si ich až do čias, keď som ich mohol už doma zapísať.

Keď sme už boli po rozsudku Najvyššieho súdu, odviezli nás do Valdíc,[60] kde sme bývali asi v tridsaťposteľových izbách spolu s rímskokatolíckymi farármi. Bolo ich tam veľmi veľa. Pracovali sme pri brúsení rôznych prvkov lustrov, teda krištáľov na ne. Najmä zo začiatku to nebola ľahká vec splniť normu. Mnohé časti nám vracala kontrola späť. Pracovali sme každý deň osem hodín na tri zmeny. Najhoršie boli nočné zmeny, lebo nad ránom už človek strácal pozornosť.

Katolícki duchovní najprv s nami nechceli ani komunikovať, ale potom sme sa predsa len zblížili. Vždy sme však pociťovali, že nás majú len za predstaviteľov náboženských spoločenstiev, nie za kňazov. Najťažšie nám bolo na Vianoce. Potom sa to už dalo vydržať. Dostal som aj balík, dôkladne prezretý, či tam nemám v koláči zapečený nejaký nástroj, vhodný na útek z väzenia. Zvlášť sme sa kamarátili s Jozefom Jirkú, českobratským farárom, ale postupne aj rímskokatolícki farári začali chápať, že sme tu vlastne takí istí ako oni. Ba boli sme na tom ešte horšie, lebo sme doma nechali svoje rodiny, často v problematickej situácii.

Po pracovnej zmene sme sa mohli ísť na hodinu prejsť po tábore. Ale potom sme už museli byť na izbe alebo v priestoroch na to určených. Tu sme bývali všetci traja spolu, t. j. Kasanický, Velebný a ja. Samozrejme, ak sme nemali nočnú zmenu.

Veľmi som čakával na listy z domu a každému som sa potešil. Zvlášť ťažké boli Vianoce – mysľou som bol doma so svojimi.

Keď som po prepustení[61] mohol vidieť väzenie – bývalý kartuzián-

[60] Najvyšší súd v Prahe nariadil výkon trestu vo Valdiciach 3. júla 1962.

[61] Jána Antala podmienečne prepustil Okresný súd v Jičíne 11. júna 1963 pod jednacím číslom PP 149/1963 na skúšobnú dobu 3 rokov (A KS Košice, č. 2 Rt 124/1990).

sky kláštor aj zvonku, boli to silné zážitky. Nechcel som veriť vlastným očiam. A stretnutie s rodinou po návrate domov patrí k jedným z najkrajších zážitkov; keď som vstúpil do dvora, cez dvere do domu k svojej rodine, k deťom, ktoré medzitým hodne povyrástli."

Po súde

Aj v našej doline a v jej cirkevných zboroch postupne opadala atmosféra predchádzajúceho napätia. Málokto už hovoril o „nepriateľoch štátu". Tým, ktorí to všetko zaranžovali, sa to však veľmi nehodilo. Zdalo sa im, že zatiaľ zo všetkého vyťažili akosi primálo. Zvolali teda do sídla okresu, do Rožňavy presbyterov jednotlivých zborov a zástupcov obcí, aby im škodlivosť odsúdených farárov, ako aj ich zákerné nepriateľstvo voči štátu vylíčili v tých najsýtejších farbách. Ani toto úsilie nemalo však očakávaný efekt. Každý účastník zostal pri svojom názore.

Dňa 4. augusta 1962 uverejnili Východoslovenské noviny článok: Farár Juráš a „KVAP", aby bola informovaná aj širšia verejnosť. Uvádzam z neho aspoň pár viet. „Jozef Juráš s ‚kvapistami' a ďalšími ilegálnymi skupinami, roztrúsenými po celom Slovensku, sústavne hľadali nové formy boja proti nášmu zriadeniu." Alebo: „Pred ľudom robili všetci zo seba veľkých ľudomilov a za jeho chrbtami na ilegálnych schôdzkach strojili proti nemu tie najhroznejšie úklady. V spojení so Západom snovali odtrhnutie ČSSR od Sovietskeho zväzu a krajín socialistického tábora a pripravovali obnovenie starého buržoázneho režimu." Aký to bol len štýl a koľko jedovatej lži sa skrýva v týchto riadkoch, pod ktoré sa podpísal ich autor ako J. G.! Ak ešte žije, ktovie, ako sa mu na toto všetko spomína a čo si pritom myslí.

Ako som už naznačila, postupne sa hladina všeobecného rozruchu upokojovala. Ľudia mali svoje každodenné starosti a svoju prácu. Tzv. „štvaví kňazi" ich ani nepomýlili, ani sa kvôli nim nestali vernejšími socializmu. V zamestnaní som nikdy nepocítila, že by sa bol niekto odo mňa dištancoval alebo sa mi vyhýbal. Ani nadriadení,

ani spolupracovníci. Bolo si len treba naďalej vykonávať svoje povinnosti.

Pritom mi však bolo zo dňa na deň jasnejšie, že je nevyhnutné čím skôr vyriešiť našu bytovú i existenčnú otázku. To si vyžadovalo zmenu miesta bydliska, zmenu zamestnania, riešenie problému umiestnenia detí zrastených s ich rodným prostredím a kamarátmi. Tomu sa však už nedalo vyhnúť.

S prvou ponukou prišli svokrovci, aby sme šli do Klenovca. To však nijako neprichádzalo do úvahy, pretože oni mali uväzneného nielen syna, odlúčeného od piatich členov svojej rodiny, ale aj zaťa, ktorý zanechal doma ich dcéru s tromi deťmi. Tí tiež z vlachovskej fary nemali kam ísť. A tak som ponuku svokrovcov neprijala, čo nakoniec uznali.

Mali sme pozvanie od krstných rodičov z Rastislavíc, ktorí mne osobne boli veľmi blízki. Veľkú časť svojho dorasteneckého veku som strávila u nich a mali na mňa veľký výchovný vplyv. Ich domácnosť som sa naučila považovať za svoj domov. Boli mi ako rodičia, oveľa viac ako len krstní rodičia. Všetko hovorilo za to, aby sme ich ponuku prijali. Ale ani tam to nebolo ideálne. Ako bezdetní manželia mali len dvaapolizbový byt; malý priestor pre dve rodiny a ešte tri rôzne generácie.

Krátko potom, ako som sa po vynesení výroku Najvyššieho súdu vrátila z Prahy, pricestovala som do Rastislavíc poradiť sa k svojim krstným rodičom. Tí mi svoju ponuku potvrdili. Kynula od nich bezpečná záštita a pevná opora, ako to bývalo aj vždy predtým. Napokon aj oni, ako som to už predtým vycítila a sama považovala za samozrejmé, očakávali odo mňa, že budem ich oporou v starobe. Ani my s manželom sme neuvažovali inak. Považovali sme to za prirodzenú povinnosť. Dohodli sme sa, že sa presťahujem s mamou a deťmi k nim a čo sa týka rozšírenia obytných priestorov, to vyriešime potom.

Na môj vtedajší krátky pobyt v Rastislaviciach však dopadol aj určitý tieň. Keďže sme si boli s rastislavickými farárovcami vždy blízki, prišiel za mnou aj farár Ján Gajdoš. Krstný otec bol s ním vždy v kontakte či už ako kurátor, či ako priateľ. Vlastne aj my sme

si s nimi v mnohom rozumeli. A v čom sme si nerozumeli, to sme si navzájom tolerovali. Ale keď ma teraz prišiel navštíviť, veľmi ma zabolela jeho poznámka na margo odsúdených farárov. Zreferoval mi totiž, že sa na poslednej seniorálnej pastorálnej konferencii od nich dištancovali, lebo sa previnili voči nášmu zriadeniu. Bolo to také silné udretie do tváre, že som musela zareagovať: „Ako ste len mohli posudzovať niečo, čo Najvyšší súd posúdil len teraz?" Dnes by sa to vlastne mohlo posudzovať ako porušenie zákona o prezumpcii neviny. Vtedy však boli iné časy a mravy a táto udalosť len ilustruje, pod akým strašným tlakom žili farári. Žiaľbohu, aj tí boli rôzni: jedni len „poslušní", iní aj „ústretoví". Poznámka rastislavického brata farára zostala v mojej pamäti síce natrvalo, potom sme však aj s manželom urobili všetko preto, aby to nezanechalo stopy na našich vzťahoch v budúcnosti. Ako som sa však po rokoch dozvedela, toto uznesenie zo seniorálneho presbyterstva nebolo tak jednohlasne prijaté a spôsobilo medzi farármi značné rozdelenie.

Moje rozhovory s krstnými rodičmi o vyriešení situácie, v ktorej sme sa s deťmi a s mamou ocitli, sa skončili zhruba takto: prijmeme zatiaľ ponuku betliarskeho cirkevného zboru zotrvať predbežne na fare, ale ak bude spravovaním betliarskeho cirkevného zboru poverený slobodný farár alebo farárka, uvoľníme im priestor na ubytovanie. Celá táto koncepcia však prestala byť aktuálna už koncom augusta. Vtedy totiž zasiahol Generálny biskupský úrad (GBÚ) a to tým, že si vyžiadal štátny súhlas do Betliara pre vtedy ešte marhaňského farára Hrušku.[62] Ten sa začal o Betliar uchádzať,[63] a keďže tvo-

[62] Dňa 28. augusta 1962 požiadal Ján Chabada o štátny súhlas pre Ondreja Hrušku za námestného kňaza do Betliara. Ondrej Hruška pôsobil v Marhani v rokoch 1948 – 1962 a v Betliari do r. 1969. Do Betliara sa žiadal preto, že fyzicky nestíhal spravovať územne rozsiahly cirkevný zbor (A ECAV, f. GBÚ, zložka: postihnutí kňazi – Ján Antal).

[63] Ondrej Hruška písomne požiadal seniora L. Siváka o menovanie za farára (tamže). 26. marca 1962 senior píše generálnemu biskupskému úradu: Betliar – žiadosť o menovanie Ondreja Hrušku za námestného kňaza v Betliari: Hruška vyjadril svoj záujem o cirkevný zbor a že má podporu Chabadu a gen. tajomníka O. L. Bartha, senior Sivák to zatiaľ neodporúča, lebo cirkevný zbor nevie, ako to dopadne s Antalom a iného nechce zatiaľ voliť, čiže jediné riešenie – námestný kňaz. Sivák upozorňuje na zložitú situáciu Zuzany Antalovej a jej detí (A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Ján Antal).

ril spolu so svojimi najbližšími štvorčlennú rodinu, potreboval celý farský byt. Neostávalo teda nič iné, len faru uvoľniť. Bola som tým zaskočená a odrazu aj šokovaná. Sadla som si a napísala na GBÚ list, ktorý uvádzam.

Písala som ho s horkosťou, lebo som sa nemohla nezamyslieť nad celkovým postojom GBÚ voči odsúdeným. Nevedela som si vysvetliť nielen tento ich krok v súvislosti s betliarskou farou, ale aj celkový nezáujem o to, čo bude s nami a našimi rodinami. Snažila som sa zdržať sa otvorenej kritiky, veď som nevedela, či predsa len niečo nepodnikli. Ani ja, ani ostatné rodiny spoluodsúdených s mojím manželom sme sa však nestretli v tomto smere s nijakým záujmom o nás. Nikto nás nenavštívil, nikto z cirkevnej vrchnosti sa nezaujímal, v akej sme situácii. Nezisťovalo sa, či a kedy opustíme fary, či vôbec máme kam ísť, či máme nejaké zamestnanie a tým potrebný zdroj príjmov pre ďalší život rodiny. Najhoršie na tom bola švagriná, manželka farára Velebného. V čase jeho uväznenia nebola zamestnaná a nájsť si zamestnanie v jej postavení manželky farára a ešte k tomu politicky stíhaného nebolo veru jednoduché. Dlho trvalo, kým si niečo našla. Treba povedať, že len vďaka jednej známej z Betliara, rímskokatolíčky, ktorá sa za ňu zaručila, sa odvážili prijať ju v poľnohospodárskom zásobovacom podniku v Rožňave. Bola to Margitka Tompošová, slobodná, ktorá v tom podniku pracovala.

Uvediem však z už spomenutého listu GBÚ, ktorý som napísala 31. 8. 1962:

Vec: Farský byt v Betliari – informácia

Včera, teda 30. augusta, nás vyhľadal brat farár Hruška z Marhane, aby si prezrel svoje budúce pôsobisko, pretože podľa toho, ako ma informoval, požiadali ste pre neho o štátny súhlas do Betliara. Jeho oznámenie ma do istej miery udivilo a Vaše počínanie bez akéhokoľvek predchádzajúceho informovania sa alebo spoznania danej situácie sa ma nemilo dotklo, a to z nasledovných dôvodov:

Po konečnom riešení záležitostí môjho manžela som vyhľadala

biskupa VD Dr. Kátlovského, ktorý ma uistil, že predbežne pre nikoho nebudú žiadať štátny súhlas do Betliara, lebo poznajú moju bytovú situáciu. Neskôr, pri náhodnom stretnutí, mi to potvrdil aj biskupský tajomník Pališin.

Keď mi už bola známa mienka biskupského úradu, požiadala som predsedníctvo betliarskeho cirkevného zboru, aby prerokovali záležitosť týkajúcu sa môjho ďalšieho bývania v betliarskej fare a o výsledku ma informovali. Po prerokovaní mi prečítali zápisnicu s rozhodnutím, že ma i s rodinou naďalej ponechávajú bývať vo farskom byte. Pritom som ich prosila, aby Vás požiadali o zaplnenie kňazskej stanice v Betliari farárom, ktorý nemá rodinu a ktorému by stačilo uvoľniť na fare jednu izbu. Pokiaľ mi je známe, o niečo podobné Vás zatiaľ nepožiadali, ani v tomto smere nič nepodnikli.

Kvôli čomu som vyššie uvedené kroky musela podniknúť, bola situácia v mojej rodine, s ktorou si dovoľujem Vás bližšie oboznámiť: Po zaistení manžela som zostala jediným živiteľom 5-člennej rodiny – troch malých detí a mojej matky. Bola som a aj naďalej zostávam povďačná a zaviazaná svojmu zamestnávateľovi, Východoslovenskému veľkoobchodu, že ma v zamestnaní a aj vo funkcii bez akýchkoľvek dôsledkov ponechal. Možno neviete, že sa to v každom prípade tak nestalo! Vo svojom zamestnaní som viazaná na určitú výpovednú lehotu aj v prípade, že by niekde na mňa čakal uprázdnený byt a že by som sa ihneď mohla sťahovať. Je to 6 týždňov pred ukončením kvartálu, čo v danom prípade znamená 31. december 1962. Ďalším, a to najpodstatnejším dôvodom toho, že som nútená zatiaľ v Betliari zostať, je tá skutočnosť, že nemám momentálne ani miesto, ani byt, kde by sme sa presťahovali. Keďže rodičia môjho manžela sú týmto prípadom postihnutí dvojnásobne a do svojho bytu presťahujú svoju dcéru Velebnú z Vlachova s rodinou, nemôžem tam ísť, lebo do ich malého domu by sme sa tri rodiny nezmestili. Z rôznych a iste závažných príčin by som bola najradšej, keby bol Betliar už len naším bývalým bydliskom a nie je mi nijako milé, že tu musím aj naďalej zostať. O vysťahovaní sa z Betliara však do nasledujúcej jari v nijakom prípade uvažovať nemôžem, a to jednak zo zamestnaneckých dôvodov, ktoré som Vám už vyššie uviedla, ale aj preto, že som si už

niektoré veci tak zariadila, aby sme tu ešte mohli stráviť zimu, vychádzajúc aj z uistenia príslušných cirkevných činiteľov.

Záverom si dovoľujem poznamenať niečo na margo Vášho spôsobu požiadania o štátny súhlas. Bolo by snáď bývalo čisto ľudskou povinnosťou informovať sa najprv o bytovej situácii na tunajšej fare a až potom požiadať o štátny súhlas pre farára s rodinou. Uvažujem, čo by sa asi bolo stalo, keby bol brat farár Hruška prišiel do Betliara už rovno so sťahovacím vozom... Tak mnoho sa dnes hovorí v našej spoločnosti o starostlivosti o človeka – iste sa v tomto smere mnoho aj robí – a tak ma tým viac zaráža takýto administratívny formalizmus v našich, kresťanských kruhoch. Za celý čas našich krušných dní sme sa od Vás, predstavených našich manželov, nedočkali žiadneho prejavu solidarity alebo záujmu o našu situáciu. Nikto neprišiel ani len s dobrým slovom, ktoré by nám bolo tak dobre padlo. Pochopiteľné je to len z ľudského, nie však z kresťanského hľadiska. Že by ste si naozaj neboli mohli nájsť ani len teraz, po uzatvorení celej tej nešťastnej kapitoly aspoň trochu času, aby ste sa skôr, ako vyriešite obsadenie Betliara, či už u brata Rubanínskeho, alebo u brata kurátora o danej situácii informovali?

Prosím Vás, aby ste ma aspoň dodatočne, po zvážení okolností, ktoré som vyššie uviedla, oboznámili s Vaším rozhodnutím, čo sa týka vyriešenia tejto situácie. Ešte raz však pripomínam, že do jari – keď mám nádej na polovičné podmienečné prepustenie manžela, sa v žiadnom prípade z betliarskej fary presťahovať nemôžem.

Očakávam Vašu správu a som s pozdravom. Podpis: Z. Antalová

V odpise som uvedený list odoslala aj na biskupský úrad Východného dištriktu. Odpoveď prišla len odtiaľ,[64] a to taká, že o štátny súhlas pre brata Hrušku požiadali do Vlachova, kde sa medzitým

[64] Dňa 7. novembra 1962 odpovedal generálny biskup Ján Chabada Zuzane Antalovej na jej list z 31. augusta 1962, z ktorého vyberáme: „...Podarilo sa nám ho (Hrušku) ustanoviť do Vlachova, s čím sa uspokojil a čím ste sa, myslíme, uspokojila aj Vy, keď sme ho neumiestnili do Betliara, aby ste mohli pre nemožnosť iného riešenia nerušene bývať na fare v Betliari“ (A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Ján Antal).

uprázdnila fara. On sa teda najprv prisťahuje s rodinou najskôr do Vlachova a potom, keď sa betliarska fara uvoľní, presťahuje sa tam. A tak sa to aj realizovalo.

Trochu mimo časového sledu uvediem predsa len aj jedno osobné stretnutie s pánom generálnym biskupom Chabadom. Keď už bol manžel doma z výkonu trestu, išli sme na služby Božie do Bratislavy, očakávajúc tak trochu, že sa tam stretneme aj s niekým z cirkevnej vrchnosti. A to sa náhodou aj podarilo. Aj pán generálny biskup bol na službách Božích. Počkali sme ho, aby predovšetkým manžel s ním prehovoril aspoň pár slov. Možno chcel nejaké dobré slovo alebo čo-to povedať o uplynulých ťažkých časoch či vyhliadkach do budúcnosti. Rozhovor však veľmi skoro a veľmi triezvo skončil. Pán biskup sa opýtal: „Tak čo ste to v tom Gemeri porobili?“

Ako päsťou do tváre od najvyššej ľudskej vrchnosti. Nebolo ani čo ďalej vysvetľovať, ani o čom hovoriť.

Deti

Už som sa zmienila o našich dcérkach v čase manželovho zaistenia. Ony vlastne ani nevedeli, čo sa dialo. Najstaršia Zuzka mala deväť rokov, Daguška šesť a Evička tri. Možno najmä zdielna Zuzka aj porozprávala na druhý deň v škole, že otecko niekde išiel parádnym autom, ale podstatu nepochopila vlastne ani ona. A tie dve menšie už vôbec nie. Ani sme pred nimi o týchto veciach nehovorili. Mohli by niečo reprodukovať na nevhodných miestach a nesprávne. Tie dve staršie už boli žiačky základnej školy, Evička chodila do škôlky, ktorá bola v susedstve fary. Starká, čo sa týka výchovy, ich vždy držala pri „starých poriadkoch“. Deti majú poslúchať, a tak viem, že keď som prichádzala z práce, vždy som s obavami očakávala starkin referát o ich priestupkoch. Ale keď si už svoje povedala a ony oponovali svojimi argumentmi, všetko išlo ďalej svojou cestou. Pravda, ak som len neprišla niečím naladená na nesprávnu strunu už z práce. Priznávam aj na tomto mieste, že som celkom nevyznávala tú modernejšiu metódu výchovy bez bitky. Niežeby to bývalo nejakým pra-

vidlom, ale veru neraz „scupkali buchnáty, heglo až v chúďati“, ako v tej Zuzanke Hraškovie. A keďže miesta na tú výplatu bolo viac na tele tej najstaršej, dodnes si túto nespravodlivosť neraz pripomína. Ale dávam za pravdu pedagógom, že bitkou ani neustálymi výčitkami sa nedosiahne veľa. Ale človek na to musí prísť sám, že trestami si svoju nemohúcnosť či zlosť vybíja na nesprávnom mieste.

Ale nedá mi, aby som v súvislosti s deťmi nepovedala niečo viac, hoci to celkom nesúvisí s predmetom týchto spomienok. Zuzka mala v škole veľmi dobrú pani učiteľku, ktorá v nej vycítila istý rečnícky či recitátorský talent. Už vtedy sa realizoval Hviezdoslavov Kubín, a tak ju pripravila na okresnú súťaž. A hneď pri prvom štarte úryvok z knižočky Čin-čin od Ľ. Podjavorinskej zarecitovala tak, že si z Revúcej priniesla prvé miesto v jej kategórii. A odvtedy jej táto láska k poézii (aj k vlastnej tvorbe) zostala. A aj keď urobila pokus dostať sa na vysokú školu umeleckého smeru, keď sa tam nedostala, najmä s odstupom času, neľutuje. Svoju recitátorskú záľubu uplatňuje pri rôznych príležitostiach. Uvediem ešte jednu perličku. Často chodievala na recitačné súťaže zo všetkých stupňov školskej dochádzky. A tak raz, keď ju škola vyslala recitovať na nejakú stranícku slávnosť či okresnú schôdzu, vystrojila sa tak, že retiazka s krížikom bola dobre viditeľná ozdoba. Upozornila som ju, aby práve týmto symbolom neprovokovala. Ale čo už, mala svoj rozum a svoju tvrdú hlávku, svoje presvedčenie predsa nebude skrývať, hoci aj pred takým všemocným publikom. Mala možno aj pravdu. Ale čas dal za pravdu mne, keď cestou, idúc autom so známym do Nitry, ten havaroval. Nie síce nejako nebezpečne, ale jej „noštek“ to dostal riadne do nosa, takže jej ho museli naprávať na chirurgii. Tak teda so svojím krížikom od starkej nemohla „misionovať“ pred straníckym fórom. Ale občas sa vyskytovali aj také menšie krivdy, pri ktorých síce deti celkom nechápali, o čo ide, ale nové kamarátky možno už z domu vycítili, že tieto „príšelkyne“ sú v niečom nie celkom domáce. A tak až doteraz jej zostala v duši krivda, keď ju spolužiačka vykázala z nejakého spoločného programu, pripravovaného na kultúrne vystúpenie, a ona musela z „kola von“, čo veľmi neladilo s jej naturelom. Pani učiteľka si to akosi nevšimla. Aká zdanlivá maličkosť a zanechala trvalú jazvu...

V Betliari už mala pri našom odchode ako tretiačka veľa priateliek. Pár mesiacov sme ešte ostali so Zuzkou samé v Betliari. Daguška s menšou Evičkou už zimovali so starkou a krstným otcom v Rastislaviciach. Možno si to dospelý človek ani neuvedomuje, koľkú traumu také dieťa pri zmene bydliska, a teda celkového sociálneho prostredia prežíva. Našla si, prirodzene, aj tu kamarátky a kamarátov, snáď ešte viac medzi tými, ktorí sem prichádzali na prázdniny k starým rodičom, ale aj v dospelosti sa zo všetkých troch práve Zuzka najviac vracia do rodného Betliara.

Daguška a Evička už boli tak trochu aklimatizované v Rastislaviciach, keď sme sa tu celá rodina usídlili. Daguška bola vždy veľmi dobré dieťa, ale veľký bojovník za spravodlivosť. Vedela si svoje konanie vždy obhájiť, aj keď by to bolo kvalifikované ako neposlušnosť. Vždy bola veľmi pracovitá. Sama si často vymýšľala práce, ktoré pre ňu ani neboli primerané: natieranie plota, maľovanie takých priestorov ako letná kuchyňa či povala. Pracovitosť a veľká ochota jej zostali ako trvalá charakteristika. Možno aj preto si získala veľkú lásku starkého. Vyznával sa z toho, zdôvodňujúc, že je to benčíkovský rod, teda gény po rode jeho manželky, krstnej mamy, s ktorou mali krásne, hoci bezdetné manželstvo. Ako len dbal na to, aby deti nezmeškali večernú rozhlasovú rozprávku a potom ju ešte neraz aj sám prerozprával. Dievčatá mali v ňom naozaj opravdivého, láskavého, trpezlivého starého otca. Nijako nezniesol byť svedkom, keď sa s vnučkami robil hoci len hlasnejší poriadok. Nezasahoval do toho, ale v tichosti sa vzdialil.

A keď už hovorím o našich dievčatách, kým Zuzka bola výrečnejšia, Daguška bola pilnejšia aj v učení. V tom mi veľmi pomáhali domáci farárovci Gajdošovci, pretože ako prváčka potrebovala Daguška pomoc pri domácich úlohách. A keďže pár mesiacov tu žili len so starkými, ktorí im v tom veľmi nevedeli pomôcť, jej prvá cesta zo školy viedla vždy k nim. Aj v Zuzkinom prípade bol takýto pokus, keď už bola v Rastislaviciach aj ona, ale v jej prípade to už tak hladko nešlo.

Evička ako najmenšia – podľa slov tých starších – mala isté miláčikovské privilégiá. Kým s tými staršími sa napríklad vyjednával zákaz

pozerať nejaké televízne relácie s „hviezdičkou“, teda nevhodné pre deti, ona sa zatiaľ pokojne usalašila pred obrazovkou. S ňou naozaj neboli v škole žiadne problémy. Hoci sa nejako s učením nenamáhala, zdolávala ho vždy ho bez problémov. Od detstva bola skôr racionálny typ. Aj na gymnázium sa dostala bez prijímacích skúšok. A možno by mala aj červený diplom, keby do toho neprišla láska s vážnym zakončením, takže aj ich prvá dcérka chodila s mamou na posledné skúšky a štátnice (a na niektoré s nimi aj ja, aby som vnučku medzi jednotlivým kojením opatrovala). Vždy sa nám zdalo, že mala byť skôr chlapec, púšťala sa skôr do riešenia technických problémov, alebo ich aj v praxi realizovala. A aj keď jej „chemické problémy“ sú mi cudzie, viem, že ich v práci úspešne zvláda. Čo je zaujímavé v tejto našej v podstate spoločenskej domácnosti, ona je skôr individualistka.

Považovala som za vhodné uviesť aspoň okrajovo aj tieto skutočnosti o našej rodine. To boli časy, keď nebolo celkom jednoduché prebíjať sa životom s istým kádrovým biľagom. Museli sa hľadať rôzne cestičky, ak to len neboli nejaké výnimočné talenty. A tak v prvých dvoch prípadoch sme tie cesty aj vyhľadali a našli. Vďaka dobrým priateľom sme trochu oprášili prístupové cesty a ja, vyplňujúc kolónku na prihláškach: pôvodné povolanie, uviedla som: štátny zamestnanec. A ani som neklamala, veď či farári neboli už v tom čase štátom platení zamestnanci?

Keď som už spomenula rodinu farára Gajdoša, uvediem niekoľko čŕt o jeho pôsobení nielen ako farára, ale aj o jeho mimocirkevnej práci. V Rastislaviciach bývala už dlhodobo úspešná spolková činnosť a medziiným tu bola aj Matica slovenská. Najaktívnejšie sa prejavovala najmä v ochotníckom divadelníctve, nad ktorým bdel práve pán farár. Aspoň dvakrát ročne k výročným sviatkom nacvičil divadlo. V archívnych skladoch cirkvi sú stále divadelné knižočky aj s menami účinkujúcich. Táto úzka spolupráca s Maticou prinášala aj ekumenické prvky, pretože tu hrali herci z obidvoch domácich konfesií, bez rozdielu príslušnosti ku ktorejkoľvek. Dôležitý bol herecký talent. Občas sa dosiahli aj dobré umiestnenia v súťažiach niektorých hercov.

V čase istého politického uvoľnenia sa práve farár Gajdoš s manželom snažili oživiť činnosť Matice slovenskej. Ale po nástupe normalizácie sa to čoskoro zatrhlo. „Veď čože nám už budú farári – príšelci (a ešte aj politickí trestanci) hovoriť do toho, čo máme robiť!“ A tak to skončilo skôr, akoby sa mohlo v praxi niečo realizovať.

Aj za naše deti, dnes už dospelé zrelé ženy, vďaka Bohu. Máme v nich od Neho veľké požehnanie a verím, že tak to aj ostane.

Návštevy

Po vynesení rozsudku museli naši manželia nastúpiť na výkon trestu. Z Pankráca boli presunutí do Valdíc. Valdice boli od Betliara vzdialené asi 500 až 600 km. Toto zariadenie bolo umiestnené vo veľmi peknom prírodnom prostredí. Zvonku to ani nevyzeralo ako väznica. Ako neskôr rozprával manžel, pomery vo väznici neboli v tom čase najhoršie. Vzhľadom na stretnutia s rímskokatolíckymi kňazmi a rádovými príslušníkmi boli najmä po teologickej stránke veľmi zaujímavé. Debatovalo sa a v rámci toho nastalo aj určité zblíženie.

Naši manželia pracovali v brúsiarni českého krištáľu, kde brúsili rôzne tvary častíc na krištáľové lustre, napr.: „vachtle, kopny, pendle“ atď. Museli sa to, samozrejme, najprv naučiť. Záučná doba trvala tri mesiace, po nej museli už obrúsiť určitý počet tvarov. Najprv tretinu, po ďalších troch mesiacoch polovicu z predpísanej normy, nakoniec, po posledných troch mesiacoch, museli plniť celú normu, čo bolo dosť ťažké. Za dobré plnenie pracovných úloh a súčasne aj za dobré správanie mali možnosť raz za štvrťrok dostať balík od príbuzných. A raz za štvrťrok mohla za nimi prísť návšteva. Vždy som túto možnosť využila, aj keď cesta do Valdíc predstavovala pomerne veľký výdavok a značnú stratu času, výpadok z pracoviska. Bolo to ďaleko, vlakové spojenie bolo komplikované aj tým, že návštevy boli spoločné, stanovené na určitú hodinu. Museli sme obetovať aspoň dve noci a dva dni kvôli jednej polhodinke. Bolo to kruté, ale napriek všetkému sme sa na návštevu vždy veľmi tešili. Ani raz nedostali naši

manželia povolenie na návštevu tak, aby sme sa tam všetci stretli, prípadne spolu cestovali. Raz som si zvlášť uvedomila, aký nemilosrdný je čas, a to vtedy, keď sa naša stredná dcéra zachovala k otcovi detsky cudzo. Vnímala, že je to jej otec, ale jej vzťah k nemu bol poznačený odcudzením.

Idúc domov, Daguška si našla vo vrecku tri vybrúsené české krištále, a tak sme sa dozvedeli, čo tam náš otec robí. Ochraňujeme ich ako najcennejšie veci našej zbierky, veď predstavujú hodnotu prinajmenšom 40 tisíc vtedajších korún. Túto hodnotu som vypočítala tak, že som spočítala všetky straty našej rodiny, a to: poldruharočný príjem manžela ako farára, náklady na obhajobu, náklady za pobyt vo väznici počas vyšetrovania, ba vlastne až kým nezačal vo väzení pracovať, čo bolo vyše 7 mesiacov, náklady na moje cesty do Košíc, do Prahy, do Valdíc a ďalšie. Najprv mu väzenské náklady strhávali zo zárobku za brúsenie, ale keď ho potom prepustili na podmienku, zostalo nám ešte splácať vyše 5 000 korún.

V súvislosti s mojimi cestami za manželom do Valdíc nemôžem s vďakou nespomenúť naozaj pekné gesto manželky vedúceho hospodárstva v Rastislaviciach pani Turiakovej. Keď sa dozvedela, že ideme do Valdíc, ponúkla nám v Jičíne ubytovanie u príbuzných. Zvlášť kvôli dieťaťu to bolo veľmi vítané.

A keď som raz kráčala po návšteve alejou, lemujúcou okraje cesty do väznice, uvažovala som, že sa raz vrátime spoločne pozrieť si tie miesta z vonkajšej strany mreží. Nežiadalo sa nám však viac ísť do toho akokoľvek pekného kraja.

Na návštevách sme smeli hovoriť len o rodinných veciach, vlastne ani nebolo o čom inom. Nás by, samozrejme, bolo zaujímalo aj to, ako tam žijú, čo celý deň robia, s kým sa stretajú. Ja som hovorila o našich domácich pomeroch a starostiach, ale k tým sa zas manžel nemohol veľmi vyjadrovať, a do nich zasahovať, lebo nežil s nami a okrem toho už to bolo nové, od betliarskeho odlišné prostredie. A ešte i v Betliari bola naša situácia zmenená: všetka ťarcha zostávala na mne, ja som musela rozhodovať a riešiť vždy nové, každodenné problémy. Na to by jeho príležitostné rady ani neboli stačili.

Bolo dobre, že sme si mohli aspoň raz týždenne písať. Hoci sme vo

svojich listoch neopisovali nijaké výnimočné udalosti a o niektorých veciach sme písať nesmeli kvôli prísnej cenzúre, predsa sme len boli navzájom spojení a vedeli o sebe aspoň to najpodstatnejšie. Ja som mala viac tém na písanie – o deťoch, o domácnosti, o našom sťahovaní sa do Rastislavíc a podobne. Takto sa mi zachovalo 73 listov našej korešpondencie, t. j. manželove listy. Škoda, že sa nemohli zachovať aj moje, bol by to zaujímavý pohľad na všetko, čo sme prežili. V riadkoch, ktoré dostávali väzni zvonku, hľadali cenzori najmä symbolické odkazy. Keď som sa už chystala podať žiadosť o manželovo podmienečné prepustenie po uplynutí polovice jeho trestu a napísala som, že práve čítam knihu T. Wolfa Domov sa vrátiť nemôžeš, videli v tom odkaz, že sme dostali zamietnutie.

Ako čas ubiehal, naše vzájomné listy boli takým milostivým spojivom a súčasne aj podnetom na rôzne úvahy a prehodnocovanie prežitého. Okrem toho boli aj zrkadlom vnútorného i vonkajšieho diania okolo nás.

Aj po návrate z väzenia sa niektoré dobré vzťahy so spoluväzňami zachovali. Prehĺbilo sa priateľstvo nielen medzi štvoricou z KVAP-u, ale aj s farárom Jurášom, Madarásom, ba aj s niektorými rímskokatolíckymi farármi sa mohol vzťah označiť za priateľský. Ani neskorší nitriansky biskup a potom kardinál Ján Chryzostom Korec nezabudol na spolu prežité časy vo Valdiciach, pravda, jeho pobyt bol neporovnateľne dlhší, rátal sa na dlhé roky. Ale keď som si prečítala jeho knihu Listy z väzenia, boli mi blízke, lebo som im dobre rozumela. Krásny vzťah ostal aj s Jozefom Jirkú z českobratskej cirkvi. Pri likvidácii starej rodinnej korešpondencie som od neho našla kôpku listov a svedčili o krásnom vzťahu staršieho brata k mladšiemu.

Keď som spomenula knižne spracované listy kardinála Korca, predsa som len postrehla istý a dosť závažný rozdiel. Kým v jeho listoch je skôr pasívna reakcia na dianie v rodine, ktorou zaiste reagoval na listy, ktoré mu písali z domu, v našom prípade sú to aj pokyny, rady, aj konkrétne odporúčania. To je ten podstatný rozdiel vzťahu k rodine, tej bezprostrednej, za ktorú sa evanjelický farár, ale aj hociktorý iný manžel či rodič cíti zodpovedný aj na diaľku. Rímskokatolícky celibát je v tom výhodnejší, pretože vnútorná sloboda

rímskokatolíckeho farára v tom osobnom vzťahu a rozhodovaní je samostatnejšia. Sú to síce krásne vyjadrenia lásky k svojim najbližším, ale to rozhodovanie za konanie v rodine nie je na jeho pleciach. V prípade pána kardinála sú to najmä krásne vyjadrenia lásky k matke. Možno práve aj tento moment slobody a nezávisloti pri rozhodovaní bol jedným z činiteľov aj pri organizovaní tzv. tajnej cirkvi, teda akéhosi „podzemného organizovaného odboja". Pokiaľ viem, v evanjelickej cirkvi nič také nebolo. Preto boli také vzácne tie osobné stretania, vzájomná korešpondencia medzi „spriaznenými dušami".

Odchod z Betliara

Medzitým, ako sme už dlhší čas hľadali miesto a spôsob pre naše odsťahovanie sa z Betliara kvôli uvoľneniu fary, nastalo zrazu prekvapujúce rozuzlenie celej situácie po ťažkom zásahu do života mojich krstných rodičov v Rastislaviciach. Božie cesty bývajú skutočne nevyspytateľné. 15. alebo 16. októbra som dostala z Rastislavíc telegram, že krstná mama mala mozgovú príhodu. Okamžite som sa vybrala najbližším možným spojom do Rastislavíc, lebo som cítila, že som tam teraz nesmierne potrebná. Situácia bola vážna, viac-menej beznádejná. To, že si ju Pán Boh k sebe povolá, bolo podľa vyjadrenia lekárov len otázkou času. V Rastislaviciach som zostala až do 21. októbra – až kým sme sa s ňou definitívne nerozlúčili na pohrebe. Pricestovala aj moja mama s deťmi a už tam i zostali. Krstný otec nemohol zostať sám. Už dlhé roky sa boril s ťažkou trombózou. Mal postihnuté nohy, takže mal obmedzený pohyb, no niekedy sa jeho stav natoľko zhoršil, že raz sme sa prišli s ním z Betliara rozlúčiť. Časom sa mu však stav tak zlepšil, že krstnú mamu prežil ešte o dvanásť rokov.

Ja som sa s najstaršou dcérou Zuzkou po pohrebe vrátila do Betliara.

A tak sa všetko čudným Božím riadením vyriešilo. My sme sa zrazu mali kde presťahovať a krstný otec získal opateru bez toho, aby sa pracne hľadalo riešenie, koho k nemu privolať. Pochybujem, že

by sa sám odhodlal niekam ísť zo svojho „gruntu“ ako starý gazda a vynikajúci hospodár, pretože to všetko bolo súčasťou jeho života. Porozprávali sme sa s ním po pohrebe, pouvažovali spoločne o nutných krokoch a dospeli k poznaniu, že vlastne ani niet iného východiska, len aby sme k nemu prišli my. Začala som v Rastislaviciach hľadať nejaké zamestnanie, lebo žijeme aj „chlebom vezdejším“.

V Betliari sme zimovali len dve – ja a najstaršia dcéra Zuzka. Napriek mnohým ťažkostiam a problémom to nebola zlá zima. Bývala s nami cez týždeň kolegyňa, ktorá dochádzala do Betliara do práce z Dobšinej. Jej bolo ľahšie s dochádzkou a nám bolo s ňou akosi istejšie. Všetko však bolo v našej domácnosti, rodine a v samotnom zamestnaní už zamerané na odchod.

Vianoce sme trávili v Rastislaviciach. Tu sa mi žiada spomenúť jednu príhodu z cesty na tieto sviatky. Dopravné prostriedky boli preplnené. Okrem toho kdesi v Žarnovici bola výluka pre poruchu na trati a jeden úsek cesty bolo potrebné prejsť autobusmi. Boli už pripravené, ale nápor cestujúcich bol taký veľký, že nás vždy ktosi odstrčil a predbehol. Bolo mi už do zúfania. Nebola som ani dostatočne pohyblivá, lebo som mala so sebou dcéru, aj dosť ťažkú batožinu a k tomu vianočný stromček. Bola zima, a tak som hlavne kvôľ li dieťaťu bola spolu s viacerými ďalšími nútená ísť do najbližšieho domu a trochu sa ohriať. Mali tam pre nás porozumenie a prichýlili nás. Medzitým však prišiel ďalší vlak, z ktorého sa vyhrnulo množstvo ďalších cestujúcich. Zase nás odtláčali. Už som mala plač na krajíčku, keď ma oslovil vodič autobusu a vpustil dovnútra cez svoje vodičské miesto. Dnes si s vďakou spomínam na toto jeho vzácne ľudské gesto a hovorím si: „Dobrý človek ešte žije.“ Do Komjatíc, najbližšej železničnej stanici pri Rastislaviciach, sme prišli už v čase, keď sme nemali autobusové spojenie, takže sme prenocovali na stanici. Ale to sme už vydržali, veď naši boli na dosah.

Toto boli vlastne jediné Vianoce, ktoré som strávila ja bez manžela a deti bez otca. Chýbal nám nielen on, ale aj nám všetkým veľmi drahá krstná mama. Jej neprítomnosť iste najviac pociťoval krstný otec. Boli to Vianoce poznačené žiaľom a strádaním, ale našim deťom očká, upreté na stromček a darčeky pod ním, predsa len žiarili.

Aj modlitby boli akési opravdivejšie, akoby vyumývané slzami. Utrpenie totiž aj modlitbu zvrúcňuje. Vďaka teda Pánu Bohu aj za tento zážitok.

Čas sa neprestal ponáhľať a za chvíľu sme mali marec. Pomaly som začínala baliť, najprv v priestoroch, kde sme nebývali. Až pri takýchto príležitostiach človek zistí, koľko haraburdia a zbytočných vecí sa v domácnosti nahromadí. Mnohé veci som rozdala alebo spálila, hoci by som si ich za normálnych okolností rada nechala.

V predposlednú marcovú nedeľu 1963 som sa v chráme Božom rozlúčila s cirkevným zborom slovami:

Drahí bratia a sestry, využívam túto príležitosť, aby som sa krátko pred naším odchodom z Betliara s vami aspoň takto rozlúčila. Robím tak z miesta, kde sa pred desiatimi rokmi prvýkrát k vám prihovoril môj manžel, aby vám, ako váš slova Božieho kazateľ, zvestoval v rámci svojich schopností a skrze Ducha Svätého evanjelium Ježiša Krista. Desať rokov je dosť dlhá doba na to, aby sa človek cítil niekde doma. A my sme Betliar svojím domovom radi volali a medzi vami sme sa dobre cítili. Iste sa za tento čas vyskytli aj veci, ktoré si snáď niekto vysvetľoval v zlom. Chcem vás však všetkých uistiť, že sme sa snažili – a to najmä manžel – urobiť všetko len pre vzájomnú spokojnosť. Prosím vás všetkých, aby ste nám niektoré nedostatky či omyly odpustili, aby sme si na seba mohli navzájom len v dobrom spomínať. Veď kde sa má viac a kto má viac odpúšťať ako my, ktorí sa denne modlíme: „A odpusť nám naše viny, ako aj my odpúšťame svojim vinníkom." A kto má viac v láske nažívať a v láske sa aj lúčiť ako my, o ktorých by malo platiť: „Pozrite, ako sa milujú!" Nuž teda, ešte raz prosím: to, čo ste si snáď aj v horšom vysvetľovali, odpustite. Vždy sme sa snažili konať len v dobrom!

Náš odchod sa viaže na istú, nám všetkým dobre známu skutočnosť, ktorú teraz nechcem opakovať. Mnohí z vás ste mi v našich ťažkostiach preukázali veľa dobrého. Aj touto cestou vám za všetko ďakujem a mám vám tlmočiť aj manželovu vďaku. Nakoniec porúčam váš milý betliarsky cirkevný zbor, vás všetkých do ochrany a milosti Božej, prajúc vám dosť lásky i vzájomného porozumenia. Prajem vám

veľa radostných chvíľ vo vašich rodinách a úspechov vo vašich prácach. A ak príde v živote aj kríž, prijímajte ho dôstojne ako kresťania s vedomím, že ak aj dá Pán Boh trpieť, jednako neopustí. A veď: či len dobré veci prijímať budeme od Hospodina? Evanjelium Ježiša Krista nám nikdy nesľubuje cestu širokú, pohodlnú.

Vášmu novému slova Božieho kazateľovi želám medzi vami príjemné roky pohody. Kiež sa Hospodin k jeho práci priznáva a žehná jej! Iste mi už nedôjde čas, aby som sa s každým aj osobne rozlúčila, iste to chápete. Nuž teda, ešte raz vám za všetko ďakujem, ešte raz prosím: Ak sa niečo vyskytlo, čo by nám niekto zazlieval, odpustite! Nikdy sme to nemysleli v zlom. Ešte raz vám prajem hodne milosti Božej a jeho darov tak vo veciach duchovných, ako aj telesných.

Administrátorom betliarskeho cirkevného zboru bol v tom čase farár Rubaninský z Rožňavy.

Potom už nasledoval posledný týždeň na fare. Zástupcovia cirkevného zboru ma veľmi milo prekvapili. Priniesli nám okolo 2 500 korún ako dar od cirkevníkov. Dobre mi to padlo, lebo zo svojho malého platu som v poslednom čase stískala každú korunku, keďže som vedela, že sťahovanie bude nákladné. A toto bol naozaj veľmi vítaný príspevok na tento účel.

Pomaly som mala pobalené všetky veci. Deň pred definitívnym odchodom prišla na faru už spomínaná rodina Hruškovcov. Tým sa racionálne využil aj sťahovací voz, pretože oni svoje veci vyložili a my sme naše veci ráno naložili a odišli. Dva dni pred odchodom prišiel na pomoc aj svokor. Aj on mi bol dobrou oporou. Aj dnes si so zadosťučinením spomínam, aké to bolo dobré, že v čase príchodu sťahovacieho voza boli už všetky veci pobalené a pripravené. Urobila som to zavčasu a v pokoji sama, bez akýchkoľvek nedorozumení, aké sa zvyknú v taký čas vyskytnúť. Prišli aj mnohí cirkevníci, a to aj takí, o ktorých by som si to nebola ani pomyslela. A tak sa s Božou pomocou a aj v dobrej pohode, síce po trpkom zážitku, pri rozlúčke s cirkevníkmi, priateľmi, známymi – akože inak – so slzami v očiach, ukončilo jedno dejstvo nášho života. Tu sme sa vlastne stali rodinou, keďže sa nám tam narodili deti, ktoré nám Pán Boh požehnal, tu

sme si postupne zriaďovali domácnosť a snažili sa žiť nielen pre seba, ale aj pre tých, ktorí nás do tohto zboru pozvali. Boli to síce skromné, jednako však radostné začiatky. Predstavovali niečo veľmi vzácne a hodnotné. Vďaka Ti, Bože, za všetko poznanie, ktorého sa nám v tých rokoch dostalo i za všetku milosť, ktorou si nás obdaroval!

V Rastislaviciach

Začínali sme teda v novom prostredí. Začínali sme si budovať s Božou pomocou nový domov. Od prvého apríla 1963 som nastúpila aj do nového zamestnania.

Už dávnejšie mali moji krstní rodičia veľmi dobré kontakty s riaditeľom štátneho majetku v Palárikove doc. Ing. Antonom Matejovom. Krstného otca si ako výborného hospodára a odborníka zvlášť vážil. Keď teda on zaintervenoval, oboznámiac ho s mojou a súčasne aj so svojou ťažkou situáciou, prejavil sa ako odvážne veľkodušný a bez váhania ma prijal do zamestnania na jednom z hospodárstiev palárikovského štátneho majetku, vzdialenom 4 km od Rastislavíc, na Ružovom Dvore. Bol to klasický poľnohospodársky majer, neveľmi vzhľadný, ani príťažlivý. Vtedy som si nemohla vyberať, ani som o tom vôbec neuvažovala. Bol to veľký krok späť, čo sa týka pracovnej náplne, bola som však rada, že mám zamestnanie. Keď som sa po určitom čase posťažovala krajanke z Nadlaku tete Dovalovej, v akom prostredí to žijem a pracujem, utešila ma svojím zaujímavým pohľadom: „Rob tak, aby si bola hlavou na chvoste a nie chvostom na hlave.“ Videlo sa mi to veľmi múdre, tak som sa toho držala celých 25 rokov, ktoré som tam nakoniec strávila.

Neraz som uvažovala o tom, že odídem, predsa však som zostala na tom mieste, ktoré ma prichýlilo v tých najťažších časoch. Do dôchodku som odtiaľ odchádzala s dobrým pocitom, že som pre tamojších ľudí neurobila málo. Sprostredkovala som mnohé kultúrne podujatia, vzdelávacie akcie a snažila som sa aj o ich morálne usmernenie. Okrem toho som mala vždy aj určitý pocit zodpovednosti voči riaditeľovi podniku, ktorý sa voči mne v najväčšej tvŕdzi tak pekne

zachoval. Zostali sme si – a to aj s jeho rodinou – vždy blízki, hoci medzi nami vždy existovala akási neprekročiteľná čiara. Rozprávali sme sa hlavne o veciach, o ktorých nebolo možné hovoriť s kýmkoľvek bez zábran. Nepociťovala som od neho žiadnu diskrimináciu ako manželka politického väzňa. Aj po manželovom návrate sme skonštatovali, že nielen ja, ale ani on alebo naše deti nemali v tomto prostredí pocit druhoradosti alebo nežiaducosti. Bolo to tak od začiatku, ale aj neskôr, bolo to niečo celkom iné ako v Rožňavskom okrese. Viackrát sme sa nad tým zamysleli. Pripísali sme to viacerým dôvodom: celkové pomery neboli v tomto kraji tak politicky vyhranené, nebolo toľko politického fanatizmu a kariérizmu. S viacerými ľuďmi, s ktorými sme sa stretli, sa v súkromí dalo hovoriť normálne. V nemalej miere to bolo aj dôsledkom toho, že v Rastislaviciach i v celom okolí Nitrianskeho a Novozámockého okresu je prevažne katolícke prostredie a katolíci si svoje duchovenstvo vážia viac ako my evanjelici. Sú k nim tolerantnejší, úctivejší. Vážia si ich i preto, lebo ich biskupi, farári a rádoví príslušníci prešli ťažkou skúškou na začiatku päťdesiatych rokov, mnohí z nich už viac rokov sedeli v žalároch.

Na pracovisko na Ružovom Dvore prišla temer súčasne so mnou aj mladá inžinierka Anna Orgoňová. Bolo to jej prvé pracovisko, a tak nás iste aj táto skutočnosť zblížila. V nej som našla ozajstnú priateľku, s ktorou som si aj v ďalších rokoch veľmi dobre rozumela, a to aj potom, keď ju v rámci nášho podniku preložili na iné pracovisko. Rozhovory s ňou boli pre mňa nielen kultúrnou záležitosťou, ale rozumeli sme si aj po stránke politicko-spoločenskej, hoci bola členkou strany a rímskokatolíčka. Do strany vstúpila z akejsi povinnosti, pretože jej brat bol vo vyššej riadiacej funkcii, a tak očakával aj od nej, že by tam mala byť. Viedli sme mnohé rozhovory aj o duchovných otázkach, a tak mi veľmi dobre padlo, keď som na jej nočnom stolíku nachádzala v jej posledných dňoch (hneď po päťdesiatke) darovanú Bibliu.

Aj ostatní pracovníci ma veľmi dobre prijali, takže som do nového pracovného spoločenstva veľmi skoro zapadla.

Medzitým, po uplynutí polovice výkonu trestu môjho manžela,

som podala žiadosť o podmienečné prepustenie. Táto možnosť mohla poskytnúť za dobré správanie a dosahovanie dobrých pracovných výsledkov väzneného. Hneď na prvýkrát sa to nepodarilo, a tak som zakrátko podala novú žiadosť. Žila som zase v určitom napätí a prosila Pána Boha, aby sa to konečne úspešne skončilo. Onedlho sa to naozaj z Jeho milosti aj stalo. Raz, keď som sedela v závodnej kuchyni spolu s inžinierkou Orgoňovou, pribehol kolega s odkazom, aby som išla domov, lebo sa mi vrátil manžel. Bolo to temer neuveriteľné. Aj dnes, po mnohých rokoch, si viem živo vyvolať pocit, ktorý ma v tom momente ovládol. Nebola to len radosť, ale aj úľava, že som sa konečne dožila chvíle, keď zrazu všetko toto trápenie zo mňa spadlo. Nechcelo sa mi to ani veriť, a tak som sa domov vracala s určitou úzkosťou. Vďaka Bohu, predsa to len bola pravda! Našla som ho naozaj doma, medzi svojimi.

Tak sa skončila história jedného väzňa a jednej rodiny, ako som ju vnímala „z vonkajšej strany mreží". Neskončilo sa však tým všetko trápenie. Nasledovalo trápne, často ponižujúce hľadanie zamestnania. Na cestách za ním mal manžel tri dopravné nehody, z ktorých posledná bola veľmi vážna. Z nákladného auta strhol vietor tabuľu vlnitého eternitu a tá dopadla manželovi idúcemu za autom na motorke na hlavu, takže mal zlomený očný oblúk a lebečnú kosť. Čo sa mu stalo, sa dozvedel až po operácii v novozámockej nemocnici. Vďaka Bohu, že pri tomto nárazе nestratil hneď vedomie, ale sa hodil z motorky do priekopy, lebo by bol narazil do protiidúceho vozidla. Práve posádka tohto vozidla ho potom zobrala z priekopy a odviezla do nemocnice. Tak začínal manželov vstup do normálneho občianskeho života.

Vtedy mal práve nastúpiť do stavebnej firmy v Dolných Krškanoch, patriacej podniku Priemstav, n. p., Bratislava. Jeho nástup sa tak pretiahol o mesiac. Tu pracoval dva roky ako robotník v betonárskej čate. Zamestnanie dostal len tak, že sa nad ním zmiloval vtedajší vedúci výstavby Plastiky staviteľ Zaťko. Všade inde sa ho ako politického väzňa báli prijať. Po dvoch rokoch ho potom zamestnala Plastika, n. p., Nitra, lebo potrebovali človeka s rečovými znalosťami. Zo zahraničia prichádzali stroje, bolo treba rokovať so zahraničnými

firmami a robiť tlmočnícku službu. V civilnom zamestnaní sa jeho stretanie so zahraničnými partnermi nepovažovalo za nebezpečné pre naše zriadenie...

Po návrate z výkonu trestu – vzhľadom na to, že išlo o podmienečné prepustenie – začalo plynúť 5 rokov vedľajšieho trestu, t. j. zákazu činnosti v povolaní, teda v duchovnej službe. Keďže sa nemohol uplatniť ako farár, preberal v domácom cirkevnom zbore rôzne laické funkcie. Bol zvolený za presbytera, zastával aj kostolníckú a zvonárskú funkciu, lebo sme bývali takmer v susedstve kostola. Potom bol zvolený za námestného zborového dozorcu. Niektoré funkcie som po ňom prebrala ja, prirodzene, aj predtým sme robili všetko spoločne. Čoskoro bol aj presbyterom v Dunajsko-nitrianskom senioráte a dar od nebohého seniora Ponického z Pukanca – Novú zmluvu – má dodnes ako tú najbližšiu, už skoro zodratú. Bez kostola a aktivít v rámci cirkvi sme totiž nemohli žiť.

V roku 1968 sa zrazu vytvorila nová situácia, v rámci ktorej sa viacerí farári vrátili do cirkevnej služby (švagor Velebný, Július Madarás a ďalší). Videla som, že to začalo hýbať aj mojím manželom. Oslovil ho aj brat biskup východného dištriktu a náš dávny, oddaný priateľ Tibor Žiak zo Spišskej Novej Vsi, vtedy spišský senior. Ako pôsobisko sa rysovali Mengusovce a Švábovce, ktoré si bol manžel aj nezáväzne pozrieť. Nastal však problém s krstným otcom, ktorý odmietal odísť zo svojho domu, keď sme sa mu s tým všetkým zverili. Pre neho to bolo proste nemysliteľné, teda aj neprijateľné. V tejto situácii sme si nemohli dovoliť nebrať na neho ohľad, veď okrem nás nemal nikoho, už mal vysoký vek a bol invalid. Spomenula som už, že trpel trombózou, nemohol sa dobre pohybovať, ale to bola len jedna z jeho nemocí. Mával aj žlčníkové záchvaty a dlhší čas už trpel na rakovinu pľúc. Ja som ho teda v žiadnom prípade nemohla opustiť a manžel to rešpektoval. Ani on nechcel byť nevďačný k dobrodincovi svojej rodiny. Nemohol ho nechať len tak. Aj on si ho vážil. Pochopil, že v hre je aj určitá hrdosť človeka, ktorý by nezniesol pocit, že je od niekoho závislý. V tejto situácii sme boli závislí my od neho, že žijeme akoby „z jeho milosti“. Na fare by to už bolo naopak. Mňa mal vždy rád a túto lásku prenášal na celá moju rodinu. Obdobie,

v ktorom bolo možné a hádam aj žiaduce vrátiť sa do cirkevnej služby, sa teda pominulo – nevyužité.[65]

Podľa príkladu ostatných manžel v tom čase požiadal o rehabilitáciu a podal si v tomto zmysle aj žiadosť. Tá však zostala nevybavená, lebo už nastupoval rok 1969 a začalo sa žiť z tzv. „Poučenia".[66] Jediné, čo si v tom čase bolo možné vybaviť, bol výmaz trestu, o ktorý bolo možné požiadať po uplynutí piatich rokov „dobrého správania sa". To sa realizovalo v r. 1971. Od tých čias sa malo na manžela pozerať ako na netrestaného.[67]

---

[65] Po intervencii vojsk Varšavskej zmluvy (21. augusta 1968) a po nástupe normalizácie sa marxistický režim v Československu vrátil k dogmatickej boľševickej línii, čo malo za následok ukončenie procesu spoločenského uvoľnenia.

[66] Normalizačná moc zdeformovala zákon o súdnych rehabilitáciách č. 82 z roku 1968 novelizáciou zákona číslo 70 z roku 1970, ktorá umožnila súdom zamietať žiadosti o prieskumné konanie z dôvodu, že trestná vec sa na to nevzťahuje.

[67] V súdnom spise sme sa stretli s prípadom výmazu trestu u Jozefa B. Kasanického, ktorý vykonal Okresný súd v Liptovskom Mikuláši 27. mája 1975 (A KS Košice, č. 2 Rt 124/1990).

Záverom

Moja pamäť nepatrí k tým, ktoré na utŕžené krivdy nikdy nezabúdajú a ani som si nezvykla nezabudnúť na rôzne nepríjemné rodinné udalosti. Napriek tomu som si veľmi živo uchovala v pamäti zážitky, súvisiace s oným strašným zlomom v našom živote, ktorý nás nemilosrdne obral o veľa krásneho, o životné istoty, o náš spoločný čas. V čase, keď som to prežívala, veľmi to bolelo a bývala som bezradná, hoci som to pred inými nikdy nedala najavo. Nechcela som sa však ani ukázať slabá alebo priznať, že som porazená, odpísaná. Aj ja som mala svoju hrdosť, ale ešte niečo naviac. Mala som akúsi vzdorovitú vieru, ktorá „všetko znáša, všetkému verí, všetkého sa nádeja a všetko pretrpí" (Ik 13, 7). Jednoducho, také svoje osobné Krédo. Vždy som sa bránila akémukoľvek utápaniu sa vo vlastnom žiali a to aj v tom najväčšom trápení. Prvoradou pre mňa bola vždy povinnosť postarať sa nielen o seba, ale aj o celú rodinu, o naše deti, svoju mamu a neskôr aj o krstného otca. Usilovala som sa byť aj oporou pre svojho, od nás odtrhnutého manžela v rámci korešpondencie, návštev a podobne. Postupne som sa zmierila s tým, že som na všetko sama, teda sama aj v zmysle tých najzávažnejších rozhodnutí a, prirodzene, aj čo sa týka materiálneho zabezpečenia rodiny. To spôsobilo, že som si zvykla na určitú nezávislosť. Pri spoločných rodinných začiatkoch, keď sme mali deľbu práce a povinností, vo vážnejších situáciách a pri hľadaní riešenia rodinných problémov som mala len „hlas poradný" ako napríklad pri našom sťahovaní do Betliara. To mi vtedy aj vyhovovalo. Odvtedy, ako som celé bremeno nášho „existenčného krachu" musela niesť sama, všetko sa zmenilo. Cez všetko nás Pán Boh naozaj šťastne previedol, a keď aj zostali z toho nejaké „kádrové chyby", vedeli sme s Jeho pomocou všetko „ukerovať" aj po stránke materiálnej, lebo sme mali na zreteli, že všetko si dovoliť nemôžeme.

Treba ešte dodať, že tieto ťažké časy preverili aj naše vzťahy s blízkymi ľuďmi a priateľmi. Zostali s nami – a my, samozrejme, s nimi –

mnohí nám vzácni a drahí ľudia. Dodnes si s nimi dobre rozumieme. A neboli to len ľudia našej konfesie alebo nášho svetonázoru. Boli to vždy ľudia nesúci pomenovanie **človek**. Vďaka Bohu za nich.

Bola to draho zaplatená skúsenosť, ale len draho zaplatené veci sú naozaj vzácne. Bol to veľký nápor na duchovné kvality človeka, na náš duchovný život, ba aj na samotnú vieru. Naozaj som pri tom mnohokrát zažila, že aj myslenie môže bolieť. Najmä keď človek v danom momente nevie ako ďalej. A predsa – dnes je to „len" minulosť.

V roku 1989 sa manželovi ponúkala možnosť uplatniť si v rámci rehabilitácie[68] materiálnu náhradu za straty, utrpené počas vyšetrovacej väzby i výkonu trestu, ktoré, ako som už spomenula, predstavovali prinajmenšom 50 tisíc korún. Manžel sa jednoznačne rozhodol túto náhradu si za žiadnych okolností neuplatniť. Mala som k tomu zo začiatku určité výhrady a praktické pripomienky – poukazujúc na to, že trpela celá rodina a nielen on sám. Navrhovala som aj to, aby sme si získanú náhradu neponechali sami pre seba, ale dali všetko na cirkevné účely, nakoniec som však rešpektovala a prijala manželove argumenty. Na jednej strane sa cítil byť viazaný ordinačnou prísahou, že bude slúžiť svojmu a nášmu Pánovi v dobrom i v zlom a nenechá si za „utrpenie pre Krista" zaplatiť. A potom – Pán Boh nám aj tak všetko vrchovate vynahradil v podobe detí s krásnymi rodinami, v podobe domova, ktorý sme získali, v tom, že dnes ešte stále môže plniť svoje povinnosti, čo súvisí s poslaním farára a že ho poctil aj vysokou cirkevnou funkciu. Žiadať si za takýchto okolností nejakú náhradu sa mu javilo nesprávne. Zaznelo by tu iste, ale v oveľa prísnejšej podobe to slovo Božie z Pavlových listov: „Dosť máš na mojej milosti!" – Pochopila som ho.

Zamyslená nad tým všetkým si uvedomujem, že ono trápenie, ktoré nás postihlo – aj keď bolo ťažké v svojom čase, nesmieme

[68] Dňa 6. septembra 1990 Krajský súd v Košiciach KE zrušil rozsudok Najvyššieho súdu v Prahe z 3. júla 1962 v spojení s rozsudkom Krajského súdu v Košiciach z 22. mája 1962 a tým rehabilitoval obvinených Jozefa B. Kasanického, Jána Antala a Samuela Velebného. (Tamže.)

chcieť vnímať ako niečo, z čoho budeme žiť celý ostatný život. Príde a vlastne aj prichádza v rôznych podobách aj ďalšie trápenie, lebo celý život nemôže byť bez trápenia. Znovu si teda pripomínam: „Či len dobré veci prijímať budeme (respektíve máme) od Hospodina?“ A potom: či to nebolo úžasné vyznačenie Božie, že On, ktorý si mohol vybrať kohokoľvek, vybral si práve našu rodinu a vyznamenal nás tým, že sme smeli vlastne všetci spolu s manželom prejsť touto veľkou životnou skúškou? A tak Jemu jedinému, múdremu Bohu sláva skrze Ježiša Krista naveky. Amen. (Rim, 16, 27)

Príloha

V spomienkach sú zahrnuté aspoň okrajovo aj príbehy z rodín spoluväzňov z gemerskej skupiny farárov. Pre priblíženie uvádzam aj následné ťažkosti týchto rodín:

Samuel Velebný: odsúdený na 3 roky, 5 rokov zákaz vykonávať duchovnú službu, vo väzbe 1 rok, 9 mesiacov, 29 dní. Manželka: Mária, rod. Antalová, deti: 12-ročný Samuel, 11-ročná Mária, 9-ročný Ján. V čase zaistenia nebola manželka zamestnaná a len veľmi ťažko – vďaka podpore z nečakanej strany – dostala zamestnanie v PNZP v Rožňave ako administratívna pracovníčka s platom 800 až 1 100 korún a k tomu rodinné prídavky, čo bolo aj v tých časoch len tak na prežitie.

Z fary odišla s deťmi k svojim rodičom – dôchodcom do Klenovca, v zamestnaní prestúpila len v rámci podniku. Po materiálnej stránke sa rodina veľmi ťažko prebíjala. Po návrate z väzby manžel pracoval ako robotník asi 3 roky, potom sa vrátil do duchovnej služby do Vyšnej Kamenice, neskôr, keď už nevládal vykonávať službu, sa odsťahoval do Košíc, kde 13. októbra 1991 po ťažkej chorobe zomrel.[69]

Ján Paulov: odsúdený na 24 mesiacov, vo väzbe bol 18 mesiacov. V čase zaistenia bola jeho manželka Emília, rod. Ondrejičková, zamestnaná vo Veľkoobchode v Betliari. Z fary v Gemerskej Polome odišla k svojim rodičom do Ivanoviec pri Trenčíne. Získať zamestnanie v Trenčíne bolo veľmi ťažké, aj keď bol dostatok voľných miest, všade – po zistení, že manžel je ako ev. farár vo väzení – dostala zamietavú odpoveď. Aj v tomto prípade až po intervencii známych dostala prácu ako administratívna pracovníčka v Okresnom stavebnom podniku v Trenčíne, kde pracovala až do dôchodku. Pri odchode z cirkevného zboru z Gemerskej Polomy aj jej prispeli cirkevníci na cestovné náklady a aj oni ostali v trvalom peknom vzťahu s mnohými cirkevníkmi. Podobne sa zachovali aj korešpondenčné vzťahy s ostat-

[69] Samuel Velebný zomrel 11. októbra 1990.

nými z KVAP-u a vždy bývalo dobre aj pri osobných stretnutiach. Janko Paulov zomrel v roku 2006.

Jozef Bedrich Kasanický: vzhľadom na rozpad rodiny tesne pred zaistením, rodina už nebola (bývalá manželka s dvoma synmi) nijako postihnutá väzbou manžela. Neskôr sa oženil a jeho manželstvo s Milicou bolo veľmi pekné. Aj v druhom manželstve mali dvoch synov, z ktorých sú už dnes úspešní mladí ľudia. Brat Kasanický pracoval najskôr v Mäsopriemysle, neskôr v Liptovskom Mikuláši v hoteli Jánošík ako recepčný a nakoniec ako riaditeľ Múzea Janka Kráľa. Pôvodné priateľstvo z Dobšinskej doliny pokračovalo potom vo výkone trestu vo Valdiciach a aj po návrate do „civilu" sa v častej korešpondencii hovorilo nielen o udalostiach v rodine či v práci, ale diskutovalo sa aj o teologických otázkach, najmä ak sa pisatelia nezhodli na rovnakom výklade.

Jozef Juráš: aj keď farár Juráš nepatril bezprostredne ku skupine KVAP, jeho meno i jeho práce sa opakovane a veľmi výrazne spomínajú aj pri tejto skupine. Uvádzam preto vyžiadané údaje a ohliadnutie sa jeho manželky Dariny Jurášovej, rod. Šenšelovej:

Bod 1. Darina Jurášová

Bod 2. Od 26. 2. do 21. 9. 1953 vo vyšetrovacej väzbe v Justičnom paláci v Bratislave. Prepustený bez súdu. Tu sa zrodili básne uverejné v knižke Z temného údolia. Bez papiera, bez pera či ceruzky v dlhých chvíľach samoty rozmýšľal, ukladal si do mysle verše, ktoré sa drali z duše von. Až po návrate na slobodu ich uložil na papier. Kniha potom vyšla v Tranosciu r. 1992, r. 1962 v Bátovciach zaistený a odsúdený na 13 rokov. 4. máj 1968 prepustený po amnestii prezidenta Svobodu. Odsedel si 6 rokov.

Bod 3. Mali sme 3 deti: Ivicu, Jána a Danicu. Pri prvom zaistení Ivica mala 10 rokov, Ján 6, Danica 5. Pri druhom zaistení mali 19, 15, 14 rokov. Čiže to boli školopovinné deti (po našom puberťáci).

Bod 4. Po prvom zaistení sme nemali problém s bytom. Cirkevný zbor v Lipt. Mikuláši nemal byt pre farára. Bývali sme u starej mamy v Mikuláši a nebolo ďaleko k rodičom do Porúbky. Boli sme medzi svojimi.

Horšie to bolo v r. 1962, keď sme sa museli z bátovskej fary odsťahovať. Deti dorastali, bolo sa treba postarať o ich ďalšie zaškolenie. Trvalo nám to do novembra 1963, kým sme si zaistili bývanie v Bratislave. Pomoc Božia sa aj tu ukázala. V čase, keď sa ťažko dal zohnať byt – stalo sa neskutočné skutočným. Vďaka aj touto cestou mojim spolužiakom a našim priateľom.

V roku 1953 sme teda ostali v Mikuláši a v Porúbke. Horko-ťažko som si našla zamestnanie po viacerých nevydarených pokusoch ako robotníčka v Likérke. Už sa nepamätám, či som tam pracovala 2 a či 3 dni – prepustili ma. Cez leto som robila u záhradníka v Lipt. Hrádku, robota ťažká – zárobok malý.

Rodičia, starí rodičia a celá rodina nám pomáhali. Dojemné bolo, ako sa cirkevníci – srdeční Liptáci zaujímali o nás. Darinka Bancíková, rodená organizátorka – obľúbená v celej našej širšej rodine – vedela, ako zariadiť medzi ľuďmi diskrétnu pomoc. Aj touto cestou jej patrí vďaka. Teda rodina, cirkevný zbor mi boli na veľkej pomoci, o cirkevnej vrchnosti radšej pomlčím, čiže 0.

Po manželovom druhom zaistení v Bátovciach som chodila robiť s bátovskými ženičkami do hory. (Výživné, ktoré som dostávala z väznice, bola len almužna.) No robota v hore bola mojím najkrajším zamestnaním v živote. Každý deň v Božej prírode, na čistom vzduchu – zase jedna milosť Božia.

Mrzelo nás, že držíme byt bratovi farárovi, ktorý administroval zbor. Nikdy nám to nedal znať, ale predsa... Trvalo to do novembra 1963, kým sa vyriešil problém s bytom. V Liptove by sme boli pri svojich, o byt by bolo postarané. Ale pre nepriaznivé podmienky, vybičované pomermi, tam nebola nádej dať deti do školy a zamestnať sa. V Bratislave bola aká-taká nádej stratiť sa v dave.

Po odsťahovaní sa do Bratislavy ma prijali do domova mládeže (internátu) ako nočný dozor. Pár mesiacov som tam robila, ale hľadala som si lepšie platené miesto. Po známosti sa mi podarilo nájsť robotu v ČSD ako čistička vozňov. Nevadilo mi to, lebo moja dobrá mati ma vždy učila, že za žiadnu robotu, keď je statočná, sa nemusím hanbiť. A okrem toho sme dostali aj s deťmi režinky, čo sme často využívali. Po mužovej amnestii som dostala miesto v tranzite.

Bolo nás tam hodne žien. Ženičky, dievčatá slušné, ale boli aj také, nad chovaním a rečami ktorých sa zastavoval dych. Reči vulgárne, nevyberané. Zvlášť jedna mladá, krásna cigánka vynikla. Keď jedla napr. mäso, poobjedala ho a kosti vypľúvala pod stôl. Asi dedičstvo po mnohých generáciách. Vtedy som videla, že poznávam život aj z druhej stránky. Či v rodine, či v styku so spolužiakmi, videla som život len na úrovni a myslela som si, že je to všade tak. Aj za toto poznanie Pán Boh zaplať, lebo človek nemôže žiť len ako vo vatičke, realita je takáto.

Nastali problémy so štúdiom detí. Žiadalo si to kopu behania a prosíkania po úradoch. Naši mi radili, aby som sa obrátila na Lenárta.[70] Jožko Lenárt, rodák z Porúbky, otcov konfirmant, spolužiak môjho brata, po rokoch 1. tajomník ÚV KSČ. Tak som sa za ním vybrala. Povedal mi: „Môžem vám vybaviť zaškolenie detí, byt, auto, ale nemôžem manželovi vybaviť jeho prepustenie." Byt som už mala vybehaný, auto som nepotrebovala, ale so štúdiom detí mi naozaj pomohol. Vďaka mu. Hej, teraz sa to už píše, ale vtedy mi do smiechu nebolo.

Raz som čítala, už si nepamätám meno autora knihy, ale páčilo sa mi to: „Nie každý mal také šťastie, že sa narodil v takej rodine a mal takých rodičov." V takom prostredí, myslím, že aj my s bratom sme dostali dar narodiť sa do takej rodiny, žili sme v kruhu lásky, porozumenia, bez hádok. Veľmi rada si spomínam na chvíľky so spevom. Spievali sme aj ľudové pesničky, ocko hral na klavíri, mamička spievala. Nábožnému spevu sme venovali veľa času. Páčilo sa mi to, ale zvlášť hlboko sa mi vrylo do duše, keď som bola u starej mamy

[70] V roku 1961 to bol práve Jozef Lenárt, kto upozorňoval ÚV KSS na neželanú aktivizáciu Slovenskej evanjelickej cirkvi. Pozri k tomu kapitolu Marxistický režim verzus Slovenská evanjelická cirkev.
Jozef Lenárt (3. apríl 1923 – 11. február 2004), slovenský komunista, od roku 1946 funkcionár KSČ, v r. 1958 – 1962 tajomník ÚV KSS, v r. 1958 – 1990 člen ÚV KSČ, v r. 1962 – 1968 predseda vlády ČSSR, v rokoch 1970 – 1988 prvý tajomník ÚV KSS, v rokoch 1988 – 1989 tajomník ÚV KSČ, v rokoch 1960 – 1969 poslanec Národného zhromaždenia, v rokoch 1969 – 1990 člen Snemovne ľudu Federálneho zhromaždenia. V roku 1990 bol vylúčený z KSČ.

v Mikuláši. Je večer. Stará mama sedela pri zakúrenej piecke, ja som hľadala niektorú večernú pieseň v Spevníku. Keď sme ju dospievali, stará mama povedala, no, ešte túto, tá je veľmi pekná a ešte túto atď. Pomodlili sme sa a šup spať. Už žiadne rozprávky. S menom Božím sa končil každý deň.

Nie všetkým pesničkám som vtedy porozumela, časom som ich pochopila, hlavne, keď prišli rôzne starosti a skúšky. Ale jednu začínam chápať až teraz: Žádné okamžení...

Chcem, aby aj moje vnúčatá spoznali a pochopili krásu a hĺbku našich nábožných piesní. Preto ich spievame doma zo Spevníka alebo Tranoscia, písaných ešte švabachom.

Celý život som žila v podobnom ovzduší a to mi pomáhalo preniesť nejednu skúšku, nejeden kríž.

Jožkova mama – volali sme ju mamka – ostala vojnovou vdovou s tromi malými deťmi. Povedala mi: „Aj mne Pán Boh pomohol, keď som ostala sama – ani vám nedá zahynúť.“ Dobre, povzbudivo mi padli jej slová.

Pretože som vedela, že môj muž vie, kde má hľadať pomoc, útechu, bolo to tiež mojou útechou.

Deti boli po otcovom zaistení vyvedené z koľají, nechápali, čo sa stalo, prečo sú odrazu bez otca. Modlievali sme sa s nimi za ocka, rozprávali sme im mnoho o ňom a citlivé dušičky prijímali. Večernú modlitbu si upravili „ako vo dne, tak aj v noci, buď ockovi na pomoci“. Pri mesačných prechádzkach si Janko vzdychol „mesiačik – kosáčik, ty svietiš aj na nášho ocka, prosím ťa, pozdrav ho tam“. Raz, keď sme išli spievať, zaželala si tú „horí žalár“. Nevedeli sme rýchlo, ktorá by to mohla byť, až po chvíli sme prišli na to „meč, povodeň, žalár, oheň / Jestliže mnohé dobré věci/“.

Nuž, tak to bolo! Stenať nepomohlo.

Neboli to ľahké chvíle. Ale keď niekto prežíva piesne: Tiše se měj, Pán Bůh jest má síla, Poruč Bohu své cesty, Kdo jen na Boha se spoléhá, Chci Tě milovat, ó, má sílo – piesne, ktoré vychádzajú zo základov Biblie, darmo by sme ich spievali, keby sme ich nepreciťovali a podľa nich nežili.

Slovenská evanjelická cirkev augsburského vyznania v dokumentoch ŠtB a socialistickej justície na pozadí politického procesu so skupinou KVAP (1948 – 1962)

Slovo na úvod

Pripravili sme sprievodnú štúdiu k spomienkam Zuzany Antalovej[1] na uväznenie a odsúdenie manžela, evanjelického duchovného a ponovembrového biskupa Západného dištriktu Jána Antala[2] v roku 1962. Venujeme sa prenasledovaniu Slovenskej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania[3] v rokoch 1948 – 1962 a vysvetľujeme situáciu evanjelického duchovenstva v podmienkach kultúrnej revolúcie, ktorá bola výrazom totalitárneho poňatia kultúrnej politiky komunistickej strany.[4]

Postihnutie Jána Antala a jeho rodiny v roku 1962 nie je nepochopiteľné, hoci sa odohralo v podmienkach určitého politického uvoľnenia, ak porovnáme dobové pomery s obdobím do roku 1956. Naopak tento zásah bol iba jedným z mnohých prejavov ťaženia

[1] Knihou Z prednej strany mreží Zuzana Antalová voľne nadväzuje na svedectvo Alexandra Baricu Spoza mreží (BARICA, A.: Horliť a trpieť za pravdu Kristovu. 1994, s. 23-66).

[2] Ján Antal (narodený 18. júla 1926 v Klenovci) navštevoval do r. 1936 ľudovú školu v Klenovci, gymnázium v Rimavskej Sobote a v Tisovci, kde r. 1945 zmaturoval, študoval na Slovenskej evanjelickej bohosloveckej fakulte v Bratislave, tretí ročník absolvoval na Štátnej fakulte reformovaných cirkví v Lausanne vo Švajčiarsku, teológiu ukončil v Bratislave. Bol ordinovaný na kňaza v Klenovci v r. 1949. Ako kaplán pôsobil v Poprade-Veľkej, od r. 1951 bol farárom vo Vlčanoch pri Šali, od r. 1953 v Betliari, r. 1961 bol zvolený za konseniora Gemerského seniorátu. Počas SNP sa prihlásil ako dobrovoľník a bol príslušníkom v partizánskej skupine Jegorova. ŠtB vyšetrovala a odsúdila Jána Antala vo vykonštruovanom politickom procese v r. 1962. Po prepustení 11. júna 1963 ho odmietali zamestnať z obáv, že ide o trestaného kňaza. Nakoniec sa zamestnal na dobu 2 rokov ako robotník v Priemstave pri výstavbe Plastiky Nitra. Následne pracoval v Plastike, kde sa pre dobrú znalosť jazykov dostal do odboru investičného plánovania na pozíciu plánovača a pracovníka pre styky s dodávateľmi. Dňa 12. apríla 1965 požiadal o prijatie do cirkevnej služby. Rodinné problémy mu to však skomplikovali. Od r. 1970 až do odchodu do dôchodku v r. 1986 pracoval ako vedúci oddelenia vedecko-technicko-ekonomických informácií. Do pastorácie sa vrátil v roku 1986, keď začal pôsobiť ako námestný farár vo Svätoplukove. Po novembri 1989 zastával funkciu biskupa Západného dištriktu Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. v rokoch 1991 – 1994. Aktívne pracoval na ekumenickom preklade Biblie.

[3] Ďalej len Slovenská evanjelická cirkev.

[4] Kultúrnej politike komunistickej strany sa venujeme v kapitole Niečo o kultúrnej revolúcii.

štátu proti náboženstvu, cirkvám a veriacim. Komunistické vedenie prostredníctvom štátu proklamovalo na začiatku 60. rokov 20. storočia víťazstvo socializmu.[5] Nebola to pravda. Marxistický režim[6] naďalej pokračoval v snahe ovládnuť a pretvoriť myslenie ľudí, lebo spoločnosť a život jednotlivca stále neboli v súlade s tézami marxizmu-leninizmu. Preto, hoci v tomto období ustávali politické procesy občianskeho charakteru,[7] náboženskí aktivisti z radov kňazov a laikov, aj keď pracovali na platforme ústavou zaručenej náboženskej slobody, aj naďalej sa dostávali do nemilosti represívneho a perzekučného tlaku.[8]

Najvyšší stupeň represie predstavoval politický proces, ktorý bol výsledkom cieľavedomého manipulovania režimu s vlastnou totalitnou mocou a jej obeťami.[9] ŠtB nevyšetrovala, ale komponovala triedneho nepriateľa v zmysle téz straníckeho vedenia. Socialistická prokuratúra a súd nerozhodovali objektívne, ale zastierali pravdu ideologickým balastom. Z tohto dôvodu rekonštruujeme politický proces so skupinou evanjelických kňazov KVAP, v ktorom boli odsúdení Jozef Bedrich Kasanický,[10] Samuel Velebný,[11] Ján Antal a Ján

[5] Porovnaj Prehlásenie Ústavy Československej socialistickej republiky z 11. júla 1960: „My pracující lid Československa prohlašujeme slavnostně: Společenské zřízení, za které bojovaly celé generace našich dělníků i ostatních pracujících a které měly od vítězství Velké říjnové socialistické revoluce před očima jako vzor, stalo se pod vedením Komunistické strany Československa skutečností i u nás. Socialismus v naší vlasti zvítězil!“

[6] Termín marxistický režim používame na označenie domáceho totalitného systému. Československý štát sa v otázke cirkevnej politiky opieral o marxisticko-leninskú, teda marxistickú ideológiu dodatočne inovovanú V. I. Leninom. Termín komunistický režim nepoužívame, lebo dobový spoločenský systém nepreukazoval znaky komunizmu. Aj samotná komunistická strana deklarovala iba ilúziu socializmu (1960 – 1989) ako prechodného štádia ku komunistickému spoločenskému poriadku.

[7] Termínom politické procesy občianskeho charakteru sa snažíme rýdzo technicky vymedziť prenasledovanie tých ľudí, ktorých protitotalitné postoje sa primárne netýkali obrany cirkvi a náboženskej slobody. Samozrejme, aj prenasledovanie náboženských aktivistov chápeme ako súčasť občianskeho protikomunistického odboja.

[8] Ďakujeme Janovi Peškovi, ktorý nás upozornil na spätosť medzi režimovou kampaňou za vedecký svetonázor a náboženským prenasledovaním v 60. rokoch 20. storočia.

[9] Porovnaj KLOBUČNÍK, M.: V tlame levovej (Analýza politického procesu s Bernardom Jaškom a spol.), rukopis 2005, 280 s.

[10] Jozef B. Kasanický (narodený 23. januára 1919 v Bobrovniku, okr. Liptovský Mikuláš),

Paulov.[12] Na báze materiálov ŠtB a socialistickej justície identifikujeme vyšetrovacie metódy ŠtB a rozpoloženie politických väzňov.[13] Oddeľujeme skutočnosť od vymyslenej konštrukcie a poukazujeme na úskalia a výpovednú hodnotu vyšetrovacích a operatívnych spisov ŠtB týkajúcich sa politického procesu so skupinou KVAP.

Výsledkom nášho úsilia je zdokumentovanie zápasu o zachovanie kresťanskej viery v tematicky a časovo vymedzenom rámci, ktorú marxistický režim potieral všetkými dostupnými mocenskými, administratívnymi nástrojmi a neústavným použitím siete tajných spolupracovníkov ŠtB.[14] V 50. rokoch 20. storočia československá štátna moc pod rúškom kultúrnej revolúcie ako nástroja zrodu modernej socialistickej spoločnosti paralyzovala duchovný život jednotlivých

---

do r. 1960 evanjelický farár, zmaturoval r. 1937, vyštudoval teológiu v Bratislave, kde bol aj ordinovaný r. 1941, bol účastníkom SNP, administrátor cirkevného zboru v Dobšinej do r. 1959. Dňa 18. februára 1960 Ján Chabada oznámil KNV v Košiciach, že sa Jozef B. Kasanický zriekol kňazského úradu dňom 1. marca 1960 v dôsledku rozvodu požiadaného manželkou (A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Jozef B. Kasanický). Pred súdom r. 1962 pracoval ako vedúci nákupu a odbytu v Mäsopriemysle v Liptovskom Mikuláši. ŠtB považovala Jozefa B. Kasanického za vedúceho a ideológa skupiny KVAP. Zomrel 15. marca 1989.

[11] Samuel Velebný (narodený 9. novembra 1918 v Pukanci), evanjelický farár vysvätený v Bratislave v r. 1943, ženatý so sestrou Jána Antala, pôsobil ako kaplán v Brezne a v Banskej Bystrici, od r. 1949 až do zatknutia r. 1961 farár vo Vlachove. Od r. 1967 bol opäť v pastorácii ako farár vo Vyšnej Kamenici. Zomrel 11. októbra 1991.

[12] Ján Paulov (narodený 11. augusta 1928 v Šamudovciach, okres Michalovce), evanjelický farár, ženatý, r. 1948 zmaturoval v Michalovciach, po teologickom štúdiu r. 1952 vysvätený v Bratislave, kaplán v Horných Rykynčiciach, v r. 1953 – 1955 na základnej vojenskej službe, od r. 1955 farár v Gemerskej Polome. Roku 1962 odsúdený Krajským súdom v Košiciach. Zomrel 14. januára 2006.

[13] Označenie politický väzeň chápeme v širšom poňatí, ktoré viac zodpovedá historickej a spoločenskej situácii. Implementujeme ho na človeka, ktorého marxistický režim donucovacími prostriedkami a násilne pripravil o osobnú slobodu, vlastné súkromie a majetok. Stačilo, ak ho z politických a straníckych dôvodov ŠtB zatkla a držala „čo i len" vo vyšetrovacej väzbe. Preto v tejto monografii platí, že politický väzeň nie je iba ten, kto bol odsúdený ľudovodemokratickou, resp. socialistickou justíciou.

[14] Agentúru používajú všetky spravodajské služby. O neústavnom používaní agentúrnej a konfidentskej siete ŠtB hovoríme preto, že samotná spravodajsko-represívna ŠtB konala dokonca aj mimo rámca režimovej tzv. socialistickej zákonnosti, preto tajných spolupracovníkov inštruovala rovnakým spôsobom – predovšetkým na báze provokácie a dezinterpretovania skutkovej podstaty činnosti sledovaných osôb.

evanjelických cirkevných zborov. Vnucovaním dialektického materializmu izolovala kňazov od spoločnosti. Nesmeli brániť vieru a odporovať marxizmu-leninizmu. Nemali právo ani len polemizovať s jeho tézami o zbytočnosti náboženstva.

Nové evanjelické cirkevné vedenie ostalo pasívne voči diskriminačným opatreniam štátu. Venovalo sa nanajvýš organizačnému a hospodárskemu chodu evanjelickej cirkvi, čo štát garantoval zákonmi, aj keď len podľa vlastných predstáv.[15] V rokoch 1959 – 1962, kedy kultúrna revolúcia v ČSSR kulminovala, stratilo vedenie fakticky priamy kontakt s cirkevnými zbormi.[16]

Väčšina evanjelických duchovných nebola spokojná s uvedeným vývojom. S vážnymi obavami sledovali snahy totalitného štátu o rozloženie vnútrocirkevného života nerešpektovaním cirkevnej autonómie.[17] Nesúhlasili s pasivitou oficiálnych predstaviteľov evanjelickej cirkvi, v ktorej nevideli záruky zachovania cirkevnej životaschopnosti. Títo kňazi stáli na strane Vladimíra Pavla Čobrdu,[18] ktorý zostal verný platforme obrany evanjelickej ústavy postavenej na princípe nezasahovania štátu do vnútorných záležitostí cirkvi (boj za cirkevnú autonómiu). Čobrdovo vynútené odstúpenie z funkcie generálneho biskupa (1951)[19] a biskupa Východného dištriktu (1953)[20] vyprovo-

---

[15] Kontrola stála na princípe hospodárskeho zabezpečenia iba tých kňazov, ktorí získali štátny súhlas pre výkon funkcie duchovného.

[16] Výsluch Jána Paulova z 11. januára 1962 (A ÚPN, KS ŠtB v Košiciach, V 979/4).

[17] Pozri KMEŤ, N.: Snahy evanjelickej a. v. cirkvi na Slovensku o udržanie cirkevnej autonómie v r. 1948 – 1951. Politické vedy, 1, 1998, č. 2, s. 5-31.

[18] Vladimír Pavol Čobrda (1880 – 1969), biskup Východného dištriktu (1930 – 1953), generálny biskup (1934 – 1951), prekladateľ biblických textov, r. 1962 odsúdený za podvracanie republiky na 15 mesiacov. Výkon trestu odňatia slobody súd odložil na skúšobnú dobu dvoch rokov.

[19] Vladimír P. Čobrda odstúpil z postu generálneho biskupa v tom istom roku, keď Slovenská evanjelická cirkev prijala po tridsiatich rokoch novú a, dá sa povedať, režimu ústretovejšiu cirkevnú ústavu 9. októbra 1951. Napríklad uvedená ústava presunula rozhodovacie ťažisko z regionálnych štruktúr na novovytvorené cirkevné ústredie (generálny biskup a generálna rada) obsadzované osobami lojálnymi voči režimu.

[20] Odstúpenie Vladimíra P. Čobrdu bolo dôsledkom toho, že čelil rastúcej kompromitujúcej kampani. Norbert Kmeť uvádza obvinenie z roku 1953 uverejnené v evanjelických Cirkevných listoch o biskupovom protimierovom postoji (KMEŤ, N.: Osud Jozefa Juráša po roku 1948. 2004, rukopis, 20 s.).

kovalo zrod evanjelického hnutia odporu voči proticirkevnej politike štátu riadeného komunistickou stranou.

Na tomto poli nedocenených zásluh vystupuje do popredia postava evanjelického kňaza Jozefa Juráša,[21] ktorý si svojou povesťou nezlomeného politického väzňa (niekoľkomesačná väzba v roku 1953) získal prirodzenú autoritu evanjelických duchovných nesúhlasiacich s náboženským prenasledovaním a diskriminovaním. Jeho príklad povzbudzoval a inšpiroval ďalších kňazov. Medzi nimi aj Jána Antala, Jozefa B. Kasanického, Samuela Velebného a Jána Paulova odsúdených v politickom procese (KVAP). Na nasledujúcich stranách sa čitateľ môže dozvedieť viac o zápase Slovenskej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania za evanjelium Ježiša Krista.

[21] Ako prvý historik sa venoval Jozefovi Jurášovi Norbert Kmeť.

Marxistický režim verzus Slovenská evanjelická cirkev

Evanjelická cirkev sa ako účastník Slovenského národného povstania aktívne zapojila do zápasu o obnovu demokratickej a občianskej spoločnosti v povojnovom Československu.[22] Po februárovom prevrate 1948 bolo preto iba otázkou času, kedy komunistická moc namieri svoju protináboženský poňatú politiku[23] aj proti kresťanom evanjelicko-augsburského vyznania.[24] Z historických a politických dôvodov sa domáci marxistický režim vo fáze svojho etablovania (1948 – 1950) sústredil predovšetkým na skompromitovanie a paralyzovanie katolíckej cirkvi, pretože to bola najpočetnejšia cirkev[25] a v čase trvania slovenského štátu požívala privilegované postavenie.[26] Komunistické vedenie si však jasne uvedomovalo, že ani Slovenská evanjelická cirkev nestojí na strane boľševizmu, hoci u kňazov rezonovala túžba spravodlivo riešiť sociálnu otázku. Priamy zásah proti evanjelikom plánovali komunisti na neskoršie obdobie.[27]

[22] O položení evanjelikov počas slovenského štátu pozri kapitolu Skupinková činnosť v evanjelickej cirkvi.

[23] Porovnaj uznesenie zo zasadnutia rozšíreného predsedníctva ÚV KSS z 13. júla 1945 v Bratislave. Aj keď sa týka v prvom rade postupu KSS proti katolíckej cirkvi, predsa aj proti evanjelickej cirkvi použili komunisti rovnaký postup – vtesnať cirkev do kostola a vytlačiť ju zo spoločenského života (SNA, f. ÚV KSS, škat. 789).

[24] Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku je spoločenstvom kresťanov-evanjelikov augsburského vyznania, ktorí uznávajú za prameň viery a pravidlo života Písmo sväté vysvetľované v duchu jej Symbolických kníh.

[25] Slovenská evanjelická cirkev predstavuje u nás druhú najkompaktnejšiu a najpočetnejšiu kresťanskú cirkev. Roku 1950 sa k nej hlásilo 443 251 veriacich (12,88 %) a mala okolo 400 duchovných. Jej organizačnú štruktúru rozoberá PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953. Bratislava, 1997, s. 16.

[26] Slovenský štát sa ako spojenec Nemecka zaradil k štátnym útvarom kolaborujúcim s nacizmom. V povojnovom mocensko-politickom zápase bol preto označovaný komunistami za zločinecký. Komunistická strana vo svojej povojnovej propagande spájala protikomunistické postoje katolíkov automaticky s fašistickou orientáciou.

[27] LETZ, R.: Konfrontácia komunistického režimu s cirkvami (1948 – 1953), s. 109.

Komunisti vnímali vedenie Slovenskej evanjelickej cirkvi politicky ako prívrženca demokratického ústavného systému a podporovateľa predvojnovej Československej agrárnej a odbojovej Demokratickej strany.[28] Nie náhodou označil Vladimír Clementis Slovenskú evanjelickú cirkev za cirkev Lettricha a iných reakcionárov. A postoj evanjelikov k režimu v otázke cirkevnej politiky nazval rovno drzý.[29] Podobne sa vyjadril Gustáv Husák 18. októbra 1949 v pléne Slovenskej národnej rady na adresu niektorých činiteľov evanjelickej cirkvi, ktorí podľa jeho presvedčenia zviazali svoje osudy s pažravou slovenskou buržoáziou, arogantne hovoria o svojich zásluhách a pokúšajú sa slobodu náboženstva využiť ako politické privilégium na rozoštvávanie ľudu.[30] V roku 1952 Štefan Gažík zas upozorňoval ÚV KSS, že personálne obsadenie vedúcich postov v Slovenskej evanjelickej cirkvi je stále nevyhovujúce. Niet evanjelického zboru, ktorý by bol čistý, bez triedneho nepriateľa vo funkcionárskych kádroch.[31] To vysvetľuje, prečo KS ŠtB v Bratislave dávala v tomto období do súvisu zväzok IGOR s poznatkami o „reakčných" evanjelických duchovných, hoci uvedený spis ŠtB bol vedený po problematike tzv. komitátu boja a odporu proti komunizmu a sústreďovali sa v ňom poznatky tzv. buržoáznych politikov, ktorí boli zhodou okolností evanjelického augsburského vierovyznania.[32]

Už tu badať náznaky stratégie marxistického režimu, ktorý aj v nasledujúcich dekádach úmyselne spájal náboženské aktivity s aktivizáciou svojich nepriateľov – t. j. politických a ideových oponentov, aby mal dôvod nábožensky ich prenasledovať. Ale aj s odstupom rokov si komunisti opakovane overovali, že slovenskí evanjelici ostali ne-

[28] Porovnaj PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953. Bratislava, 1997, s. 239.

[29] Vladimír Clementis takto prirovnal slovenských evanjelikov k českým katolíkom (KMEŤ, N.: Postavenie cirkví na Slovensku 1948 – 1951, s. 87).

[30] KMEŤ, N.: K situácii evanjelickej a. v. cirkvi na Slovensku v rokoch 1948 – 1951. Tvorba, 4, 2005, č. 4, s. 27.

[31] LETZ, R.: Konfrontácia komunistického režimu s cirkvami (1948 – 1953), s. 183.

[32] Správa náčelníka KS ŠtB v Bratislave Gábora vo veci príprav na zatknutie Jozefa Juráša z 8. februára 1953 do rúk náčelníka 2. oboru Hlavnej správy ŠtB v Prahe (A ÚPN, f. KS ŠTB Banská Bystrica, OBZ – 090348).

ochvejnými zástancami viery v Ježiša Krista.[33] V roku 1961 súdruhovia z predsedníctva ÚV KSS a KV KSS Jozef Lenárt a Emil Chlebec upozorňovali na to, že aj keď evanjelická cirkev nie je početná, vyznačuje sa prísnou vnútornou disciplínou, v rámci ktorej pracuje v záujme (neželaného) upevnenia náboženského života mimo duchovných aj 2 100 laických funkcionárov.[34]

Prijatie zákonov znemožňujúcich slobodnú a nezávislú náboženskú činnosť (jeseň 1949) postihlo v plnej miere aj Slovenskú evanjelickú cirkev,[35] ktorá si od leta 1948 jasne uvedomovala, že je vystavená náboženskému prenasledovaniu.[36] Ešte v čase, keď bol známy len návrh tzv. cirkevných zákonov, evanjelická cirkev verejne protestovala proti zámerom štátu obmedziť legislatívnou úpravou autonómiu evanjelickej cirkvi.[37] Na základe prípisu SPEVAK-a,[38] ktorého

[33] Povinnosťou cirkvi bolo podľa Čobrdu neohrozene a slobodne zvestovať Zákon a Evanjelium (KMEŤ, N.: C. d., s. 46).

[34] Zasadnutie Politbyra ÚV KSS 25. apríla 1961 (SNA, f. P ÚV KSS, škat. 1057).

[35] Komunisti získali kontrolu nad organizačným a hospodárskym životom cirkví tzv. cirkevnými zákonmi č. 217, 218/149 Zb. a v prípade evanjelickej cirkvi vládnym nariadením č. 221/1949 Zb. Z pohľadu Slovenskej evanjelickej cirkvi sa problematike tzv. cirkevných zákonov venuje podrobne KMEŤ, N.: Snahy evanjelickej a. v. cirkvi na Slovensku o udržanie cirkevnej autonómie v r. 1948 – 1951, s. 10-22. Problematike sa venuje aj PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953, s. 87; LETZ, R.: Konfrontácia komunistického režimu s cirkvami, s. 109-114; GROCHOVÁ, G.: Právna úprava postavenia cirkví a náboženských spoločností v Československu v rokoch 1948 – 1989, Pamäť národa, č. 1/2005, s. 8-42.

[36] Ešte 16. marca 1948 vydala Slovenská evanjelická cirkev vyhlásenie k politickým zmenám v Československu, ktoré sa nieslo v sentenciách vzájomného rešpektovania sa s novým režimom (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 34). Avšak už na celoslovenskej konferencii evanjelických duchovných v Košiciach v septembri 1948 prítomní rozoberali spôsob obrany cirkvi pred postupom totalitného štátu (výsluch s Ladislavom Jurkovičom zo 14. februára 1962, A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859).

[37] Marxistický režim nepozval Slovenskú evanjelickú cirkev na rokovania o cirkevných zákonoch, ktoré inicioval Ústredný akčný výbor Národného frontu (ÚAV NF) na jar 1948. Prostredníctvom generálneho biskupa Vladimíra Pavla Čobrdu cirkev odmietla predkladaný návrh. Biskup napadol fakt, že komunistický návrh likviduje nezávislú voľbu farárov (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 87).

[38] SPEVAK – stavovská organizácia, ktorá mala za cieľ obhajovať oprávnené záujmy kňazstva v evanjelickej cirkvi, spoločenskom živote a štáte. Bola založená roku 1921 v Banskej Štiavnici a násilne rozpustená 17. marca 1950 nariadením Povereníctva vnútra. Posledným predsedom SPEVAK-a bol v rokoch 1946 – 1950 Július Dérer.

obsah určila mimoriadna porada vedenia Slovenskej evanjelickej cirkvi v Žiline (4. až 5. júla 1949),[39] ako i hlasovanie drvivej väčšiny konventov cirkevných zborov proti postupu štátu,[40] evanjelická cirkev prijala na celoslovenskej pastorálnej konferencii v Piešťanoch 29. septembra 1949[41] rezolúciu vyjadrujúcu ostrý nesúhlas a vážne pripomienky k štátom predkladanému návrhu.[42]

Hlavným tvorcom rezolúcie bol biskup západného dištriktu Fedor Fridrich Ruppeldt,[43] ktorý ešte na žilinskej porade vyjadril potrebu vypracovať vlastný návrh zákona upravujúci vzťah štátu a cirkvi.[44] Rezolúcia bola zaslaná vládnym činiteľom, Národnému zhromaždeniu a Slovenskej národnej rade.[45] V nej vzťah štátu k cirkvi navrhovaný

[39] ŠtB retrospektívne dezinterpretovala poradu v Žiline nasledovne: „... (prítomní) zhodli sa v názore, že je potrebné kapitalistické štáty podporovať v ich boji proti štátom tábora socializmu a viesť evanjelických duchovných v nepriateľskej činnosti s cieľom dosiahnutia zvratu štátneho zriadenia… (rozhodli sa, že) budú usmerňovať evanjelických duchovných, aby vo svojich kázniach a pôsobení vplývali na občanov a mládež v zameraní proti komunistickej ideológii… aby o ich protištátnej činnosti boli informovaní i vedúci zahraniční predstavitelia SRC, rozhodli sa, že ich budú pozývať do ČSSR“ (správa o skončení vyšetrovania z 11. mája 1962. A ÚPN, KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859). Na porade boli prítomní generálny biskup Vladimír P. Čobrda, biskup Fedor F. Ruppeldt, dištriktuálny dozorca Fedor Ormis, generálny tajomník Pavol Neckár a dištriktuálny tajomník Ivan Krahulec (KMEŤ, N.: Postavenie cirkví... c. d., s. 139-140).

[40] Na pokyn generálneho biskupa Vladimíra Pavla Čobrdu boli po žilinskej porade rozposlané informatívne obežníky s pripojeným návrhom rezolúcie jednotlivým evanjelickým farárom s pokynom, aby zvolali zborové konventy a dali na nich hlasovať o zákonoch navrhovaných štátom. Drvivá väčšina evanjelických cirkevných zborov odmietla štátny návrh cirkevných zákonov (výsluch Jozefa B. Kasanického zo 16. februára 1962, A ÚPN, KS ŠtB Košice, V – 979/1).

[41] O piešťanskej konferencii píše LETZ, R.: Konfrontácia... c. d., s. 109.

[42] ŠtB mala k dispozícii dve alternatívy evanjelických duchovných, ktorí mali vypracovať rezolúciu: a) biskup Fedor F. Ruppeldt, senior Ľudovít Šenšel, farár-senior Sutoris a generálny tajomník evanjelickej cirkvi Pavol Neckár; b) Fedor F. Ruppeldt s pomocou Idora Bellu, Júliusa Dérera a Ľudovíta Vajdičku (A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859). O piešťanskej konferencii píše PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 95.

[43] Fedor Fridrich Ruppeldt (1886 – 1979), generálny tajomník evanjelickej cirkvi pre styk so zahraničím (1938), biskup Západného dištriktu (1947 – 1952). Básnik a prekladateľ. Roku 1962 bol odsúdený za podvracanie republiky na 18 mesiacov. Literatúra uvádza ako hlavných strojcov piešťanskej rezolúcie evanjelických duchovných Júliusa Dérera a Ľudovíta Šenšeľa (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 95).

[44] Výsluch Jozefa B. Kasanického zo 16. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1).

komunistami priamočiaro označila za policajný dozor. Upozornila na zbyrokratizovanie a riziká, ktoré prinesie štátna kontrola majetku evanjelickej cirkvi. Odhalila faktickú premenu duchovných na štátnych úradníkov a možnosť ich bezdôvodne trestať. Na záver rezolúcia vyjadruje presvedčenie, že pôsobenie zákona nesie riziká rozkladu historických cirkví slovenského národa.[46]

Hoci bolo namieste predpokladať ignoranciu komunistickej moci, ktorá sa prejavila už pri vznesení pripomienok pri príprave zákona v auguste 1948,[47] nie je isté, či nasledovné tvrdenie v dokumentoch ŠtB nebolo výsledkom iba zmanipulovaného vyšetrovania v roku 1962, čím by štátnobezpečnostný záznam nezodpovedal skutočnosti. To platí aj v prípade okolnosti, že nasledujúci poznatok možno interpretovať ako snahu slovenských evanjelikov v roku 1949 informovať o tvrdej proticirkevnej politike v Československu slobodný svet. Podľa výsluchu z roku 1962 bol text piešťanskej rezolúcie dopravený do zahraničia prostredníctvom ilegálnej vysielačky. Zhodou okolností sa rezolúcia mala odvysielať skôr, než ju oficiálne doručili predstaviteľom domáceho marxistického režimu.[48] Ani to však nezabránilo

[45] Rezolúcia obsahovala nasledovné pripomienky: 1. vládny návrh bol vypracovaný bez vyžiadania pripomienok a spolupráce evanjelickej cirkvi; 2. návrh hovorí len o hmotných potrebách cirkvi, pritom pomer cirkvi a štátu nerieši komplexne; 3. návrh obmedzuje samofinancovanie evanjelickej cirkvi a stavia ju úplne do závislosti na štátnej pokladnici, čím nerešpektuje, že vydržiavanie cirkvi je nielen povinnosťou, ale i právom evanjelikov; 4. požiadavka predbežného štátneho súhlasu narušuje autonómiu evanjelickej cirkvi, ktorá má svoju ústavu, podľa ktorej je starobylým evanjelickým právom samostatne si ustanovovať svojich kňazov a biskupov volených evanjelickým ľudom spôsobom najdemokratickejšej samosprávy; 5. štátna kontrola privedie kňazov do stavu právnej a sociálnej neistoty; 6. hradenie všetkých potrieb cirkvi štátom je len zdanlivé, lebo spôsobí vyššie daňové zaťaženie všetkých občanov štátu; 7. návrh dáva štátnym úradom právo rozhodovať o potrebách a financiách evanjelickej cirkvi (správa o skončení vyšetrovania z 11. mája 1962. A ÚPN, f. KS ŠTB Banská Bystrica, V – 859).

[46] Tamže.

[47] Dňa 16. augusta 1948 sa v Žiline konala schôdzka asi stovky evanjelických duchovných zorganizovaná biskupmi Vladimírom P. Čobrdom a F. F. Ruppeldtom. Prítomní sa postavili proti štátnemu návrhu zákona o úprave platov duchovenstva a spolupráce cirkvi so štátom. Padli výzvy, aby sa evanjelická cirkev radšej odlúčila od štátu. (Tamže.)

[48] Vysielačku mal obsluhovať Blahoslav Hrubý, farár českobratskej cirkvi, s ktorým bol biskup Ruppeldt v kontakte (výsluch s Ladislavom Jurkovičom z 19. apríla 1962. A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859).

prijať 14. októbra 1949 zákony, ktorými totalitný štát získal byrokraticko-administratívne páky na plnú kontrolu cirkevného a náboženského života. Slovenská evanjelická cirkev vyjadrila poľutovanie nad narušením vlastnej autonómie, ktorej sa ani za tohto stavu nemienila vzdať.[49]

Od rozbitia jednoty k výmene vedenia[50]

Lenže už na mimoriadnej porade v Žiline vystúpila skupinka režimu naklonených evanjelických veriacich. Farár Ján Chabada[51] a laik teológ Ján Štrba[52] sa odprezentovali diskusnými príspevkami za prijatie vládnych návrhov zákonov o hospodárskom zabezpečení cirkvi. Získali si mizivú podporu,[53] ale ich vystúpenie bolo mementom, že zakrátko sa rozbije jednotný postup evanjelickej cirkvi voči represívnej politike totalitného štátu.

Rozhodujúcim rozkladným faktorom boli tzv. cirkevné zákony, ktoré marxistický režim presadil. Zakrátko odmenil lojálneho Jána Chabadu funkciou správcu spolku Tranoscius a povýšil ho do funk-

[49] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 103.

[50] O personálnej prestavbe vedenia Slovenskej evanjelickej cirkvi (pozri PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 234-239).

[51] Ján Chabada (10. február 1915 – 18. apríl 1970) pôsobil v rokoch 1940 – 1951 ako farár v Slovenskej Ľupči. Počas slovenského štátu bol účastníkom ilegálneho odboja. Po vypuknutí SNP sa stal podpredsedom Okresného revolučného Národného výboru v Banskej Bystrici. Člen KSČ. Komunistická ŠtB evidovala Jána Chabadu ako svojho agenta od 8. júna 1954 do 1. decembra 1960. V roku 1958 ho upodozrievala z vykonávania nepriateľskej činnosti voči režimu. (Registračné protokoly, číslo 316 a 366. A ÚPN, KS ŠtB v Bratislave.)

[52] Ján Štrba – získal teologické vzdelanie v roku 1939, roku 1950 začal prednášať históriu na evanjelickej bohosloveckej fakulte. V čase, keď sa stal Ján Chabada predsedom Zväzu evanjelickej mládeže, postúpil Ján Štrba na tajomníka tohto zväzu. Po zvolení Jána Chabadu za generálneho biskupa sa Ján Štrba stal profesorom teologickej evanjelickej fakulty, kde prednášal dejiny. Napokon bol z fakulty odvolaný z teologických dôvodov (neuznával Božie riadenie v dejinách). Skončil ako knihovník Univerzitnej knižnice v Bratislave.

[53] Výsluch Jozefa B. Kasanického zo 16. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1).

cie tajomníka generálneho biskupa Slovenskej evanjelickej cirkvi po odstránení Pavla Neckára (1950). Ján Chabada zneužil svoje postavenie, aby bez súhlasu generálneho biskupa Vladimíra P. Čobrdu zorganizoval samozvanú akciu s podporou Slovenského úradu pre veci cirkevné. Ján Chabada bol presvedčený, že jedine v užšej spolupráci s etablovaným a suverénnym marxistickým režimom si môže evanjelická cirkev zachovať aspoň materiálne a územno-organizačné predpoklady pre svoje zachovanie. Začiatkom júna 1950 pozval vytypovaný okruh evanjelických duchovných (tzv. ultrapokrokových) na konferenciu do Bojníc s oficiálnym programom štátnobezpečnostného školenia. Prítomní sa uzniesli prijať zákony navrhované štátom. Zároveň prehlásili svoju ochotu pomáhať komunistickej strane pri budovaní socializmu v Československu.[54] Na bojnickej schôdzke sa presadil zámer ÚV KSS vymeniť vedenie generálnej evanjelickej cirkvi a dištriktov.[55]

Vnesením rozkolu medzi evanjelické duchovenstvo sa komunistickej moci podarilo postupne zlikvidovať alebo ovládnuť v rámci evanjelickej cirkvi štruktúry, v ktorých malo podporu legitímne cirkevné vedenie na čele s generálnym biskupom Vladimírom Pavlom Čobrdom.[56] Na kňazskej konferencii v Sliači presadilo menšinové tzv. pokrokové krídlo (prívrženci Jána Chabadu) vytvorenie nového združenia evanjelických kňazov. Myšlienka sa zrealizovala v septembri 1950 na celoslovenskej konferencii v Komárne, kde sa založil prípravný výbor prorežimového ÚSEK-u, ktorého predsedom sa stal Ivan Kolesár.[57]

---

[54] Tamže.

[55] A ÚPN, f. KS ŠTB Banská Bystrica, V – 859. O rozhodnutí KSČ vymeniť vedenie Slovenskej evanjelickej cirkvi pozri PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 233.

[56] Okrem SPEVAK-a štát rozpustil aj Slovenskú evanjelickú jednotu, Jednotu evanjelických žien, Jednotu evanjelických mužov a Zväz evanjelickej mládeže. Ich majetok, samozrejme, skonfiškoval. Roku 1949 sa stal novým šéfredaktorom Evanjelického posla spod Tatier prívrženec Jána Chabadu Andrej Ludovít Katina, ktorý neskôr zaujal post biskupa Západného dištriktu (1952 – 1968).

[57] Výsluch Jozefa B. Kasanického zo 16. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1). Ustanovujúce zhromaždenie ÚSEK-u sa konalo vo Zvolene 9. marca 1950 (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 233).

Marxistický režim si pomohol aj ústretovosťou, ak poslúžila proticirkevným zámerom. Na jar 1951 povolil a zafinancoval zriadenie úradu generálneho biskupa Slovenskej evanjelickej cirkvi, aby mohol oddeliť najvyššiu cirkevnú funkciu dovtedy spájanú s osobou staršieho dištriktuálneho biskupa, ktorým bol nevyhovujúci Vladimír P. Čobrda.[58] Daňou za tento na prvý pohľad pozitívny krok štátu bol 14. október 1951, kedy sa funkcie generálneho biskupa Slovenskej evanjelickej cirkvi ujal prorežimový Ján Chabada (1951 – 1970), ktorého zvolili 24. apríla 1951 spôsobom spochybňovaným oponentmi totalitného režimu.[59] Osobitný generálny biskup obral oboch rezistujúcich dištriktuálnych biskupov o právnu subjektivitu a v podmienkach marxistického režimu sa stal jediným reprezentantom Slovenskej evanjelickej cirkvi.[60]

V dlhodobom pohľade mala komunistická štátna politika voči evanjelickej cirkvi na svedomí, že od súhlasu štátnych orgánov záviselo všetko, čo sa týkalo života cirkvi. Vyplnili sa obavy, ktoré v roku 1949 vyjadril Fedor F. Ruppeldt – „Zákon (t. j. režim) naruší slobodu a dôstojnosť cirkvi...“[61] Komunistická moc sledovala postupné utlmenie životaschopnosti Slovenskej evanjelickej cirkvi, čomu malo prorežimové cirkevné vedenie iba poslúžiť a nie zabrániť.[62] Chabada a spol. však neboli vhodní na žiadnu z uvedených alternatív, lebo nepožívali v cirkvi potrebnú autoritu. Nemožno im pritom úplne

[58] Už ústava Slovenskej evanjelickej cirkvi z roku 1921 rátala s funkciou generálneho biskupa, ale tá ako samostatný úrad vznikla až roku 1951 (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 234).

[59] Manipulácii volieb sa venujeme v kapitole Evanjelické hnutie odporu.

[60] Ústava Slovenskej evanjelickej cirkvi z roku 1951 (VESELÝ, D.: Dejiny kresťanstva na Slovensku. Liptovský Mikuláš, 1994, s. 66).

[61] Správa o skončení vyšetrovania z 11. mája 1962 (A ÚPN, f. KS ŠTB Banská Bystrica, V – 859).

[62] Nové vedenie evanjelickej cirkvi na Slovensku reprezentovali Ján Chabada (od r. 1951 generálny biskup), Július Krčméry (od r. 1953 biskup Východného dištriktu – po ňom nastúpil do tejto funkcie Štefan Kátlovský), Andrej L. Katina (biskup Západného dištriktu po odstúpení F. Ruppeldta roku 1952). Tajomníci Pavel Pališin pre Východný dištrikt (v r. 1953 – 1977 riaditeľ Tranoscia a v r. 1966 – 1968 predseda ÚSEKU-u) a Ján Zachar pre Západný dištrikt. Ďalšími protagonistami prorežimovej orientácie bol Ján Michalko (dekan Evanjelickej teologickej fakulty v Modre).

uprieť snahu o zachovanie slovenského protestantizmu. Lenže ak aj sledovali uvedený cieľ, robili tak iba do tej miery, aby sa nedostali do konfliktu s komunistickou mocou.[63]

Štát preto bez problémov úmyselne obmedzoval a poddimenzovával počet uchádzačov o štúdium na Evanjelickej teologickej fakulte. Zrušil funkciu diakoniek[64] tým, že zamedzil prijímať nový dorast. Prinútil cirkevníkov zrieknuť sa práva poskytovať finančnú podporu na chod a údržbu vlastných cirkevných zborov, ktoré nesmeli disponovať vlastnými financiami, čo komplikovalo aj tie najnevyhnutnejšie opravy cirkevných budov. Štát bez náhrady zaberal evanjelickej cirkvi na Slovensku zborové domy[65] (tzv. poštátnenie cirkevného majetku), čím obmedzil jej vnútromisijnú činnosť. Roku 1958 existoval plán umelo preklasifikovať nesebestačné farnosti (resp. cirkevné zbory) na sebestačné, aby im mohol štát prestať vyplácať štátny príspevok. Súčasťou plánu bolo aj paralelné znižovanie podporných príspevkov farnostiam, ktoré by naďalej ostali v kategórii nesebestačných.[66]

Marxistický režim okliešti činnosť Tranoscia, ktorý klesol na úroveň odbočky chrámového družstva zabezpečujúceho bohoslužobné rúcha, omšové víno, oblátky a pod. V roku 1956 Tranoscius nevydával v dostatočnom náklade ani len bohoslužobné pomôcky ako spevníky, biblie a modlitebníky, nieto ešte kvalitnú náboženskú literatúru, tá nevychádzala vôbec.[67] Roku 1971 sa evanjelický spolok nachádzal

---

[63] Jána Chabadu kritizovali štátni úradníci, že počas seniorátnych konferencií v roku 1954 nabádal k aktivizácii misijnej činnosti, pričom sa odvolal na novú ústavu Slovenskej evanjelickej cirkvi schválenú roku 1951. Zároveň Ján Chabada upozorňoval evanjelických farárov, aby nečakali na žiadne pokyny zhora (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 67-68).

[64] Diakonia – kresťanská služba, sociálna starostlivosť o blížnych v núdzi, ktorej počiatky na Slovensku siahajú do roku 1794. Roku 1956 generálny konvent zrušil činnosť diakonie v cirkvi. Bola obnovená po roku 1989.

[65] Procesu zaberania zborových domov sa venuje KMEŤ, N.: Zápas farára Novomestského o udržanie zborového domu v Uhrovci, s. 444-457. Autor upozorňuje, že ide o dlhodobejší a zložitejší proces, ktorý netreba chápať ako jednorázovú akciu.

[66] Zásady cirkevnej politiky r. 1958 (SNA, f. NGP, škat. 42).

[67] Výsluch obvineného Jozefa Juráša z 22. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠTB Banská Bystrica, V – 859). O obmedzovaní cirkevnej tlače pozri PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 68.

v deficite, ktorý predstavoval -1 800 000 Kčs.[68] To výstižne ilustruje skutočnosť, že nanútením vládneho nariadenia číslo 221 z roku 1949 štát síce prevzal na seba hospodárske zabezpečenie cirkvi, ale svoju podporu neustále znižoval. V 70. rokoch 20. storočia dospel vývoj do štádia, keď mnohé evanjelické cirkevné zbory nedokázali pokryť ani len predplatné na režimom povolené cirkevné časopisy. Trvalo podhodnotené platy civilných zamestnancov ohrozovali samotný chod biskupských úradov.[69]

Evanjelické hnutie odporu

Väčšina účastníkov komárňanskej konferencie (september 1950) nesúhlasila s kampaňou smerujúcou k odstráneniu legitímneho vedenia evanjelickej cirkvi. Chápala tieto kroky ako nezákonné zasahovanie štátu do vnútorných záležitostí cirkvi. Väčšina evanjelických kňazov sa zoskupila okolo Vladimíra P. Čobrdu, ktorý v tom čase ešte stále zastával post generálneho biskupa. Hľadal sa spôsob, ako čeliť pokusom komunistickej strany o vyradenie evanjelickej cirkvi z aktívneho spoločenského diania a vôbec pokusu o likvidáciu samotného cirkevného života.

Priebeh konferencie v Komárne zadal podnet na postupné vykryštalizovanie hnutia odporu v evanjelickej cirkvi voči agresívnemu postupu totalitného štátu, ktorý stále otvorenejšie sledoval protináboženský kurz. Odpor slovenských protestantov nebol jednotne organizovaný, hoci ŠtB sa úmorne snažila vykonštruovať jeho ilegálne vedenie a pevnú organizáciu. Mal však rysy činnosti utajovanej pred štátnymi orgánmi. Sledoval zachovanie a šírenie kresťanstva, čím sa staval proti totalitnému štátu kontrolujúcemu naordinovanú ateizáciu spoločnosti, proti ktorej nemal právo nik protestovať.

[68] Informátor Peter č. 3022. Záznam z 10. januára 1972 (A ÚPN, f. KS ŠTB Banská Bystrica, OBZ – 090348).
[69] Tamže.

Hnutie odporu malo niekoľko spoločných znakov.[70] Sprievodným znakom bola dovtedy neznáma diferenciácia v postoji evanjelického kňazstva na oficiálnych cirkevných zrazoch. Pastorálne konferencie začali mať dvojitú tvár. V oficiálnej časti za prítomnosti zástupcov štátu rozoberali prítomní kňazi témy nadirigované vedením ÚSEK-u, ktoré sa týkali politizácie evanjelickej cirkvi, t. j. jej zapojenia do výstavby socializmu. Až po skončení oficiálnej časti a po odchode štátnych úradníkov sa začali prerokovávať opatrenia a kroky ateizujúceho štátu voči cirkvi a navrhovali sa prostriedky, ako čeliť negatívnym dopadom proticirkevnej politiky v Československu.[71]

Tu sa však treba vrátiť o čosi späť. Ešte roku 1947 upozorňovali zahraničné protestantské cirkvi (Luteránska rada v USA) evanjelickú cirkev na Slovensku na nepriateľský postoj komunistov a nutnosť príprav na blížiace sa prenasledovanie.[72] Potreba čeliť novým svetovým trendom a predovšetkým nebezpečenstvo boľševizmu expandujúceho do strednej Európy a Číny priviedla predstaviteľov kresťanských cirkví k myšlienke vytvoriť spoločnú medzinárodne uznávanú platformu, ktorá by z pozície celosvetovej organizácie monitorovala potláčanie slobody vierovyznania a podporovala prenasledované cirkvi. Roku 1947 vznikol SLZ[73] a roku 1948 SRC obohatená aj o ekumenický rozmer.[74] Práve SLZ si stanovil za jeden zo svojich cieľov uskutočňovať pravidelné návštevy členských cirkví, ktoré pôsobili v štátoch, kde uchopili moc komunisti.

---

[70] Stredobodom záujmu evanjelického hnutia odporu sa stal zápas o evanjelickú mládež. V tomto zmysle inštruoval penzionovaný Fridrich F. Ruppeldt evanjelických kňazov, aby chránili mládež pred tlakom vedeckého svetonázoru, čiže ateizmu (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 70).

[71] Výsluch Jozefa B. Kasanického zo 16. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1).

[72] A ÚPN, KS ŠtB Košice, OOZ Lipták.

[73] SLZ – spoločenstvo 127 národných evanjelických cirkví založené roku 1947 vo švédskom Lunde. SLZ nahradil svojho nefunkčného predchodcu Všeobecnú evanjelicko-luteránsku konferenciu a Svetovú luteránsku konvenciu.

[74] SRC – medzinárodné ekumenické spoločenstvo založené roku 1948 v Amsterdame. K päťdesiatim zakladajúcim členom patrí aj Slovenská evanjelická cirkev.

V júli 1949 navštívili predstavitelia SLZ Slovensko. Stretli sa s predstaviteľmi evanjelickej cirkvi, ako i s viacerými duchovnými. Jedným z nich bol dištriktuálny farár v Liptovskom Mikuláši Jozef Juráš,[75] ktorý sa osobne poznal s členom delegácie a predsedom SLZ Franklinom Clarcom Freyom z čias svojho pobytu v USA v roku 1947. Predseda Frey pricestoval do Liptovského Mikuláša 26. júla 1949. Počas spoločného výletu do Tatier strávili krátky čas na Štrbskom Plese. Podľa výsledkov vyšetrovania ŠtB z roku 1962 nebolo hlavným úmyslom zahraničného hosťa kochať sa tatranskou prírodou. Okrem rozoberania cirkevnej situácie v Československu mal Franklin C. Frey využiť vhodnú príležitosť na poverenie Jozefa Juráša ilegálnym vedením Slovenskej evanjelickej cirkvi.[76]

Uvedené tvrdenie je zachytené vo výpovediach samotného Jozefa Juráša, ktoré potvrdil vlastným podpisom po svojom druhom zatknutí v roku 1962.[77] Závažnosť takéhoto poznatku nás znovu vracia k problému hodnovernosti vyšetrovacieho spisu ŠtB ako historického prameňa.[78] Keď pominuli okolnosti, ktoré umožňovali ŠtB manipulovať prípravné vyšetrovanie,[79] Jozef Juráš 23. januára 1964 vo väznici vo Valdiciach vypovedal v snahe dosiahnuť zníženie svoj-

[75] Jozefovi Jurášovi sa zvlášť venujeme v kapitole Jozef Juráš – exemplárny príklad štátnobezpečnostného rozpracovávania vzhľadom na jeho zásluhy v boji za záchranu evanjelickej cirkvi v dobe komunistického prenasledovania. Tu čitateľ nájde aj základné osobné údaje.

[76] Návrh na konečné opatrenie z 25. mája 1962 (A ÚPN, KS ŠtB Košice, V – 1040/1).

[77] Zachované sú protokoly z výsluchov Jozefa Juráša zo 7., 8., 14., 15., 16., 20., 21., 22., 24. a 28. februára 1962, 3., 5., 12., 14., 22., 28., 29. a 30. marca 1962, 4., 10. a 24. apríla, 3., 4., 6., 10., 11., 21., 23., 24. mája 1962 (A ÚPN, KS ŠtB Košice, V – 1040/1).

[78] Problematikou vyšetrovania sa podrobnejšie zaoberáme v poslednej kapitole štúdie. Čitateľa upozorňujeme na štúdiu KLOBUČNÍK, M.: Vyšetrovací spis ŠtB – hodnoverný prameň? (Pramene k slovenským dejinám. Vedecký seminár, 17. október 2007, usporiadateľ Katedra histórie Trnavskej univerzity v Trnave.)

[79] ŠtB sa vyhrážala Jozefovi Jurášovi, že ak na seba neprevezme vykonštruované obvinenia (riadenie protištátnej činnosti podľa inštrukcií cudzej moci), budú za to pykať ostatní evanjelickí kňazi. Jozefovi Jurášovi išlo v roku 1962 predovšetkým o to, aby ŠtB neodsúdila 80-ročného Vladimíra P. Čobrdu a Rudolfa Koštiaľa. Z tohto dôvodu vzal na seba všetky obvinenia z protištátnej činnosti a aktívne vypovedal o detailoch, ktoré vykonštruoval vyšetrovateľ. (Zápisnica o výpovedi Jozefa Juráša v Ústave nápravného zariadenia vo Valdiciach z 23. januára 1964, A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990.)

ho 13-ročného trestu. Z uvedenej výpovede vyplýva, že na Štrbskom Plese v júli 1949 nebol ustanovený za ilegálneho biskupa. Počas prechádzky s Franklinom C. Freyom sa s ním podelil o svoj postreh, že proticirkevná politika v Československu neprebiehala do toho času koordinovane. Na Freyovu otázku, čo bude v prípade koordinovaného postupu štátu, Jozef Juráš uistil predstaviteľa SLZ, že bude brániť vieru aj za cenu vlastného uväznenia.[80]

SLZ mohol v roku 1949 narábať dostatočným množstvom poznatkov aj z iných oblastí týkajúcich sa protikresťanského ťaženia marxistickej diktatúry voči protestantským cirkvám v jednotlivých štátoch strednej Európy. Na základe toho mohol predseda SLZ Franklin C. Frey predpokladať vývoj na Slovensku a rátať s izoláciou a odstránením vedenia evanjelickej cirkvi, ktoré nevyhovovalo režimu. Dosadenie lojálnych cirkevných predstaviteľov znamenalo nebezpečenstvo vykradnutia obsahu a poslania Slovenskej evanjelickej cirkvi. Vývoj v nasledujúcich rokoch dal tejto prognóze v mnohom za pravdu.

Režim v Československu zakrátko dohnal Vladimíra Pavla Čobrdu k rozhodnutiu vzdať sa najprv postu generálneho biskupa a potom aj východodištriktuálneho biskupa Slovenskej evanjelickej cirkvi.[81] Nástup neobľúbeného Jána Chabadu do funkcie generálneho biskupa, ako i celkový nástup ľudí lojálnych režimu do cirkevného vedenia bol impulzom na rozvinutie skrytej činnosti v rámci evanjelickej cirkvi sledujúcej nie protištátny cieľ, ale záchranu slovenského protestantizmu. Mylný bol úsudok Gustáva Husáka, ktorý predpokladal, že režim mal širokú podporu medzi evanjelickým kňazstvom a veriacimi, čo mu malo umožniť výmenu vedenia bez väčšieho znepokojenia. Ján Chabada bol zvolený vo voľbách, ktoré považovali

[80] Výpovede z 23. januára 1964 a 17. januára 1968 (A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990).

[81] Povereníctvo ÚV KSS poverilo 18. októbra 1952 predsedu SÚC-u Štefana Gažíka konať vo veci penzionovania Vladimíra P. Čobrdu (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 236). Kňazi stojaci na strane Čobdru si vysvetľovali jeho penzionovanie ako dôsledok toho, že generálny tajomník Chabada obchádzal generálneho biskupa Čobrdu a zavádzal ho mylnými informáciami, čo priviedlo Vladimíra P. Čobrdu k mylnému záveru, že po jeho odstúpení pominú útoky marxistického režimu na evanjelickú cirkev (výsluch Jozefa Juráša z 22. februára 1962. A ÚPN, f. KS ŠTB Banská Bystrica, V – 859).

jeho oponenti za nedemokratické.[82] Podobne vyvolala pochybnosti o právoplatnosti voľba Júliusa Krčméryho na biskupa východného dištriktu v roku 1953 potom, čo bol Vladimír P. Čobrda prinútený rezignovať aj na tento post.[83]

Režim dokazoval svojim oponentom svoju neobmedzenú moc a schopnosť presadiť ju za každú cenu. Za týchto okolností bol každý evanjelik postavený pred voľbu ponechať otázku prežitia vlastnej cirkvi napospas režimu alebo podniknúť kroky na jej záchranu. Vladimír P. Čobrda, ako aj Fedor F. Ruppeldt si viac ako hodnosť biskupa cenili slobodnú a nezávislú evanjelickú cirkev, ktorá je podmienkou zachovania augsburského vierovyznania. V radoch evanjelických duchovných sa okrem oboch evanjelických biskupov našlo dostatok kňazov, ktorí si rovnako brali za vzor Dobrého pastiera a nie nádenníka ponechávajúceho zverené stádo vlkom. Na obranu pred agresiou komunistickej moci burcovali od prvej chvíle (t. j. od leta 1948) Jozef Juráš, Juraj Struhárik,[84] Július Dérer, Ľudovít Šenšel a Juraj Raab.[85] Prívržencami Vladimíra P. Čobrdu, ktorí už v tom čase vykonávali činnosť, s ktorou režim nesúhlasil, boli duchovní Michal Hudák, Dunajčík, Pavel Kopanica, Dušan Albínyi a Andrej Kvas.[86]

---

[82] Ako príklad nedodržania demokratickej voľby sa uvádza, že v liptovskom senioráte bol Ján Chabada zvolený iba jediným hlasom (výsluch Jozefa Juráša z 22. februára 1962. Tamže).

[83] Pri Krčméryho voľbe sa odmietli zúčastniť reprezentanti liptovského seniorátu a hoci Krčmérymu neodovzdal hlas liptovsko-mikulášsky zbor, aj tak sa stal biskupom východného dištriktu, čo bolo podľa prívržencov Čobrdu protiprávne. (Tamže.)

[84] Juraj Struhárik, označený ŠtB za ideologického vodcu ilegálneho vedenia evanjelickej cirkvi, autor množstva úvah a prednášok so zameraním nežiaducim pre režim, ktoré slúžili ako podklady pre duchovných ku kázniam (Stretnutie Ježiša so spravodlivými, Pomer medzi Kristom a znovuzrodeným, Pokánie čiňte, O sviatostiach), autor recenzie marxistického diela Biblia pre veriacich i neveriacich. (Správa o skončení vyšetrovania z 11. mája 1962. A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859.) Bibliu napísal sovietsky akademik Jemeljan Jaroslavskij Michajlovič (1878 – 1943) prednášajúci na špionážnej Medzinárodnej leninskej škole v Moskve. U nás vyšla v Slovenskom nakladateľstve politickej literatúry v roku 1960. Roku 1962 odsúdili Juraja Struhárika za podvracanie republiky na 15 mesiacov odňatia slobody.

[85] Výsluch Ladislava Jurkoviča z 19. apríla 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859).

[86] Správa o skončení vyšetrovania z 11. mája 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859).

V roku 1950 stáli na platforme odporu voči protiústavnému postupu československého štátu ďalší evanjelickí farári: Ludovít Vajdička,[87] Pavol Tomko, Július Cibulka, Jozef Devečka, Ondrej Pecka, Ondrej Šimek, Ján Agnet, Jozef Bedrich Kasanický, Koloman Liška, Vladimír Kubovčák, Ondrej Spišák, Július Janko, Pavol Pivko (Pivka?), Štefan Adamovič, Pavol Prokso, Ondrej Rybár, Pavol Radoše, Ondrej Rybár, Pavol Radoš, Ján Čierny, Jozef Kmeť, Ján Hana, Alexander Barica, Ivan Križan, Ludovít Kováč, Ladislav Adamčík, Eugen Lukáč, Pavol Škrinár, Ján Hudec, Michal Oravec, Ján Sleziak, Juraj Strelec, Ján Trebula, Pavol Hronc, Štefan Bojnák, Mikuláš Mitál, Matej Tasler, Miloslav Kašuba, Ondrej Antal, Ondrej Žilák, Pavol Slosiarik, Otto Vízner,[88] Ján Hroboň a prvá slovenská farárka Darina Bancíková.[89]

Odpor k štátnej politike narastal v priebehu 50. rokov 20. storočia. Dňa 23. júna 1953 zaslal podpredseda vlády Zdeněk Fierlinger Sekretariátu ÚV KSČ správu, v ktorej zhodnotil Slovenskú evanjelickú cirkev ako reakčnú a konzervatívnu.[90] Centrum totalitnej moci sa rozhodlo uskutočniť ďalšie podstatné organizačné zmeny nielen v kňazskej, ale aj v laickej zložke. Vynútilo si odstúpenie A. Devečku z postu generálneho dozorcu cirkvi 1. novembra 1953[91], ktorého nahradil F. Zorkózy.[92]

Na prelome rokov 1955 – 1956 prehodnotil marxistický režim svoj pomer k evanjelickému duchovenstvu. Začal ho klasifikovať

---

[87] Ludovít Vajdička, farár z Martina, člen skupiny vytvorenej Jurášom v Turci, roku 1962 odsúdený za podvracanie republiky na 12 mesiacov a zákaz výkonu činnosti duchovného na 5 rokov (Potvrdený rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici zo 14. februára 1963. A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859/4).

[88] Otto Vízner – do roku 1948 autor protimarxistických článkov (napr. Cirkev a štát, O výchove), po 1948 prekladal a rozširoval cudzojazyčnú náboženskú literatúru, čo režim neschvaľoval, roku 1955 predvolaný na pohor na KNV pre svoju činnosť, roku 1962 odsúdený za podvracanie republiky na 14 mesiacov a zákaz výkonu činnosti duchovného na 5 rokov.

[89] Darina Bancíková (1922 – 1999), odsúdená roku 1962 za podvracanie republiky na 14 mesiacov a zákaz výkonu funkcie duchovného na 5 rokov.

[90] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 236.

[91] KMEŤ, N.: Postavenie cirkví na Slovensku 1948 – 1951, s. 295.

[92] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 236.

menej priaznivo.[93] V roku 1956 si komunistická moc jasne uvedomovala, že väčšina evanjelických kňazov, ale i bohoslovcov nežiaduco aktivizuje náboženský život usporadúvaním misijných večierkov, biblických hodín a evanjelizačných týždňov.[94] V prípade bohoslovcov – absolventov išlo o nemalé sklamanie, lebo KSČ rátala s ich prorežimovým správaním vzhľadom na predošlú personálnu prestavbu teologickej fakulty.[95] V súvislosti s politickým procesom s Jánom Antalom (skupina KVAP, resp. Kasanický a spol.) dávame do pozornosti, že takýmto bohoslovcom bol práve Ján Paulov, ktorý sa prejavil najhorlivejšie v pastorácii a najodvážnejšie voči nátlaku miestnej štátnej správy, čo napokon spôsobilo pozatýkanie a vyšetrovanie celého KVAP-u.[96]

V roku 1958 upozorňovala ŠtB na silnejúce pôsobenie najmä evanjelických kňazov v Banskobystrickom kraji, ktoré narastalo pod pláštikom obrody duchovného života. Celá Slovenská evanjelická cirkev prejavovala známky silného prebúdzania náboženského života.[97] Uvedené zistenie priviedlo totalitný štát znovu k pritvrdeniu kurzu voči neželaným aktivitám Slovenskej evanjelickej cirkvi. Roku 1957 prišiel o štátny súhlas farár Július Dérer.[98] Počas leta 1959 zas boli zatknutí a 22. a 23. marca 1960 na Krajskom súde v Nitre odsúdení evanjelickí farári Alexander Barica, P. Chorvát, Alexander Lichner za podvracanie republiky. Podľa obžaloby zneužívali náboženskú funkciu na oslabovanie štátneho zriadenia.[99]

Spomenutý politický proces znamenal istý zlom v evanjelickom hnutí odporu voči násilnej ateizácii spoločnosti. Vytrhol mnohých náboženských aktivistov z presvedčenia, že neohrozujú seba a svo-

[93] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 73.
[94] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 74.
[95] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 74.
[96] Jána Paulova po príchode na faru do Polomky v roku 1956 najprv preveril Ján Antal, lebo Paulov bol mladší kňaz, ktorý vyštudoval teológiu až po februári 1948. Preto si neboli účastníci stretnutí istí Paulovým postojom k marxistickému režimu (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).
[97] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 107.
[98] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 94.
[99] BARICA, A.: C. d., s. 11.

jich najbližších rýdzo dušpastierskou činnosťou. O procese sa hovorilo ako o afére s farármi na západnom Slovensku. Odsúdenie troch duchovných Nitrianskeho seniorátu do veľkej miery zmrazilo evanjelické hnutie odporu. V roku 1960 ustalo schádzanie sa, respektíve skupinková činnosť evanjelických kňazov.[100] Do roku 1963 ešte boli ďalšie štátnobezpečnostné vyšetrovania, na základe ktorých nadobudla ŠtB predstavu, že väčšina evanjelických farárov na Slovensku je nepriateľsky zameraná proti tzv. socialistickému zriadeniu.[101] Vykonštruovala veľkú sprisahaneckú organizáciu s celoslovenskou pôsobnosťou, ktorú zrealizovala v troch na seba nadväzujúcich politických procesoch. Marxistický režim najprv odsúdil Jozefa B. Kasanického a spol. (KVAP) v máji 1962 (Jána Paulova až v júni 1962), Jozefa Juráša a spol. v júli 1962 a Vladimíra P. Čobrdu a spol. rovnako v júli 1962.[102]

Jozef Juráš – exemplárny príklad štátnobezpečnostného rozpracovávania

Jedným z kňazov, ktorí bojovali za záchranu Slovenskej evanjelickej cirkvi, bol dištriktuálny farár Jozef Juráš z Liptovského Mikuláša.[103] Narodil sa 1. mája 1912 v Žiari. Vyštudoval gymnázium

[100] ŠtB dezinterpretovala spoločenský aspekt stretania sa evanjelických kňazov a vykonštruovala z toho protištátnu činnosť. O skupinkovej činnosti pozri kapitolu Skupinková činnosť evanjelickej cirkvi. Pod vplyvom politického procesu z roku 1960 sa rozpadla Agnetova skupina v Štítnickej doline a Gajdošova skupina v Dunajskom senioráte. Rozdelila sa aj skupina v Rožňavsko-gemerskom senioráte známa ako KVAP, ktorej členom bol aj Ján Antal (výsluch Jána Antala zo 16. februára 1962. A ÚPN, KS ŠtB Košice, V 979/3).

[101] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 95.

[102] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 95-96.

[103] Protikomunistickým odbojovým zásluhám Jozefa Juráša sa venuje KMEŤ, N.: Osud Jozefa Juráša po roku 1948, 20 s.
O odhodlanom postoji Jozefa Juráša pri obrane cirkvi a viery hovorí napríklad záznam, že nabádal spolubratov, aby vyvíjali tlak na prorežimové cirkevné vedenie, aby vydalo nové

v Liptovskom Mikuláši. Po absolvovaní Evanjelickej teologickej fakulty v Bratislave bol roku 1937 ordinovaný na kňaza evanjelickej cirkvi. Strávil niekoľkomesačný študijný pobyt na nemeckej univerzite v Erlangene (teológia). Na Slovensko sa vrátil roku 1938. Oženil sa s Darinou, rodenou Šenšelovou, s ktorou vychovali tri deti v podmienkach politického prenasledovania, sliedenia a šikanovania zo strany štátu.

Jozef Juráš nastúpil roku 1938 ako kaplán v Liptovskej Porúbke, roku 1942 bol zaradený do služby Zväzu evanjelickej mládeže v Bratislave, kde pracoval ako misijný farár s funkciou tajomníka pre Slovensko. V rámci odboja sa mu podarilo prepašovať ilegálnu vysielačku do Prahy. Na jar 1944 musel pre svoje aktivity z Bratislavy utiecť. Odišiel do Liptovského Hrádku, kde sa zapojil do príprav, ako i samotného SNP. Počas SNP bol odvelený do Žiaru, kde robil spojku medzi Banskou Bystricou a revolučným Okresným národným výborom v Liptovskom Mikuláši. Pred gestapom utiekol do Tichej doliny pod Kriváň, kde prečkal front.

Dňa 1. mája 1945 nastúpil ako učiteľ náboženstva v Liptovskom Mikuláši. Stal sa hlavným predstaviteľom Zväzu evanjelickej mládeže. Roku 1947 odišiel na polročný pastoračno-poznávací pobyt do USA na pozvanie tamojšej Luteránskej rady. Od roku 1941 do roku 1949 bol redaktorom Evanjelického posla spod Tatier. Dňa 1. januára 1947 bol dištriktuálnym konventom na žiadosť mikulášskych cirkevníkov zvolený za dištriktuálneho farára v Liptovskom Mikuláši, kde zastupoval prvého farára Vladimíra P. Čobrdu. Roku 1948 bol na pastoračnom pobyte v Škandinávii. V roku 1950 Ján Chabada vo funkcii národného správcu Tranoscia odvolal Jozefa Juráša z postu redaktora Evanjelického posla spod Tatier.

Po nanútenej zmene vedenia Slovenskej evanjelickej cirkvi v roku 1951 ostal Jozef Juráš lojálny Vladimírovi P. Čobrdovi. Podľa vlastnej výpovede pred vyšetrovateľom ŠtB z roku 1962 sa nikomu v cirkvi nepriznal s poverením ilegálneho vedenia cirkvi (Franklin C. Frey,

---

cirkevné učebnice, povzbudzovali k práci s mládežou a udržiavali kompaktnosť cirkevných zborov pred marxizmom (výsluch Jozefa B. Kasanického zo 16. februára 1962. A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1).

Štrbské Pleso 1949), ktoré sme už aj tak spochybnili v predchádzajúcej kapitole. Nevytvoril žiadnu konštituovanú formu ilegálneho vedenia. Naopak, podľa vlastných slov konal samostatne v činnosti proti režimu z dôvodu, aby sa vec neprevalila a nedostala sa do pozornosti ŠtB. Tá ho však pokladala za jedného z hlavných vinníkov, ktorí mali podľa nej na svedomí, že Liptovsko-oravský seniorát vystupoval veľmi reakčne (t. j. protirežimovo).[104]

Smerodajným je postoj Jozefa Juráša k Vladimírovi P. Čobrdovi, ktorého považoval aj po roku 1951 naďalej za generálneho biskupa podobne ako väčšina evanjelických kňazov.[105] Jozef Juráš prijal Čobrdovo proroctvo vyrieknuté v Paludzi 22. júna 1952 na zhromaždení evanjelických veriacich: „Evanjelická cirkev je teraz cirkvou trpiacou a povinnosťou každého kresťana je vyliať i krv za cirkev."[106]

ŠtB sledovala Jozefa Juráša minimálne od 3. februára 1949, kedy zachytila prvý podozrivý signál.[107] Zakrátko prišiel liptovskomikulášsky farár o štátny súhlas vyučovať náboženstvo na podnet KSS v Liptovskom Mikuláši z 12. decembra 1949.[108] Neskôr dostal zákaz prednášať na Evanjelickej teologickej fakulte v Bratislave[109] a Slovenský úrad pre veci cirkevné mu plánoval odobrať aj štátny súhlas pre výkon funkcie duchovného.[110] Režim rozpoznával v Jozefovi Ju-

[104] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 73.

[105] Výsluch Jozefa Juráša z 30. marca 1962 (A ÚPN, KS ŠtB Košice, V – 1040/1).

[106] Návrh na zatknutie Jozefa Juráša zo 4. februára 1953 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, OOZ Lipták).

[107] Dňa 3. februára 1949 podalo O ŠtB v Liptovskom Mikuláši hlásenie na KV ŠtB v Žiline „Jozef Juráš – podozrivá činnosť". Týkalo sa Jurášových prednášok o pobyte v USA na štátnom gymnáziu v Liptovskom Mikuláši (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, OOZ Lipták).

[108] Dňa 16. decembra 1949 nahlásilo KV ŠtB v Žiline na Odbor Ba PV v Bratislave hlásenie „Jozef Juráš – závady". Citujeme z neho: „...takticky v zmysle kázní vo smere protištátnom poburuje (Juráš) obyvateľstvo a veriacich ... pozorne, prefíkaným spôsobom praktizuje u mladej školskej mládeži prednášky vo smere, aké ťažké zákony naša vláda vynáša, najmä pokiaľ sa týka náboženstva... v plnej irónii školskú mládež donáša i do plaču... bolo by žiaduce, aby tento v čase čo najkratšom bol pozbavený vyučovania náboženstva na školách" (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, OOZ Lipták).

[109] Norbert Kmeť upozorňuje, že ŠtB uvádza prednášanie Jozefa Juráša na teologickej fakulte, ktoré je však sporné.

[110] Vyhodnotenie VO ŠtB v Liptovskom Mikuláši z 12. júna 1952 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, OOZ Lipták).

rášovi vážneho oponenta a kritika štátnej cirkevnej politiky. Na Jurášove aktivity, ktoré ŠtB súhrne zachytila 28. júna 1950 bola upozornená cirkevná šestka.[111] Jozef Juráš sa stal neželaným duchovným a vhodným kandidátom na vykonštruovanie vnútorného triedneho nepriateľa v evanjelickej cirkvi. Roku 1952 ŠtB vyhodnotila styk Jozefa Juráša s Franklinom C. Freyom ako dostačujúci na podozrenie z vykonávania špionážnej činnosti pre USA.[112] Marxistický režim bol presvedčený, že Jozef Juráš spolu s Vladimírom P. Čobrdom páchajú protištátnu činnosť.[113]

ŠtB videla v Jurášových kázniach a vplyve na cirkevníkov priamy útok na politiku štátu voči cirkvi.[114] Verejne spochybňoval trvácnosť marxistickej diktatúry a ignoroval obmedzenia štátnych orgánov. Naďalej organizoval stretnutia mládeže a duchovných, hoci právo povoľovať a zakazovať takéto akcie si uzurpoval štát. Dokonca ŠtB zachytila, že 29. januára 1952 navrhol na jednom zo stretnutí obnovenie štátom zrušeného Spolku evanjelickej mládeže.[115] Padlo rozhodnutie Jozefa Juráša zatknúť, aby bol na základe vynúteného vykonštruovaného priznania odsúdený a tým pádom vyradený z možnosti ovplyvňovať pomery v Slovenskej evanjelickej cirkvi v neprospech totalitného režimu.[116]

Dňa 4. februára 1953 predložili náčelníkovi KS ŠtB v Bratislave Hrbáčkovi náčelníci tamojšieho 2. a 3. odboru Gábor a Bakoš ná-

---

[111] Záznam z 28. júna 1950 (tamže). Cirkevná šestka – cirkevná komisia ÚV KSČ.

[112] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, OOZ Lipták.

[113] Dňa 6. januára 1952 vypracoval agent ŠtB Jano č. 4218 agentúrnu správu, v ktorej sa uvádza, že kaplánku v Liptovskom Mikuláši a zamestnankyňu Tranoscia Darinu Bančíkovú využívajú Vladimír P. Čobrda, toho času biskup Východného dištriktu, a Jozef Juráš na protištátne veci ako napr. na získavanie rôznych správ. (Tamže.)

[114] Roku 1952 ŠtB podozrievala Juráša, že podnecoval protesty proti prorežimovo orientovanému evanjelickému farárovi Paulovi Valachovi vo Važci, ktorý neodbavil bohoslužby na turíčny pondelok, pretože išlo o pracovný deň. (Tamže.)

[115] Okrem toho Jozef Juráš neprekladal bohoslužby podľa želania štátnych orgánov, organizoval pravidelné stretnutia kňazov Liptovského seniorátu bez vyžiadania si súhlasu cirkevného tajomníka. (Tamže.)

[116] Za účelom zozbierania podkladov pre vyšetrovanie ŠtB vypracovala súhrn Jurášovho redigovania Evanjelického posla spod Tatier (1945 – 1949). Ešte 8. februára 1952 urobila naňho ustanovku, kde zmapovala všetky jeho styky. (Tamže.)

vrh na Jurášovo zatknutie. Zdôvodňovali ho tým, že Jozef Juráš ako dištriktuálny farár a zástupca biskupa poburoval a štval ľud proti štátnemu zriadeniu a organizoval nedovolené schádzanie sa duchovných.[117] Z prípisu ŠtB z 8. februára 1953 vyplýva, že Jurášovo zatknutie už desať mesiacov predtým požadoval poverenník Štefan Gažík, predseda SÚC-u, okrem iného aj vzhľadom na práve prebiehajúce voľby seniorátov,[118] v ktorých Jozef Juráš podporoval osoby obhajujúce nezávislosť Slovenskej evanjelickej cirkvi.[119] Do 1. novembra 1952 uložilo ÚV KSS povereníkovi spravodlivosti Rudolfovi Strechajovi úlohu preskúmať materiál z ŠtB a SÚC o Jozefovi Jurášovi a zaviesť proti nemu trestné pokračovanie.[120]

Slovenská ŠtB čakala na odobrenie svojho úmyslu od Hlavnej správy ŠtB v Prahe.[121] Definitívna odpoveď prišla 21. februára 1953. Náčelník 3. oddelenia 2. odboru Hlavnej správy ŠtB Košár rozkázal zatknúť Jozefa Juráša tajne, aby v Liptovskom Mikuláši nevznikli verejné nepokoje. Domová prehliadka sa mala vykonať okamžite a to

[117] Návrh na zatknutie zo 4. februára 1953. (Tamže.)

[118] Návrh na zatknutie zo 4. februára 1953. (Tamže.)

[119] Marxistický režim chcel naozaj využiť územnú reorganizáciu Slovenskej evanjelickej cirkvi, ktorá sa uskutočnila 1. novembra 1952, na dosadenie nových prorežimových funkcionárov. Zabezpečením tejto úlohy bol poverený predseda SÚC Štefan Gažík (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 236-237).

[120] LETZ, R.: Konfrontácia komunistického režimu s cirkvami 1948 – 1953, s. 184.

[121] Z Prahy však prišla prekvapivá inštrukcia od Hoffmana 8. februára 1953, aby bol Jozef Juráš správne realizovaný, t. j. získaný na spoluprácu. Veliteľstvo ŠtB si od toho sľubovalo nové poznatky, najmä čo sa týka stykov so zahraničím a osvetlenia činnosti Vladimíra P. Čobrdu, ďalej Hronca, uvedeného ako farár z Banskej Bystrice (stretli sme sa len s menom Pavel Hronec – generálny tajomník Zväzu evanjelickej mládeže), a seniora Júliusa Dérera z Modry. Pražská centrála ŠtB odobrovala zatknutie a vyšetrovanie, len ak by Juráš spoluprácu odmietol. Nasledovala odpoveď z bratislavskej ŠtB z 20. februára 1953 do rúk Košára, náčelníka 3. oddelenia 2. odboru HS ŠtB v Prahe. Bratislava vysvetľovala, že verbovanie Juráša nie je možné vykonať, pretože ide o fanatika a reakčného duchovného, ktorý je orientovaný na Západ. Ponechanie Juráša na slobode by zas narušilo pomer ŠtB k SÚC, ktorý žiada Jurášovo zatknutie, pretože narúša cirkevnopolitickú prácu na Slovensku. Bratislavská ŠtB vysvetľovala Prahe, že zatknutie bude v danej chvíli pre ŠtB najvýhodnejšie. Štefan Gažík chce i tak odňať Jozefovi Jurášovi štátny súhlas a zatknutím ŠtB tesnejšie k sebe pripúta svojich spolupracovníkov v radoch evanjelickej cirkvi, lebo to bude vyzerať, že Juráš bol zatknutý na základe ich žiadosti (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, OOZ Lipták).

u zatknutého a súčasne aj u biskupa Vladimíra P. Čobrdu. Na základe tohto rozkazu vyrazila 26. februára 1953 zatýkacia skupina 5. odboru KS ŠtB o 6. hodine ráno z Bratislavy do Žiliny, kde na tamojšej krajskej správe bola ešte raz vykonaná inštruktáž a do akcie bola zapojená aj žilinská zatýkacia skupina. Jozefa Juráša zatkli zrejme v noci vzhľadom na smernicu o dodržaní utajenosti akcie. Hlásenie o zatknutí dal 27. februára 1953 náčelník 5. odboru KS ŠtB v Bratislave Jozef Belko. Jozefa Juráša po prevoze do Bratislavy odovzdali 6. odboru ŠtB,[122] ktorého náplňou bolo štátnobezpečnostné vyšetrovanie. Uvedený odbor sa preslávil krutosťou a páchaním nezákonných, násilných postupov na vyšetrovaných osobách.[123]

Jozef Juráš predpokladal, že podnet na jeho zatknutie prišiel od nového vedenia Slovenskej evanjelickej cirkvi. Tiež na základe línie výsluchov vydedukoval, že ŠtB chcela na základe jeho výpovede dokázať prepojenie odstráneného bývalého cirkevného vedenia na nepriateľské zahraničie (výsluchy Juráša týkajúce sa jeho pobytu v USA roku 1947). Vyšetrovatelia sa nemaznali, čo potvrdzujú Jurášove slová, keď v roku 1962 stál znovu pred vyšetrovateľom: „... telesne ma príslušníci ŠtB zlomili (1953), ale na duchu nie!“ Tiež je veľavravné, že Jozef Juráš sa musel po svojom prepustení z niekoľkomesačnej vyšetrovacej väzby dlhodobo liečiť.[124]

Z 27. februára 1953 pochádza aj prvý záznam o výsluchu Jozefa Juráša. ŠtB nedokázala ani po niekoľkých mesiacoch vyšetrovacej väzby vykonštruovať nič, začo by mohla dištriktuálneho a liptovskomikulášskeho farára odsúdiť za protištátnu činnosť. V zachovaných materiáloch sa nenachádza zápisnica, ktorá bola Jozefovi Jurášovi opakovane nanucovaná, aby ju podpísal.[125] Podľa nej by sa bol „priznal“, že bol spojkou Slovenskej evanjelickej cirkvi s evanjelikmi v USA, čo mal byť dôkaz, že staré Čobrdovo cirkevné vedenie pracuje

[122] Hlásenie o zatknutí z 27. februára 1953. (Tamže.)
[123] KLOBUČNÍK, M.: Vyšetrovací spis ŠtB – hodnoverný prameň?
[124] A ÚPN, KS Košice, OOZ Lipták.
[125] Vyplýva to z výpovede Jozefa Juráša z 23. januára 1968 (A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990).

v službách amerického imperializmu. Jozef Juráš: „...Ja som odmietol podpísať zápisnicu napriek dlhotrvajúcim výsluchom, fyzickému a psychickému násiliu.“[126] V prípade, ak by sa ŠtB podarilo zlomiť Jozefa Juráša, vyrobila by si dostatok podkladov na zatknutie Vladimíra P. Čobrdu, Fedora F. Ruppeldta, Samuela Š. Osuského, Ľudovíta Šenšela a iných evanjelických kňazov nevyhovujúcich režimu.

Čo si máme predstaviť pod fyzickým a psychickým násilím spáchaným zo strany ŠtB? Dovoľme, aby nám to vysvetlil samotný Jozef Juráš: „...V dobe kultu osobnosti ma zatkli práve, keď som ležal so zápalom pohrudnice. Odviezli ma na ŠtB do Bratislavy. Po preoblečení do väzenských šiat zaviazali mi oči a postavili ma k múru vonku niekde na dvore. Za chrbtom mi manipulovali s uzávermi od automatov (samopalov). Asi po troch hodinách skrehnutého zimou voviedli ma do vyšetrovacej miestnosti. Odviazali mi uterák z očí a dali mi prečítať pripravený protokol. Jeho stručný obsah bol asi tento: Naša evanjelická cirkev a jej biskupi so seniorom Šenšelom a asi do 100 kňazov i nekňazov – podľa k protokolu pripojeného zoznamu – sú v službách amerických imperialistov a novému vedeniu treba vďačiť, že cirkev zavčas vytiahlo z tohto bahna.[127]

Obviňovali nás (Jozefa Juráša a ostatných prívržencov Vladimíra P. Čobrdu) vtedy (1953) z velezrady, špionáže, sabotáže a poburovania. Pretože som protokol podpísať odmietol, vyšetrovali ma od štvrtka polnoci do nedele obeda nepretržite a bez spánku a jedla. Siedmi (príslušníci ŠtB) sa striedali pri tomto vyšetrovaní. Potom ma odviedli do cely a asi o dva dni znova predviedli na výsluch. Keď som znova odmietol podpísať pripravený protokol, dostal som pästou do tváre. Od steny som, pravda, utŕžil druhý úder. Pokračovali, kým som nepadol na dlážku v bezvedomí po údere pažbou pištole. Prebral som sa, keď som zacítil prudké bolesti v nohách a na hlave. Ležal som na zemi a zacítil som, akoby niekto sedel na mne, takže som sa nemohol pohnúť. Bolesti po úderoch do nohy boli tak silné,

[126] Tamže.

[127] Záverečná reč Jozefa Juráša na prieskumovom konaní pred Krajským súdom v Košiciach z 11. septembra 1969 (A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990).

že som znova stratil vedomie. Prebral som sa až v cele, keď ma nútilo na záchod. Nemohol som vstať. Nohy boleli, opuchnuté hrali všetkými možnými farbami. Na lakťoch som sa doplazil k záchodu.[128]

Asi na druhý deň prišli do cely (siedmi príslušníci ŠtB) a prehovárali ma, aby som podpísal, že ma potom odvezú do nemocnice, kde mi nohy dajú do gypsu. Keď som aj naďalej odmietal podpísať, inštruovali ma, aby som povedal, ak príde inšpekcia, že som si nohy pokazil na schodoch, keď ma viedli so zaviazanými očami. Keď skúsili, že fyzickým násilím ma na nič nedonútia, prestali s ním. Nedovolili mi však otvoriť okienko (na cele), kým nepodpíšem. A tak vyše päť mesiacov som sa temer dusil bez vzduchu. Keď ma vyšetrujúci referent Milan Obert, ktorý ma prevzal po tých siedmich (príslušníkoch ŠtB) a bol omnoho slušnejší, po prvý raz vyviedol po piatich mesiacoch na vychádzku, nevedel som chodiť a padal som..."[129]

Je nesporne prejavom mučeníctva, že počas pobytu vo vyšetrovacej väzbe ŠtB Jozef Juráš nezradil cirkev. Podobne neprezradil nič podstatné o Freyovej návšteve, ani to, že bol v užšom kontakte s Boleslavom Hrubým,[130] dôstojníkom armády USA, ktorý roku 1949 pôsobil vo funkcii duchovného českobratskej cirkvi vo vojenskej misii USA v Československu(?). ŠtB stavala Boleslava Hrubého do pozície „stykara" – špióna oslovujúceho vhodných adeptov na zapojenie do agentúrnej rozviedky armády USA.[131] Podľa zmanipulovaného vyšetrovania ŠtB z roku 1962 prevzal Jozef Juráš od Boleslava Hrubého v roku 1949 tajnú vysielačku, pričom sa ako evanjelický kňaz odmietol zapojiť do príprav ozbrojeného povstania na Slovensku.[132]

---

[128] Tamže.

[129] A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990.

[130] Boleslav Hrubý, kňaz českobratskej cirkvi, študoval teológiu vo Francúzsku, odkiaľ utiekol pred útočiacou nemeckou armádou do USA, kde vstúpil do armády. Roku 1945 bol členom vojenskej misie ambasády USA v Prahe. (Tamže.)

[131] Tamže.

[132] Vykonštruovanosť vysielačky US armády naznačuje skutočnosť, že ŠtB sa počas Jurášovho prvého zatknutia a vyšetrovania v roku 1953 nezamerala na vytlčenie priznania Jozefa Juráša. Pritom v prípade priznania tejto skutočnosti by bol s istotou popravený. Jozef Juráš vypovedal v tomto zmysle až 28. februára 1962, keď falošnou výpoveďou nijako

Skutočnosť sa však rozchádzala s uvedenými konštrukciami ŠtB, na čo Jozef Juráš upozornil už roku 1964.[133] Vyšetrovatelia ŠtB to vedome odignorovali a vôbec neuviedli v zápisnici z výsluchu vo Valdiciach.[134] Lenže rok 1968 vniesol do celej záležitosti viac svetla. Jozef Juráš v snahe dosiahnuť rehabilitáciu sa znovu vrátil k falošnej zápisnici z roku 1962 a vypovedal: „...Od Hrubého som nedostal žiadnu vysielačku. Je pravdou, že ma navštívil roku 1948 alebo 1949 a hovoril aj o vysielačke, ktorú som však dostal od amerických parašutistov v roku 1944 počas SNP."[135]

Počas výsluchov v roku 1953 Jozef Juráš neuviedol, že v súčinnosti s Vladimírom P. Čobrdom od roku 1949 zapojil Darinu Bančíkovú do rozmnožovania a rozširovania apologetickej literatúry čeliacej naforsírovanému dialektickému materializmu. ŠtB sa nedozvedela ani o zorganizovaní stretnutia v Liptovskom Mikuláši v júli 1950,[136] počas osláv 70. narodenín Vladimíra P. Čobrdu.[137] Jozef Juráš upozorňoval na schôdzke v Liptovskom Mikuláši na ešte väčší nátlak štátu a po prvýkrát získal podporu pre ním kladenú nutnosť čeliť ateizácii sledovaním spoločenského diania, na ktoré musia kňazi reagovať

---

neohrozil Boleslava Hrubého, lebo ten v roku 1949 opustil Československo (A ÚPN, KS Banská Bystrica, V – 859).

[133] Potvrdzuje to výpoveď Jozefa Juráša zo 17. januára 1968 (A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990).

[134] Výpoveď z 23. januára 1964 neobsahuje rozpor vyšetrovania ilegálnej vysielačky z roku 1962. (Tamže.)

[135] Prerozprávaná výpoveď Jozefa Juráša zo 17. januára 1968: „... V októbri 1944 bolo zostrelené americké lietadlo nad hájom pri Liptovskom Mikuláši. Z lietadla sa zachránili traja zranení letci, ktorých zaistili Nemci. Liečili sa v nemocnici v Paludzi, odkiaľ sa im podarilo utiecť k povstalcom. Po nejakom čase sa jeden objavil u mojej mamy v Žiari a odovzdal pre mňa balík s heslom: ‚Keď boh s nami, kto proti nám.' Balík som nevybaľoval a zabudol som naň. Predpokladám, že odkaz bol od Boleslava Hrubého." (Tamže.)

[136] Farári Ladislav Jurkovič a Juraj Struhárik navrhli využiť konvent evanjelickej cirkvi v Liptovskom Mikuláši, ktorý sa konal pri príležitosti životného jubilea Vladimíra P. Čobrdu, kde sa predpokladala aj účasť farárov zo Západného dištriktu. Po konvente boli oslovení približne 16 vytypovaní evanjelickí farári a pozvaní na stretnutie na faru v Liptovskom Mikuláši. Boli to Jozef Juráš, Ján Staroň, Viliam Raab, Jozef B. Kasanický, Ľudovít Vajdička, Darina Bančíková a ďalší, ktorých prameň neuvádza (výsluch Ladislava Jurkoviča z 19. apríla 1962. A ÚPN, KS Banská Bystrica, V – 859).

[137] Porovnaj poznámku č. 56 (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 233).

v kázniach a prácou s mládežou, ktorej štát kládol prekážky.[138] To sa neskôr stalo hlavnou črtou hnutia odporu v evanjelickej cirkvi voči náboženskej diskriminácii v Československu, čoho súčasťou bola aj tzv. protištátna skupina evanjelických farárov KVAP.[139]

ŠtB kamuflovala Jurášovo nesporné víťazstvo nad jej zločineckými praktikami. Dňa 30. novembra 1953 zastavil krajský prokurátor trestné stíhanie Jozefa Juráša pre trestný čin poburovania proti republike podľa § 14, ods. 1, z. č. 50/1923 Z. z.[140] Dôvod trestného stíhania sa po neúspešnom vyšetrovaní ŠtB zúžil a zľahčil, čo umožnilo štátnej moci aplikovať amnestie prezidenta republiky z 19. júla 1948 a 4. mája 1953 a „právne ošetriť" nepríjemnú záležitosť. Jozef Juráš sa údajne dopustil poburovania mládeže proti československému zriadeniu v časopise Evanjelický posol v rokoch 1947 a 1948 (!). Sankcia dosahovala v takomto prípade dva roky odňatia slobody a po dvoch amnestiách sa odpúšťala po polovici trestu, teda po jednom roku. A to sa vyšetrovacia väzba Jozefa Juráša už naplnila.[141] Skutočnosť však zachytil dôverník ŠtB Ján vo svojom hlásení. Jozef Juráš bol po návrate z väznice ŠtB pokladaný v Liptovskom Mikuláši za hrdinu, lebo sa nenechal ani za cenu ublíženia na zdraví donútiť k falošnému priznaniu.[142]

Otázny ostáva dátum prepustenia Jozefa Juráša na slobodu. V júni 1953 sa na zasadnutí Liptovsko-oravského seniorátu rokovalo o Jurášovom uväznení. Seniorát a Vrícko-svätomikulášsky cirkevný zbor požiadali GBÚ o intervenciu na urýchlené vyšetrenie brata Juráša. Generálny biskup začal konať až po 16. septembri 1953.[143] Dňa 22. septembra 1953 mal Jozef Juráš opätovne zaujať miesto dištriktu-

[138] Napríklad na vyučovanie náboženstva sa mohli prihlásiť len tie deti, ktorých rodičia o to písomne požiadali. Rodičia tak boli vystavení tlaku v zamestnaní. Vyučovanie náboženstva bolo obmedzené len na žiakov 2. až 7. triedy ZŠ.

[139] O uvedenej záležitosti sa zmieňuje PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 94-97.

[140] A ÚPN, KS Košice, OOZ Lipták.

[141] Rozhodnutie krajského prokurátora (ÚPN, f. KS ŠtB Bratislava, V – 510).

[142] Záznam riadiaceho príslušníka ŠtB Truchlyho po správe od dôverníka Jana z 11. februára 1954 na KS MV Žilina (Tamže).

[143] A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Jozef Juráš.

álneho farára, čo potvrdzuje Čobrdov hodnoverný opis Jurášovho poškodeného zdravotného stavu v oznámení GBÚ o Jurášovom prepustení.[144] Lenže v tom čase musela štátna moc riešiť trestné oznámenie ŠtB podané na Jozefa Juráša 1. septembra 1953. Prečo by bol potom 3. septembra 1953 eskortovaný do väznice Krajskej prokuratúry v Bratislave?[145] Dosiaľ sme sa nestretli s prípadom prepustenia obvineného bez úradného zdôvodnenia. To pochádza, ako sme uviedli, až z 30. novembra 1953.

Následky z výsluchov priznal Jozef Juráš v snahe dosiahnuť rehabilitáciu v roku 1969: „...Prepustili ma s ťažkými následkami na nohách. Bol som odkázaný na ortopedickú obuv. Mal som tiež opuchliny na hlave, o ktorých lekár KS MV v roku 1962 v Košiciach prehlásil a je to aj v súdnych záznamoch, že pri neliečení mi hrozí smrť. Bol som o 28 kilogramov ľahší, a tak zničený, že ma lekári za deväťmesačného liečenia horko-ťažko dali dohromady. Pre opuchliny na tvári som bol ustavične pod lekárskou kontrolou a liečený."[146]

Niekoľkomesačná internácia Jozefa Juráša síce neposlúžila na pozatýkanie starého vedenia Slovenskej evanjelickej cirkvi, avšak predsa len prišla režimu vhod. Existuje dokonca indícia, že uväznenie splnilo svoj účel. Pred zatknutím referovalo SÚC mocenskej špičke, že práve Jozef Juráš zabezpečuje a organizuje „Čobrdove provokácie",[147] preto treba Juráša izolovať pre výstrahu na základe mate-

---

[144] „... Na lekárske odporúčanie má sa (Jozef Juráš) podrobiť predbežne aspoň trojtýždňovej ozdravovacej kúre a pritom sa podrobil dva razy operácii nohy, ktorá mu vo väzení už dva mesiace hnisala a nedostalo sa jej dostatočné ošetrenie (Prípis Biskupského úradu Východného dištriktu z 28. septembra 1953. KMEŤ, N.: Osud Jozefa Juráša po roku 1948. Rukopis. s. 9). Nakoniec bol Jozef Juráš na liečení od 22. septembra 1953 do 30. júna 1954 (A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Jozef Juráš).

[145] ÚPN, f. KS ŠtB Bratislava, V – 510.

[146] Záverečná reč Jozefa Juráša na prieskumovom konaní pred Krajským súdom v Košiciach z 11. septembra 1969 (A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990).

[147] Komunistická mocenská špička videla v Čobrdovi pôvodcu a iniciátora hocijakého prejavu nevôle v evanjelickej cirkvi s politikou režimu. Napr. pripisovala mu podiel na rozhodnutí všetkých absolventov teológie v školskom roku 1952/1953 nechať sa ordinovať v Liptovskom Mikuláši Vladimírom P. Čobrdom a nie v Bratislave Jánom Chabadom (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: 1948 – 1953, s. 238).

riálu ŠtB.[148] Komunisti využili absenciu svojho vplyvného a agilného oponenta na ďalšie ovládnutie Slovenskej evanjelickej cirkvi. Po Jurášovom zatknutí sa postavenie Vladimíra P. Čobrdu oslabilo, až napokon rezignoval z postu biskupa Východného dištriktu a odobral sa na dôchodok.

Ani po prepustení neprestala mať ŠtB o Jozefa Juráša záujem. Zaviedla ho do evidencie Evidenčného a registračného sektora MNB pre podozrenie z páchania rozvratníckej činnosti.[149] Režim sa rozhodol minimalizovať Jurášov nežiaduci vplyv na dianie priamo v srdci Slovenskej evanjelickej cirkvi v Liptovskom Mikuláši. Pilne naňho donášal okresný cirkevný tajomník Ján Nikolím. Za rok 1954 ŠtB evidovala niekoľko Jurášových odvážnych preslovov vyrieknutých počas kázní, ktorými pranieroval nepriateľský postoj marxistického režimu ku kresťanstvu.[150] ŠtB vyhodnotila atmosféru v Liptovskom Mikuláši ako napätú. Jozef Juráš prišiel o postavenie dištriktuálneho farára[151] a bol preložený do Gemerského seniorátu, kde sa 1. júla 1954 ujal farárstva v Čiernej Lehote.[152]

Hneď po svojom príchode sa mu podarilo zaktivizovať náboženský život napriek tomu, že zanedbaný cirkevný zbor v Čiernej Lehote bol ponechaný od roku 1952 bez farára. ŠtB zbierala prostredníctvom

---

[148] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: 1948 – 1953, s. 236.

[149] A ÚPN, KS ŠtB Bratislava, V – 510.

[150] Dňa 16. novembra 1953 požiadal Jozef Juráš o zaradenie do duchovnej správy (v Liptovskom Mikuláši), čo GBÚ neprijal, lebo mu bol odňatý štátny súhlas. Zároveň mu ponúkol riešenie uchádzať sa o nové pôsobisko vo Vyšnej Slanej alebo v Roštári (A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Jozef Juráš).
Stále neúspešnou ostávala snaha ŠtB overiť si, či Jozef Juráš vykonáva špionáž pre USA (Vyhodnotenie OOZ č. 57 z 9. februára 1955. A ÚPN, KS ŠtB Košice, OOZ Lipták).

[151] Dňa 12. decembra 1953 zaslal GBÚ prípis na KNV v Žiline: „...cirkevné zborové presbytérium v Liptovskom Mikuláši rozhodlo 25. novembra 1953 kandidovať Jozefa Juráša, bývalého dištriktuálneho farára v Liptovskom Mikuláši, k voľbe za riadneho farára. ...Prosím o predchádzajúci štátny súhlas“ (A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Jozef Juráš). Dňa 21. decembra 1953 cirkevné oddelenie KNV v Žiline tento štátny súhlas neudelilo. (Tamže.)

[152] Tamže. Jurášovo odpratanie z Liptovsko-oravského seniorátu bolo súčasťou zápasu marxistického režimu o preloženie všetkých nežiaducich farárov, ktorým sa pripočítaval podiel viny na rezistencii voči štátnej politike (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 71). Jozef Juráš pôsobil v Čiernej Lehote od 1. júla 1954 do 31. decembra 1958.

funkcionárov štátnej správy a agentúrnej siete akékoľvek poznatky, ktoré automaticky vyhodnocovala v Jurášov neprospech.[153] Dňa 10. februára 1956 dokonca nariadila KS MV (t. j. ŠtB) preveriť, či nepodniká sabotáž namierenú na jalovice JRD ustajnené vo farskej maštali.[154]

Od marca 1956 ŠtB vedela o pravidelných stretnutiach iniciovaných Jurášom s farármi Jánom Agnetom, Ľudovítom Tarnóczym[155] a Zoltánom Szarasom a o rovnakom zameraní ich kazateľskej činnosti.[156] Dňa 2. apríla 1957 sa konala pastorálna konferencia evanjelických duchovných Gemerského seniorátu za predsedania seniora Emila Siváka z Jelšavskej Teplice. V neoficiálnej časti predniesol Jozef Juráš nečakane kritický diskusný príspevok zameraný na náboženskú diskrimináciu v Československu. Viacerí prítomní jeho výstup schvaľovali. Akoby farári Ján Agnet, Viliam Raab, Ľudovít Tarnóczy a Sutoris boli dopredu dohodnutí a pripravili pre Jozef Juráša vhodnú pôdu. Na aký účel? To zatiaľ spravodajské tykadlá politickej polície nezistili.[157]

ŠtB mohla už v tejto fáze získať tušenie o existencii tajného prepojenia medzi evanjelickými kňazmi, ktorí nesúhlasili s oficiálnou líniou evanjelickej cirkvi. Do toho predsa jasne zapadala neoverená informácia, ktorú poskytol 5. decembra 1956 Cyril (agent ŠtB). Zreferoval, že počas maďarských udalostí sa uskutočnila schôdzka evanjelických kňazov na Liptove, na ktorej sa Jozef Juráš stal tajným

[153] ŠtB zamerala na Jozefa Juráša tajných spolupracovníkov Janka, Otta a Cyrila. Využívala informácie od predstaviteľov MNV a vedúcich pracovníkov JRD. Na základe toho bol Juráš preverovaný z nepriaznivého vplyvu na mládež, rozbíjania miestneho JRD, ovplyvňovania farárov v susedstve. Porovnaj Operatívny plán ďalšieho rozpracovávania Juráša okresného oddelenia ŠtB Rožňava z 10. mája 1955 (A ÚPN, KS ŠtB Košice, OOZ Lipták). Vo februári 1957 sa funkcionári KSS a MNV v Čiernej Lehote (podpísaní Ján Falát, pokladník JRD) sťažovali na PŠaK (s. Hubačovi) a žiadali, aby bol Juráš preložený. Dňa 19. februára 1957 bola táto vec prerokovaná na KS MV (A ÚPN, KS ŠtB Košice, OOZ Lipták).

[154] Tamže.

[155] Ľudovít Tarnóczy, narodený 25. júna 1916 v Kysuckom Novom Meste, v r. 1939 – 1941 evanjelický farár v Prešove, potom v r. 1941 – 1958 v Slavošovciach. Následne zatknutý a odsúdený, r. 1960 amnestovaný s 5-ročným zákazom kňazskej činnosti.

[156] OO ŠtB v Rožňave, Správa pre KS MV z 10. marca 1956. (Tamže.)

[157] Správa informátora Adama z 29. apríla 1956. (Tamže.)

biskupom Východného dištriktu.[158] ŠtB sa napokon nepodarilo overiť signál o existencii kandidačnej listiny ilegálneho vedenia evanjelickej cirkvi, ktoré sa malo v prípade zvratu československého režimu ujať oficiálne svojich funkcií a nahradiť tak skompromitovaných oficiálnych cirkevných predstaviteľov.[159] Kandidačná listina s veľkou pravdepodobnosťou neexistovala.[160]

Nasledujúce dva roky sa pokúšala ŠtB v Rožňave prostredníctvom svojich príslušníkov Jendrála a Kunerta a ich náčelníka Krajňáka zintenzívniť agentúrno-operatívne rozpracovávanie Jozefa Juráša. Ale nepodarilo sa jej pokročiť ďalej napriek intenzívnemu sledovaniu, verbovke a zameraniu nových tajných spolupracovníkov[161] či rozhodnutiu nainštalovať odpočúvacie zariadenie do Farského úradu v Čiernej Lehote.[162] Dokonca padol návrh využiť na Jozefa Juráša tajného spolupracovníka Jána Chabadu. Stále však chýbali smerodajné poznatky, na základe ktorých by ŠtB vyrobila dôkazy o konštruovanej protištátnosti. Jej zameranie nebolo definitívne ustanovené. ŠtB nevedela, čo Juráš naozaj organizuje a svoj neúspech si vysvetľovala nasledovne: „...v osobe Juráša sa jedná o osobu rafinovanú, prevádzajúcu nepriateľskú činnosť tak, aby mu nebola dokázaná.“[163]

Zlom priniesol začiatok roka 1958, keď z JRD v Čiernej Lehote vystúpili piati miestni roľníci, začo bol podľa ŠtB zodpovedný farár

---

[158] Operatívny plán rozpracovávania OO ŠtB Rožňava z 24. januára 1957 – nové poznatky. (Tamže.)

[159] Kandidačnú listinu mali tvoriť Fedor F. Ruppeldt ako generálny biskup, Jozef Juráš ako biskup Východného dištriktu a senior Jozef Kmeť z Nového Mesta nad Váhom ako biskup Západného dištriktu. Porovnaj Porada organov MV v Bratislave z 2. decembra 1958 o problematike nekatolíckych cirkví. (Tamže.)

[160] Uvedené vyplýva zo zhodnotenia spisu V-859 (A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica) a spisu č. 2 j. č. Rt 132/1990 (A KS Košice).

[161] Zverbovanie Jána Adamyho, zameranie agentov Stromiš, Irma a Zlata (A ÚPN, KS ŠtB Košice, OOZ Lipták).

[162] ŠtB uskutočnila 19. februára 1957 prieskum s výsledkom, že nainštalovanie odpočúvania do budovy fary v Čiernej Lehote je možné. To sa však nestalo, lebo nebol doriešený spôsob nenápadného získania odpočúvacieho záznamu. (Tamže.)

[163] OO ŠtB v Rožňave, Správa náčelníka Dudáša o rozpracovávaní Juráša z 8. apríla 1958. (Tamže.)

Juráš. ŠtB vykročila z tieňa a podľa vypracovanej predlohy si začala predvolávať ochotných svedkov, aby vypovedali o Jurášovej farárskej činnosti.[164] Aby mohla ŠtB zrealizovať zatknutie Jozefa Juráša, využila zatknutie a vyšetrovanie farára Ľudovíta Tarnóczyho, ktorého zatkla na konci leta 1958.[165] Na hodine náboženstva si dovolil opraviť zmanipulované deti, že farári sa nepodieľali počas SNP na zločinoch POHG proti ľudskosti, ale robili tak neskorší komunisti.[166] Čo bola napokon aj pravda. Režim vedel o účasti viacerých členov komunistickej strany na protipartizánskych raziách.[167] V prípade Tarnóczyho zatknutia išlo o trest. ŠtB sa ho pokúšala od roku 1957 neúspešne zverbovať práve na osobu Jozefa Juráša.[168]

---

[164] Dňa 22. februára 1957 informoval krajský cirkevný tajomník Žudel okresného cirkevného tajomníka o plánovanom zákroku ŠtB proti Jurášovi a žiadal si jeho vyjadrenie a odporúčania spoľahlivého okruhu osôb – svedkov v Čiernej Lehote. Úradný záznam OO ŠtB v Rožňave z 22. marca 1958 opisoval situáciu v JRD Čierna Lehota. Nasledovali výpovede svedkov zamerané na činnosť Jozefa Juráša. 31. marca 1958 vypovedali: Ondrej Prtko, Eva Falatová, Mária Demianová, Margita Tomesová. (Tamže.)

[165] Ľudovít Tarnóczy bol odsúdený za zneužívanie náboženskej funkcie hneď dvakrát. Najprv bol odsúdený 15. augusta 1958 na 8 mesiacov a 5 rokov zákazu kňazskej činnosti. O nespravodlivom vyšetrovaní ŠtB a rozsudku Ľudového súdu v Rožňave informoval Ľudovít Tarnóczy svoj cirkevný zbor v Slavošovciach na zhromaždení v kostole. Veriaci následne zorganizovali podpornú podpisovú akciu (170 podpisov). Režim začal na odplatu Tarnóczyho znovu trestne stíhať a odsúdil ho roku 1959 na 24 mesiacov. Roku 1960 bol amnestovaný a zaradený do výroby. Tarnóczyho rodina bola diskriminovaná. Dcére režim zabránil vyštudovať. Napriek tomuto osudu ostal verný cirkvi a nikdy neakceptoval štátnu protináboženskú politiku (A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, OPZ Martýr).

[166] Diskusiu v triede na hodine náboženstva podnietil zmanipulovaný banskobystrický súdny proces z 22. – 26. apríla 1958 s členmi POHG Ľudovítom Lacom a spol., do ktorého ŠtB začlenila a z podielu na deportáciách obvinila aj kňaza Leonarda Sliačana. Ten v skutočnosti chodil po potlačení SNP na veliteľstvo POHG v Krupine intervenovať za prepustenie väznených osôb. Porovnaj tiež stanovisko MHKD k novým odhalenia o účasti POHG na masovom vraždení (LETZ, R.: Návrat k ostrému kurzu 1957 – 1962. s. 220).

[167] Účasť povstalcov-komunistov po potlačení SNP na likvidácii ešte rezistujúcich povstalcov a partizánov dokazuje správa o priebehu vyšetrovania činnosti protipartizánskej jednotky Špeciálnej jednotky Slovenskej pracovnej služby (SPS) so sídlom v Žiline a Kremnici z 11. augusta 1962. Z 25 vyšetrovaných príslušníkov likvidačného komanda bolo až 10 členov komunistickej strany. K najaktívnejším v represáliách patril komunista Milan Vrčan. Ďalšími komunistami boli Ján Hudák, Pavol Harušták a Anton Halko (SNA, f. NGP, škat. 34).

[168] ŠtB vypočúvala Ľudovíta Tarnóczyho kvôli stykom s Jozefom Jurášom 27. a 30. januára 1959, 3. a 5. februára 1959 a 19. marca 1959 (A ÚPN, KS ŠtB Košice, OOZ Lipták).

Ani po takomto posune ŠtB nevedela ukončiť agentúrno-operatívne rozpracovávanie Jozefa Juráša. Režim nedokázal zabrániť tomu, aby svojou odvahou a činorodosťou nezískal prirodzenú autoritu a rešpekt v Gemerskom senioráte, ktorého riadenie sa vymkýnalo z rúk oficiálneho seniora Emila Siváka. Komunistická moc opäť siahla po najjednoduchšom nástroji. Zariadila preloženie evanjelického farára do Bátoviec v okrese Levice. Lenže Jozef Juráš pokračoval vo svojom poslaní a s obdivuhodným nasadením zaktivizoval náboženský život aj na novej farárskej stanici. Preto jeho rozpracovávanie pokračovalo na oddelení ŠtB v Leviciach. Ani tu sa však nedospelo k rozuzleniu. Keď 28. mája 1963 odstupoval levický náčelník ŠtB Varga operatívny zväzok zavedený na Juráša na Krajský odbor vyšetrovania ŠtB do Košíc,[169] meritum obvinení Jozefa Juráša nepochádzalo z operatívnych útvarov ŠtB, ale zo štátnobezpečnostného vyšetrovania spolubratov evanjelických duchovných, odsúdených v roku 1962 na Krajskom súde v Košiciach a Banskej Bystrici. To nás privádza k podstate heroického zápasu evanjelickej cirkvi na Slovensku s komunizmom o zachovanie kresťanstva v podmienkach totality.

Skupinková činnosť v evanjelickej cirkvi

Keď sa v septembri 1948 v Košiciach uskutočnila celoslovenská konferencia evanjelických farárov, viacerí prítomní sa už vtedy vyjadrili k potrebe obraňovať cirkev pred prenikaním marxizmu medzi veriacich. Avšak prijala sa taktika: „Uvidíme, čo sa stane, a potom zareagujeme.“[170] Nasledoval frontálny útok totalitného

[169] Tamže.

[170] Prameň menuje ako hlavných rečníkov Juraja Struhárika, Júliusa Dérera, Ľudovíta Šenšela, Juraja Raaba a Jozefa Juráša (Výsluch Ladislava Jurkoviča z 19. apríla 1962. A ÚPN, KS Banská Bystrica, V – 859).

štátu, ktorý do roku 1953 získal kontrolu nad organizačným riadením a personálnym preobsadením dôležitých postov v evanjelickej cirkvi. Riadil jej hospodársky, vydavateľský a výchovno-vzdelávací rozmer. Zatiaľ čo v čase prijímania cirkevných zákonov totalitný štát deklaroval svoj záujem o pokojné nažívanie s cirkvami a náboženskými spoločnosťami, pravda, pod podmienkou ideologicky chápanej rekonštrukcie vedenia cirkvi, po roku 1952 vyrukoval s kampaňou proti náboženským prežitkom.[171] Marxistický režim zavelil na ideologický boj, v ktorom účinnejšiu rolu než ateistická propaganda a „výchovnoosvetová" práca mali zohrať administratívne opatrenia a mocenský nátlak voči tým, ktorí s diskrimináciou vierovyznania nesúhlasili.[172]

Napodiv tlak KSČ podnietil mnohé cirkevné zbory k horlivejšej činnosti zásluhou obetavosti svojich farárov. Už v júli 1950 nabádal Jozef Juráš účastníkov schôdzky v Liptovskom Mikuláši na nutnosť čeliť zhoršujúcemu sa postaveniu cirkvi a rastúcemu tlaku štátu na izolovanie evanjelického duchovenstva. ŠtB bola presvedčená, že práve tu sa vytvorilo ilegálne cirkevné vedenie hnutia odporu v evanjelickej cirkvi.[173] Podľa zápisnice ŠtB Jozef Juráš navrhoval prítomným vytvoriť skupinky evanjelických farárov, ktorých náplňou malo byť spoločné štúdium teológie, propozície kázní reagujúcich na aktuálny spoločenský vývoj a práca s mládežou.[174] Takto zamerané formácie mali vyvážiť politické zameranie ÚSEK-u, kde štát prostredníctvom

[171] Porovnaj Nová etapa – zápas o veriacich (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 29--34).

[172] LETZ, R.: Konfrontácia komunistického režimu s cirkvami 1948 – 1953, s. 185-199.

[173] Ilegálne vedenie mali tvoriť Vladimír P. Čobrda, Fedor F. Ruppeldt, Juraj Struhárik, Jozef Juráš, Ľudovít Šenšel a Ľudovít Vajdička. ŠtB dezinterpretovala schôdzku v Liptovskom Mikuláši (1950) nasledovne: „Bolo dohodnuté ignorovanie pokrokových (t. j. prorežimových) evanjelických kňazov, vytváranie skupín evanjelických kňazov v jednotlivých seniorátoch, vyvracanie marx-leninizmu prednáškami, kázňami, článkami, ďalej sledovaním spoločenského diania (reagovaním naň), podchytením mládeže, štúdiom materiálov od SRC... Menovaní tak robili ... sústavne útočili proti Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov... proti dovršeniu kultúrnej revolúcie." (Správa o skončení vyšetrovania z 11. mája 1962, A ÚPN, KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859.)

[174] Výsluch Ladislava Jurkoviča z 19. apríla 1962 (A ÚPN, KS Banská Bystrica, V – 859).

sebe lojálnych funkcionárov evanjelickej cirkvi neposkytoval priestor pre teologické a pastoračné otázky.[175]

V súvislosti s Jurášovým návrhom bolo na čo nadväzovať, pretože evanjelická cirkev už mala skúsenosť s diskriminovaním a prenasledovaním zo strany štátu počas existencie prvej Slovenskej republiky.[176] Evanjelická cirkev sa po 14. marci 1939 neprihlásila k Hlinkovmu kultu osobnosti a postavila sa aj proti Hlinkovej garde.[177] Ak k tomu pripočítame predvojnové politické prepojenie s čechoslovakistickými kruhmi, je pochopiteľné, že nepožívala dôveru ľudáckeho režimu stojaceho na princípe nacionalizujúceho katolicizmu. Evanjelická cirkev síce dostala zastúpenie v štátnych inštitúciách ako napríklad Štátna rada, župné výbory, duchovná služba v armáde atď., avšak toto zastúpenie bolo skôr symbolické, t. j. bez výraznejšieho vplyvu na vnútropolitické dianie vzhľadom na stavovský princíp, na ktorom ľudácky režim skoncipoval ústavne zriadenie. Radoví evanjelici nepociťovali, žeby HSĽS zasahovala priamo do vnútrocirkevných pomerov, ale ľudácky režim sa pokúsil dosiahnuť výmenu biskupov.[178] Svoj negatívny vzťah k Slovenskej evanjelickej cirkvi prejavoval v diskriminačnom prístupe miestnej štátnej správy, ktorú riadili nominanti a protežanti HSĽS.[179] Evanjelických kňazov zatýkali a niektorých aj popravili predovšetkým po vypuknutí SNP, keď sa neraz stali objektmi razií a agresívnosti POHG.[180]

---

[175] Výsluch Jozefa Juráša z 8. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 1040/1).

[176] Evanjelická cirkev reagovala na politický vývoj v roku 1938 vydaním Pamätného spisu evanjelickej cirkvi na Slovensku slávnej vláde v Bratislave, ktorým sa snažila predísť obmedzovaniu svojej činnosti. Roku 1939 reagovala na vládne nariadenie o povinnej účasti v Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži Pamätným spisom Spolku evanjelických kňazov proti Hlinkovej garde.

[177] VESELÝ, D.: C. d., s. 64.

[178] Tamže.

[179] BARICA, A.: Horliť a trpieť za pravdu Kristovu. 1994, s. 7-8.

[180] Viacero slovenských evanjelických kňazov trpelo počas slovenského štátu pre svoje postoje (napr. zavraždení Ján Bakoš a Jozef Bučko). Iní sa zapojili do slovenského odboja a SNP (napr. Jozef Juráš, Fridrich Kasanický, Ján Antal, Ján Chabada, Alexander Barica). Vedenie evanjelickej cirkvi bolo za protinacistický postoj potrestané. Roku 1944 bol uväznený generálny biskup Vladimír P. Čobrda, generálny tajomník evanjelickej cirkvi pre zahraničie Fedor F. Ruppeldt a biskup Západného dištriktu Samuel Š. Osuský. Porovnaj

Práve v období slovenského štátu sa sformovala liptovská skupina evanjelických kňazov – liptovské bratstvo farárov, ktorá sa pravidelne stretávala každý utorok o 10.00 hodine na fare v Liptovskom Mikuláši.[181] Oficiálnou náplňou stretnutí bolo vybavovanie administratívnej agendy. Avšak prítomní medzi sebou hovorili predovšetkým o ťažkostiach pri pastorácii, ktoré im spôsobovali miestni vládni činitelia a zároveň sa radili, ako nepriaznivú situáciu zvládnuť.[182] Druhá takáto skupina evanjelických kňazov sa sformovala na Spiši. Vznikla až na prelome rokov 1945 a 1946. Bola skôr duchovno-vzdelávacieho než praktického zamerania. Zaoberala sa prípravou komentárov ku kázniam a vypracovaním prednášok pre evanjelických kňazov. K jej významnej a zaslúžilej činnosti patrilo spracovávanie svetovej luteránskej teologickej tvorby v slovenskom jazyku.[183]

Jozef Juráš sa pridal k liptovskej skupine, kde podľa ŠtB prišiel v roku 1948 po prvýkrát s návrhom na spoločnú prípravu propozícií kázní aplikovaných na konkrétne situácie (t. j. proti násilnej ateizácii). Ale okrem ústretovosti niektorých duchovných (Sokol, Jagerský a Gavalec) sa nestretol s ochotou.[184] Väčšina farárov nebola presvedčená o potrebe prepracovávať vlastné a už zabehané plány kázní. Myšlienka skupinkovej činnosti však bola v evanjelickej cirkvi zakorenená. Napríklad roku 1953 Otto Vízner mal založiť skupinu v novovytvorenom Rimavskom senioráte po tom, ako bol preložený

---

poetickú reflexiu týchto udalostí v básni Zmenilo sa od JURÁŠ, J.: Z temného údolia. Liptovský Mikuláš, 1992, s. 27.

[181] Zápisnica z výpovede Jozefa Juráša na ÚNZ Valdice 23. januára 1964 (A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990).

[182] Do liptovskej skupiny patrili evanjelickí kňazi, ktorých krstné mená prameň neuvádza: Valach z Važca, Tomko z Východnej, Slávik z Hýb, Dérer z Kráľovskej Lehoty, Dubíny z Boce, Gavalec z Kokavy, Abrhán z Kokavy, Janotka z Pribyliny, Šenšel z Porúbky, Lukáč z Liptovského Jána, Kušnír zo Smrečian, Jágerský zo Závažnej Poruby, Kuna z Liptovského Mikuláša, Čajka z Paludze, Staroň z Trnovca, Hajdu zo Sielnice, Bázlik z Partizánskej Lupče, Krámer z Paludze, Sokol z Liptovského Ondreja (Výsluch Jozefa Juráša z 8. februára 1962. A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 1040/1).

[183] Spišskú skupinu evanjelických duchovných tvorili kňazi, ktorých krstné mená prameň neuvádza: Adamčík z Popradu, Madarász zo Spišskej Novej Vsi, Šimek z Batizoviec, Pogáň z Levoče a Fillo. (Tamže.)

[184] Tamže.

z Vysokých Tatier do Kraskova, kde bol od roku 1951 členom spišskej skupiny. Ďalšie skupiny evanjelických duchovných existovali aj na Honte, v Turci (vytvorená Jurášom) a v Bratislavskom senioráte.[185]

Intenzita skupinkovej činnosti súvisela s tým, že evanjelickí duchovní vnímali po roku 1951 generálny biskupský úrad iba ako ďalšiu inštitúciu, ktorá popri štátnych a straníckych orgánoch obmedzovala duchovný rozvoj. „Nechali nás napospas okolnostiam, preto sme nútení každý jeden byť na svojom mieste i biskupom, seniorom i farárom."[186] Duchovní sa preto navzájom povzbudzovali k činnosti. „Máme toľko náboženskej slobody, koľko si jej vezmeme."[187] Určite bude zaujímavá nasledovná informácia, ktorá je na prvý pohľad rozporná. Aj v Bratislave sa mali ku koncu 50. rokov 20. storočia schádzať po bytoch viacerí evanjelickí duchovní, medzi ktorými bolo hneď niekoľko prorežimových aktivistov: Štrba, Gustav Viktory, Bartko, Adamiš, Kubovčák, prof. Gabriš a dokonca i generálny biskup Ján Chabada.[188]

Nový proticirkevný kurz

20. zjazd KSSZ a celoštátna konferencia KSČ v roku 1956 síce rozbehli prvú vlnu destalinizácie v Československu, avšak v cirkevnej politike sa to odrazilo iba nepatrne.[189] Vedenie KSČ na-

[185] Otto Vízner rozčlenil rimavskú skupinu na podskupinu kázňovú, historickú, dogmatickú a pastorálnu. Roku 1955 bol riešený štátnou mocou (Bol predvolaný na KNV). Po svojom preložení sa zapojil roku 1957 do skupiny v Hontianskom senioráte a zakrátko sa stal jej vedúcim. Roku 1959 Generálny biskupský úrad upozornil týchto kňazov, že vyvíjajú neželanú činnosť, t. j. kazateľskú – protirežimovú. Tesne pred svojím zatknutím v roku 1962 bol Otto Vízner činný v turčianskej skupine.

[186] Výsluch Jozefa B. Kasanického zo 16. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1).

[187] Výsluch Jána Paulova zo 17. marca 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).

[188] Výsluch Jána Antala z 8. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).

[189] Naopak, nástup Chruščova k moci priniesol v ZSSR tvrdší protináboženský kurz, ktorý po porážke maďarského povstania v roku 1956 a normalizácii pomerov v Poľsku expandoval aj do stredoeurópskych štátov, ktoré boli satelitmi sovietskeho impéria (porovnaj LETZ, R.: Návrat k ostrému kurzu, (1957 – 1962, s. 217).

beralo druhý dych a chystalo sa „zlepšiť prácu štátnych orgánov vo veci dozoru nad činnosťou cirkví, ktorá v mnohých krajoch ustala“.[190] Marxistický režim sa naďalej utvrdzoval v zásade, aby cirkvi zaujali plne vlasteneckú (t. j. kolaborujúcu) pozíciu a „...nerozširovali svoju činnosť nad účelnú mieru“.[191] V júni 1957 označil ÚV KSČ náboženstvo za reakčnú formu idealistického svetového názoru a zdôraznil potrebu prekonávania náboženských prežitkov.[192] Skončilo sa krátke zaváhanie.[193] Komunistická strana zmenila formu náboženského prenasledovania. Prioritou sa stalo forsírovanie vedeckého materializmu a marxistickej propagandy všetkými totalitárnymi prostriedkami.[194]

KSČ nemienila meniť nič na zákone o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností. Trvala na zachovaní vplyvu štátu. Náboženskú slobodu chápala tak, že štát nebude zasahovať do výkonu kultu v kostoloch, ale zákaz naďalej platil pre využívanie kostolov na nácviky spevokolov, uskutočňovanie koncertov a nových foriem pobožností. Vo vnútrostraníckych tézach sa výslovne uvádza, že duchovní nesmeli pracovať s mládežou.[195] Režim vyslovil potrebu politickej práce medzi duchovenstvom, „aby bol zatlačený vplyv duchovných, ktorí nemali dobrý pomer k ľudovodemokratickému zriadeniu“.[196] Ostal v platnosti princíp obsadzovať vedúce cirkevné funkcie iba lojálnymi kňazmi. Štát si musel naďalej zachovať vplyv na počty duchovných, farností a ich obsadzovanie.[197]

V zásadách „novej“ cirkevnej politiky sa mala väčšia pozornosť venovať Slovenskej evanjelickej cirkvi. Marxistický režim cítil potrebu

---

[190] Zásady cirkevnej politiky po 20. zjazde KSSZ a po celoštátnej konferencii KSČ z 20. septembra 1956 (SNA, f. PŠK, škat. 154). Zásady spomína PEŠEK, J. BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 81.

[191] Tamže.

[192] PEŠEK, J. BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 102.

[193] Porovnaj LETZ, R.: Obdobie krátkej neistoty a čakania (1953 – 1957), s. 200-217.

[194] Porovnaj LETZ, R.: Návrat k ostrému kurzu (1957 – 1962), s. 217-253.

[195] Zásady cirkevnej politiky po 20. zjazde KSSZ a po celoštátnej konferencii KSČ z 20. septembra 1956 (SNA, f. PŠK, škat. 154).

[196] Tamže.

[197] Tamže.

viac sa zamerať na politickú prácu medzi evanjelickými duchovnými a laickými predstaviteľmi cirkevných zborov. Plánoval povoliť kontakty Slovenskej evanjelickej cirkvi s nemeckými protestantmi a využiť ich na demonštrovanie náboženskej slobody v Československu a na zmenu medzinárodného postoja k vnútorným pomerom a politike. Zároveň si stranícke vedenie predsavzalo zabrániť zahraničiu, aby využilo uvedené kontakty na podporu odporcov režimovej politiky.[198]

Zo zásad cirkevnej politiky vyplýva, že totalitný štát nebol spokojný s personálnym obsadením prorežimového vedenia evanjelickej cirkvi, ktoré síce bolo lojálne, ale dostalo sa do vnútrocirkevnej izolácie vzhľadom na nedôveru zo strany väčšiny kňazov. Komunistické vedenie si priznalo tento neúspech „... treba umožniť cirkvi, aby upravila pomery vo svojom vedení tak, aby malo kladný pomer voči Národnému frontu a zároveň aj autoritu v cirkvi".[199] Na rozdiel od doterajšej interpretácie nepovažujeme citovanú inštrukciu Zásad cirkevnej politiky za prejav zmiernenia štátneho nátlaku či nebodaj ústupku marxistického režimu pred úsilím jeho oponentov presadiť v evanjelickej cirkvi inštaláciu nového cirkevného vedenia.[200] Naopak, komunistické vedenie mohlo v tomto prípade iba vytvárať priestor na odstránenie nepopulárneho Jána Chabadu[201] za kandidáta, ktorý by požíval súčasne dôveru režimu i cirkvi. Preto snaha režimu o „zhodnovernenie" vedenia Slovenskej evanjelickej cirkvi ostala v rovine paralyzovania a rozkladu evanjelického duchovného života.

Kvôli vylepšeniu vlastného obrazu bol marxistický režim v obmedzenej a kontrolovanej miere ochotný pripustiť medzinárodnú výmenu študentov teológie. Lenže totalitná moc v Československu bola súčasťou boľševickej imperiálnej politiky. Preto KSČ chcela využiť zahraničné kontakty slovenských a nemeckých protestantov na

[198] Tamže.
[199] Tamže.
[200] Porovnaj PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 78, 79.
[201] My (ŠtB) ani Chabadovi neveríme, ale ho trpíme, lebo nikto iný by tak poslušne nevykonával naše rozkazy (KMEŤ, N.: Osud Jozefa Juráša po roku 1948, 2004, rukopis, s. 8).

podporu sovietskej politiky v rozdelenom Nemecku (hnutie za demilitarizáciu NSR) a zlepšenie vzťahu samotných Nemcov k NDR.[202] A možno plány boli ešte ďalekosiahlejšie. „Je správne, keď naši protestanti rozšíria podobné styky tiež s cirkevnými kruhmi v západnej Európe a USA."[203]

Zrod skupinkovej činnosti (KVAP) v Gemerskom senioráte

Jozef Juráš s novým poňatím skupinkovej činnosti na Liptove neuspel. Svoju víziu uskutočnil až po preložení do Gemerského seniorátu. Tu sa mu podarilo v priebehu roka 1955 sformovať štítnickú skupinu pozostávajúcu okrem vlastnej osoby z evanjelických farárov Jána Agneta z Ochtinej, Ľudovíta Tarnóczyho zo Slavošoviec a Zoltána Szarasa zo Štítnika.[204] Schádzali sa na pravidelných stretnutiach v týždennom intervale vždy u iného člena skupinky. Od spoločnosti a verejného života izolovaných duchovných hnala túžba prehlbovať svoj vzťah k Bohu, študovať teológiu a Bibliu. Tiež si spoločne pripravovali propozície nedeľných kázní a zaoberali sa didaktikou kazateľstva. Nekonali tajnostkársky, ale dôverne v súkromí pred nepriateľsky naladeným režimom.[205] Jozef Juráš odmietal obvinenie ŠtB, žeby viedol spolubratov farárov do boja proti ateizmu: „Len som navrhoval stretať sa a radiť sa v teologických otázkach. Preberali sme všetky otázky súvisiace s cirkvou. Aj kázne a ako postupovať voči zákrokom cirkevných tajomníkov, ak sa týkal teologickej otázky."[206]

ŠtB klasifikovala ich schôdzky ako styky veľmi dôverného charak-

[202] Zásady cirkevnej politiky po 20. zjazde KSSZ a po celoštátnej konferencii KSČ z 20. septembra 1956 (SNA, f. PŠK, škat. 154).
[203] Tamže.
[204] Výsluch Jozefa B. Kasanického zo 14. marca 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).
[205] A ÚPN, KS ŠtB Banská Bystrica, OPZ Martýr.
[206] A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990.

teru, na čo ju vraj upozornili občania (rozumej agentúrna sieť).[207] Z oficiálnych protokolov vyplýva, že na spoločných stretnutiach diskutovali o uverejnených článkoch a odvysielaných reláciách v rozhlase, ktoré sa týkali pranierovania náboženstva.[208] V tom čase KSČ koncentrovala všetky nástroje na „sústavné a trpezlivé oslobodzovanie myslenia človeka od zvyškov idealistického svetonázoru".[209] Podľa marxistov išlo o základný predpoklad úspešnej prevýchovy človeka na budovateľa socialistickej spoločnosti. Režim vyhlásil boj náboženským predsudkom. Mládež si musela osvojiť materialistický svetonázor a vymaniť sa spod vplyvu kňaza. Boj sa mal zintenzívniť predovšetkým na dedine, kde bolo náboženstvo aj po roku 1956 vplyvným činiteľom.[210]

Práve v tejto dobe chceli kňazi Jozef Juráš, Ľudovít Tarnóczy, Ján Agnet a Zoltán Szaras slúžiť čo najlepšie cirkvi a udržať veriacich pri viere. Vychádzajúc zo spisov ŠtB, utvrdzovali sa, že musia každý z nich svojím životom dokázať osožnosť náboženstva a že si ho ľud praje. Motorom v tom bol Jozef Juráš, ktorý po príchode do Čiernej Lehoty konal doslova divy. Osobne navštevoval rodiny, horlivo kázal a vedel pracovať s mládežou. Jeho predchodca mával veľmi slabú účasť na bohoslužbách. Novému farárovi sa podarilo zmeniť spustnutý cirkevný zbor na farnosť s najväčšou návštevnosťou kostola na Gemeri.[211] Aby toho nebolo dosť, oslovoval ďalších evanjelických duchovných Gemerského seniorátu. Robil to oveľa skôr, ako sa konala pastorálna konferencia v Rožňave 2. apríla 1957, ktorej priebeh už ŠtB zachytila.[212]

---

[207] A ÚPN, KS ŠtB Banská Bystrica, OPZ Martýr.

[208] Tamže.

[209] Zásady cirkevnej politiky po 20. zjazde KSSZ a po celoštátnej konferencii KSČ z 20. septembra 1956 (SNA, f. PŠK, škat. 154).

[210] KSČ ako nástroj ateizácie spoločnosti stanovila organizovanie odpútavacích zábavných akcií na nedeľné dopoludnia, protináboženskyvychovávať aktivistov ČSM, zneužívať vedu a kultúru na šírenie ateizmu (2. časť Zásad cirkevnej politiky po 20. zjazde KSSZ a po celoštátnej konferencii KSČ z 20. septembra 1956. SNA, f. PŠK, škat. 154).

[211] A ÚPN, KS ŠtB Banská Bystrica, OPZ Martýr.

[212] Pozri kapitolu Jozef Juráš – exemplárny príklad štátnobezpečnostného rozpracovávania.

Jozef Juráš sa zúčastnil na prvej pastorálnej konferencii Gemerského seniorátu na začiatku roka 1955 v Rožňave, čiže bezprostredne po svojom preložení. Podľa zmanipulovaného vyšetrovania z roku 1962 nebol spokojný s priebehom, pretože seniorát nevenoval pozornosť skutočným problémom evanjelickej cirkvi.[213] Počas prestávky pozval spolu s Ľudovítom Tarnóczym a Jánom Agnetom Jozefa B. Kasanického a Jána Antala na dvor cirkevnej budovy, aby sa pozhovárali. Jozef Juráš si získal okamžite dôveru posledných dvoch menovaných, lebo bol známy tým, čo vytrpel roku 1953. Reč bola práve o tom, ako prežíval uväznenie,[214] ďalej o pomere k oficiálnemu vedeniu cirkvi a jeho vzťahoch s marxistickým režimom.

Podľa vyšetrovacieho spisu údajne Jozef Juráš odovzdal prítomným odkaz od Vladimíra P. Čobrdu, aby sa v budúcnosti riadili smernicami, ktoré im on odovzdá. V prípade Jána Chabadu nebola záruka, že bude viesť evanjelickú cirkev správne a tá by v dôsledku toho mohla upadnúť. Jozef B. Kasanický a Ján Antal sa dozvedeli o existencii štítnickej skupiny, ktorá zameriavala kázne na aktuálne otázky ako ateizácia a jej propagácia v tlači, rádiu a filmoch. Oponovala protikresťanským trendom. Jozef Juráš upozornil, že kázeň má podávať náboženské stanovisko k ateistickým výstupom. Tým bude poskytovať veriacim možnosť, aby sa na jednotlivé opatrenia zo strany štátu dívali s rezervou. Tvrdil, že je to veľmi dobrá a osvedčená vec, lebo sa tým utlmuje ateistické učenie. Na záver vyzval Jozefa B. Kasanického a Jána Antala, aby tiež začali konať rovnako.[215]

Verzia ŠtB jasne dokumentuje úmysel vyšetrovateľa vykresliť protištátny charakter činnosti evanjelických kňazov: „Juráš zdôraznil Kasanickému, Velebnému a Antalovi dôležitosť vytvárať ilegálne skupiny pre vedenie jednotného boja proti zriadeniu ... (tvrdil, že) evanjelickí kňazi nemôžu súhlasiť s politickým vývojom v Československu. Musia zabrzdiť vybudovanie socialistickej spoločnosti kazateľskou

[213] Gemerským seniorom bol vtedy Emil Sivák z Jelšavskej Teplice (Výsluch Samuela Velebného z 20. decembra 1961. A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2).
[214] Rozhovor s Jánom Antalom z 12. decembra 2007 v Rastislaviciach.
[215] Výsluch Jána Antala z 12. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).

činnosťou a aktivizáciou náboženského presvedčenia. Musia sledovať aktuálny vývoj (tlač, kultúra, rozhlas) a vyvracať kázňami marxistické stanoviská."[216]

Podľa ŠtB bolo stretnutie na dvore cirkevného domu v Rožňave na začiatku roku 1955 impulzom pre Jozefa B. Kasanického, Jána Antala a Samuela Velebného, aby vytvorili ilegálnu skupinu v Gemerskom senioráte. Lenže menovaní sa na popud Jána Antala schádzali už od roku 1953, približne v mesačných intervaloch,[217] aby si pod Kasanického vedením a spoločne spracovali propozície kázní. Nekonali utajene, ako to interpretovala ŠtB, ale informovali o svojom rozhodnutí gemerského seniora Emila Siváka![218]

Roku 1956 sa ku skupine pridal evanjelický farár Ján Paulov a Samuel Velebný navrhol názov KVAP.[219] Išlo o skratku skladajúcu sa z počiatočných písmen priezvisk členov zoradených podľa veku (Kasanický, Velebný, Antal, Paulov). Mala sa použiť pre prípad zvolania mimoriadneho stretnutia, čo sa však nikdy nestalo.[220] Schôdzka KVAP-u sa podobala na spoločenskú udalosť. Bola to jedna z mála príležitostí, keď sa farári a ich rodiny mohli s niekým stretnúť a pohovoriť si. Pod vplyvom vládnej proticirkevnej politiky v tej dobe miestna dedinská správa a inteligencia od kňazov bočila. Každý, kto v dedine a v meste niečo znamenal, automaticky sa vyhýbal osobné-

[216] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979.

[217] Podľa výpovede Jozefa B. Kasanického zo 6. januára 1960 sa KVAP vytvoril na popud Jána Antala, ktorý odôvodnil tento krok tým, že podobná skupina už existuje na Spiši. (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1). Vytvorenie gemerskej skupiny navrhol Ján Antal roku 1953 na návšteve u Samuela Velebného, kde bol prítomný aj Jozef B. Kasanický. Jána Antala inšpirovala skupina evanjelických duchovných Spišského seniorátu, o ktorej mal vedomosť, keď ako kaplán pôsobil v rokoch 1949 – 1950 v Poprade-Veľkej. Spišská skupina sa nepravidelne schádzala za účelom vypracovania kázní, ktoré potom jeden zo zúčastnených kňazov rozmnožil a rozposlal ostatným. Malo to ten efekt, že „... následkom toho sú v jednom texte tieto kázne prenesené..." Kasanický podporil Antalov návrh, pretože vedel o spišskej skupine a prevzal iniciatívu (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).

[218] Výpoveď Jozefa B. Kasanického zo 6. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1).

[219] Výsluch Samuela Velebného z 20. decembra 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2).

[220] Výsluch Jána Paulova z 22. decembra 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).

mu kontaktu s farárom. Zvlášť to platilo v prípade dedinského učiteľa a riaditeľa školy, ktorých marxistický režim chápal ako nosičov pochodne ateizmu a v tomto duchu ich aj inštruoval.[221]

Evanjelickí duchovní sa schádzali na rozdiel od štítnickej skupiny spolu s manželkami a deťmi. Zraz sa začal v sobotu okolo 8. hodiny ráno vždy u iného člena skupiny, u ktorého bolo aj malé pohostenie. Nasledoval priestor pre voľné debaty vedené na tému cirkevno-politických, osobných a rodinných záležitostí. Zhruba po pol hodine sa farári odobrali do kancelárie. Prebrali najaktuálnejšie opatrenia štátu a komunistickej strany voči cirkvi. Navzájom si vymenili postrehy na propagandistické filmy (Mistr Ján Hus, Ján Roháč z Dubé, Polnočná omša), divadelné predstavenia či rozhlasové hry a relácie (napr. cyklus prednášok o náboženstve vysielaný v rámci ľudovej univerzity), ktorými režim forsíroval názor o zbytočnosti a prežitku náboženstva. Potom skupina skoncipovala propozície kázní s harmonogramom na jeden alebo dva mesiace dopredu. O 11.45 ukončili pracovnú časť a po spoločnom obede sa rozišli na svoje fary.[222]

Dobovú kampaň proti náboženskému tmárstvu hodnotili ako dôsledok forsírovanej kultúrnej revolúcie. Jozef B. Kasanický: „Nebolo nám to ľahostajné. Boli sme si vedomí, že k otvorenej polemike pristúpiť nemôžeme, preto sme rozoberali, ako spracovať témy kázní tak, aby nepolemizovali, ale predsa otupovali ostrie zverejňovaných článkov v tlači, rozhlase práve na úseku ateizácie. Zahraničný rozhlas sme počúvali len za účelom informatívnym. Nehodnotili sme to. Naša skupina vypracovala zbierku kázní Cesty Pánove. Odovzdali sme jeden kus biskupovi Kátlovskému asi v roku 1958.“[223]

Hoci Ján Antal ešte aj s odstupom 18 rokov od rozkladu komunis-

[221] Ladislav Novomeský, prejav v Národnom zhromaždení 21. apríla 1948 (SNA, f. PŠaK, škat. 16).

[222] Výsluch Jána Paulova z 22. decembra 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).

[223] Okrem toho Jozef B. Kasanický preložil roku 1947 dielo Valtera Lutiho Budúca cirkev (nezaradené do vydavateľského plánu Tranoscia), zostavil spevník obsahujúci 200 náboženských piesní, napísal dizertačnú prácu Večera Pána a knihu Zvesť o zjavenom Bohu pre prítomného človeka, zbierku kázní Bez člna na mori. (Výpoveď Jozefa B. Kasanického zo 6. januára 1962. A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1.)

tickej totality potvrdil predovšetkým aspekt spoločenského stretnutia KVAP-u,[224] ŠtB vykonštruovala z priateľstva a vzájomnej duchovnej podpory nepriateľskú ideologicko-diverznú činnosť zacielenú na podvrátenie socialistického zriadenia v Československu. Spoločnú prípravu kázní interpretovala ako činnosť svojím obsahom zameranú na upevnenie (nežiaduceho) náboženského presvedčenia veriacich a vyvracanie dôsledkov uplatňovania kultúrnej revolúcie.[225] Tomu zodpovedá tendenčnosť Kasanického výpovede zo 6. januára 1962: „Cieľom skupín bolo zintenzívniť boj na úseku ideologickom, prácu medzi mládežou, prevádzať osobný styk s cirkevníkmi a viesť týchto k nátlaku na nové vedenie evanjelickej cirkvi v smere dožadovať sa vydania cirkevných učebníc, väčšej náboženskej slobody a pod."[226]

Niečo o kultúrnej revolúcii

Ak chceme pochopiť obvinenie vyšetrovateľa ŠtB, že cieľom KVAP-u bol boj proti dovŕšeniu kultúrnej revolúcie a zabránenie prenikania marxizmu-leninizmu na široké masy pracujúcich,[227] musíme si vysvetliť, čo to vlastne kultúrna revolúcia bola? Kultúrnu politiku KSS predurčila konferencia KSS v Martine v apríli 1946.[228] V jej prípade platí, že komunisti pred februárom 1948 predstavili svoju kultúrnu víziu v jemnejšej verzii. Chápali pod ňou urýchlený, akoby prirodzený sociálny proces politického oslobodenia robotníckej triedy spojený s hospodárskym prevratom (poštátnenie), sociálnym prehodnotením spoločenskej hierarchie a vyššie kladenými kultúrnymi nárokmi. Uvedený proces mal byť zaručený širokým pokrokovým vzdelávaním. „Dávame (KSS) na prvé miesto vzdelávanie do šírky ... chceme mať v našich národných a závodných výboroch, ako aj v iných orgánoch novej demokracie stále, pohotové a dobre

[224] Rozhovor s Jánom Antalom z 12. decembra 2007 v Rastislaviciach.
[225] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979.
[226] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1.
[227] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979.
[228] Novomeský – prejavy, Prednáška zo 16. februára 1947 (SNA, f. PŠaK, škat. 16).

fungujúce orgány ľudovej moci. Chceme, aby sa náš industrializačný proces vyvíjal bez ťažkostí a bol existenčným zdrojom slovenských ľudí."[229]

Po februári 1948 nabrala komunistická rétorika tvrdší kurz. Prejavil sa hneď pri predkladaní školského zákona a jeho schválení v komunistami ovládanom Národnom zhromaždení 21. apríla 1948. Zákon rozšíril slovenskú prax jednotnej a štátnej školy na územie celého Československa.[230] Poverenik SNR pre školstvo a osvetu Ladislav (Laco) Novomeský nepriamo označil vo svojom prejave v parlamente za najväčšieho nepriateľa pokroku cirkevné školstvo, a teda i cirkev samotnú. Zápas o novú školu (kultúru) sa už otvorene chápal v prepojení s politickou požiadavkou odcirkevnenia spoločnosti. Pritom je jasné, že novým školským zákonom zaviedli komunisti do vzdelávacej sústavy iba vlastnú ideológiu.[231]

V júli 1948 odhalil marxistický režim svoj zámer úplne: „...Ešte donedávna bol spoločenským pilierom v našom národe kňaz. Tento stav sa vývojom pozmenil, ale na našej dedine trvá ešte podnes, ktorá je pri všetkom rozvoji našich miest neprestajne dominantou spoločenského ústrojenstva na Slovensku."[232] Komunisti začali ideologický boj za slovenskú dedinu, kde sa stal ich nepriateľom číslo jeden kňaz a cirkev. Jasne to pomenoval Laco Novomeský, rétor slovenských komunistov: „Pri existencii takýchto opôr (farár, fara, kostol), nepokročíme k socializmu, ktorý je jedinou možnou a potrebnou formou pre zabezpečenie hmotne lepšieho a duševne rozvinutejšieho života slovenského človeka."[233]

---

[229] Tamže.

[230] Ladislav Novomeský: „...Na Slovensku sme si poštátnili školstvo ešte pred úplným oslobodením, preto konštrukcia jednotnej školy je v slovenskom školstve už zakotvená..." (Prejav Novomeského z 21. apríla 1948 v Národnom zhromaždení v Prahe, SNA, f. PŠaK, škat. 16.) L. Novomeský vychádzal z rozhodnutia povstaleckej SNR zo 6. septembra 1944.

[231] Školský zákon z 21. apríla 1948 vyžadoval od pedagógov znalosť a aplikovanie vedeckého socializmu – t. j. marxizmu-leninizmu (Prejav Laca Novomeského z 12. septembra – Úlohy kultúrnej politiky KSS na Slovensku. SNA, f. PŠaK, škat. 16.)

[232] Ladislav Novomeský, prejav z 17. júla 1948 v Turčianskych Tepliciach (SNA, f. PŠaK, škat. 16.)

[233] Tamže.

Režim rátal, že sa stretne s odporom a protiakciou pri násilnom presadzovaní kultúrnej revolúcie. „Stretneme sa s novými cirkevnými činiteľmi všetkých vierovyznaní, ktorí odporujú týmto úsiliam húževnatejšie..."[234] Ale marxisti boli pripravení paralyzovať akýkoľvek prejav nevôle či snahy o polemiku nasadením svojej totalitnej moci: „Ak budú katechéti zľahčovať prácu ostatných pedagógov, ak budú na hodinách náboženstva alebo mimo nich opravovať výklad učiteľa filozofie, histórie, prírodných vied, máme zbraň – exemplárne ho vylúčime!"[235]

Hlavnou úlohou kultúrnej revolúcie na Slovensku sa stalo „... úsilie o vytvorenie nových spoločenských centier a prenesenie váhy, ktorá spočívala v živote slovenskej dediny na fare a farárovi na činiteľa nového". [236] Týmto imaginárnym činiteľom malo byť robotníctvo, drobný ľud, inteligencia a nový učiteľ – všetci uvedomelí na základe štúdia vedeckého socializmu. Avšak reálnym faktorom miestneho spoločenského života sa stali funkcionári a členovia komunistickej strany zamestnaní na národných výboroch a v štátnej bezpečnosti, ktorí slepo nasledovali inštrukcie Politbyra ÚV KSČ. Prevýchovným prostriedkom spoločnosti zas bola škola „... vychovávajúca národne a politicky povedomých občanov a oddaných zástancov socializmu".[237] Kto s tým nesúhlasil, mal smolu. Žiť sa odteraz mohlo iba marxisticky a to od kolísky až po hrob!

V roku 1950 ukončil 9. zjazd KSS stranícku kariéru Laca Novomeského odštartovaním kampane proti buržoáznym nacionalistom.[238] Na druhej strane však pokračoval v línii, keď dovŕšenie kul-

---

[234] Tamže.

[235] Tamže. Porovnaj obvinenie Ľudovíta Tarnóczyho v kapitole Jozef Juráš – exemplárny príklad štátnobezpečnostného rozpracovávania.

[236] Prejav Laca Novomeského zo 17. júla 1948 (SNA, f. PŠaK, škat. 16).

[237] Tamže.

[238] 9. zjazd KSS odštartoval v roku 1950 v strane líniu boja proti prežitkom, ktorý sa niesol hneď v dvoch rovinách: a) proti buržoáznemu nacionalizmu; b) proti cirkvám a náboženstvu. Zatiaľ čo prvá rovina priniesla čistky v strane, druhá rovina znamenala prvú vlnu zatýkania evanjelických duchovných. V roku 1950 boli zatknutí Pavol Neckár (tajomník generálneho biskupa odsúdený 16. februára 1951), Mirko Petrovič (zatknutý 8. februára 1950 po línii boja proti titoizmu), P. Škodáček, D. Kováč, K. Novomestský. V roku 1951

túrnej revolúcie povýšil na jeden z hlavných cieľov komunistickej politiky pre nasledujúce obdobie.[239] Počnúc rokom 1952, režim sa otvorene prezentoval ako prísne ateistický.[240] Komunisti sa rozhodli vykonať všetky administratívne, legislatívne, výchovno-vzdelávacie a sociálne opatrenia pre naplnenie ambície – vybudovať socialistickú spoločnosť a zrušiť idealistický svetonázor (kresťanstvo). Výstižne to dokumentuje snaha o úplné prispôsobenie školstva požiadavkám marxistov, ktorá kulminovala v školskom roku 1952/1953. Ministerstvo školstva a kultúry vydalo na základe uznesenia Sekretariátu ÚV KSČ záväznú smernicu so skrytým úmyslom odstrániť vyučovanie náboženstva.[241] Inštrukcie týkajúce sa obežníka vyzdvihovali učiteľa – ateistu a zdôvodňovali krok štátu potrebou „aby deti komunistov a ostatných pokrokovo uvedomelých príslušníkov nášho štátu boli vymanené z vplyvu všetkých nepravdivých, nevedeckých a často i zámerne reakčných názorov vštepovaných náboženstvom".[242]

Zavedenie nových diskriminačných pravidiel pre vyučovanie náboženstva bolo len súčasťou proticirkevnej kampane zacielenej na celú spoločnosť – predovšetkým na pracovníkov straníckeho a štátneho aparátu. Ateizmus sa stával podmienkou kariérneho postupu. V roku 1952 vystúpilo z cirkví 16 903 a v roku 1953 5 148 občanov.[243] Počas letnej kampane v roku 1952 vystúpilo z cirkví okolo 500 učiteľov. Ďalším výsledkom masívneho útoku na náboženstvo bol 23,7--percentný nárast detí neprihlásených na vyučovanie náboženstva oproti školskému roku 1951/1952. Režim evidoval, že až päťdesiatim percentám žiakov sa úspešne znemožnilo prihlásiť sa na nábožen-

zas Pavol Uhorskai. V roku 1952 boli zatknutí a vyšetrovaní dvaja z dvanástich vylúčených evanjelických bohoslovcov (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 181, 193, 197).

[239] Informácia o 9. zjazde KSČ v roku 1949, ktorý stanovil potrebu dovŕšiť kultúrnu revolúciu (SNA, f. PŠaK, škat. 171).

[240] Pamätný je prejav hlavného ideológa ateizačnej kampane KSČ V. Kopeckého z 23. júna 1952 (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: 1948 – 1953, s. 263).

[241] Proti takémuto zámeru sa ohradili aj tí najprorežimovejší kňazi. (Správa o plnení uznesenia ÚV KSČ o vyučovaní náboženstva. SNA, f. PŠaK, škat. 132.)

[242] Tamže.

[243] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 266.

stvo.[244] Avšak tiež mal zistené, že napriek všadeprítomnej propagande a represii štátu voči každému, kto bránil slobodu vierovyznania, sa našli v evanjelickej a katolíckej cirkvi takí kňazi, ktorí čelili naoktrójovanej a gradujúcej ateizácii.

Dňa 24. augusta 1952 prečítalo štyridsať katolíckych a až dvadsať evanjelických farárov na Slovensku diskriminujúci obežník z kazateľnice svojim veriacim, hoci to nebolo po vôli štátnej moci. Boli potrestaní poriadkovou pokutou. Mnohí evanjelickí kňazi okrem toho vyvíjali podomovú iniciatívu medzi veriacimi, ktorým vysvetľovali, ako treba prihlasovať deti na náboženstvo podľa novej smernice.[245] Z ich strany to bol prejav odporu voči diskriminácii veriacich zo strany komunistickej strany v etape posledného stalinistického ošiaľu, ktorý neustal ani po 5. marci 1953. Na 10. zjazde KSČ sa marxistický režim utvrdil v zámere pacifikovať cirkev, vytlačiť ju zo života a znásobiť tlak na vystupovanie veriacich z cirkvi.[246] Práve júnové uznesenie ÚV KSČ z roku 1953 urobilo krok k systematickému organizovaniu a zriadeniu ateistickej výchovy v Československu.[247]

Rok 1956 nakrátko zneistil domáci marxistický režim, čo sa odrazilo v ochabnutí ateizačného úsilia. Východné Slovensko sa vracalo k viere. Vo vtedajšom Košickom a Prešovskom kraji vzrástol počet prihlásených detí na náboženstvo o 2, 7 a 6, 5 percenta oproti stavu z roku 1955. Celkovo vzrástol počet slovenských žiakov navštevujúcich katechézu počas vyučovacieho procesu z 269 189 na 283 449, čo predstavovalo viac ako polovicu z celkového počtu 451 150 žiakov.[248]

Režim hodnotil túto situáciu nasledovne: „Po 20. zjazde KSSZ a konferencii KSČ vznikli medzi predstaviteľmi cirkví a duchovnými

---

[244] Správa o plnení uznesenia ÚV KSČ o vyučovaní náboženstva (SNA, f. PŠK, škat. 132). Údaj o 27, 3 % náraste neprihlásených detí uverejnil už PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 265.

[245] Správa o plnení uznesenia ÚV KSČ o vyučovaní náboženstva (SNA, f. PŠaK, škat. 132).

[246] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 267.

[247] Porovnaj uznesenie ÚV KSČ z júna 1953 o zvýšení úrovne a ďalšom rozvoji všeobecno-vzdelávacieho školstva (SNA, f. PŠaK, škat. 154).

[248] Tamže.

rôzne nálady. Takmer všeobecne očakávali zmeny v cirkevnej politike. V tomto období badať zvýšenú aktivitu duchovných a cirkví... silné aktivizačné vplyvy badať aj v evanjelickej cirkvi... duchovní sa pripravovali... Aj v tomto roku sa objavili prípady otvorenej agitácie a to nielen z kazateľníc v kostoloch, ale aj osobnou návštevou rodičov a tiež prostredníctvom náboženských aktivistov."[249]

Zo záverov Povereníctva školstva a kultúry vyplýva jasná nespokojnosť komunistickej moci s daným stavom. Úroveň ideologickej práce v učiteľskom stave, podobne aj ateistická výchova na školách nezodpovedali predstavám vládnucich marxistov. Nedokázalo ich uspokojiť ani vylúčenie 1 700 učiteľov zo školstva v školskom roku 1956/1957 pre údajnú reakčnosť.[250] Komunisti podliehali naďalej autosugescii, keď sa presviedčali o tom, že cirkev si udržuje vplyv na spoločnosť z mocenských dôvodov a tento vplyv stupňuje.

V roku 1957 sa režim rozhodol zintenzívniť kultúrnu revolúciu. Politické vedenie 27. septembra 1957 schválilo koncepciu ďalšieho postupu na cirkevnopolitickom úseku (získanie dediny a mládeže).[251] Poslúžiť mala tendenčne vytvorená a ideologicky zameraná Spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov[252] usporiadaním cyklu seminárov o šírení ateistickej výchovy. Na Slovensku muselo Povereníctvo školstva a kultúry usporiadať semináre o prekonávaní náboženských predsudkov. Malo prešetriť učiteľov, u ktorých nebola záruka správnej výchovy mládeže a preskúmať výchovné pôsobenie v Košickom a Prešovskom kraji, ako i spôsob vyučovania nábožen-

[249] Uvedené vysvetľuje do veľkej miery aktivizáciu evanjelických kňazov v Gemerskom senioráte, o ktorej ešte bude reč. (Správa o prihlasovaní detí na vyučovanie náboženstva. SNA, f. PŠaK, škat. 154.)

[250] Tamže.

[251] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 102.

[252] Vzorom pre vytvorenie spomenutej spoločnosti bola sovietska všezväzová spoločnosť Znanije. Prípravné výbory Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov vznikli v apríli a máji 1952. Oficiálnym dátumom vzniku bol 21. jún 1952. Prvým predsedom spoločnosti sa stal rektor Slovenskej univerzity Igor Hrušovský. Spoločnosť mala za úlohu prekonávať kapitalistické prežitky (LETZ, R.: Obdobie krátkej neistoty a čakania, 1953 – 1957, s. 216). Ustanovujúci zjazd Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov sa konal 23. júna 1952 (PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 263).

stva. Poverenník školstva a kultúry dostal pokyn skontrolovať, či sa činnosť aktívnejších duchovných nedá nejakým spôsobom postihovať.[253]

Ateizačný tlak pokračoval aj v nasledujúcich rokoch. Napríklad 11. zjazd KSČ vyslovil v júni 1958 požiadavku dovŕšenia socialistickej výstavby a upevnenia morálnej a politickej jednoty ľudu.[254] Sekretariát ÚV KSČ zas v januári 1959 prijal uznesenie o niektorých naliehavých otázkach rozvíjania vedecko-ateistickej výchovy. Dokument najvýstižnejšie dokazuje absurdnosť chápania reality komunistickým vedením: „Imperializmus využíva náboženstvo ako jeden z nástrojov studenej vojny na uskutočňovanie svojich kontrarevolučných cieľov."[255] V roku 1960 režim povýšil protináboženskú politiku na vednú disciplínu zriadením kabinetu vedeckého ateizmu na Filozofickom ústave Slovenskej akadémie vied.[256]

Delegácia Svetového luteránskeho zväzu na Slovensku v roku 1956

V roku 1956, v atmosfére, keď marxistický režim preskupoval sily v rámci náboženského prenasledovania, navštívili Slovensko predstavitelia SLZ. Delegáciu viedol tajomník SLZ Carl Lundquist a jej ďalšími členmi boli švédsky biskup Anders Nygren,[257] biskup z NDR Moritz Mitzenheim a dánsky profesor a doktor teológie Soe.[258] Sprevádzali ich za slovenskú stranu generálny

[253] Uznesenie ÚV KSČ z júna 1953 (SNA, f. PŠaK, škat. 154).
[254] PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M.: C. d., s. 104.
[255] Tamže.
[256] Tamže.
[257] Anders Theodor Samuel Nygren (15. november 1890 – 20. október 1978), švédsky luteránsky teológ, od r. 1924 profesor systematickej teológie na univerzite v Lunde, od r. 1948 do r. 1958 biskup v Lunde.
[258] Krstné meno neuvedené (Výsluch Jána Antala z 25. januára 1962. A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).

biskup Ján Chabada, generálny dozorca cirkvi a podpredseda Národného zhromaždenia Andrej Žiak (Strana slovenskej obrody), biskup Západného dištriktu Andrej Ľudovít Katina, biskup Východného dištriktu Štefan Krčméry, dekan Slovenskej bohosloveckej evanjelickej fakulty Ján Michalko a generálny tajomník Ladislav Barto. Farár Rudolf Koštial robil tlmočníka.[259]

Program návštevy tvorili exkurzie do niekoľkých vybraných cirkevných zborov. Jedným z nich bola Paludza, kde sa Carol Lundquist stretol s Jozefom Jurášom.[260] ŠtB vyrobila z ich stretnutia fantastickú špionážnu schôdzku, počas ktorej odovzdal Jozef Juráš písomnú správu poškodzujúcu obraz Československa v otázke dodržiavania slobody vierovyznania.[261] Jozef Juráš informoval o cirkevno-politickej situácii v Československu a o absolútnej kontrole cirkvi štátom na základe zákona číslo 221/1949 . Ďalej o prorežimovej orientácii Chabadovho vedenia, ktoré vyhovuje režimu, a preto sa nemôže vymeniť, hoci škodí cirkvi. Sťažoval sa na vytláčanie vyučovania náboženstva a obmedzovanie cirkevnej tlače. Upozornil Carla Lundquista, že to všetko smeruje k likvidácii evanjelickej cirkvi.[262]

Podľa vyšetrovania ŠtB z roku 1962 odovzdal Carl Lundquist Jozefovi Jurášovi prostredníctvom dánskeho profesora Soeho základné usmernenia pre ilegálnu činnosť Slovenskej evanjelickej cirkvi zameranú proti marxistickému režimu,[263] ktoré mal Jozef Juráš následne preniesť na evanjelických kňazov zapojených do skupinkovej činnosti interpretovanej zo strany ŠtB ako protištátnej. Spomínajú sa konkrétne mená Jána Antala a Samuela Velebného.[264]

Malo ísť o nasledovné inštrukcie: zintenzívniť boj proti kultúrnej revolúcii; strhnúť na stranu cirkvi deti a mládež pomocou recitačno-speváckych pásiem (vystupovanie detí v kostoloch), zapájať laikov do vnútromisijnej práce; stavať sa proti nedeľným brigádam a uzná-

[259] Tamže.
[260] Výsluch Jozefa Juráša z 24. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 1040/1).
[261] Tamže.
[262] Výsluch Jána Antala z 25. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).
[263] Výsluch Jozefa Juráša z 24. apríla (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, v 1040/1).
[264] Výsluch Jozefa Juráša zo 14. marca 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).

vať zriadenie v ČSSR, len pokiaľ nie je v rozpore s kresťanstvom; študovať anglické a nemecké teologické spisy; zamerať sa nielen na veriacich, ale i na nerozhodnutých a komunistov (napríklad využívať kázne na pohreboch); neodmietať komunistov, ktorí žiadajú tajne o krst, sobáš, konfirmáciu; vybudovať si hospodársku nezávislosť zriadením tajných fondov.[265] Treba podotknúť, že ŠtB mala k dispozícii aj ďalšie alternatívy Lundquistových inštrukcií.[266]

ŠtB vyrobila zo stretnutia Carla Lundqiusta s Jozefom Jurášom v Paludzi neuralgický bod, ktorý akože zadal všetkým oponentom marxizmu-leninizmu v Slovenskej evanjelickej cirkvi impulz na vykonávanie činnosti, ktorá bola voči štátu nepriateľská a podvratná. O neuralgickom bode hovoríme preto, že ŠtB tu stvárnila boľševickú tézu o prepojení domáceho nepriateľa (v tomto prípade Slovenskej evanjelickej cirkvi) s nepriateľským zahraničím (v tomto prípade SLZ). Podľa jednej z vyšetrovacích zápisníc z roku 1962 nariadil Carl Lundquist, aby sa cirkevné zbory na Slovensku správali samosprávne a neboli závislé na Chabadovom vedení evanjelickej cirkvi.[267] Vyšetrovateľ ŠtB pri výrobe tejto konštrukcie naplnil uznesenie Politbyra ÚV KSČ, v ktorom sa píše: „Nepriateľskú kampaň proti krajinám socialistického tábora vedú aj medzinárodné ústredne protestantských cirkví. Reakčné živly vo vnútri týchto cirkví rozvírili medzi veriacimi otázku náboženského prenasledovania v ČSR. Značná časť evanjelic-

[265] Tamže.

[266] Zápisnica z výsluchu z 22. februára 1962 ich uvádza nasledovne: vypracovať finančné osamostatnenie sa od štátu; brániť infiltrácii marxizmu-leninizmu na veriacich; zintenzívniť vnútromisijnú činnosť a zapájať cirkevníkov v zboroch do misijnej práce; školiť ich a formovať tak, aby v prípade zákazu činnosti evanjelických kňazov ich mohli nahradiť laickí kazatelia schopní udržať náboženského ducha medzi veriacimi; opatrenia štátu rešpektovať, len pokiaľ neškodia cirkvi; viesť cirkevníkov k zachovávaniu nedele ako dňa pracovného pokoja; viesť kňazov k štúdiu ateizmu, aby ho mohli fundovane vyvracať; zdôrazňovať, že luteránstvo je vo svete na vzostupe a SLZ nezabúda na osud Slovenskej evanjelickej cirkvi (A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859). Zápisnica z výsluchu zo 14. marca 1962 uvádza inštrukcie podobne, ako je uvedené v texte (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).

[267] Výsluch Jozefa Juráša z 22. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859).

kých duchovných stojí na pozíciách buržoázneho objektivizmu, ktorý sa prejavuje neochotou k aktívnej spolupráci pri uskutočňovaní politiky strany a vlády i na úseku boja za mier. Sú snahy o izoláciu neveľkej skupiny pokrokových (t. j. prorežimových) evanjelických duchovných."[268]

Vykonštruovanosť uvedených obvinení z roku 1962 neodporuje faktu, že medzi tajomníkom SLZ a farárom z Čiernej Lehoty zavládlo porozumenie. Poznali sa ešte z pastoračno-pracovného pobytu v USA v roku 1947.[269] Preto si mohli v Paludzi vymeniť dôverné informácie o situácii protestantizmu vo svete a na Slovensku. Pre Jozefa Juráša a jeho najbližších bratov vo farárskej službe bola návšteva SLZ určite veľkým povzbudením v zápase o záchranu protestantizmu. Stretnutie v Paludzi vrhá nové svetlo aj na prorežimového generálneho biskupa Jána Chabadu, ktorého ŠtB v roku 1956 evidovala ako svojho agenta.[270] Ak by ním naozaj bol, určite by sám referoval o podozrivých kontaktoch zahraničných hostí s jeho oponentmi v radoch evanjelického duchovenstva. Ale zrejme nič také nespravil. Naopak, stretnutie Jozefa Juráša s Carlom Lundquistom interpretoval ešte aj v čase Pražskej jari, teda v dobe politického uvoľnenia a čiastočného rozkladu represívnej povahy zložky ŠtB tak, aby zbavil Jozefa Juráša akéhokoľvek podozrenia, žeby ten mohol dostať inštrukcie z nepriateľského zahraničia.[271]

---

[268] Zásady cirkevnej politiky v r. 1958 (SNA, f. GNP, č. 42).

[269] Výpoveď z 23. januára 1964 (A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990).

[270] Bližšie o tom píšeme v kapitole Od rozbitia jednoty k výmene vedenia.

[271] Ján Chabada vo svojej výpovedi z 11. marca 1968 vo veci preskúmania návrhu na obnovu súdneho konania voči Jozefovi Jurášovi interpretoval stretnutie Carla Lundquista s Jozefom Jurášom tak, že zahraničný hosť bol z Juráša v rozpakoch, potom čo ho privítal slovami: „Pozdravuje Vás trpiteľ Ježiša Krista! Carl Lundquist sa potom mal obrátiť na Jána Chabadu a rozprávať sa o Jozefovi Jurášovi. Požiadal ho, aby Jozefa Juráša brzdil v jeho agresívnom postupe voči československému štátu. Lundquist dokonca mal Chabadu informovať, že Jozef Juráš posiela do USA správy pod heslom Strýko Jozef." (A KS Košice, spis č. 2Rt 132/1990). Ťažko posúdiť, či sa správy zo Slovenska pod heslom Strýko Jozef skutočne odosielali. V prípade, že áno, nedá sa vylúčiť provokácia zo strany ŠtB nasmerovaná voči SLZ, o ktorej Lundquist vedel, ale pred Jánom Chabadom, protežantom marxistického režimu, to zatajil. Podobne ako aj svoj skutočný vzťah k Jozefovi Jurášovi.

Sám Jozef Juráš napadol vykonštruovanosť výsledkov vyšetrovania ŠtB z roku 1962. Podľa jeho výpovede z roku 1964 naozaj informoval Carla Lundquista v Paludzi o skutočnom stave cirkvi. Viedlo ho k tomu vedomie, že predstavitelia Slovenskej evanjelickej cirkvi boli v demokratickom zahraničí zle vnímaní. Chcel preto upozorniť, že nereprezentujú cirkev, lebo prevažná väčšina evanjelikov s nimi nesúhlasí. Potvrdil síce, že si pre Carla Lundquista pripravil správu, ale odmietol tvrdenie, že prijal od neho na oplátku nejaké inštrukcie.[272]

Delegácia SLZ sa zastavila aj v Dobšinej, kde ju privítal miestny farár Jozef B. Kasanický. Po večernej bohoslužbe sa hostia odobrali na miestnu faru, kde sa podávala slávnostná večera. Pozvaní boli aj Ján Antal, Samuel Velebný a Ján Paulov.[273] Tento moment využila ŠtB na skonštruovanie priameho prepojenia gemersko-dobšinskej skupiny evanjelických farárov (KVAP) s nepriateľským zahraničím. S týmto zámerom ŠtB vypočúvala Jána Paulova 19., 29., 30. januára 1962, 2. a 12. februára 1962,[274] Jána Antala 25. januára 1962, 2. a 5. februára 1962, 20. marca 1962,[275] Samuela Velebného 6. a 13. februára 1962[276] a Jozefa Bedricha Kasanického 9. a 12. marca 1962.[277]

Podľa vyšetrovacích zápisníc Jozef B. Kasanický vysvetlil Carlovi Lundquistovi a Moritzovi Mitzenheimovi položenie, v akom sa nachádzala Slovenská evanjelická cirkev ... aby im tak otvoril oči, čo je to za režim, ten socialistický štát. Načo bol z ich strany ubezpečený, že Západ tlačí na zmenu situácie v ČSSR buď vojnou, v ktorej USA zvíťazia za pomoci západonemeckej armády, alebo pod tlakom medzinárodnej mienky.[278] Jozef B. Kasanický tiež upozornil na skutoč-

[272] Jozef Juráš zdôvodnil svoj podpis pod falošnú zápisnicu z roku 1962 nasledovne: „Kasanický pri výsluchu všetko poplietol. Tvrdil, že som sa ešte raz s Lunquistom stretol v Dobšinej, kde sme si vzájomne vymenili listy. Aby som Kasanickému neuškodil, vymyslel som si spojku doktora Soeho, ktorý mi akože odovzdal pokyny od Lundquista v Štítniku." (Výpoveď z 23. januára 1964, A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990.)
[273] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979.
[274] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4.
[275] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3.
[276] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2.
[277] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1.
[278] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979.

nosť, že KSČ neriadi iba hospodársky, ale i náboženský život v štáte.[279] Aby ŠtB jasne podtrhla politické zameranie činnosti KVAP-u, objavila sa v súvislosti s návštevou predstaviteľov SLZ konštrukcia, že KVAP stál počas maďarského protikomunistického povstania v jeseni 1956 na strane SLZ. Chápal zásah Červenej armády ako porušenie práva Maďarov na sebaurčenie. ŠtB tým chcela dokázať, že KVAP podporoval maďarské povstanie z dôvodu, aby sa aj na Slovensku podobne ako v povstaleckom Maďarsku dosiahla reinštalácia starého nekomunistického cirkevného vedenia.[280]

Vykonštruovanie protištátnosti KVAP-u

Kontakt Jozefa B. Kasanického, Samuela Velebného, Jána Antala a Jána Paulova s predstaviteľmi SLZ v roku 1956 v Dobšinej bol pre ŠtB smerodajným v dezinterpretovaní KVAP-u ako ideologicky diverznej protištátnej organizácie evanjelických farárov v Gemerskom senioráte. Podobne vyšetrovateľ klasifikoval ich protištátnu činnosť od momentu stretnutia Jozefa B. Kasanického a Jána Antala s Jozefom Jurášom v Rožňave v roku 1955.[281] ŠtB diferencovala činnosť KVAP-u, pretože časť jeho členov sa schádzala už od roku 1953.

Počas prvej „neškodnej" fázy (1953 – 1955/1956) prichádzal na stretnutia aj rožňavský farár Pavol Rubanický, ktorý sa napokon stiahol. Obžaloba opisuje túto skutočnosť nasledovne: „Obvinený Antal ihneď po nastúpení za farára do Betliara (1953) nadviazal styk s obvineným Kasanickým a Velebným. Na popud Kasanického (správne má byť Antala) vytvorili skupinu evanjelických kňazov. Popudom k protištátnej činnosti bola konferencia v Rožňave (1955) ... kde po

[279] Výsluch Jána Paulova z 30. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).
[280] Výsluch Jána Antala z 5. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).
[281] Jozef Juráš mal usmerniť členov KVAP-u a preorientovať ich, aby uvedomelo odporovali zhubným následkom ateizácie spoločnosti (výsluch Jána Antala z 12. a 17. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).

súkromnom rozhovore s Jurášom a pod vplyvom Kasanického začali vyvíjať rozsiahlu protištátnu činnosť pod rúškom náboženstva, cieľom ktorej bolo vzbudiť nedôveru a nepriateľstvo u veriacich voči spoločenskému zriadeniu. V tejto dobe sa Rubanický prestáva zúčastňovať na schôdzkach, a preto v roku 1956 prijali obvineného Paulova."[282]

Nebola to pravda. Nástup Jána Paulova a s ním aj druhej etapy KVAP-u, ktorá bola z pohľadu komunistickej moci už „závadová", nebol taký dramatický, ako ho podala ŠtB. Vytvárala dojem, akoby zapojenie Jána Paulova súviselo s potrebou udržať dostatočný počet členov vykonštruovanej ilegálnej organizácie na pokračovanie v systematickej protištátnej činnosti. Krajský súd v Košiciach mohol v roku 1962 rozpoznať toto zavádzanie už na základe vyfabrikovaných štátnobezpečnostných materiálov. Z osobného vyšetrovacieho zväzku jasne vyplýva, že Jána Paulova pozval prvý raz na spoločnú prípravu kázní Ján Antal. Bolo to koncom leta 1956 a Ján Paulov tam stretol okrem svojho hostiteľa aj Jozefa B. Kasanického, Samuela Velebného a dokonca i Pavla Rubanického![283] Rubanického prerušenie kontaktov si ostatní kňazi vysvetľovali ako dôsledok obáv menovaného, žeby mohol byť režimom postihnutý.[284]

Naproti tomu dramatickou bola reakcia marxistického režimu na aktívne a smelé pôsobenie farára Jána Paulova v Gemerskej Polome, ktoré bolo zaiste motivované stretnutiami KVAP-u. Stalo sa tak v čase, keď sa (K)VAP[285] rozdelil na dve dvojčlenné skupiny, aby stretnutia nevzbudzovali toľko pozornosti v očiach nepriateľsky naladeného režimu. 14. októbra 1961 ŠtB roztočila proti Jánovi Paulovi prvé kolo vyšetrovania. Ján Zeman, tajomník MNV v Gemerskej Polome, vypovedal: „Paulov vychováva mládež v náboženskom tmárstve. Od-

[282] Obžaloba z 13. apríla 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).

[283] Výsluch Jána Paulova z 19. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).

[284] Rozhovor s Jánom Antalom z 12. decembra 2007 v Rastislaviciach. Ešte pre ucelenú informáciu o KVAP-e uvedieme, že po odchode Jozefa B. Kasanického z farárskej služby v roku 1959 sa zapojil do spoločných prípraviek kázní Milan Bizik, resp. Bizík (v prameni neustálená forma), ktorý nastúpil na uprázdnenú faru v Dobšinej (Výsluch Samuela Velebného z 20. decembra 1962. A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2).

[285] Z KVAP-u sa v roku 1960 stal vlastne BVAP, pretože Jozefa B. Kasanického nahradil Milan Bizik (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2).

pútava ju od učenia marxisticko-leninskej ideológie ...Nepodporuje národné zmeny a nedeľné brigády."[286] Jánovi Zemanovi sekundovali dvaja svedkovia. Mária Ďuríčeková potvrdila obvinenia a dodala, že Paulov mal výroky proti ideológii marxizmu-leninizmu. Ján Ďuríček zas objasnil, že príchod Jána Paulova do Gemerskej Polomy zaktivizoval náboženský život, lebo predošlý farár Lincenyi bol pasívny a nič nerobil. Ján Ďuríček ešte upozornil, že Paulov nevyučuje náboženstvo na škole, ale na fare,[287] čo režim nedovoľoval.

Dňa 21. novembra 1961 vypovedali pred ŠtB ďalší ochotní svedkovia. Lýdia Červeňaková uviedla, že Paulov naliehal na rodičov, aby posielali deti na vyučovanie náboženstva a do kostola. Opätovne vystúpil Ján Zeman a sťažoval sa, že Paulov hatil zakladanie JRD v obci, čo bola iba jeho domnienka, lebo neuviedol nič konkrétne. Ondrej Červeňak vypovedal rozsiahlo a ostro zaujato. Obvinil Jána Paulova z nesprávnych náboženských názorov na vývoj ľudskej spoločnosti. Spomenul, že farárovou zásluhou chodili znovu všetky deti na náboženstvo. Farár teda hatil kultúrnu revolúciu a vzdelávanie žiakov, ktorí pre vysoké Paulove nároky pri vyučovaní náboženstva zanedbávali ostatné predmety.[288]

22. novembra 1961 použila ŠtB na zbieranie podkladov proti Jánovi Paulovi aj maloleté deti. Zdeformovala a zaprotokolovala výpoveď 15-ročného žiaka, ktorý snáď využil príležitosť podkúriť prísnemu farárovi tvrdením, že ho nútil chodiť na náboženstvo. Podobne sa vyjadrili dve 14-ročné žiačky, z ktorých jedna mala dodať, že Ján Paulov odvádzal deti od pionierskej činnosti.[289] To sa však na súde ukázalo ako výmysel ŠtB.[290] 23. novembra 1961 v zaprotokolovanej

[286] Výpoveď svedka Jána Zemana, tajomníka MNV zo 14. októbra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).
[287] Výpoveď svedka Jána Ďuríčka zo 14. októbra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).
[288] Výpoveď svedka 14-ročnej žiačky z 22. novembra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).
[289] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4.
[290] Pozri kapitolu Odsúdenie politických väzňov – súdne konanie z 13. júna 1962 v samostatnej trestnej veci proti Jánovi Paulovi.

výpovedi obvinila 20-ročná Zuzana Dovicová farára Paulova z hatenia činnosti dedinskej organizácie Zväzu československej mládeže.[291] Aj tu sa ukázalo, že išlo o výmysel ŠtB.[292]

Môžeme smelo predpokladať, že ŠtB nevykonala domovú prehliadku u Jána Paulova 23. novembra 1961 iba na základe uvedených a zjavne nedostatočných výpovedí. Pretože nebolo časovo možné vykonať zmapovanie eventuálnych informátorov ŠtB k problematike evanjelickej cirkvi v príslušnom období a lokalite, nebudeme ignorovať predpoklad, ktorý nám ponúka analógia a komparácia pri rekonštrukcii historickej udalosti. Ak zoberieme do úvahy štátnobezpečnostné rozpracovanie Jozefa Juráša, s ktorým sme sa zaoberali v samostatnej kapitole, musíme rátať s tým, že ŠtB mala v prípade KVAP-u k dispozícii rovnako účinnú agentúrnu sieť hlásiacu akýkoľvek podozrivý pohyb v okolí fary, kostola či samotného farára. Tajní spolupracovníci určite informovali ŠtB o stretnutiach Jána Paulova s farármi v susedstve (KVAP), čo ŠtB mohla vyhodnotiť v súvislosti s činnosťou Jozefa Juráša a jeho skupiny v štítnickej doline ako cestu k realizácii plánu zastrašiť evanjelických aktivistov.

Nepriamym dôkazom toho, že Jozef B. Kasanický, Samuel Velebný a Ján Antal boli sledovaní a špehovaní, je existencia zväzku preverovania signálu na Jána Antala zavedeného v septembri 1960, v ktorom ŠtB napríklad zachytila Antalov konflikt v otázke hatenia prihlášok na vyučovanie náboženstva s propagátorom kultúrnej revolúcie súdruhom Plavuchom, riaditeľom školy v Betliari.[293] Podob-

[291] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4.

[292] Pozri kapitolu Odsúdenie politických väzňov – súdne konanie z 13. júna 1962 v samostatnej trestnej veci proti Jánovi Paulovi.

[293] ŠtB zaviedla na Jána Antala signálny zväzok 6. septembra 1960, ktorý zrušila 30. novembra 1960 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, Registračné protokoly, číslo 4482). Urobila tak v presvedčení, že 24. novembra sa jej podarilo získať Jána Antala na tajnú spoluprácu (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, agentúrne zväzky, a. č. 6103). Dikcia agentúrneho zväzku však hodnoverne korešponduje s vyjadrením Jána Antala, že na ponúkanú spoluprácu nakoniec nepristúpil. Napriek písomnému tvrdeniu príslušníka kontrarozviedky Miklovića o verbovke sa vo zväzku nenachádza žiadne vlastnoručne napísané a podpísané prehlásenie o spolupráci. To samo o sebe ešte nie je dôkazom o nespolupráci s ŠtB. Lenže v súkromnom archíve Jána Antala existuje kuriózny dôkaz z proveniencie samotnej ŠtB o odmietnutí Jána Antala stať sa tajným spolupracovníkom (pozri obrazovú prílohu).

ným spôsobom ŠtB postupovala aj proti Samuelovi Velebnému[294] a Jozefovi B. Kasanickému.[295]

Päť dní po prehliadke fary v Gemerskej Polome začal vyšetrovateľ ŠtB Petrík proti Jánovi Paulovi vyšetrovanie. Obvinil ho zo zneužitia náboženskej funkcie: „V úmysle vykonávať na veci politického života vplyv nepriaznivý pre ľudovodemokratický poriadok vystupoval proti organizovaniu nedeľných brigád. Počas žatvy na JRD sa vyjadroval, že netreba robiť v nedeľu, že toto Sväté písmo zakazuje, a preto aby občania namiesto brigád išli do kostola. Táto trestná činnosť obvineného je preukázaná výpoveďami viacerých svedkov."[296]

Samozrejme, išlo o prekrútené a značne pritvrdené obvinenia. 28. novembra 1961 predviedli Jána Paulova na prvý výsluch na Krajský odbor ŠtB v Košiciach. Farár z Gemerskej Polomy sa už domov nevrátil. Bol zadržaný a 29. novembra 1961 podal vyšetrovateľ ŠtB Vrbovský návrh na jeho vzatie do vyšetrovacej väzby.[297]

Vyšetrovaný Ján Paulov odmietal všetky obvinenia až do momentu, kým mu ŠtB nevysvetlila, že v prípade štátnobezpečnostného vyšetrovania nejde o to, aby obvinený dokázal svoju nevinu. Naopak, vyšetrovancovi sa vysvetlilo, že svojím odmietaním a argumentovaním iba priťaží sebe a ostatným, s ktorými sa stretal a ktorých má ŠtB aj tak už dávno na muške.[298] Práve tu vychádzal vyšetrovateľ z poznat-

---

[294] Aj na Samuela Velebného podobne ako na Jána Antala zaviedla ŠtB pred rokom 1962 imaginárny agentúrny zväzok. Poukazuje na to jeho protirežimová činnosť do roku 1962 a súhlas námestníka ministra vnútra z 23. decembra 1961 s trestným vyšetrovaním (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2). Roku 1974 ŠtB znovu preverovala Jána Velebného (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, operatívne zväzky, signálny zväzok archívne č. 6101).

[295] A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, operatívne zväzky, archívne č. 70463.

[296] Uznesenie o začatí vyšetrovania z 28. novembra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).

[297] V návrhu na vzatie Jána Paulova do väzby z 29. novembra 1961 sa dočítame: „Po príchode do Polomky začal (Paulov) značne aktivizovať náboženský život, činnosť detí a mládeže. Zriadil mládežnícky spevokol v kostole. Zaktivizoval dochádzku žiakov na vyučovanie náboženstva. Je považovaný staršími kňazmi za najúspešnejšieho farára v seniore. Jeho pričinením ochabla činnosť ČSM a pionierskej organizácie" (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).

[298] Takéto praktiky dokazuje Záverečná reč Jozefa Juráša na prieskumovom konaní Krajského súdu v Košiciach 11. septembra 1969 (A KS Košice, spis č. 2 Rt 132/1990).

kov, ktoré získala operatíva a ktoré, žiaľ, nie sú súčasťou vyšetrovacieho spisu.[299] V prípade Jána Paulova potrebovala ŠtB na zmenu jeho postoja desať dlhých výsluchov.[300]

Zlom, čo sa týka KVAP-u ako protištátnej organizácie, prišiel 19. decembra 1961. Ján Paulov musel vypovedať o svojich stykoch s ostatnými evanjelickými farármi. ŠtB sa konenčne dozvedela o pravidelným stretnutiach Jozefa B. Kasanického, Samuela Velebného, Jána Antala a Jána Paulova z úst priameho účastníka.[301] Paulova výpoveď síce nevyhovovala politicko-ideologickým zámerom, ale ŠtB si vedela v takomto prípade poradiť. Dosvedčuje to línia výsluchu z 20. decembra 1961: „Vyšetrovanie má zistené, že vaše takzvané stretnutia evanjelických kňazov boli protištátneho charakteru, o čom ste doteraz nevypovedali!“[302] Ján Paulov priznal: „Ako kňazi evanjelickej cirkvi sme zaujímali voči marxizmu-leninizmu záporný postoj a z tohto dôvodu sme taktiež nesúhlasili s opatreniami strany a vlády týkajúce sa dovŕšenia kultúrnej revolúcie, hlavne však prenikania marxizmu-leninizmu do širokých zástupov pracujúcich. Priznávam, že v dôsledku tohto konania mali naše schôdzky protištátne zameranie.“[303]

Nečudo, že v ten istý deň predviedli Samuela Velebného k výsluchu vo veci Jána Paulova na Krajský odbor vyšetrovania ŠtB v Košiciach, kde ho okamžite vzali do väzby.[304] Vyšetrovatelia si ho vytypovali ako najschodnejšiu cestu. Kalkulovali s tým, že dobre vedel, čo môže od ŠtB očakávať. Nachádzal sa totiž na jej čiernej listine.

Dňa 14. januára 1949 zaistila Verejná bezpečnosť Samuela Velebného v súvislosti s nepokojmi baníkov v Sirku, kde pôsobil ako farár od septembra 1949. Držali ho vo vyšetrovacej väzbe v Revúcej. Avšak

[299] KLOBUČNÍK, M.: Vyšetrovací spis – hodnoverný prameň?
[300] Išlo o výsluchy Jána Paulova z 28., 29. a 30. novembra 1961, ďalej z 1., 5., 6., 12., 13., 15. a 19. decembra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).
[301] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4.
[302] Tamže.
[303] Výsluch Jána Paulova z 20. decembra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).
[304] Rozhodnutie o dočasnej väzbe Samuela Velebného z 20. decembra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2).

29. januára 1949 okresný súd v Rimavskej Sobote zbavil Samuela Velebného obžaloby a prepustil ho na slobodu. Lenže v máji 1949 bol odvedený do tábora nútených prác[305] za trest, že údajne vyvolal nepokoje baníkov v Sirku. Z tábora sa dostal po dvoch mesiacoch s podmienkou, že musel opustiť Sirk.[306]

Vyšetrovateľovi sa priam núkal osvedčený nástroj nátlaku – psychické vydieranie: „Pán Velebný, rátali sme s Vami. Sľúbili ste nám predsa pomoc a ako ste sa nám odvďačili? Môžeme Vám pomôcť. Trest nebude vysoký, ak..."

Dňa 20. decembra 1961 vypovedal Samuel Velebný presne podľa pripraveného scenára o ilegálnom vedení Slovenskej evanjelickej cirkvi,[307] Jurášových protištátnych inštrukciách ako čeliť ateizmu[308] a protirežimovej povahe KVAP-u. ŠtB zaraz skonštruovala premostenie všetkých troch uvedených rovín, ktoré ju posunulo k ďalšiemu zatknutiu: „V Gemerskom senioráte sa stal ilegálnym seniorom oficiálny konsenior Ján Antal, ktorý bol v styku s Jurášom."[309] Kým sa však pristúpilo k Antalovmu zatknutiu, vypočúvali Samuela Veleb-

[305] A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Jozef Juráš.

[306] Hlásenie ŠtB o „závadovom" poznatku (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2).

[307] Podľa ŠtB sa Vladimír P. Čobrda naďalej považoval za právoplatného generálneho biskupa a poveril Jozefa Juráša za svojho nástupcu v prípade smrti. Pavol Tomko, farár zo Švaboviec, bol zas ilegálnym biskupom pre Východný dištrikt (Výpoveď Samuela Velebného z 20. decembra 1961. A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).

[308] Nemôžeme s úplnou istotou zavrhnúť, že takéto inštrukcie existovali. Vyšetrovanie ŠtB z roku 1962 uvádza nasledovné: „Okolo roku 1954 Chabadove vedenie vydávalo také pokyny, ktoré mali pre evanjelickú cirkev škodlivý vplyv a v plnej miere podporujú vplyv štátu. Následkom toho bolo nutné, aby sa každý kňaz vo svojom zbore stal sám pre seba biskupom, aby sa podľa vlastnej situácie vo svojom zbore orientoval a zameral aj na opatrenia a činnosť pre zamedzenie prenikania kultúrnej revolúcie a vplyvu režimu v tomto zmysle na obyvateľstvo vôbec. Výzva smerovala k uskutočňovaniu hromadných a vzájomných návštev jednotlivých zborov za účelom prebudiť náboženský život a povzbudiť sa, že cirkev žije, len jej záujmy treba nebojácne a otvorene obhajovať. Výzva ilegálneho vedenia evanjelickej cirkvi smerovala aj k tomu, aby farári neuvádzali do povinných ročných správ skutočný stav farností (presné čísla), aby nemohla štátna moc reagovať znásobeným ateizačným tlakom na konkrétne farnosti" (Výsluch Jána Antala z 24. januára 1962. A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).

[309] Výsluch Samuela Velebného z 20. decembra 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2).

ného v súvislosti s činnosťou KVAP-u ešte počas dvoch nasledovných celodenných výsluchov.[310]

Domovú a osobnú prehliadku Jána Antala vykonali 22. decembra 1961 príslušníci ŠtB Ján Púl a Ostrolúz so zdôvodnením: „V priebehu vyšetrovania prípadu Jána Paulova a spol. vyšlo najavo, že Ján Antal v miestnostiach, ktoré obýva v Betliari, prechováva rôzne písomné materiály majúce vzťah k trestnej činnosti."[311] 2. januára 1962 padlo na Krajskom odbore ŠtB v Košiciach rozhodnutie zatknúť Jána Antala, ktoré sa uskutočnilo až 8. januára, potom, čo ho schválil v Prahe Jozef Kudrna, námestník ministra vnútra. Košický vyšetrovateľ Hrivňák skoncipoval 8. januára 1962 návrh zatknutia: „V priebehu vyšetrovania obvinených Jána Paulova a Samuela Velebného vyšlo najavo, že tajných schôdzok sa od roku 1953 do roku 1961 zúčastňoval aj evanjelický farár Ján Antal ... podieľal sa na zostavovaní kázní ostro zameraných proti pokroku, budovaniu socializmu na dedine a proti štátnemu zriadeniu vôbec."[312] Súčasne so zatknutím KNV v Košiciach odňal Jánovi Antalovi štátny súhlas na účinkovanie vo verejno-duchovnej správe.[313]

Vyšetrovateľ Ján Tomčo obvinil Jána Antala z nepriateľstva k socialistickému štátnemu zriadeniu. V uznesení o začatí vyšetrovania sa dočítame: „...od roku 1953 do 1961 uskutočňoval tajné schôdzky s farármi Velebným, Kasanickým a od roku 1956 do roku 1961 s farárom Jánom Paulovom. Na týchto schôdzkach sa utvrdzovali v nepriateľskom postoji k štátnemu zriadeniu a hlavne zostavovali kázne, ktoré zameriavali proti pokroku, budovaniu socializmu na dedine a štátnemu zriadeniu vôbec. Vypracované kázne potom verejne prednášali veriacim občanom v kostoloch. Mimo toho vypracovávali aj rôzne prednášky pre mládež, v ktorých ostro útočili proti dovŕšeniu kultúrnej revolúcie."[314]

---

[310] Išlo o výsluchy z 27. a 28. decembra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2).

[311] Protokol o vykonaní domovej prehliadky Jána Antala z 22. decembra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).

[312] Protokol o vykonaní domovej prehliadky Jána Antala z 22. decembra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).

[313] A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Ján Antal.

Podobne ako Ján Paulov aj Ján Antal spočiatku odmietal vznesené obvinenie: „Nie je pravda, žeby som sa schádzal tajne s ostatnými a utvrdzoval sa v nepriateľskom postoji k terajšiemu zriadeniu a vypracovával kázne zamerané proti socializmu a štátnemu zriadeniu vôbec. Taktiež nezodpovedá skutočnosti, že by sme boli vypracovávali prednášky toho istého obsahu pre mládež. Je pravda, že som sa schádzal s uvedenými osobami (Velebný, Kasanický, Paulov), avšak nie tajne. Na schôdzach sme preberali rez kázní, ktoré budeme kázať. Tieto kázne neboli závadného obsahu. Na týchto schôdzach sme hovorili o všeobecných, osobných, rodinných a iných záležitostiach."[315]

Ale napokon aj Ján Antal kapituloval pred mašinériou ŠtB, ktorá argumentovala množstvom vyfabrikovaných a podpísaných zápisníc spoluobvinených. Vystavený manipulácii a nátlaku podpísal 10. januára 1961 nanútené priznanie, že sa usiloval čeliť prenikaniu marxizmu-leninizmu na veriacich a spomaliť kultúrnu revolúciu.[316] Lenže ŠtB si vynucovala na Samuelovi Velebnom, Jánovi Paulovi a Jánovi Antalovi ďalšie a ďalšie priznania, ktorým konštruovala organizovanú protištátnu činnosť v evanjelickej cirkvi riadenú Jozefom Jurášom v prospech Vladimíra P. Čobrdu.[317]

To už bol predvolaný na výsluch aj Jozef B. Kasanický. Vypovedal najprv ako svedok 6. januára 1962 k svojej farárskej činnosti v Dobšinej, ale vyšetrovateľom išlo jednoznačne o KVAP a skupinkovú činnosť evanjelických kňazov. Vo vyšetrovacom protokole sa môžeme dočítať: „Cieľom skupín bolo zintenzívniť boj na úseku ideologickom, prácu medzi mládežou, prevádzať osobný styk s cirkevníkmi a viesť týchto k nátlaku na prorežimové cirkevné vedenie v smere

[314] Uznesenie o začatí vyšetrovania Jána Antala, farára – konseniora z 8. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).
[315] Výsluch Jána Antala z 9. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).
[316] Výsluch Jána Antala z 10. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).
[317] Výsluchy Samuela Velebného z 20. decembra 1961 a 15. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/2). Výsluchy Jána Paulova z 11. a 13. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4). Výsluchy Jána Antala z 12. a 17. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3). Výsluchy Jozefa B. Kasanického z 5. a 6. marca 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1).

dožadovať sa vydania cirkevných učebníc, väčšej náboženskej slobody a pod.“[318] Dňa 12. januára 1962 ŠtB zatkla Jozefa B. Kasanického a začala proti nemu vyšetrovanie pre podozrenie z podvracania republiky.[319] V priebehu nasledujúcich dvoch mesiacov absolvoval dve desiatky celodenných výsluchov. Ich výsledkom bolo, že 21. marca 1962 vyšetrovateľ rozšíril Kasanického trestné stíhanie o marenie dozoru štátu nad cirkvami a členstva v protištátnej skupine.[320]

Jánovi Paulovovi rovnakým spôsobom rozšírili trestné stíhanie 23. marca 1962, lenže on na rozdiel od ostatných odmietol vznesené obvinenie: „V plnej miere sa necítim byť vinným. Necítim sa byť vinným, že som v kázniach útočil proti zriadeniu v ČSSR, proti nedeľným brigádam, proti účasti mládeže na nich.“[321] Prokuratúra si tobôž nevedela dať rady s Paulovou argumentáciou. Neprestal sa obhajovať ani pred Krajským súdom v Košiciach. Preto marxistický režim využil nástroj výluky, ktorým bol neposlušný Ján Paulov vylúčený z hlavného súdneho konania a jeho prípadom sa súd zaoberal izolovane.[322]

Podľa štátnobezpečnostného vyšetrovania bojoval KVAP proti opatreniam KSČ a vlády. Brojil proti budovaniu socialistickej spoločnosti, narúšal kolektivizáciu a činnosť Zväzu československej mládeže. Staval sa proti nedeľným brigádam a národným zmenám. Cieľavedome odpútaval široký okruh občanov od verejného a politického života. Za zvlášť nebezpečné sa pokladalo to, že sa zameral na mládež, ktorú chcel odpútať od marxistickej výchovy.[323] Okrem toho ŠtB obvinila Jozefa B. Kasanického a Jána Paulova z porušovania zákona o hospodárskom zabezpečení cirkvi štátom.[324] Pritom na

[318] Výpoveď Jozefa B. Kasanického zo 6. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1).
[319] Návrh na zatknutie a vzatie do väzby Jozefa B. Kasanického z 12. januára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1).
[320] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1.
[321] Výsluch Jána Paulova z 22. marca 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).
[322] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4.
[323] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979.
[324] Obaja menovaní evanjelickí kňazi sa podľa vyšetrovateľa ŠtB vyhýbali kontrole hospodárskeho života cirkvi tým, že okrem povinných a viazaných účtov v Štátnej sporiteľni,

skutočnosti, že mnohí kňazi obchádzali uvedený zákon, niesol hlavný podiel samotný režim. V roku 1949 skonfiškoval cirkevný majetok s tým, že bude zabezpečovať ekonomický chod cirkví, lenže v roku 1956 sa režim rozhodol zbaviť uvedeného záväzku, hoci si naďalej chcel ponechať kontrolu nad oficiálnym cirkevným životom. KSČ sa vydala cestou postupného znižovania štátnych príspevkov a zaoberala sa aj myšlienkou, aby si sami veriaci prispievali na náboženský život.[325]

Dňa 22. marca 1962 vyšetrovateľ Juraj Petrík formálne navrhol zlúčiť vyšetrovacie zväzky obvinených z dôvodu, že „sa spoločne podieľali na páchaní trestnej činnosti zameranej proti zriadeniu ČSSR".[326] Následne sa štyria politickí väzni oboznámili s výsledkami vyšetrovania a s plným znením obvinenia.[327] 27. marca 1962 podal náčelník KS MV v Košiciach návrh na konečné opatrenie na Krajskú prokuratúru v Košiciach.[328] Vo vzájomnej súhre oboch mocenských nástrojov totalitného zriadenia prebiehali posledné výsluchy obvinených. 13. apríla 1962 košický krajský prokurátor Karol Maurér obžaloval Jozefa B. Kasanického, Samuela Velebného, Jána Antala a Jána Paulova z členstva v protištátnej organizácii, cieľom ktorej bol boj proti socialistickému zriadeniu pod rúškom náboženstva „z ne-

vytvorili tajné fondy, kde koncentrovali časť financií z ofier a zbierok. Tzv. tajné fondy boli jedinou možnosťou, ako čeliť úplnej hospodárskej nemohúcnosti cirkevných zborov v podmienkach komunistickej totality. Farské úrady mohli v tej dobe disponovať v príručnej pokladni iba s obnosom do výšky 200 korún. Akékoľvek opravy cirkevných budov musel schváliť krajský národný výbor (KNV) alebo okresný národný výbor (ONV), ktorý však povoľoval uvoľnenie financií iba do objemu maximálne 10 000 Kčs. Pre celkové ozrejmenie situácie dodávame, že farské úrady hospodárili podľa celoročných rozpočtov, ktoré si vyhotovovali na úradne predpísaných tlačivách a nechávali schvaľovať štátnou správou (do r. 1960 išlo o cirkevné oddelenie KNV nahradené od r. 1960 okresným tajomníkom pre veci cirkevné. (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979.)

[325] Zásady cirkevnej politiky po 20. zjazde KSSZ a po celoštátnej konferencii KSČ (SNA, f. PŠaK, škat. 154).

[326] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979.

[327] V prípade Jozefa B. Kasanického sa tak stalo 22. marca 1962, v prípade Samuela Velebného 24. marca 1962, v prípade Jána Antala 22. marca 1962 a v prípade Jána Paulova 24. marca 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/1, V – 979/2, V – 979/3, V – 979/4).

[328] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979.

priateľstva k socialistickému zriadeniu vykonávali podvratnú činnosť proti samostatnosti republiky a jej spoločenskému poriadku, pričom sa tohto činu dopustili za zvlášť priťažujúcich okolností".[329]

Obžaloba sa opierala o tendenčnú a prorežimovú analýzu kázní obvinených evanjelických duchovných, ktorú vypracovala komisia v Košiciach 10. marca 1962 v zložení kultúrnych pracovníkov krajského národného výboru Konštantína Ondruška, Michala Petreka, Rudolfa Szuballyho.[330] Okrem toho sa režim zvlášť upriamil na kazateľskú činnosť Jána Paulova, ktorú podrobili ideologickej previerke okrem kultúrneho pracovníka Konštantína Ondruška Michal Onufer, Ján Čop a Ján Jeremiáš.[331] Na nespravodlivom obvinení Jána Antala zas pracovali členovia komisie Michal Petrek, Konštantín Ondrušek, Rudolf Szubally a Michal Kokula.[332]

Aj vďaka neobjektívnym posudkom mohol krajský prokurátor uviesť: „Spoločenskú nebezpečnosť v konaní obvinených treba hodnotiť ako zvlášť nebezpečnú, nakoľko táto smerovala proti základom socialistického poriadku. Obvinení nekompromisne stáli na strane reakčnej cirkevnej hierarchie a svojou trestnou činnosťou podporovali jej reakčnú protiľudovú politiku. Robili tak preto, lebo pokladali nový spoločenský poriadok republiky za najzávažnejšiu prekážku na vykonávanie takej činnosti, ako to bolo pred rokom 1950. Išlo o celú súvislú reťaz nepriateľských akcií proti nášmu zriadeniu.[333]

Na základe výpovedí svedkov Budaja, Miklošíka, Jergu, Žudelníkovej, Jána Ferenčíka, Sustrika, Mlynarčíka, Dovala, Ďuríčekovej, Mlynara, Ďurana, Labužníkovej,[334] ako aj dokumentačného materiálu požadoval krajský prokurátor Karol Maurér odsúdiť Jozefa B. Kasanického, Jána Antala, Samuela Velebného a Jána Paulova za trestný čin podvracania republiky a Jozefa B. Kasanického a Jána

[329] Tamže.
[330] Znalecký posudok kázní z 10. marca 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).
[331] Znalecký posudok Paulovho projektu Štedrovečerné pásmo dietok a kázne Človek ako stvorenie Božie z 5. decembra 1961 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4.)
[332] Znalecký posudok z 23. marca 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/3).
[333] Obžaloba z 13. apríla 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).
[334] Krstné mená nie sú uvedené.

Paulova za trestný čin marenia dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami.[335]

Odsúdenie politických väzňov – evanjelických duchovných

Hlavné súdne konanie sa odohralo na Krajskom súde v Košiciach v dňoch 16. až 18. mája 1962. V politickom procese s Jozefom B. Kasanickým a spol. predsedal sudcovskému senátu Karol Fabián a členmi senátu boli Rudolf Hajman a Ján Kaliat. Zapisovateľku robila Magda Moravská. Krajskú prokuratúru zastupoval Jaroslav Duška.[336]

Jozef B. Kasanický vypovedal pred súdom ako prvý: „Od príchodu Juráša do Čiernej Lehoty sme na stretnutiach rozoberali otázky kultúrnej revolúcie tak, aby sme jej vývin brzdili... Rozoberali sme obsahy kníh, románov, filmov alebo divadelných hier, články z novín. Každý povedal svoj názor k týmto otázkam ...Mňa samotného bolelo, že takýmto spôsobom (t. j. kultúrnou revolúciou) sa moja práca v cirkevnom zbore stáva zbytočnou...“[337] Podľa scenára vynúteného vyšetrovateľom ŠtB ešte povinne dodal: „Podľahli sme vplyvu Juráša... Teraz si uvedomujem, že naše schôdzky boli protizákonné, lebo sme nemali podklad na schádzanie sa tak, ako sme to robili a svoj čin teraz ľutujem.“[338]

Ján Antal pred súdom prehlásil, že porozumel obžalobe, ale vinný sa cítil iba v určitom rozsahu.[339] Potvrdil, že po stretnutí s Jozefom Jurášom na pastorálnej konferencii v Rožňave dostali stretnutia

[335] Obžaloba z 13. apríla 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).
[336] Zápisnica o hlavnom pojednávaní spísaná 16. – 18. mája 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).
[337] Tamže.
[338] Tamže.
[339] Tamže.

nový ráz: „Mali sme sa zamerať hlavne na mládež, ktorá nechodí na náboženstvo.“[340] Priznal, že vo svojich kázniach mal state namierené proti kultúrnej revolúcii, proti socialistickému zriadeniu a proti cirkevnej politike štátu. Rukopis ŠtB v tomto priznaní je zjavný, lebo uviedol, že tak konal pod vplyvom Jozefa Juráša.[341] V rozsudku je Jurášov nepriateľský vplyv spomenutý ešte viackrát. Marxistický režim si tým pripravoval pôdu pre najťažšie odsúdenie politického väzňa v Československu v 60. rokoch 20. storočia.

Samuel Velebný vypovedal v rovnakom duchu a pridal, že za prítomnosti Antala a Paulova hovorili aj o zmanipulovaných voľbách do národných výborov. „V roku 1960 sme sa zišli asi päť- alebo šesťkrát a od schádzania sme upustili z toho dôvodu, aby nebolo podozrivé, že sa štyria schádzame a tiež z finančných dôvodov.“[342]

Ján Paulov bol z obžalovaných najaktívnejší v obrane cirkvi pred komunistickou kultúrnou revolúciou.[343] Podľa vlastnej výpovede pred súdom najčastejšie prichádzal na stretnutia s otázkami o jednotlivých ateistických článkoch, filmoch, lebo odoberal najviac režimových časopisov. Z jeho slov sa dá postrehnúť diferentný postoj evanjelických kňazov k vláde KSČ, pre ktorý si Slovenská evanjelická cirkev vyslúžila v prvých povojnových rokoch označenie pokrokovosti: „Nemal som námietky proti marxizmu-leninizmu, ale iba proti nesprávnemu spôsobu šírenia ateizmu.“[344] Pre vysvetlenie, mnohí evanjelickí duchovní vítali snahu komunistov komplexne riešiť sociálne problémy slovenského národa. Slovenská evanjelická cirkev sa od nepamäti potýkala s každodennými ťažkosťami a chudobou. Zárukou jej užšieho spojenia so životom a potrebami ľudí bol jednak laický prvok v riadení cirkvi a rodinný život evanjelických duchov-

[340] Tamže.
[341] Tamže.
[342] Tamže.
[343] Jánom Paulovom sa ešte pred zatknutím zaoberalo Politbyro ÚV KSS 5. mája 1961: „Niektorí duchovní ako napr. Paulov v Gemerskej Polome sa usilujú o prehĺbenie vplyvu na veriacich i účasťou pri zabezpečovaní poľných prác“ (SNA, f. ÚV KSS, škat. 1057).
[344] Zápisnica o hlavnom pojednávaní spísaná 16. – 18. mája 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).

ných. Naviac slovenskí evanjelici boli v minulosti malou a štátom nepreferovanou kresťanskou cirkvou odkázanou na svoje schopnosti, ktoré odvodzovali od viery v Ježiša Krista.

Ján Paulov bol najlepším dôkazom diferentného postoja ku KSČ. Pre jeho sociálny pôvod a názory na sociálnu spravodlivosť ho možno naozaj označiť za pokrokového (prokomunistického).[345] Na súde ako jediný odmietol vyšetrovateľov dvojzmyselný výklad svojich kázní: „Kostry kázne neboli zamerané proti zriadeniu, sledovali len pozitívny smer. Naše rozhovory neboli tajné, ale dôverné."[346] Rovnako nesúhlasil s formuláciou vyšetrovateľa o svojom negatívnom pôsobení na mládež. Pred súdom uviedol, že výpovede pred vyšetrovateľom ŠtB vykonal pod psychickým nátlakom.[347]

Súd predvolal dvoch najspoľahlivejších svedkov. Ale aj z nich sa dostavil iba Juraj Madač vo veci proti Jánovi Paulovi. Druhý svedok Pavol Mlynár radšej neprišiel. Pokračovalo sa prečítaním zaprotokolovaných výpovedí svedkov, zrejme z dôvodu, že by sa dali ľahko spochybniť pri konfrontácii v súdnej miestnosti. Ich meritum tvorilo obyčajné udanie evanjelických duchovných za ich správanie sa v cirkevnom zbore, ktoré nepokladali svedkovia za správne. Napríklad kňazi boli nepriatelia, lebo karhali za apatiu v náboženskom živote, prejavovali neľúbosť nad nariadeniami a príkazmi miestnej štátnej správy (presúvanie a odkladanie bohoslužieb), naliehali, aby deti chodili na náboženstvo.[348]

Týmto spôsobom vystúpili vo svojich výpovediach proti Jozefovi B. Kasanickému svedkovia Ján Valentka, Ondrej Viliam, Juraj Kvitko, Ján Chovanec, Kornel Sýkora, Ján Kraus, Juraj Lukáč, Július Hronský a Klára Hronská, predtým Kasanická (do roku 1960 manželka Jozefa B. Kasanického).[349] Proti Jánovi Antalovi boli prečíta-

[345] Rozhovor s Jánom Antalom z 12. decembra 2007 v Rastislaviciach.
[346] Zápisnica o hlavnom pojednávaní spísaná 16. – 18. mája 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).
[347] Tamže.
[348] Tamže.
[349] Tamže.

né výpovede svedkov Štefana Feješa, Štefana Miklošíka, Michala Jergu, Ondreja Rybára, Anny Kušnírovej, Jána Jergu, Zoltána Šlosára, Márie Žudelníkovej, Gejzu Budayho, Karola Šmelka.[350] Proti Samuelovi Velebnému prečítali výpovede svedkov Ondreja Potočného, Jána Andrašovského, Ondreja Ďurana, Ondreja Jančíka, Márie Švecovej, Jána Klementa, Ondreja Mihalíka, farárky Dariny Bancíkovej, farára Ottu Viznera, Ruženy Labužníkovej a Pavla Mlynára.[351] Proti Jánovi Paulovi prečítali výpovede svedkov Jána Červeňáka, Jána Zatrochu, Lýdie Červeňákovej, Ivana Aroviča, Jána Zemana, Zuzany Kušnírovej, Ondreja Červeňáka, Zuzany Liptákovej, Márie Ďuričekovej, Zuzany Dovicovej, Jána Ďuričeka, Štefana Mlynára, Ondreja Dovala, Jána Ferenčíka, Júlie Zátrochovej, Jána Zátrochu a Juraja Sustríka.[352]

Súd sa následne oboznámil s ďalšími výsledkami vyšetrovania ako výpisom obžalovaných z registra trestov, ich kádrovými posudkami a znaleckými posudkami kázní. Obhajoba predložila vykonštruované dôkazy o nepriateľskom pomere obžalovaných voči socialistickému zriadeniu. Obhajca Milan Borzsék sa snažil využiť slabiny záverov posudkovej komisie (kázne). Požiadal upresniť, že Ján Antal prestal prednášať „závadné" kázne v roku 1958, lebo sa sám rozhodol upustiť od trestnej činnosti.[353] V politickom procese nebolo miesta pre skutočnú obhajobu a dokazovanie pravdy. Advokát a obvinení s výnimkou Jána Paulova akceptovali ilúziu spáchanej trestnej protištátnej činnosti. Snažili sa využívať iba dovolené nástroje na zmiernenie trestu. Naopak Jána Paulova, keďže prekročil povolenú mieru odmietaním svojej viny, súd vylúčil na samostatné konanie vytýčené na 13. júna 1962.[354]

Dňa 22. mája 1962 o 10. hodine vyhlásil Krajský súd v Košiciach rozsudok nad Jozefom B. Kasanickým, Jánom Antalom a Samuelom

[350] Tamže.
[351] Tamže.
[352] Tamže.
[353] Tamže.
[354] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4.

Velebným: „Dokazovaním na hlavnom pojednávaní a to vypočutím obžalovaných a prečítaním svedeckých výpovedí (!) krajský súd zistil, že ide o obžalovaných, ktorí dlhšiu dobu páchali trestnú činnosť, pričom využívali náboženské cítenie veriacich ... a sledovali vzbudiť u veriacich občanov nepriateľský vzťah voči nášmu zriadeniu."[355] Súd u Jána Antala z jednotlivých kázní zistil, že sú nepriateľsky zamerané proti zriadeniu a že náplň schôdzok z rokov 1955 – 1958 jasne svedčí o nepriateľsky zameranej činnosti proti socialistickému štátnemu zriadeniu.[356]

Súd uznal Jozefa B. Kasanického, Jána Antala a Samuela Velebného vinných z podvracania republiky, pretože konali z nepriateľstva k socialistickému spoločenskému a štátnemu zriadeniu Československej republiky.[357] Jozefa B. Kasanického potrestal na 14 mesiacov odňatia slobody, Jána Antala na 18 mesiacov odňatia slobody a Samuela Velebného na 20 mesiacov odňatia slobody bezpodmienečne. Jánovi Antalovi a Samuelovi Velebnému súd zároveň udelil zákaz vykonávať povolanie duchovného a akékoľvek náboženské funkcie na dobu 2 rokov.[358] Jozef B. Kasanický sa k rozsudku nevyjadril. Ján Antal a Samuel Velebný prejavili s rozsudkom spokojnosť a prehlásili, že sa vzdávajú opravného prostriedku. Krajský prokurátor sa k rozsudku nevyjadril.[359]

Dňa 13. júna 1962 riešil marxistický režim Jána Paulova na Krajskom súde v Košiciach už ako samostatnú trestnú vec. Predsedom senátu bol Karol Fabián. Krajský prokurátor Karol Maurér navrhol pre istotu vylúčiť verejnosť, aby bol zaistený nerušený priebeh konania. Prístup na pojednávanie súd povolil iba dôverníkom obžalovaného – Emílii Paulovej a Ondrejovi Hajdukovi.[360]

---

[355] Vyhlásenie rozsudku Krajského súdu v Košiciach 22. mája 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).
[356] Tamže.
[357] Rozsudok Krajského súdu v Košiciach (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).
[358] Tamže.
[359] Zápisnica o hlavnom pojednávaní spísaná 16. – 18. mája 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).
[360] Zápisnica o hlavnom pojednávaní na Krajskom súde v Košiciach v trestnej veci proti Jánovi Paulovi z 13. júna 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).

Proti Jánovi Paulovi vystúpili Ondrej Červeňák, Zuzana Liptáková, Mária Ďuričeková, Ján Ďuríček a Ondrej Dovala. Ale ich obvinenia zďaleka nevyznievali seriózne. Napríklad svedkyňa Lýdia Červeňáková vypovedala takýmto spôsobom: „počula som od viacerých, že Paulov v kostole vyhlasoval, že deti nechodia na náboženstvo".[361] Svedok Ján Zeman zas tvrdil, že Paulov hatil nedeľné brigády tým, že tvrdohlavo odmietal prispôsobovať čas bohoslužieb.[362] Pravda však bola iná. Práve v Gemerskej Polome sa najčastejšie posúvali a odkladali bohoslužby na žiadosť ONV v Rožňave. Súdruh Kanaba si vynucoval na Jánovi Paulovi ústupky do tej miery, že raz dokonca arogantne prehlásil: „...v Polome diktujem ja a ja rozhodujem, že bohoslužby dopoludnia nemôžu byť..."[363]

Na súde však vystúpili aj svedkovia, ktorí svoje výpovede zmanipulované vyšetrovateľom opravili. Zuzana Kušnírová: „... nebola pravda, žeby ma Paulov nútil chodiť na náboženstvo, ani nikoho netrestal. ...Obžalovaný sa snažil vždy, aby náboženstvo bolo v čase, keď nie je schôdza pionierskej organizácie."[364] Aj Zuzana Dovicová opravila svoju výpoveď, ktorú vyšetrovatelia ŠtB zdeformovali: „...Paulov nás neodrádzal od práce vo Zväze čekoslovenskej mládeže. Nebolo to jeho pričinením, že práca zväzu bola u nás slabšia. Takto som pri výsluchu nehovorila... Keď bola vyhlásená brigáda na nedeľu, vtedy sa bohoslužby nekonali."[365] Opravy svedeckých výpovedí vysvetlil zrozumiteľne svedok Ján Ferenčák: „Nepamätám sa,

[361] Tamže.

[362] Tamže.

[363] List Jána Paulova seniorovi Sivákovi z 29. augusta 1960 o nútení miestnej štátnej správy k častému prekladaniu bohoslužieb (A KS Košice, 2Rt 126/1990). V tejto veci sa senior L. Sivák obrátil na GBÚ v prípise z 1. septembra 1960 vo veci prekladania služieb v Gemerskej Polome, zdôvodňovanej záchranou úrody pred zlým počasím: „...imperatívne zákroky (ONV) sú neospravedlniteľné a urážlivé. Ale zvlášť je hodný odsúdenia prípad p. prednostu Odboru školstva na ONV v Rožňave, ktorý zakázal odbaviť služby Božie v riadnom čase – i keď cirkevný tajomník dal úpravu, aby brat (Ján Paulov) na jeho zodpovednosť odbavil služby Božie v riadnom čase len preto, že bola v ten deň slávnosť odhalenia pomníka padlým hrdinom SNP" (A ECAV, f. GBÚ – postihnutí kňazi, Ján Paulov).

[364] Zápisnica o hlavnom pojednávaní na Krajskom súde v Košiciach v trestnej veci proti Jánovi Paulovi z 13. júna 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979/4).

[365] Tamže.

žeby obžalovaný hovoril v kostole o otázke nedeľných brigád. ...Pokiaľ je vo svedeckej výpovedi uvedené ináč, toto som namietal aj pri vyšetrovaní, že to nie je celkom tak, ako je uvedené. Ja som to chcel opraviť, ale bolo mi povedané, aby som to nechal tak."[366]

Situáciu využil Paulov obhajca Andrej Svitanič. Navrhol súdu zvážiť, či prichádza vôbec do úvahy kvalifikácia podvracania republiky.[367] Ale odôvodnenie rozsudku znelo príliš sebaisto: „Paulov je vinný z toho, že sa utvrdzoval v nepriateľskom pomere k nášmu zriadeniu ... že cirkev je utlačená ...že nie je u nás náboženská sloboda a že v krátkej dobe dôjde k zvratu nášho zriadenia... V kázniach nepriamo odsudzoval pomery v našej republike, odvádzal občanov od nedeľných brigád, mládež od kultúrnej činnosti ... pod náboženským pláštikom vyvolával nedôveru u občanov voči terajšiemu zriadeniu. Dokonca na rozdiel od Jozefa B. Kasanického súd uznal Jána Paulova vinným aj z vytvorenia tajného farského fondu."[368] Režim takto odlíšil kňaza, ktorý sa prejavil „pokrokovo", keď zanechal farársku funkciu, od kňaza, ktorý ešte aj na súde odmietal obvinenia zo zneužívania náboženskej funkcie. Ján Paulov dostal 18 mesiacov odňatia slobody nepodmienečne a dva roky zákaz vykonávať činnosť duchovného.[369] Tento rozsudok pritvrdil Najvyšší súd v Prahe na súdnom konaní v trestnej veci Jána Paulova 2. augusta 1962, keď sprísnil sadzbu na dva roky odňatia slobody nepodmienečne a dva roky zákaz vykonávať činnosť duchovného.[370]

V prípade Jozefa B. Kasanického, Jána Antala a Samuela Velebného konal Najvyšší súd v Prahe na základe odvolania krajského prokurátora už 3. júla 1962.[371] Definitívne a prísnejšie odsúdenie zariadili predseda senátu Otakar Baláš a členovia senátu Dezider Szabo,

---

[366] Tamže.
[367] Tamže.
[368] Tamže.
[369] Tamže.
[370] Rozsudok Najvyššieho súdu v Prahe z 2. augusta 1962. Súdnemu senátu predsedal Otakar Baláš a senát tvorili Blažena Urbanová, Dezider Szabo, Václav Karpiško, Jaroslav Unčovský (A KS ŠtB Košice, 2Rt 126/1990).
[371] Rozsudok Najvyššieho súdu v Prahe z 3. júla 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 979).

Blažena Urbanová, Jozef Kukla a Gejza Zupka. Jozef B. Kasanický dostal dva roky odňatia slobody, Ján Antal dva a pol roka odňatia slobody a Samuel Velebný tri roky odňatia slobody. Dĺžka zákazu vykonávať farársku činnosť ostala nezmenená.[372]

Jozef B. Kasanický, Ján Antal a Samuel Velebný sa ocitli v známej väznici vo Valdiciach, kde marxistický režim do roku 1963 koncentroval politických väzňov odsúdených na princípe náboženskej diskriminácie. Relatívne nízka sadzba trestov v spojení s praxou odpustenia polovice trestov v prípade dobrého správania väzňa napomohli k tomu, že Jána Paulova prepustili ako prvého na podmienku 7. mája 1963.[373] Nasledoval ho Ján Antal, ktorého podmienečne prepustili 11. júna 1963 na skúšobnú dobu troch rokov,[374] potom Jozef B. Kasanický 20. augusta 1963[375] a Samuel Velebný 17. septembra 1963[376].

Vyšetrovanie ŠtB – likvidácia oponentov režimu

Do roku 1954 fungovala ŠtB na báze masovej výroby triedneho nepriateľa odhaľovaného a likvidovaného v politických monsterprocesoch. V revolučnej ére 1948 – 1954 sa štátnobezpečnostné vyšetrovanie smutne preslávilo páchaním brutálneho fyzického a psychického násilia, ktorým ŠtB dokázala vo väčšine prípadov dosiahnuť falošné priznania neraz za cenu trvale poškodeného zdravia nevinných. V kapitole Jozef Juráš – exemplárny príklad štát-

[372] Tamže.
[373] Rozhodnutie Okresného súdu v Jičíne o podmienečnom prepustení Jána Paulova (A KS ŠtB Košice, 2Rt 126/1990).
[374] Rozhodnutia Okresného súdu v Jičíne o podmienečnom prepustení Jána Antala (A KS Košice, 2 Rt124/1990).
[375] Rozhodnutia Okresného súdu v Jičíne o podmienečnom prepustení Jozefa B. Kasanického (A KS Košice, 2 Rt124/1990).
[376] Rozhodnutie Okresného súdu v Jičíne o podmienečnom prepustení Samuela Velebného (A KS Košice, 2Rt124/1990).

nobezpečnostného rozpracovávania podávame svedectvo o takýchto praktikách marxistického režimu, hoci práve menovaný evanjelický farár sa napriek enormnému mučeniu nenechal donútiť ku krivej výpovedi. Po roku 1956 sa marxistický režim snažil zbaviť pečate zločinnosti a do ŠtB vnášal úsilie o dodržiavanie socialistickej zákonnosti pri vyšetrovaní. Prax priameho mučenia už nebola žiaduca. Otázka preto znie: Akým spôsobom dosahovala ŠtB podpisy pod falošné zápisnice v politickom procese s KVAP-om?

Viacero prvkov z mechanizmu manipulovania vyšetrovania ŠtB sme naznačili už v predchádzajúcich kapitolách. Nasledovné poznatky, ktoré uvádzame, len potvrdzujú, že hoci sa klíma počas komunistickej totality miernila a zas zhoršovala, nemenilo to nič na neľudskej povahe marxistického režimu, proti ktorej sa zoči-voči ocital izolovaný politický väzeň. Človek sa, jednoducho, nemohol spoliehať na dodržiavanie zákonnosti zo strany štátnych a mocenských orgánov. Bol vystavený tlaku poddať sa klamstvu, či bol na výsluchu, alebo v cele, kam ŠtB nasadzovala svojho agenta-spoluväzňa. Politický väzeň si uvedomoval, že vyhrážky vyšetrovateľa nemierené proti nemu a jeho rodine sa v podmienkach nepostihnuteľnej totalitnej moci dali ľahko uskutočniť. Toto položenie vyšetrovaného si uvedomoval aj vyšetrovateľ ŠtB. Preto dokázal 1962 evokovať pocit stratenosti jednotlivca pred mašinériou KSČ, vďaka čomu dosahoval v neprístupných výsluchových miestnostiach svoj ideologický zámer.

Naznačuje to výpoveď Jána Paulova počas súdneho vyšetrovania zo 6. mája 1962: „Udávam, že moje výpovede z prípravného konania (na ŠtB) sú miestami zveličené, prevažne neboli mnou samým formulované a do určitej miery som vypovedal pod tlakom. Donútenie k výpovedi bolo v tom smere, že vyšetrujúci mi prečítal určité state výpovedí od spoluobžalovaných, pričom i keď som nemal vedomosti, čo som aj vyšetrovateľovi hovoril, nakoniec som sa doznal z toho dôvodu, aby som nezdržiaval prácu, a preto som sa pripojil k výpovediam iných.“[377]

[377] Zápisnica o výsluchu Jána Paulova sudcom Karolom Fabiánom z 6. mája 1962 (A KS Košice, 2Rt 126/1990).

Ďalšie dôkazy o nátlakovom vyšetrovaní ŠtB v roku 1962 nám poskytuje trestný prípad Jozefa Juráša. Politický proces s KVAP-om bol vlastne predohrou k odstráneniu tohto najaktívnejšieho obrancu Slovenskej evanjelickej cirkvi v druhej polovici 20. storočia. V tejto štúdii sa nemôžeme venovať podrobne odsúdeniu Jozefa Juráša v roku 1962. Len na okraj spomenieme, že bol zatknutý 1. februára 1962 pre podozrenie z podvracania republiky odôvodneného nasledovne: „Od júla 1954 do decembra 1958 uskutočňoval v Čiernej Lehote a na iných miestach okresu Rožňava ilegálne schôdzky s evanjelickými kňazmi Agnetom, Tarnoczym, Szaraszom… Mimo toho dal roku 1954 podnet na vytvorenie obdobnej skupiny, do ktorej patrili Kasanický, Velebný, Antal a Paulov."[378]

Jozef Juráš vypovedal počas štátnobezpečnostného vyšetrovania v zhode s ideologickou líniou vyšetrovateľov postavenou na konštrukcii, že existuje ilegálna činnosť Slovenskej evanjelickej cirkvi napojená na nepriateľské zahraničie. Priznal, že postupoval podľa smerníc SLZ a burcoval evanjelických farárov k činnosti proti režimu.[379]

Ako je možné, že ten Juráš, ktorý sa v kritickom roku 1953 nenechal donútiť k falošným výpovediam ani za cenu lámania nôh a opakovaných tvrdých úderov do hlavy, vypovedal v ďaleko miernejších podmienkach destanilizácie tak, ako si želala ŠtB? Bol to dôkaz, že hovoril pravdu alebo len sledoval vlastný prospech – teda zníženie trestu? Ale potom prečo 23. mája 1962 rozšíril vyšetrovateľ trestné stíhanie jeho osoby aj o prípravu trestného činu vyzvedačstva?[380]

Jozef Juráš sa formálne priznal k nepriateľstvu k režimu 10. apríla 1962: „Nesúhlasil som a nesúhlasím, že v ČSSR existuje diktatúra proletariátu, ktorá spôsobuje neslobodu a používa násilné prostriedky... Priamo k zvratu politických pomerov v ČSSR som svoju činnosť neorientoval ... lebo o vykonávanie politickej činnosti mi nešlo. ... V prvom rade mi išlo o zachovanie cirkvi. Preto som robil ideologic-

[378] Návrh na konečné opatrenie z 25. mája 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 1040/1).
[379] Výsluch Jozefa Juráša z 24. februára 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 1040/1).
[380] A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 1040/1.

ký boj proti kultúrnej revolúcii."[381] Toto priznanie zapadalo do celkovej mozaiky ŠtB. Podľa nej Jozef Juráš konal ako ústredný činiteľ evanjelického hnutia odporu, ktorý bol vnímaný ako hlava ilegálnej evanjelickej cirkvi pracujúcej proti režimu a oficiálnemu vedeniu Slovenskej evanjelickej cirkvi.

Spolupráca obvinených na ideologickej línii ich vlastného vyfabrikovaného politického procesu je famózna a nepochopiteľná. V tomto konkrétnom prípade mohol vďaka nej vyšetrovateľ uviesť v návrhu na konečné riešenie, že Jozef Juráš bol poverený riadením tajnej evanjelickej cirkvi na Slovensku a podarilo sa mu zapojiť do nepriateľskej činnosti asi 100 až 120 evanjelických duchovných.[382] Dňa 14. júla 1962 vyniesol predseda senátu košického krajského súdu Karol Fabián jeden z najtvrdších politických trestov v 60. rokoch 20. storočia, ktorý prekonal aj známe odsúdenie Jozefa Ch. Korca z roku 1960. Evanjelického kňaza Jozefa Juráša odsúdili na 13 rokov nepodmienečne a zákaz vykonávať duchovnú funkciu na 5 rokov. Vinným ho uznal aj Najvyšší súd v Prahe 4. septembra 1963 z riadenia rozsiahlej protištátnej činnosti 200 kňazov s úmyslom privodiť zvrat socialistického štátneho zriadenia.[383]

Jozef Juráš podal sťažnosť, ktorú Najvyšší súd zamietol 15. októbra 1963. Eskortovali ho do väznice vo Valdiciach. Tu sa rozhodol po prvýkrát pravdivo vypovedať. V zápisnici z 23. januára 1964 pred príslušníkmi ministerstva vnútra uviedol, že nedostal žiadne pokyny zo zahraničia. Ani sám nedával inštrukcie iným farárom. Lenže košickí vyšetrovatelia ŠtB boli rozhodnutí takúto organizovanosť neželaných aktivít v evanjelickej cirkvi dokázať. Preto dali Jozefovi Jurášovi na výber: Buď to zoberie na seba (inštrukcie cudzej moci), alebo to prehodia na Vladimíra P. Čobrdu či Rudolfa Koštiala.[384]

---

[381] Výsluch Jozefa Juráša z 10. apríla 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 1040/1).

[382] Návrh na konečné opatrenie z 25. mája 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V – 1040).

[383] Zápisnica z hlavného pojednávania z 9. – 11. júla 1962 (A ÚPN, f. KS ŠtB Košice, V -1040).

[384] Záverečná reč Jozefa Juráša na prieskumnom konaní na Krajskom súde 11. septembra 1969 (A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990).

V roku 1964 Jozef Juráš odvolal vynútenú falošnú výpoveď z roku 1962, v ktorej tvrdil, že roku 1956 dostal smernice na protirežimovú činnosť od tajomníka SLZ Carla Lundquista. Urobil to preto, aby neuškodil Jozefovi B. Kasanickému. Navyše sa chcel vyhnúť trápnej konfrontácii s ním.[385] Poprel, že viedol skupinky evanjelických farárov. Iba im navrhoval stretať sa a radiť v teologických otázkach. Jozef Juráš: „Vo výpovediach som všetko bral na seba, čo udávali vo svojich výpovediach ostatní zatknutí farári... Výpovede o protištátnych kázňach a boji proti socialistickému zriadeniu som učinil až po dlhých naliehaniach vyšetrovateľov."[386]

Z návrhu Dariny Jurášovej na obnovu trestného stíhania z 21. júla 1967 vyplýva, že aj v roku 1962 manžel odmietal, že by bol tajným biskupom alebo ideovým vedúcim a nechcel organizovať žiadne povstanie. Vyšetrovatelia sa mu však vyhrážali, že ak neurobí priznanie v tomto zmysle, pôjdu do väzby aj ďalší kňazi.[387] Dňa 17. januára 1968 sa uskutočnilo v Košiciach verejné zasadnutie súdu vo veci návrhu na obnovu konania v podmienkach politického uvoľnenia.[388] Vďaka tomu máme k dispozícii výpoveď Jozefa Juráša, ktorú môžeme pokladať za najkompetentnejšiu k vysvetleniu spôsobu vyšetrovania z roku 1962:

„Keď som bol zaistený, podal som sťažnosť a vtedy som aj odmietol podpisovať zápisnice. Pri vyšetrovaní ma prítomní príslušníci ŠtB stále nahovárali, respektíve odo mňa požadovali, aby som bol gavalierom a doznal sa, že ostatní kňazi potom dostanú nižšie tresty. Vyšetrovali ma Puček, náčelník Daniš a zástupca krajského náčelníka Dovina. Tí na mňa stále útočili a zdôrazňovali, že sa nechcem priznať, pritom ma dali do cely s konfidentom. Bol to asi štyridsaťročný muž, ktorý sa mi predstavil ako Ing. Schulc.[389] Ten na mňa naliehal,

[385] Tamže.
[386] A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990.
[387] Návrh na obnovu trestného stíhania z 21. júla 1967 (A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990).
[388] Zápisnica z verejného zasadnutia zo 17. januára 1968 vo veci proti J. Jurášovi – návrh na obnovu konania (A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990).
[389] Ide o Eugena Schulca narodeného 4. marca 1919 v Bratislave, odsúdeného 9. decembra 1960 na 2 roky a 3 mesiace (A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990).

aby som sa priznal. Doznal som sa podľa vlastnej legendy – niečo bolo pravdivé, ale celkovo išlo o moju legendu.“[390]

O akej legende hovorí Jozef Juráš? Išlo o stratégiu, ktorú si zvolil a riadil sa ňou od momentu, čo prekukol zámery politického vyšetrovania. Od tejto chvíle nie vyšetrovatelia uskutočňovali na Jurášovi realizáciu svojej ideologickej línie, ale vyšetrovaný Juráš sledoval prispôsobovaním svojich výpovedí svoju prvoradú prioritu – zachrániť ostatných evanjelických farárov pred vyšetrovaním, respektíve vysokými trestami: „... Začal som podpisovať a doznávať sa k trestnej činnosti, aby som odvrátil pozornosť od ostatných kňazov najmä vekove pokročilých biskupov, aby ďalší neboli zaisťovaní. A zas tí, ktorí už boli stíhaní, aby dostali mierne tresty. Sľúbili mi, že po polovičke výkonu budú prepustení. Náčelník vyšetrovania Daniš mi tvrdil, že tak 80-ročný Čobrda dostane mierny trest, respektíve bude podmienečne prepustený.“[391]

Jozef Juráš na verejnom súdnom zasadnutí ďalej uviedol: „Tlačili na mňa, aby som bol gavalierom, preto som sa staval do pózy nepriateľa nášho zriadenia. Preto som ani na hlavnom konaní nepozmenil svoje výpovede.“[392] Ale ŠtB sa neštítila použiť aj iné donucovacie prostriedky: „Psychicky na mňa tlačili aj tým, že dcéra nebola prijatá do zamestnania vo svojom odbore, syn bol vylúčený zo strednej všeobecnovzdelávacej školy.“[393] Na naliehanie vyšetrujúceho zostavil Jozef Juráš body pokynov, ktoré mal dostať od predstaviteľov SLZ a ktoré boli zaprotokolované v roku 1962. Sú vymyslené. Nezodpovedá pravde ani poverenie tajným vedením evanjelickej cirkvi na Slovensku. Jozef Juráš: „Vzniklo to tak, že vyšetrovateľ mi zdôrazňoval výpovede jednotlivých kňazov, podľa ktorých doktor Čobrda

[390] Zápisnica z verejného zasadnutia zo 17. januára 1968 vo veci proti J. Jurášovi – návrh na obnovu konania (A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990).
[391] A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990. Vladimír P. Čobrda bol prepustený z väzby a odsúdený len podmienečne (Rozsudok Najvyššieho súdu z 15. decembra 1963. A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859).
[392] Zápisnica z verejného zasadnutia zo 17. januára 1968 vo veci proti J. Jurášovi – návrh na obnovu konania (A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990).
[393] Tamže.

mňa navrhoval za svojho nástupcu.[394] Tiež tvrdili, že odo mňa prijímali pokyny a rady pre prácu v cirkvi. Mal som obavu, aby doktor Čobrda nebol vyšetrovaný a súdený, preto som podpísal verziu, že ma Frey poveril tajným vedením evanjelickej cirkvi na Slovensku na Štrbskom Plese!"[395]

Jurášom napadnutý spôsob vyšetrovania ŠtB podporil Jozef B. Kasanický, ktorý vystúpil v trestnej veci Jozefa Juráša 7. februára 1968: „Zo strany vyšetrovateľov bol robený na mňa nátlak, konkrétne Šlórom a Danišom. Tento psychický tlak spočíval v tom, že žiadali, aby som do protokolov mojich výpovedí uviedol to, čo sa nezhodovalo so skutočnosťou. Odôvodňovali to tým, že keď si časť viny vezmem na seba, ostatným v tej istej veci sa odľahčí. ...Dovtedy na mňa pôsobili, kým som nepodpísal nepravdivé protokoly proti Jurášovi."[396]

Vo veci preskúmania opodstatnenosti návrhu na obnovu konania košický súd predvolal generálneho biskupa Jána Chabadu, ktorý vypovedal v prospech Juráša. Z jeho výpovede z 11. marca 1968 jasne vyplynulo, že Jozef Juráš nebol napojený na SLZ.[397] Súd súbežne nariadil vypočuť vyšetrovateľov ŠtB vo veci používania nezákonných praktík počas vyšetrovania Jozefa Juráša a spol. Vypovedali príslušníci Ondrej Dovina, Jozef Daniš, Juraj Petrík, Ján Tomčo, Michal Antol a Júlia Benická. Dostavil sa aj Jozef Púček z Uherského Hradišťa, hlavný vyšetrovateľ Jozefa Juráša. Všetci, samozrejme, popreli, že by vyvíjali na vyšetrovaného nátlak.[398] Našťastie to nemalo vplyv na amnestiu prezidenta republiky z 3. mája 1968, ktorou Jurášovi odpustili zvyšok trestu.[399] Na slobodu sa dostal 4. mája 1968.[400]

Dňa 1. augusta 1968 vstúpil do platnosti zákon číslo 82 z roku

---

[394] Vladimír P. Čobrda odmietol pred vyšetrovateľom nanucovanú konštrukciu, že by poveroval Jozefa Juráša ilegálnou činnosťou (A ÚPN, f. KS ŠtB Banská Bystrica, V – 859).

[395] Zápisnica z verejného zasadnutia zo 17. januára 1968 vo veci proti J. Jurášovi – návrh na obnovu konania (A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990).

[396] Výpoveď Jozefa B. Kasanického v trestnej veci proti Jozefovi Jurášovi zo 7. februára 1968 (A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990).

[397] A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990.

[398] Tamže.

[399] Tamže.

[400] KMEŤ, N.: Osud Jozefa Juráša po roku 1948, s. 18.

1968 o súdnej rehabilitácii. Mal napraviť krivdy nezákonných rozsudkov a umelo vykonštruovaných prípadov, nátlakom či už fyzickým, alebo psychickým a inými podvodmi zadovážených priznaní našich občanov, ktorí boli stíhaní alebo použití ako svedkovia. Zákon dodal odvahy ostatným obvineným v politickom procese s Jurášom a spol. Činnosť vyšetrovateľov ŠtB objasnil Ján Agnet vo výpovedi zo 14. augusta 1969: „... Pokiaľ ide o spôsob vyšetrovania, podotýkam, že ja som povedal, že bojujem proti ateizmu a na to oni hovorili, že to je práve protištátna činnosť a či poznám marxizmus-leninizmus. Tým, že bojujem proti ateizmu, popieram zásady marxizmu a staviam sa proti kultúrnej revolúcii.“[401]

Ešte raz nechajme o metodike vyšetrovania ŠtB po roku 1954 hovoriť Jozefa Juráša: „V dobe osobnej moci v rámci kultúrnej revolúcie zaistili ma znova vo februári 1962 a odviezli do Košíc. Čo nemohli dosiahnuť fyzickým násilím v roku 1953, keď chceli zo mňa urobiť hlavného svedka proti starej (rozumej protikomunistickej) cirkevnej vrchnosti a proti najhorlivejším cirkevným pracovníkom, dosiahli psychickým nátlakom v roku 1962. Urobili zo mňa hlavného obžalovaného. Začalo to takto: [402]

Zaistili najprv piatich mojich oltárnych bratov Gemerského seniorátu (Tarnóczy, Paulov, Velebný, Antal, Kasanický), aby od nich získali materiál na moje zaistenie. ... Ako pri vyšetrovaní v roku 1953 aj v roku 1962 som odmietal podpisovať vymyslené obvinenia. ... Preto aj traja (vyšetrovatelia) odrazu útočili na mňa s vyhrážkami: ‚Ak nebudete gavalierom a nebudete sa priznávať, zaistíme desiatky ďalších kňazov a potom sa už nájde materiál na vaše odsúdenie.‘ Keď mi predložili protokoly niektorých vyšetrovaných, po dlhej úvahe a ťažkom duševnom boji zmenil som taktiku a začal som priznávať a podpisovať všetko, čo chceli, ale vždy tak, že som každé obvinenie, z ktorého obviňovali mojich bratov farárov, vzal na seba. Uvážil som, že keď nemôžem pomôcť sebe – hrozili mi trestom odňatia

[401] A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990.

[402] Záverečná reč Jozefa Juráša na prieskumnom konaní na Krajskom súde v Košiciach 11. septembra 1969 (A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990).

slobody na 15 rokov – pomôžem iným. ... Vybavil som si menoslov cirkevných činiteľov z roku 1953. Vedel som, čo je vyšetrovacia väzba a väzenie. Načo majú trpieť toľkí bratia? Vedel som, ako trpela moja rodina a ako trpia pre otca prenasledované deti. Načo majú trpieť toľké rodiny? Vedel som, ako trpia cirkevné zbory pozbavené svojich duchovných pastierov.[403]

Išlo mi v prvom rade o zaistených bratov. Žiadal som preto, aby ich prepustili na slobodu a potom sa začnem priznávať a podpisovať. Odpovedali mi, že to nie je možné, lebo by utrpela prestíž ŠtB. Ale mi prisľúbili, že všetci zaistení dostanú nízke tresty a po odpykaní polovičky trestu budú prepustení na podmienku. A že mňa prepustia na amnestiu pri príležitosti 20. výročia oslobodenia.[404]

Uzavreli sme s vyšetrovateľmi akúsi nepísanú dohodu. Budem sa priznávať a podpisovať, ak už nezaistia ďalších kňazov a prestanú tým ničiť cirkev. Taktiež mi sľubovali, že sa postarajú, aby moje deti neboli prenasledované kvôli mne a mohli študovať ďalej. ... Keď som sa však v priebehu vyšetrovania banskobystrickej ŠtB dozvedel, že zaistili aj vyše osemdesiatročného brata biskupa doktora Čobrdu, túto vysoko morálnu osobnosť našej cirkvi, povedal som vyšetrovateľom, že nebudem viac podpisovať a na súde odvolám všetko. Uistili ma, uchlácholili, že biskupa prepustia z vyšetrovacej väzby a dajú mu len podmienečný trest, čo nakoniec aj dodržali.[405]

Keby som bol v roku 1953 podpisoval, bol by som škodil cirkvi. A keby som v roku 1962 nepodpisoval, bol by som škodil cirkvi. Aby som odviedol pozornosť vyšetrovateľov od oltárnych bratov na seba (veď ešte aj taká osobnosť, ako bol nebohý brat Struhárik, sa priznal a podpísal, že bol členom tajného vedenia cirkvi, čo som ŠtB vyvrátil), všemožne som dokazoval, že sám som tajným vedúcim cirkvi. Potreboval som odviesť pozornosť na veci necirkevné. Na to sa mi dobre hodil balík, ktorý počas SNP prevzala moja matka od amerických letcov, ktorí havarovali pri Liptovskom Mikuláši. Teraz som

[403] Tamže.
[404] Tamže.
[405] Tamže.

ho dobrovoľne vydal. Vytvorili sme okolo neho legendu (rozumej vymyslenú konštrukciu), ktorá sa tiahla celým vyšetrovaním… Keď som v apríli 1969 študoval súdne spisy na Krajskom súde v Košiciach, pristavil sa pri mne jeden zo sudcov a spýtal sa ma, či som videl, čo je v balíku, či ho rozbalili predo mnou? Odpovedal som, že nie. Sudca poznamenal: Však preto. Tie isté fotografie vysielačky nám ŠtB servírovala i v iných prípadoch![406]

Môjmu zámeru len zdanlivo kontrastuje skutočnosť v rozsudku, že som nadiktoval mená spoľahlivých kňazov, ktorí by boli ochotní prevziať od Američanov vysielačky. Nič také som neurobil, lebo som sám s tým nesúhlasil."[407] Takýto zoznam už mala ŠtB vyrobený a informovala o tom Jozefa Juráša prostredníctvom spoluväzňa-agenta Eugena Schulca. Preto sa Jozef Juráš nakoniec rozhodol aj to prevziať na seba, aby uvedených farárov považovala ŠtB iba za zvedených.[408]

„Preberal som všetko na seba, aj najväčšie nemožnosti v zmysle Ježišových slov: Keď teda mňa hľadáte, nechajte týchto odísť. Teraz (1969) už nehrozí našej cirkvi nijaká pohroma, čím sa vyšetrovatelia v období likvidácie cirkvi nijak netajili. Preto, čo som vzal vtedy na seba, teraz zo seba zhadzujem. Odmietam, že som sa dopustil velezrady ... protištátnej činnosti a jej organizovania, že ma poverili tajným vedením cirkvi na Slovensku, že som prijal od USA pokyny a vysielačku ... že som zakladal akési skupiny... Vážený súd, žiadam o oslobodenie."[409]

---

[406] Tamže.
[407] Tamže.
[408] Tamže.
[409] Tamže.

Epilóg

Aký je z toho všetkého záver? ŠtB vyšetrovala aj po roku 1954 spôsobom, že si bola vedomá svojej moci, suverénnosti a neohroziteľnosti v štáte. ... Riadila sa inštrukciami komunistickej strany, ktoré iba reagovali na tendenčné hlásenia z nižších úrovní štátneho a mocenského aparátu. 25. apríla 1961 sa Politbyro ÚV KSS zaoberalo cirkevnopolitickou správou, kde sa dočítame: „Súčasná situácia vyžaduje zosilniť dozor štátu nad činnosťou cirkví a tým zvýšiť účinnosť riadenia a kontroly. Sústavnú individuálnu prácu s duchovnými považovať za hlavnú metódu, ktorou treba rozbíjať duchovnú jednotu duchovenstva a ďalej obmedzovať ich aktivizačné snahy."[410] Politbyro nato prijalo uznesenie: „...prerokovať a vypracovať opatrenia ... na zosilnenie štátneho dozoru nad činnosťou cirkví, obmedziť vplyv duchovenstva na mládež a obmedziť početnosť a aktivity cirkevných zborov."[411]

Čo mohlo byť účinnejším nástrojom tejto politiky než pozatýkanie aktívnych duchovných a ich paralyzovanie vo vykonštruovanom politickom procese? Na ÚV KSS potom prichádzala spätná väzba v podobe hlásení ŠtB o hrôzostrašných výsledkoch vyšetrovania, ktoré bolo od prvej chvíle zmanipulované tak, aby sa dosiahla línia vedenia strany. Príkladom toho je správa Benčeka, náčelníka KS MV (ŠtB) v Košiciach, pre Karola Bacílka (ÚV KSS) zo 6. januára 1962 o rozpracovaní reakčných farárov evanjelickej cirkvi. Je totožná so správou z 31. januára 1962 pre Emila Chlebca, vedúceho tajomníka KV KSS v Košiciach, o rozpracovaní „reakčných" farárov evanjelickej cirkvi Jána Paulova, Jána Agneta a Jozefa Juráša. Okrem iného sa v nej píše: „... boli získavané poznatky v aktivizovaní náboženského života a prevedená čiastočná dokumentácia trestnej činnosti ... s Antalom, Kasanickým, Velebným a Rubanickým sa tajné schádzajú

[410] SNA, f. ÚV KSS, škat. 1057.
[411] Tamže.

a vzájomne utvrdzujú v nepriateľskom postoji voči opatreniam strany a vlády, týkajúcich sa obmedzenia cirkvi ... odsudzovali uznesenia o dovŕšení kultúrnej revolúcie a proti tomuto uzneseniu pracovali. …hlavný dôraz kládli na kazateľskú činnosť... za účelom utajenia svojej nepriateľskej skupiny sa dohodli na hesle KVAP... zo zdokumentovaných správ vysvitá, že väčšina evanjelických farárov je nepriateľsky zameraná proti socialistickému zriadeniu v našej republike."[412]

Bol to do seba zacyklovaný kruh sebaklamstva a ilúzie, ktorý si vytvorili a v ktorom žili budovatelia komunizmu. Marxistický režim šíril lož za cenu utrpenia a zabíjania nespravodlivo odsúdených a nevinných, aby z tejto lži čerpal energiu. Škodlivá kontaminácia napokon posunula diktatúru KSČ do štádia nezvratnej retardácie. V novembri 1989 už domáce komunistické štruktúry neboli schopné konať tak nekompromisne ako v rokoch 1947 – 1948. Konečne mohla vyjsť najavo pravda o zvrátenej povahe totalitného zriadenia, ktorý sa držal pri moci vďaka politickému, kultúrnemu a náboženskému útlaku.

Už prieskumové konanie Krajského súdu v Košiciach v roku 1969 dospelo k záveru, že vyšetrovanie ŠtB bolo v roku 1962 nezákonné a zmanipulované. Dňa 18. septembra 1969 súd zrušil rozsudok Najvyššieho súdu proti Jozefovi Jurášovi zo 4. septembra 1962 v celom rozsahu. Uznal ho však vinným vo veci držania nelegálnej vysielačky, za čo mu bol upravený trest odňatia slobody na 10 mesiacov. Jozef Juráš sa síce proti tomuto rozhodnutiu odvolal, ale zaúradovala normalizačná moc. Dňa 1. júla 1970 Najvyšší súd SSR zamietol Jurášovu sťažnosť a na odvolanie sa generálneho prokurátora SSR zrušil rozsudok Krajského súdu v Košiciach z 18. septembra 1969.[413]

Marxistický režim povolil Jozefovi Jurášovi návrat do pastorácie. Dňa 15. septembra 1968 nastúpil ako námestný farár v Bratislave-Petržalke. Po nástupe normalizácie bol v roku 1972 opäť vytlačený z pastorácie. Pracoval v Polygrafických závodoch v Bratislave.[414] Na-

[412] A ÚPN, B 10 – 1. diel, č. 98.
[413] A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990.
[414] KMEŤ, N.: Osud Jozefa Juráša po roku 1948, s. 18-19.

priek prenasledovaniu režimom, ktorý monitoroval Jurášovú činnosť od roku 1949, prejavoval sa ako zapálený činorodý evanjelický kňaz a autor duchovnej literatúry nevyhovujúcej režimu. Nikdy neprestal pracovať na oživovaní cirkevných zborov až do svojej smrti v roku 1975. Štátna moc zbavila Jozefa Juráša vykonštruovanej obžaloby až 28. februára 1991.[415]

Podobný osud mala aj iniciatíva Jozefa B. Kasanického, Samuela Velebného, Jána Antala a Jána Paulova. Dňa 16. septembra 1970 v zmysle novely zákona o súdnej rehabilitácii číslo 70/1970 Zb. zamietol sudca Krajského súdu v Košiciach Ján Popovec návrh na začatie prieskumového konania podaný 16. septembra 1968 z dôvodu, že trestná vec KVAP-u sa nevzťahuje na prieskumové konanie.[416] Menovaní politickí väzni sa dočkali zrušenia vykonštruovaného rozsudku až po rozklade komunistickej totality a prijatí zákona číslo 199/1990 Zb.[417]

[415] A KS Košice, č. j. 2 Rt 132/1990.
[416] Tamže.
[417] A KS Košice, č. j. 2 Rt 124/1990.

FOTODOKUMENTÁCIA

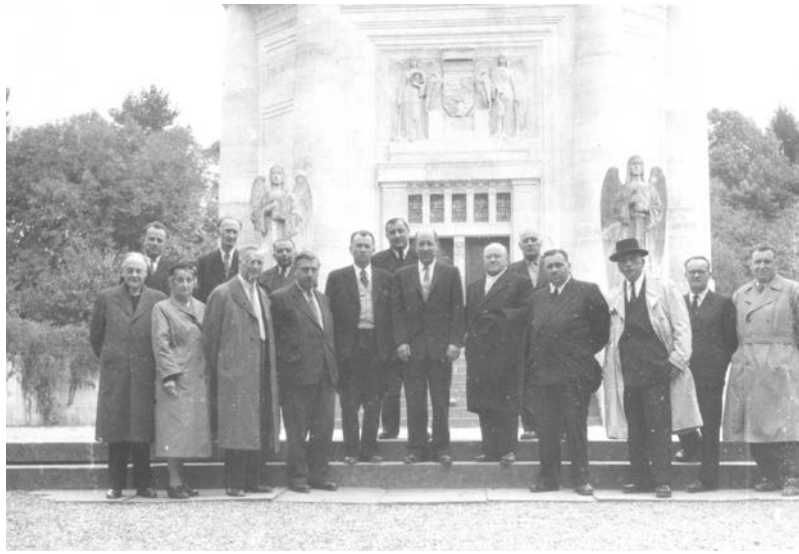

Delegácia Svetového luteránskeho zväzu na Slovensku v roku 1956 – návšteva Krásnej Hôrky pri mauzóleu Andrášiovcov. V prednom rade zľava: švédsky biskup Anders Nygren s manželkou, dánsky teológ profesor Soe, generálny dozorca cirkvi a podpredseda Národného zhromaždenia Andrej Žiak. Ústredná trojica mužov stojaca na prvom schode: biskup západného dištriktu Andrej Ludovít Katina, tajomník Svetového luteránskeho zväzu Carl Lundquist a biskup z NDR Moritz Mitzenheim, vedľa neho stojí v prednom rade generálny biskup Ján Chabada. Muž v klobúku je biskup východného dištriktu Štefan Krčméry, vedľa farár Rudolf Koštiaľ a prvý sprava Jozef B. Kasanický. V zadnom rade zľava: Ján Antal, správca kaštieľa pán Klincko, farár Juraj Holčík, za ústrednou trojicou generálny tajomník Bartko a neuvedený funkcionár cirkevného zboru v Dobšinej (zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov)

Zľava: Ján Paulov, Ján Antal, Pavol Rubanický a Samuel Velebný, 1956; fotografoval Jozef B. Kasanický (zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov)

Ján Antal pred kostolom v Betliari, okolo roku 1961 (zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov)

Kostol v Betliari okolo roku 1957, kde Ján Antal pôsobil a kde bol roku 1962 zatknutý (zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov)

Leto 1961, teda zhruba pol roka pred zatknutím Jána Antala, zľava: Zuzka, Evička a Daguška (zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov)

Farári si pripravujú drevo na zimu v hore v polomskom chotári (okolo r. 1958). Zľava: Zuzana Antalová, v strede Jozef B. Kasanický, vpravo Samuel Velebný (zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov)

Ján Antal po návrate z väzenia ako betonársky robotník Priemstavu pri výstavbe štátneho podniku Plastika Nitra, 1964 (zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov)

Biskup Západného dištriktu Ján Antal (1991 – 1994); zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov

Manželia Ján a Zuzana Antalovci, Rastislavice 12. decembra 2007, foto: M. Klobučník

Mária a Juraj Hankovci, krstní rodičia Zuzany Antalovej, Rastislavice okolo r. 1942, zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov

FARÁR JURÁŠ a „KVAP"

Neděvno stála před Krajským súdom v Košiciach skupina evanjelických kňazov z Gemera, ktorá od roku 1954 nekonštituovala legálnu činnosť proti nášmu socialistickému zriadeniu. Tak túto, ako aj niektoré ďalšie skupiny organizoval Jozef Juráš, bývalý evanjelický farár z Černej Lehoty. Za tzv. slovenského štátu bol tajomníkom Svázu evanjelickej mládeže na Slovensku a redaktorom Posla podtatranského. V roku 1948 ako zarytý protihumanistický bojovník bol na štúdijnej ceste v USA, kde sa ešte viac posilnil a pripravil pre svoju ďalšiu reakčnú činnosť v Československu. Po návrate z USA stáva sa z nebo najdôveryhodnejší priverlenec reakčných biskupov Čehrdu a Rupeldu, zakladajúcich organizovať najzarytejší boj proti mladému ľudovodemokratickému štátu.

Po Bílinskej a piešťanskej konferencii spolu s ostatnými biskami začína konkretizovať svoju činnosť. Vystupuje do popredia ako tajný ideologický vedúci evanjelickej cirkvi na Slovensku. Do tejto funkcie ho ustanovil dr. Fray z USA, predtým čistiel Svetového luterského svázu a on sa jej zhostil na výborná.

V roku 1954 prichádza do Černej Lehoty v Rožňavskom okrese a odtiaľ zakladá a riadi celú sieť ilegálnych protištátnych skupín na celom Slovensku. Využíva pastoračnu konferenciu v Rožňave k založeniu prvej protištátnej skupiny evanjelických kňazov na Gemeri. V prestávke konferencie zakázaná, do svojich odišiel evanjelických kňazov Bedřicha Kasanického z Dobšinej, Samuela Veleného z Viachova, Jána Antala z Betliara a Jána Paštova z Gemerskej Poloma. Skupina dostáva krycie meno KVAP, podľa iniciálok priezvisk jej členov. Jej vedúcim sa stal Bedřich Kasanický. Chonovia tajto skupiny sa pravidelne schádzajú na tajných schôdzkach. Hodnotia na nich politickú a hospodarsku situáciu doma a v zahraničí, počúvajú „Slobodnú Európu" a podľa inštrukcií Jozefa Juráša spoločne zostavujú kázne z protištátnym zameraním.

V čase, keď pracujúci celej našej vlasti na výzvu Komunistickej strany Československa a vlády zachraňovali z poli Grodu, „kvapisti" vyšli na svoje kazatelníce so spoločne zostavenou kázňou, v ktorej odsudzovali brigádnickú činnosť na pomoc JRD v nedeľu a vo sviatok. Označovali to za najväčší hriech bez toho, aby sa boli zamyslel, že ich predchodcovia vo svojej horlivosti nedosadzovali pánov grófov a kapitalistov za to, keď na tej istej dolina, v lesoch v okolí Betliara, Viachova, a Gemerskej Poloma po nedeliach uspriadali len z čirej rozmarilnosti poľovačky, zábavy a orgie.

Ani za tzv. slovenského štátu cirkev nevystúpila tak proti fašistickým hrdlorezom, keď po nedeliach organizovali drancovanie, zastraszovanie a vraždenie vlastencov, ako pápi „kvapisti" vystupovali proti nevieddnému dielu pracujúcich, za každú cenu zachránať úrodu na poli. Neskúšali tým niť iné, než silno reakčné protištátne cieľe, marit ďalšie napredovanie socialistického štátu.

Této snahu sa prejavila aj v ďalších kázňach „kvapistov". Snažili sa za každú cenu prekrucovať pravdu, bagatelizovať veľkolepé výsledky výstavby socializmu a boja za mier. Na svojich verziách sa obrátili s kázňou, úryvok z ktorej uvádzame:

„... Milá mládež, ak niekto chodí na tebe, že chodíš do kostola, tu máš recept, ako sa brániť... on povedal, on rozkázal, preto sa neboj. Milý robotník na poli, či v továrni, ak ťa niekto hanďáka zasvrkávaní deň sviatočný — tu máš príklad, ako sa zachovať. On povedal, on rozkázal — preto sa nebojl

Za prvej ČSR a tzv. slovenského štátu církev východniarka v podobnejmi výrokmi, len s inou obmenou. Vtedy kňazi, podobní „kvapistom" kázali: „... pracuj, bojuj proti vlastným hriechom, on povedal, on rozkázal, preto sa nebojl"

V mnohých kázňach sa „kvapisti" snažili svojim verlatim nahovoriť, že církev v socialistickom štáte je neslobodná a že jedine kapitalistický štát môže zaručiť náboženskú slobodu. Pravda, nebolí to len kázne ako jediná zbraň proti nášmu zriadeniu. Jozef Juráš a „kvapisti" a ďalšími tajnými skupinami, rozštiepenými po celom Slovensku, sústavne hľadali sieť členov proti nášmu zriadeniu. Snažili sa podchytiť mládež. Biblickými hodinami a inými akciami aj z dospelými snažili sa ich odtrhnúť od masovopolitickej práce v masových organizáciách. Ochranný farár Agnel, ktorý tiež patril medzi privrlencov Jozefa Juráša, vyuívral nevypísných mladých k tomu, aby cez nich pôsobil na deti. Rozširovaní celá rodina a mal radosť z toho, keď JRD nevykazovalo také výsledky, ako sa očakávali. Podobne robili aj „kvapisti" a členovia ďalších tajných skupín. Jozef Juráš v Černej Lehote si rozvratiti všetky ženy do jednotlivých skupín, podľa veku, a postupne si ich pospval na biblické hodiny, na ktorých si dovolil otvorenejšie vystupovať proti nášmu zriadeniu než v kostole.

Pred ľudom všetci robili zo seba veľkých ľudomilov a na jeho obchádzali za ilegálnych schôdzkach, strojili proti nemu tie najhoršie úklady. V spojení so západom zosnovali plány na odzbrojenie ČSSR od novodobého útoku a krajín tábora socializmu a na obnovenie starého buržoazného režimu. Tóto dasiahnuť, dovideli mnohí občania v obciach, kde pôsobili, lebo ich najbližší privrlenci po ich zatknutí nahovárali ľuďu, že boli zatknuti len preto, že boli kňazmi, čo je otvorená lož. Skupina evanjelických kňazov z Gemera pod vedením Jozefa Juráša sa dostala pred súd preto, že svoju poslovstvo kňaza využívala na protištátnu činnosť a prívom bola odsúdená. Strašný politik v ňňazskom rúchu Jozef Juráš stratil občianske práva na 15 rokov, aby tak odtiaľ všetku tú zhubnú činnosť, páchanú na našom ľude. Ku „kvapistom" bol Krajský súd v Košiciach shovievavejší, ale aj tak dostali primerané tresty, aby pri ich pykaní mali dosť času uvedomiť si, že zneužiť církev proti socialistickému zriadeniu sa nevyplatí.

J. G.

VÝCHODOSLOVENSKÉ NOVINY 5
Sobota 4. augusta 1962

Propagandistický článok o odsúdení Jozefa Juráša a skupiny KVAP (Východoslovenské noviny, sobotňajšie vydanie zo 4. augusta 1962), foto: M. Klobučník, zdroj: archív ECAV, f. GBU, zložka postihnutí kňazi

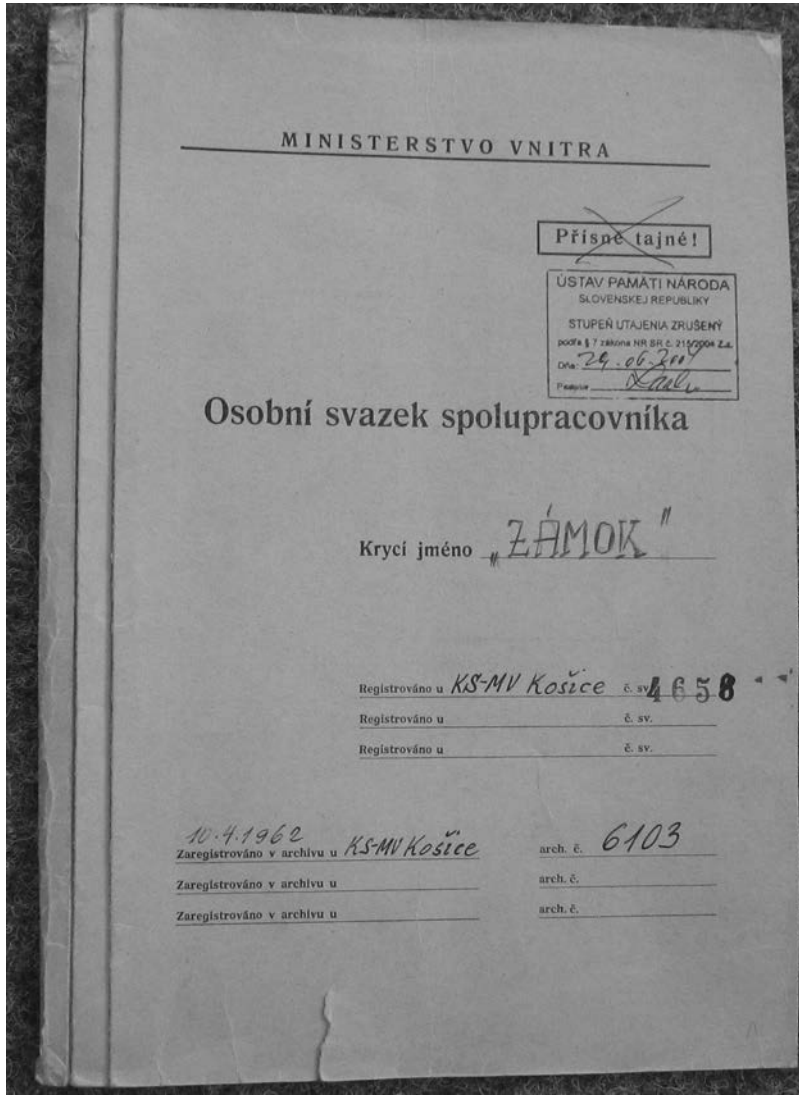

MINISTERSTVO VNITRA

Přísně tajné!

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA
SLOVENSKEJ REPUBLIKY
STUPEŇ UTAJENIA ZRUŠENÝ
podľa § 7 zákona NR SR č. 215/2004 Z.z.
Dňa: 29.06.2007
Podpis:

Osobní svazek spolupracovníka

Krycí jméno „ZÁMOK"

Registrováno u KS-MV Košice č. sv. 4658
Registrováno u č. sv.
Registrováno u č. sv.

10.4.1962
Zaregistrováno v archivu u KS-MV Košice arch. č. 6103
Zaregistrováno v archivu u arch. č.
Zaregistrováno v archivu u arch. č.

Obal agentúrneho zväzku zavedeného na Jána Antala 28. novembra 1960. Krycie meno zväzku Zámok sa zhoduje s legendou, ktorá bola dohodnutá na pohovore v budove OO ŠtB v Rožňave 24. novembra 1960, kam bol Ján Antal pod zámienkou vylákaný, foto: M. Klobučník, zdroj: archív ÚPN, f. KS ŠtB Košice, zložka vyšetrovacie spisy

V.pán farár !

Dovolte, aby som Vám oznámil na Váš dopis, ktorý ste nám zaslali ešte pred Vianocami.

Vychádzajúc z Vášho dopisu, chcem Vám len toľko oznamiť, že písomnú odpoveď Vám nemôžeme dať, a preto Vás prosím, aby ste dňa 26. januára 1961 o 09.00 hodine dostavili k Nám na úrad do Rožňavy, kde Vás budem čakať.

S pozdravom ostavajúc v boji za

Svetový mier !

V.pán

A n t a l Ján

/ev.a.v.farár/

B e t l i a r

Okr.Rožňava.

Písomná odpoveď kontrarozviedky ŠtB (!) na list Jána Antala zo 7. decembra 1960, ktorá dokazuje, že Ján Antal určite nespolupracoval s ŠtB od 28. novembra 1960 do 26. januára 1961; príslušník ŠtB sa podpísal Zámok, čo sa zhoduje s krycím menom Jána Antala, ktorý bol napriek odmietnutiu tajnej spolupráce naďalej registrovaný ako agent ŠtB až do 3. apríla 1962, foto: M. Klobučník, zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov

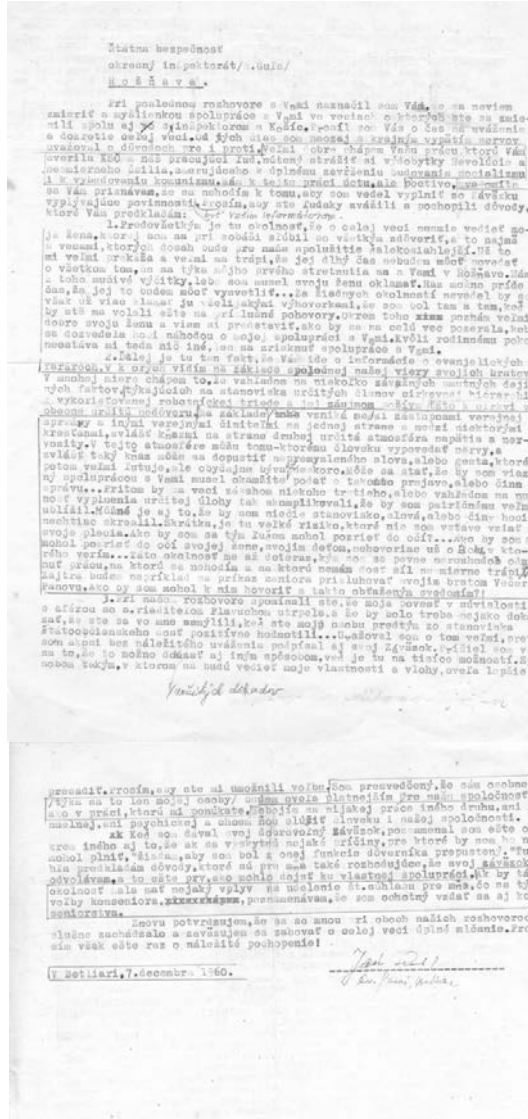

Štátna bezpečnosť
okresný inspektorát/s.Dula/
H o š a v a.

Pri poslednom rozhovore s Vami naznačil som Vám, že sa nevieme zmieriť s myšlienkou spolupráce s Vami vo veciach o ktorých ste sa zmienili spolu aj s vyšinspektorom z Košíc. Prosím vo Vás o čas na uváženie a dôkrutie svojej vôle. Od tých dní ako sme mohli s krajnja vypätím nervov uvažovať o dôvodoch pre i proti. Veľmi dobre chápem Vašu prácu, ktorú Vám dôverila KSČ a naš pracujúci ľud, náležitý strážiť si výdobytky Revolúcie a nezmierneho boja, smerujúceho k úplnému zavŕšeniu budovania socializmu a k víťazstvu komunizmu. Ale k tejto práci dcťu, ale poctivo, svedomite sa Vám priznávam, že na mňa hľadím k tomu, aby som vedel vyplniť so závažku vyplývajúce povinnosti. Prosím, aby ste ľudsky uvážili a pochopili dôvody, ktoré Vám predkladám: Pri Vašom informácnom.

1. Predovšetkým je tu okolnosť, že o celej veci nemám vedieť moja žena, ktorej ani sa pri osobdi sľúbil do všetkým zdôveriť, a to najmä k veciam, ktorých dosah bude pre naše spolužitie falokozaklejší. Už to mi veľmi prekáža a veľmi ma trápi, že jej dlhý čas nebudem môcť povedať o všetkom tom, čo sa týka môjho prvého stretnutia sa s Vami v Rožňave. Mám z toho mnivé výčitky, lebo som musel svoju ženu oklamať. Raz môžno príde čas, že jej to budem môcť vysvetliť... Za všetkých okolností nevedel by som však už viac klamať ju veľmi, akým výhovorkami, že som bol tam a tam, keď by stále ma volali ešte na príslušné pohovory. Okrem toho zase poznám veľmi dobre svoju ženu a viem si predstaviť, ako by sa na celú vec poserala, keby sa dozvedela, čo si náhodou o mojej spolupráci s Vami. Kvôli rodinnému pokoju nestáva si teda ani ináč, ani sa zriekať spolupráce s Vami.

2. Ďalej je tu ten fakt, že Vám ide o informácie o evanjelických farároch. V k nim vidím na základe spoločnej našej viery svojich kratov. V mnohej ktorý chápem to, že vahádne na niekoľko závažných nemných dejinných faktov, týkajúcich sa stanovíska určitých členov církvi, hierarchie a vykorisťovanej robotníckej triedy a tak môžnom ...Kto, ktorý by mal vás obecne určitú nedôveru na základe ...vení a mojej zastupovaní verejnej správy a inými verejnými činiteľmi na jednej strane a medzi niektorými kresťanmi, zvlášť kňazmi na strane druhej určitá atmosféra napätia a nervozity. V tejto atmosfére môžu tomu-ktorému človeku vypovedať nervy, a zvlášť taký kňaz môže sa dopustiť nepremyslenného slova, alebo gesta, ktoré potom veľmi ľutuje, ale obyčajne už je neskoro. Môže sa stať, že by nem viazaný spolupráccou s Vami musel obmäkčiť podať o takomto prejave, alebo čine správu... Pritom by sa veci zákonom niekoho tretieho, alebo vahádne na ustnosť vyplenia určitej úlohy tak skomplikovali, že by som patričnému veľmi ublížil. Možné je aj to, že by nem niečo stanovíska, slová, alebo činy hocí nechtiac skreslil. Skrátka, je tu veľké riziko, ktoré nie som vstave viať na svoje pleciá. Ako by som sa tým žuľom mohol pozrieť do očí... Ako by som sa mohol pozrieť do očí svojej žene, svojím deťom, nehovoriac už o Bohu, v ktorého verím... Zato okolnosť, že sa dotýka, kde sa, že sa povne nerozhodnem odmietnuť prácu, na ktorú sa nehodím a na ktorú nemám dosť sil nemierne trápi. Zajtra budem napríklad na príkaz seniora príslušovať svojím bratom Vedere Panovu. Ako by som mohol k nim hovoriť s takto obtaženým svedomím?

3. Pri našom rozhovore spomínali ste, že moja povesť v súvislosti s aférou so s. riaditeľom Plavuchom utrpela, a že by bolo treba nejako dokázať, že ste sa vo mne nemýlili, keď ste mojú osobu predtým za stanovisko Štatočobčianskeho cnosť pozitívne hodnotili... Ľutoval som o tom veľmi, preto som ihneď bez náležitého uváženia podpísal aj svoj Závňzok. Vyšiel som vtedy na to, že to môžno dokázať aj iným spôsobom, veď je tu na tisíce možností. Spôsobom takým, v ktorom na naňú vedieť moje vlastnosti a vlohy, ovela lepšie

Vaničkjch dokázať

presadiť. Prosím, aby ste mi umožnili voľbu. Som presvedčený, že sám osobne /týka sa to len mojej osoby/ budem ovele platnejším pre našu spoločnosť, ako v práci, ktorú mi ponúkate. Obojím na nijakej práce iného druhu, ani mať nemienej, mi pochopiteľne a chcem ňou slúžiť človeku i našej spoločnosti.

ak Keď som dával svoj dobrovoľný závňzok, poznamenal som ešte okrem iného aj to, že ak sa vyskytnú nejaké príčiny, pre ktoré by som ho nemohol plniť, žiadam, aby som bol z onej funkcie dôvernika prepustený. Tu-mohol plniť, žiadam, aby som bol z onej funkcie dôvernika prepustený. Tu-hlm predkladám dôvody, ktoré mi pre mňa také rozhodujúce, že svoj závňzok hlm predkladám dôvody, ktoré mi pre mňa také rozhodujúce, že svoj závňzok odvolávam. A to ešte pry, čo nehlo dojať ku vlastnej spolupráci, lk by táto okolnosť mala mať nejaký vplyv na ucelenie ňt. náhlanu pre mňa, čo ma týka voľby konseniora, poznamenávam, že som ochotný vzdať sa aj konseniorstva.

Znovu potvrdzujem, že sa so mnou pri obcoh našich rozhovoroch slušne zachádzalo a zaväzujem sa zachovať o celej veci úplné mlčanie. Prosím však ešte raz o náležité pochopenie!

V Sotiari, 7. decembra 1960.

Ján Antal prvýkrát písomne odmieta tajnú spoluprácu s ŠtB (7. decembra 1960), foto: M. Klobučník, zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov

Štátna bezpečnosť
R o ž ň a v a ,
do rúk s.Gulu.

Vážený pán inšpektor,

vzhľadom na to,že ma znovu prosíte k pohovoru dochádzam k presvedčeniu,že si myslíte,že moje rozhodnutie nepriať Vašu ponuku byť Vašim tykadlom je zmeniteľné.Je to omyl,z ktorého Vás chcem vyviesť týmito úprimnými riadkami,lebo keby som šiel k Vám musel by som to povedať žene - ta som sa totiž rozhodol - a napísal som Vám o tom aj v liste pred Vianocami, začiatkom decembra.Možno som sa Vám zdal zo začiatku váhavým,ale to len dovtedy,kým som si všetko dokonale nepremyslel,kým som v bezsenných nociach a v krajnom nervovom napätí nezvážil dôvody pre i proti.Teraz som sa už dopracoval naozaj k definitívnemu rozhodnutiu,a tak celkom pokojne môžem zareagovať na Vaše riadky.

K úlohe,ktorú mi chcete prideliť necítim sa byť poviazaný nijkým"záväzkom",lebo i ten "záväzok",na ktorý myslíte obsahuje klauzzulu o tom,že vyjdenie v ústrety z mojej strany je možné len za takých okolností, že by sa nevyskytli prekážky...Najväčšou prekážkou je v mojom prípade svedomie,ktoré sa ocitlo pod tlákom viery v Boha,z Vášho stanoviska zatiaľ niečoho prekonaného do úzadia zatisnutého prežitku,ale pre mňa rozhodujúceho činiteľa...Vašou rečeou povedané: som nábožensky zaťažený,a tak sa pre Vás nijako nehodím.Pri najlepšej vôli by som nemohol Vami požadovanú prácu vykonávať Protiví sa to celkovému môjmu založeniu...Raz,v tretej ľudovej,ako malý žiačik žaloval som na jednoho spolužiaka pravdivo.Videl som,ako ho učiteľ potrestal,aký bol z toho zronený,a to ma úplne zdrvilo,takže som sa prebúdzal v noci náhle spotený...V Bratislave,vo 4.ročníku bol som prof.Jamnickým, správcom internátu menovaný za seniora mládeže.P.profesor čakal odo mňa,že "kvôli poriadku" budem donášať zprávy o tom,ako sa študenti chovajú,kde čo vyviedli.Moji spolužiaci i žiaci všetkých vtedajších ročníkov Vám môžu dosvedčiť,ako som sa zachoval,ako sa mi to zo srdca protivilo,takže som sa proti p.profesorovi v tejto veci postavil.a verejne som bol pokarhaný,že "nedržím s ním",ale so spolužiakmi...Od určitého času /je tomu asi 2 roky/,rozšírilo sa pomedzi bratmi v senioráte,že som spolu aj s farárom S.Hrivnákom a Paulovom udavačom.Mnohí na mňa tak hľadeli a možno i hľadia.Táto zpráva pochádzajúca údajne ešte z Vlčian,z môjho predchádzajúceho stanoviska,ma krajne skrušila...Ak by som vstúpil do žiadanej spolupráce s Vami /o čom nemôže byť pre moje svedomie a celkové založenie reči/,potvrdil by som len týmto oné zprávu a zlý chýr.To,čo Vy nazývate spoluprácou,či chcete,či nie,kvalifikuje sa medzi ľuďmi ako udavačstvo.O každom,-tak sa zdá-kto je v nejakom styku s Vami sa to nejakým záhadným spôsobom verejnosť dozvie.Ale to ma netrápi,či sa dozvie,alebo nedozvie,prajete,mne nie je Vaša ponuka prijateľnou S mi ste so mnou pri poslednom pohovore začiatkom decembra súhlasili,že nemôžete potrebovať človeka,ktorý by konal proti svojmu presvedčeniu,proti svojmu svedomiu.Myslím tu na osobné presvedčenie,nie na politické presvedčenie. Myslím,podľa celkového dojmu z Vás aspoň súdiac,že by ste sa v tejto záležitosti neznížili k nijakému násiliu,ani hrozbám,lebo som presvedčený,že naša štátna bezpečnosť je ďaleko od toho,aby si získavala dôverníkov metodami tých ľudí,proti ktorým som si zastal pred 16 rokmi na výzvu robotníckej triedy so zbraňou v ruke.

Som presvedčený,že ani jeden z kňazov môjho okolia,pokiaľ ich poznám,nepredstavuje nijaký podvratný živel,neskrýva nijaké politické ašpirácie,nie je nepriateľom robotníckej triedy...To,že sa snaží svedomite si konať svoju prácu,neznamená ešte,že chce ľudí odrádzať od budovania našej socialistickej spoločnosti,že by chcel chrozovať naše budovateľské výsledky...Vy to sami nakoniec veľmi dobre viete.Veď kňaz je vystavený očiam celej verejnosti...Som presvedčený,a to sa predsa verejne i v tlači priznáva že viera v Boha ešte nekvalifikuje človeka za nepriateľa socializmu a budovania našej vlasti.Naopak,evanjelium Ježiša Krista je v tomto zmysle veľmi revolučným a stavia sa rozhodne proti akejkoľvek forme vykorisťovania,proti násiliu provokujúcemu vojnu,proti všetkému tomu,čo narušuje pokojné spolužitie,čo hlása nadradenosť nejakej rasy,spoločenskej skupiny nad inú,čo učí budovať si šťastie na úkor šťastia iného človeka...Darmo by ste chceli zháňať v protirečení akékoľvek historické argumenty.Tí,ktorí kresťanstvo zneužili,alebo zneužívajú na svoje politické ciele,môžu sa tisíckrát vyhlasovať za kresťanov,kresťanmi neboli a nie sú...Odporúčal by som Vám všimnúť si v

~~Iskave~~ v tomto zmysle rozhodujúcej state Biblie:Mat.7/21-23,ktorá stať sa začína slovami Ježišovho konštatovania:"Nie každý,kto mi hovorí:Pane,Pane, vojde do kráľovstva nebeského,ale kto činí vôľu Otca môjho nebeského!"... Viete nakoniec veľmi dobre,že v dejinách nielen kresťanstvo vedel človek zneužiť titulom svojej mocichtivosti,alebo pre svoje špinavé politické ciele,ale čokoľvek ušľachtilé a vznešené.Chyba nie je podľa môjho presvedčenia v evanjeliu,ale v ľuďoch,ktorí sa síce k Evanjeliu hlásia,ale žijú pokrytecky v rozpore s ním...

Vzhľadom na toto všetko ja môžem mať rád náš štát,môžem preň pracovať svojim spôsobom i za takých okolností,keď verím v Ježiša Krista a môžem byť preň veľmi užitočným...Snažím sa byť trpezlivým k tým, ktorí to nechcú chápať i k tým,ktorí kresťanstvo v rámci kultúrnej revolúcie stavajú na pranier...Čakám s veľkou nádejou,že raz sa dojde k presvedčeniu, že kresťanstvo je vo svojej podstate veľmi užitočná vec,že nie je brzdou pokroku,že vo svojej podstate nechce byť nijakou reakčnou politickou silou. Ja sa aspoň necítim byť ako kresťan nijakým reakcionárom,ani prisluhovačom imperialistov.Moje kresťanské presvedčenie ma priam "mobilizuje" do zápasu proti všetkým ich snahám,smerujúcim k zničeniu ľudstva.Postavenie mňa ako kresťana v našej socialistickej spoločnosti pripadá mi ako postavenie človeka v manželstve,v ktorom zistili u svojho partnera príšišnú žiarlivosť a z toho vyplývajúce podozrievanie...Dobrý manžel preto rozhodne nebude rozbíjať manželstvo,ale sa snaží pôsobiť tak,aby sa jeho žena presvedčila,že sa mýli...Trpezlive čaká,že sa žena časom z toho dostane.~~X~~ Ja ako kresťan trpezlive čakám,že raz predsa len dojde k inému hodnoteniu viery v Boha,veď vývoj nikdy nezastane,veď všetko sa vyvíja v dialektických protivách,všetko ide nezadržateľne dopredu...Každé ustrnutie v dogmatizme /i v cirkevnom i všeobecne/ znamená zmeškanie,stratu kroku z vývojom...Vidím a jasne si uvedomujem,že kultúrna revolúcia neznamená len boj proti náboženským prežitkom /iste že jesto v náboženstve aj prežitky/,ale boj o naozaj nového človeka,slobodného a šťastného.Preto viem odpustiť aj to,keď niektorý horlivec dotkne sa nešetnejším spôsobom aj mne veľmi drahých vecí,preto viem žiť v našej budujúcej sa spoločnosti.

Práve som si čítal state z našej novej ústavy,týkajúce sa práv a povinností občanov.Zo všetkého vyplýva,že žijem naozaj v pokrokovom,slobodnom štáte,ktorý zaručuje úplnú slobodu svojich občanov v rámci platných zákonov,a ktorý dáva právo i možnosť uplatniť sa človeku u nás v zmysle jeho vlôh a schopností.Apelujúc i na túto skutočnosť nijako nie podvratiteľnú znovu zdôrazňujem,že sa na prácu,ktorú ste mi ponúkli nijako nehodím,ani že ju konať nemienim a nebudem.Pri všetkej úcte k Vašej práci to hovorím.Prosím Vás teda,aby ste upustili od akejkoľvek ďalšej snahy získať ma pre seba,lebo je iných tisíc možností ako dokázať občiansku vernosť.Máte k dispozícii dosť iných ľudí,ktorí sa k tomu oveľa lepšie hodia.

Prajem Vám,aby Vaše výchovné pôsobenie na ľudí naozaj našlo svoj ohlas,aby bolo čím ďalej,tým menej priestupkov našej socialistickej zákonitosti,veď nakoniec iste nie to je Vašim cieľom,aby ste čím viac týchto priestupkov zistili /-tj.museli zisťovať/,ale to,aby ich bolo čím menej.Ja v tom môžem pomáhať len výchovným pôsobením na ľudí v zmysle svojho povolania.

S úctou

Ján Antal

Betliar,25.január 1961.

V liste z 25. 1. 1961 Ján Antal opakovane odmieta pristúpiť na tajnú spoluprácu s ŠtB, foto: M. Klobučník, zdroj: súkromný archív Jána a Zuzany Antalovcov

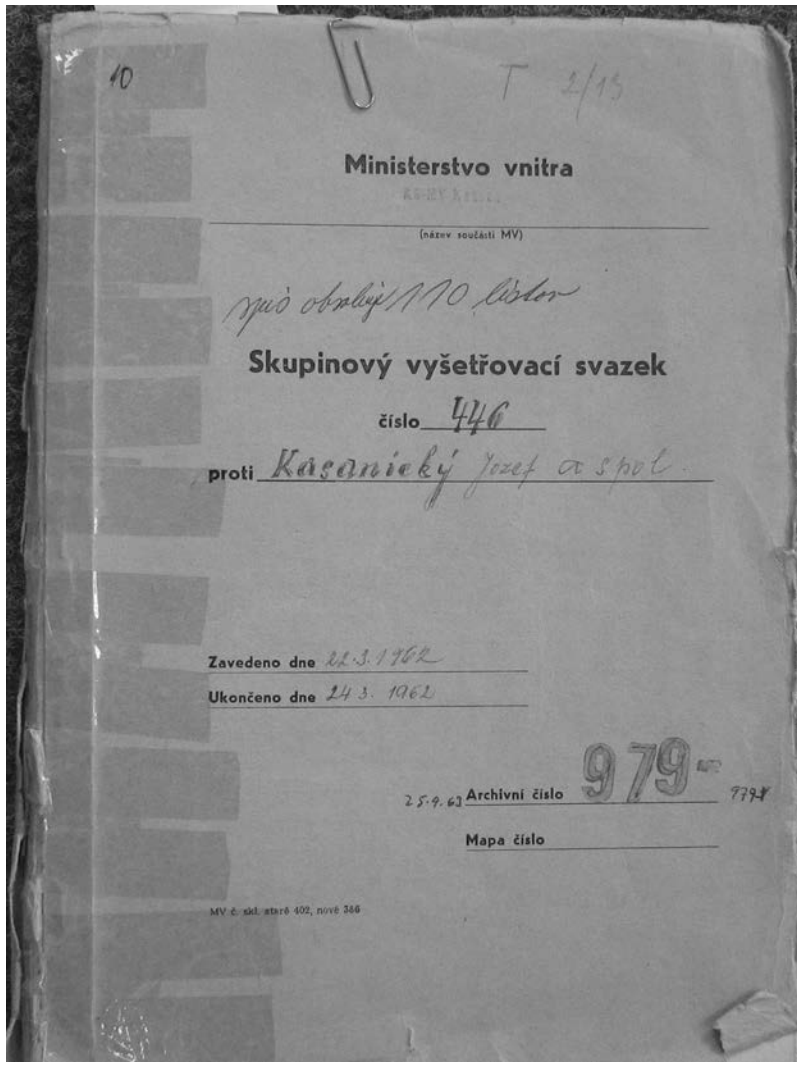
10

T 2/13

Ministerstvo vnitra

(název součásti MV)

pro obvodný NV, Košice

Skupinový vyšetřovací svazek

číslo 446

proti Kasanický Jozef a spol.

Zavedeno dne 22.3.1962

Ukončeno dne 24.3.1962

25.9.63 Archivní číslo 979

Mapa číslo

MV č. skl. staré 402, nové 346

Skupinový vyšetrovací spis ŠtB proti skupine KVAP, foto: M. Klobučník, zdroj: archív ÚPN, f. KS ŠtB Košice, zložka vyšetrovacie spisy

-4- 25

"Príliš sme zaťažení bremenom každodenného života, než aby sme sa vládali pozdvihnúť k vyšším horizontom...Hnusná,nízka prízemnosť zaťažuje našu dušu ako tmavá mura,ako nejaký netvor - upír vycicieva našu krv,náš život.Sme hrubí,drsní zaujatí riešením otázok,ktoré nemajú ani "ninejšího, ani budoucího života zaslíbení..."...Človek je vždy ten istý.Vždy šialenec,vždy hazardér,vždy slaboch voči zvieracím pudom v ňom víťaziacim, vždy zúfalec,vždy sveták. ..."

"Clovek otupel.Svedomie sa zarútilo.Ako vzpružina, ktorá je príliš dlho napätá stráca svoju pružnosť, aj človek stráca cit.Hrubne,divie,stáva sa barbarom.S krvavými rukami píše,hovorí o pravde,dobre, spravodlivosti.Až to často srdce sviera.Kam sa to rútime ? ... Aký bude výsledok tohoto všetkého, tejto hnusnej prízemnosti,kde ľudskosť sa stáva starou haraburdou v desnom napätí ..."

/Z kázne "Pôstna večiereň",Vlčany,17.3.1953/

V kázni"5.nedeľa po Zjavení" používa "Podobenstvo o kúkoli medzi pšenicou" na podlé štvanie proti našej masovopolitickej práci,ktorú predstavuje ako rafinovaný úskok nepriateľa,balamútiaceho svoju obeť sladkými slovami,ktoré sú v skutočnosti jedom,rafinovaným zlom.

Citujeme:

"Nepriateľ je rafinovaný,Prichádza,keď ľudia spia. Jedná pod rúškom noci.Nemôže jednať otvorene,lebo by narobil príliš veľa hluku,lebo by ho ľudia hneď odhalili,lebo by si človeka znepriatelil príliš skoro.Okrem toho potrebuje tento nepriateľ určitú reputáciu pred svetom,to jest,potrebuje budiť zdanie,že vôbec nie je nepriateľom človeka,ba,naopak, že človeku pomáha,že ho dvíha,že je priam anjelom svetla,plným spravodlivosti a pravdy.Na jeho ústach med,ale jeho sliny a jazyk jed ... Beda tým,čo nie sú opatrní ako hadi a prostí ako holubice,čo nevidia, že nepriateľ diabol obchádza okolo,hľadajúc koho by zožral,hľadajúc slabinu človeka,čakajúc na moment,na príležitosť,v ktorej rozhodne razom všetko pre seba. ... Človek je niekedy až v rozpakoch a hovorí si: no toto za žiadnych okolností nemôže byť zlé,veď je v tom mravnosť,je v tom zreteľ na ľudské šťastie,je v tom snaha po dobrom!Odrazu sa ale prebudí a zistí,že je to rafinované zlo,ktorým chce diabol otráviť ľudské duše ..."

/Z kázne "5.nedeľa po Zjavení"-č.2/

Podlými útokmi na našu spoločnosť pokračuje aj v kázni "9.nedeľa po S.Trojici".Vyberá si tento citát z biblie : "Choďte!Ajhľa,posielam vás ako baránkov medzi vlkov." Potom pokračuje tak,že dnes je kresťan vo svete,kde vládnu vlčie spôsoby,násilie a hrubá sila,

Ukážka ideologickej dezinterpretácie kazateľskej práce Jána Antala (posudok z 10. marca 1963) vyhotovili Konštantín Ondrušek, Michal Petrek a Rudolf Szubally, foto: M. Klobučník, zdroj: archív ÚPN, f. KS ŠtB Košice, zložka vyšetrovacie spisy

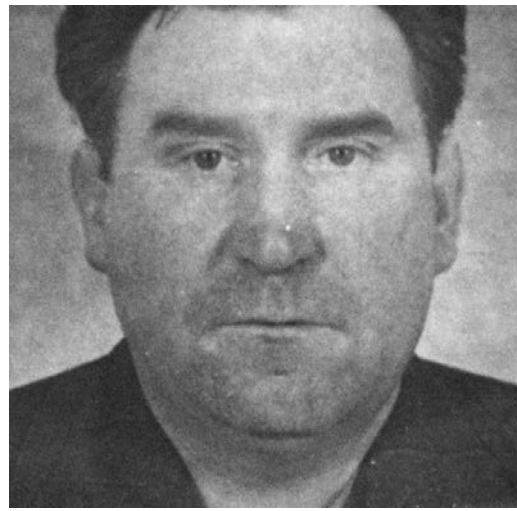

Jozef B. Kasanický po zatknutí 12. januára 1962 (osobný vyšetrovací spis)

Samuel Velebný po svojom zatknutí 20. decembra 1961 (osobný vyšetrovací spis)

Ján Antal po zatknutí 8. januára 1962 (osobný vyšetrovací spis)

Ján Paulov po svojom zatknutí 28. novembra 1961 (osobný vyšetrovací spis)

Zdroj: archív ÚPN, KS ŠtB Košice, zložka vyšetrovacie spisy

Zoznam prameňov a literatúry

Pramene

Archív Ústavu pamäti národa (A ÚPN), fond:
B 10 – 1. diel, č. 8, 54, 98;
Krajská správa Štátnej bezpečnosti (KS ŠtB) v Bratislave – vyšetrovacie spisy, V – 510;
KS ŠtB v Košiciach – vyšetrovacie spisy, V – 979, V – 979/1, V – 979/2, V – 979/3, V – 979/4;
KS ŠtB Košice – vyšetrovacie spisy, V – 1040, V – 1040/1;
KS ŠtB Košice – operatívne zväzky, OOZ Lipták;
KS ŠtB Košice – agentúrne zväzky, a. č. 6103,
KS ŠtB Banská Bystrica – vyšetrovacie spisy, V – 859, V – 859/4;
KS ŠTB Banská Bystrica – operatívne zväzky, OBZ – 090348;
KS ŠtB Banská Bystrica – operatívne zväzky, OPZ Martýr;
KS ŠtB Banská Bystrica – operatívne zväzky, a. č. 70463.
Slovenský národný archív (SNA), fond:
Predsedníctvo Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (P ÚV KSS), škat. 789, 1057;
Námestník generálneho prokurátora (NGP), škat. 1, 34, 42,
Povereníctvo školstva a kultúry (PŠK), škat. 16, 132, 154, 163, 171, 189.
Archív Krajského súdu (A KS) Košice, fond:
Rehabilitácie, spis č. 2 Rt 132/1990, 2 Rt124/1990, 2Rt 126/1990.
Archív Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku (A ECAV), fond:
Generálny biskupský úrad (GBÚ) – postihnutí kňazi: Ján Antal, Jozef Juráš, Štefan Náhlik, Jozef B. Kasanický, Ján Paulov, Samuel Velebný.
Oral history:
Rozhovor s Jánom Antalom z 12. decembra 2007 v Rastislaviciach.

Literatúra

BANCÍKOVÁ, D.: *Divné sú cesty Božie.* 1991, 95 s.
BARICA, A.: *Horliť a trpieť za pravdu Kristovu.* 1994.
GROCHOVÁ, G.: Právna úprava postavenia cirkví a náboženských spoločností v Československu v rokoch 1948 – 1989. *Pamäť národa*, č. 1, 2005, s. 8-42.

HRONEC, P.: *Kronika nášho obrodného hnutia* (nedatované – strojopis).
KLOBUČNÍK, M.: *V tlame levovej. (Analýza politického procesu s Bernardom Jaškom a spol.).* Rukopis, 2005, 280 s.
KLOBUČNÍK, M.: *Výšetrovací spis ŠtB – hodnoverný prameň?* (Pramene k slovenským dejinám. Vedecký seminár, 17. október 2007, usporiadateľ: Katedra Histórie Trnavskej univerzity v Trnave.)
KMEŤ, N.: *Postavenie cirkví na Slovensku 1948 – 1951.* Bratislava, 2000, 322 s.
KMEŤ, N.: K situácii evanjelickej a. v. cirkvi na Slovensku v rokoch 1948 – 1951. *Tvorba,* 15, 24, 2005, č. 4, s. 26-28.
KMEŤ, N.: K procesu s Vladimírom Pavlom Čobrdom, In ŠEFRANKO, M. – KEREKRÉTY, M.: *Po tvojich cestách pevne kráčam (Zborník z osláv 300. výročia Ružomberskej synody).* Ružomberok 2007, s. 45-56.
KMEŤ, N.: Zápas farára Novomestského o udržanie zborového domu v Uhrovci. In *Soudobé dějiny,* 8, 2001, č. 2-3, s. 444-457.
KMEŤ, N.: Stratégia ECAV v období nastupujúceho komunizmu. *Cirkevné listy,* 115 (126), 2002, č. 4, 5, s. 55-58, s. 72-76.
KMEŤ, N.: Perzekúcie niektorých predstaviteľov evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku po r. 1948. In TÓTH, D. – KOVÁČIKOVÁ, K.: *SNP 1944 – vstup Slovenska do demokratickej Európy* (Zborník vystúpení z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu SNP), Banská Bystrica, 1999, s. 406-416.
KMEŤ, N.: Snahy evanjelickej a. v. cirkvi na Slovensku o udržanie cirkevnej autonómie v r. 1948 – 1951. *Politické vedy,* 1, 1998, č. 2, s. 5-31.
KMEŤ, N.: Osud Jozefa Juráša po roku 1948. Príspevok medzinárodnej vedeckej konferencie *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny.* Banská Bystrica, 30. – 31. 8. 2004, 20 s. Ďakujeme autorovi za poskytnutie štúdie ešte pred jej publikovaním.
KVAS, A.: *Pravda a legenda o Nitrianskom senioráte.* Nové Sady, 1994 (strojopis).
LETZ, R.: Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In MIKLOŠKO, F. a kol.: *Zločiny komunizmu,* 1. Prešov, 2001, s. 67-336.
LETZ, R.: Konfrontácia komunistického režimu s cirkvami (1948 – 1953). In MIKLOŠKO, F. a kol.: *Zločiny komunizmu,* 1, Prešov, 2001, s. 182-184.
LETZ, R.: Návrat k ostrému kurzu (1957 – 1962). In MIKLOŠKO, F. a kol.: *Zločiny komunizmu,* 1, Prešov, 2001, s. 233-237.
MADARÁS, J.: *V utíšení a dúfaní je vaša sila.* Liptovský Mikuláš, 1991, 59 s.
PEŠEK, J.: Slovenská evanjelická cirkev augsburského vyznania: Pod dohľadom štátu. In *Historický časopis*, 47, 1999, č. 4.
PEŠEK, J.: Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku v začiatkoch totality. In *Historický časopis,* 45, 1997, č. 2, s. 271-294.
PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953.* Bratislava, 1997, 307 s.

PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 – 1970.* Bratislava, 1999, 287 s.
UHORSKAI, P.: *Ako to bolo.* Liptovský Mikuláš, 1992.

Skratky

GBÚ	Generálny biskupský úrad evanjelickej cirkvi augsburského vyznania
HSĽS	Hlinková slovenská ľudová strana
JRD	Jednotné roľnícke družstvo
KNV	Krajský národný výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KV KSS	Krajský výbor Komunistickej strany Slovenska
KVAP	skratka mien evanjelických kňazov (Kasanický, Velebný, Antal a Paulov)
KS MV	Krajská správa Ministerstva vnútra
KS ŠtB	Krajská správa Štátnej bezpečnosti
MNB	Ministerstvo národnej bezpečnosti
MNV	Miestny národný výbor
NDR	Nemecká demokratická republika
ONV	Okresný národný výbor
POHG	Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy
PŠaK	Povereníctvo školstva a kultúry
SLZ	Svetový luteránsky zväz
SNP	Slovenské národné povstanie
SRC	Svetová rada cirkví
SPEVAK	Spolok evanjelických kňazov
SSR	Slovenská socialistická republika
SÚC	Slovenský úrad pre veci cirkevné (súčasť celorepublikového Štátneho úradu pre veci cirkevné)
ŠtB	Štátna bezpečnosť
ÚSEK	Ústredie evanjelických kňazov
ÚV KSČ	Ústredný výbor Komunistickej strany Československa
ÚV KSS	Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska

mr